

ศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮ์วันศุกร์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

Potential of Friday Khutbah for Social Development : A Case Study of
Friday Khutbah in Southern Border Provinces of Thailand

มูหะมัด คอยา

Moohamad Khoya

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษิตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy in Islamic Studies

Prince of Songkla University

2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ ศักยภาพของคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮวันศุกร์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้เขียน นายมูหะมัด คอยา

สาขาวิชา อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....

.....ประธานกรรมการ

(ดร.ซาฟีอี อาดำ)

(รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต)

.....กรรมการ

(ดร.ซาฟีอี อาดำ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. अबดุลเลาะ การ์รีนา)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. अबดุลเลาะ หนุ่มสุข)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์พิเชษฐ์ กาลามเกษตร์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

.....

(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟาร์รุ่งแสง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.ชาฟีอี อาดำ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายมูหะมัด คอยา)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยฉบับนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายภูหะมัด คอยา)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	ศักยภาพของคฤหัสถ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคฤหัสถ์วันศุกร์ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
ผู้เขียน	นายมูหะมัด คอยา
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและบทบาทบัญญัติเกี่ยวกับคฤหัสถ์ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคฤหัสถ์ของเคาะฎิบและผู้ฟังคฤหัสถ์วันศุกร์ และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย และศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคฤหัสถ์วันศุกร์ในการพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณโดยอาศัยเอกสารปฐมภูมิ ทติยภูมิ ทติยภูมิ และเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า

1. คฤหัสถ์คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์ มีข้อบังคับ(รูกุน) เงื่อนไข ประเภท ความสำคัญ บทบัญญัติและพิธีกรรมต่างๆ ทั้งก่อนนำเสนอ ขณะนำเสนอ และหลังจากการนำเสนอ บทบัญญัติว่าด้วยการฟังคฤหัสถ์ เนื้อหาคฤหัสถ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ข้อเสนอแนะ ชัดเจนลึกลับสำนึก และข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาของสังคม และคฤหัสถ์วันศุกร์มีศักยภาพในการพัฒนาสังคม

2. ผลการวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคฤหัสถ์และผู้ฟังคฤหัสถ์วันศุกร์พบว่าคฤหัสถ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์มวลชน มีผลต่อผู้ฟังเป็นอย่างดีหากผู้ร่วมละหมาดฟังด้วยความตั้งใจและเคาะฎิบนำเสนอด้วยทักษะและวิธีการที่สามารถให้ผู้ฟังเข้าใจโดยเน้นเนื้อหาการยึดมั่นกับหลักคำสอนของศาสนาที่มาจากคำภีร์อัลกุรอาน อัลสุหนะฮ์ การประกอบอิบาดะฮ์ การรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และรำลึกถึงวันแห่งการตอบแทนในอาคิเราะฮ์

3. เนื้อหาที่ปรากฏในคฤหัสถ์วันศุกร์เป็นความรู้และข้อมูลที่มาจากการศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลของเคาะฎิบ ถูกเรียบเรียงในรูปแบบความเรียง โดยเน้นการให้คำแนะนำและข้อคิดเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักศาสนาและเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ สู่อำนาจมีคุณธรรมจริยธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

4. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากเคาะฎิบผู้นำเสนอคฤหัสถ์วันศุกร์พบว่าคฤหัสถ์มีเนื้อหาที่เป็นความรู้ผสมผสานการตักเตือน ข้อเสนอแนะแก่ผู้ร่วมละหมาด เคาะฎิบได้ใช้โอกาสอย่างคุ้มค่าในการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องโลกดุนยาและเรื่องอาคิเราะฮ์ ใช้ภาษาที่

ผู้ฟังเข้าใจง่าย เรียบเรียงเนื้อหาที่สละสลวย ถึงแม้จะอ่านจากเอกสารก็ตาม แต่สามารถดึงความสนใจของผู้ฟังได้โดยเฉพาะในวาระการประชุมนัดวันศุกร์ซึ่งมีสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง

5. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์พบว่า ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษา อาชีพ ความเข้าใจด้านเนื้อหาและภาษา การนำเสนอ คฤภะฮควรรู้ใช้ภาษาถิ่น เนื้อหาควรเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมในรอบสัปดาห์ เน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนา แทรกด้วยเรื่องการประกอบอภิปาตยะฮ การขัดเกลาจิตใจ เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม หลากหลายหัวข้อและเนื้อหา นำเสนอปัญหาและแนะนำวิธีการแก้ไข ใช้เวลาระหว่าง 15-25 นาที และคฤภะฮสั้นดีกว่าคฤภะฮยาว

6. ศักยภาพของคฤภะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมขึ้นอยู่กับการนำเสนอของเคาะฎิบที่มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 85 ตอบว่าความรู้ที่ได้จากการฟังคฤภะฮเป็นความรู้ที่เคยศึกษาและทราบจากสื่อต่างๆ ที่มีในปัจจุบัน เคาะฎิบเพียงแค่อธิบายประโยคเป็นเนื้อหาใหม่ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเก่าที่คนส่วนใหญ่เคยฟังมาหลายครั้ง แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้หากนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกวิธีและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคฤภะฮเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ใดมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

Thesis Title: Potential of Friday Khutbah for Social Development : A Case Study of Friday Khutbah in Southern Border Provinces of Thailand

Author: Mr. Moohamad Khoya

Major Program: Islamic Studies

Academic Year: 2017

ABSTRACT

This study aims i) to investigate meanings and provisions regarding Friday sermons (Khutbah), ii) to examine attitudes towards speeches delivered by Khatib (the individual who delivers the Khutbah) and the Khutbah attendees as well as the suggestions from the stakeholders and iii) to analyze the potential of the Friday sermons and social development in southernmost provinces of Thailand. Qualitative and quantitative analyses were used in this study namely, primary data, secondary data and data collection. The findings are as follows:

1. Khutbah is speech delivery before Friday prayer consisting of Islamic principles (Rukun), conditions, types, significance, provisions and practices in the processes of pre-, while- and post-speech delivering. According to the provision on taking part Friday sermon, its content is regarded to be part of preaching of Islam providing knowledge, advice, and reminders to those who listen to the sermon in order to solve social problems. Moreover, Friday sermon is considered the potential in social development.

2. The findings according to the attitudes towards Khatibs' speech delivery and the attendees' suggestions show that Khutbah is part of Islamic dissemination (Dahwah) affecting those who listen attentively. Furthermore, Khatibs skillfully and professionally convey messages which are digested to be easily understood for them. The contents are mainly focused on Islamic beliefs (Aqidah), Islamic principles which extract from al-Quran and al-Sunnah, Islamic practices,

remembrance of Allah (Zikrullah) and remembrance of the Day of the Judgment (Aakhirah Day).

3. The content of Friday sermons appears to be knowledge and information analyzed and summarized by Khatibs, and it is basically rearranged to be new essays focusing on advice and reminders which the attendees can apply in their daily lives following Islamic principles and fear of Allah (Taqwa) towards morality and ethics which lead to be sustainable development.

4. The findings according to the analyses of the questionnaire completed by Khatibs are illustrated that the content of Friday sermons is blended knowledge of advice and reminders to Friday prayer performers. Khatibs use this precious occasion to convey messages which are beneficial for them in both this world and the hereafter. Even though, to some extent, it is read from certain written texts, they attempt to systematically simplify the language to be more interesting in particular a congregational Friday prayer which is a weekly prayer for all Muslims.

5. The findings from the analyses of the questionnaire completed by those who listen to Friday sermons show that they are diverse in respect of age, education, occupation, content comprehensibility and language. Besides, the language used in the speech delivery should be their dialect and the content should be certain weekly issues occurred in the community prioritizing knowledge and religious advice and integrating religious practices, mental refinement, morality and ethics. The speech delivery is ranged between 15 to 25 minutes, and the short sermon seems to be more preferable.

6. The potential of Friday sermon for social development relies on Khatibs' ability of the speech delivery which can benefit the attendees. Eighty- five percent of the informants responded that the obtained knowledge from the speech is basically known knowledge which they used to learn and acquire from current social media. However, it can be acceptable for them to listen to speeches repeatedly since they can be righteous advice and the religious issues, to some

extent, do not have to be new. Certain topics which have been covered can be restated in the Friday sermon if they are applied efficiently and practiced consistently. On the other hand, fifteen percent of them responded that the content of the Friday sermon is new, and they never hear elsewhere and make them interested in it and follow it attentively.

*Prince of Songkla University
Pattani Campus*

عنوان البحث دور خطب الجمعة في تطوير المجتمع

Prince of Songkla University
Pattani Campus

الأسلوب اللغوي الذي يفهمه الجميع وبوضع مضمونها الإنشائي؛ وإن كانوا قارئين من المواد المكتوبة ولكنهم يجذبون مستمعهم

Prince of Songkla University
Pattani Campus

กิตติกรรมประกาศ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ﷺ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

มวลแห่งการสรรเสริญทั้งมวลเป็นเอกสิทธิ์ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลก เศาอะละวาทและสลามขอมอบแด่ท่านประมุขบรรดานบีและเราะฮ์สุล นบีมุฮัมมัด ﷺ ครอบครัวของท่าน บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ และผู้ที่ดำเนินชีวิตบนแนวทางอันเที่ยงตรงจนถึงวันกิยามะฮ์

ขอขอบคุณพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงเมตตา ผู้ทรงกรุณายิ่งที่ทรงประทานความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วย ความกรุณาจากการให้คำปรึกษาและข้อแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.ชาฟีอี อาดำ ผู้วิจัยขอให้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตอบแทนความดีงามในความรู้ที่ได้สอนมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณประธาน คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ที่ให้ข้อมูลการนำเสนอคุณูปะฮ์วันศุกร์ในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณคณะผู้บริหารวิทยาลัยอิสลามศึกษาและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ได้กรุณาให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัย ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยอิสลามศึกษาที่ได้ให้ความสะดวกแก่ผู้วิจัยด้วยดี

ขอขอบคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยฟาฏอนี รศ.ดร.อิสมาอีลลฎฟี จะปะกียา กรรมการบริหารมหาวิทยาลัยและกรรมการบริหารคณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ที่ได้พิจารณาอนุมัติให้ผู้วิจัยลาศึกษาต่อขณะเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณประธานสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกข้อมูลมัสญิดในพื้นที่ตลอดจนอาจารย์สุวิทย์ เซ็นเจริญ ฝ่ายทะเบียนและสถิติสำนักงานคณะกรรมการกลางแห่งประเทศไทยที่ได้กรุณาให้ข้อมูลมัสญิดในประเทศไทยและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณยิ่งแต่มารดานางเจ๊ะเสาะ ยูโซะ คอยา ที่ให้กำลังใจและถามถึงความสำเร็จทุกเมื่อ และขอขอบพระคุณยิ่งแต่บิดานายอับดุลเลาะ คอยา ที่ใฝ่ฝันอยากเห็นความสำเร็จของลูกชายคนโตและอยากเรียกว่า ดร. แต่ท่านได้จากโลกนี้ไปก่อนที่ลูกชายสำเร็จการศึกษา และขอแสดงความเสียใจกับอาจารย์ที่ปรึกษา ดร.ชาฟีอี อาดำ ที่ได้สูญเสียบิดาที่เคารพเมื่อวันเสาร์ ที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ขอให้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงแผ่เมตตาของท่านด้วยเถิด อามีน

ขอบคุณครูฮัมเสาะ ฮารีหมีะ คอยา ภรรยาที่ให้อำนาจใจและทุนทรัพย์แก่ผู้วิจัยตลอดมา และผู้ที่เป็นแรงใจได้ดีที่สุดคือลูกๆ ทั้ง 3 คน คือ ฮาดี ฮูดา และฮุมาอี ที่รอคอยความสำเร็จของบิดา

ขอขอบคุณบรรดาอุstadah Ustadah บาบอ โต๊ะครู ครูและอาจารย์ทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทความรู้ ประสบการณ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่ผู้วิจัยจนได้มีโอกาสได้ศึกษาในระดับปริญญาตรีบัณฑิตและเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จ ผู้วิจัยถือเป็นทานเศษะตะเกาะฮ์ที่ยิ่งใหญ่ที่ท่านควรได้รับทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์ตลอดไป

ขอบคุณเพื่อนๆ รหัส 55 ที่ได้ศึกษาจนจบหลักสูตรระดับปริญญาตรีบัณฑิต อาทิ คุณทวีศักดิ์ อุปมา คุณอดิศักดิ์ นุซมี คุณทวิ นุ้ยผอม คุณนัศรุลลอฮ์ หมัดตะพงค์ คุณทิวากร แยมจังหวัด คุณอับดุลรอฮมาน จะปะกียา คุณอับดุลรอเยะ เบ็นเซ็ง คุณยุทนา เกื้อกุล คุณอาแว มะฮูมา และเพื่อนร่วมรุ่นที่ได้ล้วงลับสู่ความเมตตาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ สองท่านคือคุณยูซุฟ นิมา และคุณเซ็น แสงอารีย์ ขอให้พระองค์ทรงแผ่เมตตาแก่ทั้งสองทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณน้องๆ หลานๆ ครอบครัวที่ใช้นามสกุล คอยา ทั้งในประเทศไทยและประเทศอินเดียที่คอยดูอาอ์ให้อำนาจใจและให้การช่วยเหลือจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ขอให้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตอบแทนสิ่งดีงามแก่พวกเขาเถิด อามีน

มูหะมัด คอยา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(7)
مستخلص البحث	(9)
กิตติกรรมประกาศ	(11)
สารบัญ	(13)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย	(22)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-อังกฤษ	(24)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา	1
1.2 อัลกุรอาน อัลฮะดีษและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.2.1 อัลกุรอาน	7
1.2.2 อัลฮะดีษ	9
1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	12
1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	24
1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	24
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	24
1.5.1 ด้านเนื้อหา	24
1.5.2 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	25
1.5.2.1 ด้านประชากร	25
1.5.2.2 กลุ่มตัวอย่าง	25
1.5.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	26
1.5.3.1 ตัวแปรต้น	26
1.5.3.2 ตัวแปรตาม	26
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	27
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	27
1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	28
1.9 วิธีดำเนินการวิจัย	29

1.9.1	รูปแบบการวิจัย	29
1.9.2	แหล่งข้อมูล	29
1.9.3	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29
1.9.3.1	แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร	29
1.9.3.2	แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง	30
สารบัญ (ต่อ)		
		หน้า
1.9.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	30
1.9.4.1	การเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและตำรา	30
1.9.4.2	การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์	31
1.9.5	การจัดกระทำข้อมูล	31
1.9.5.1	ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร	31
1.9.5.2	ข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม	31
1.9.6	การวิเคราะห์ข้อมูล	32
1.9.6.1	การตรวจสอบข้อมูล	32
1.9.6.2	หลักการวิเคราะห์ข้อมูล	32
1.9.7	การนำเสนอข้อมูล	32
บทที่ 2	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคุณบะฮ	33
2.1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคุณบะฮ	33
2.1.1	ความหมายเชิงภาษาศาสตร์	33
2.1.2	ความหมายเชิงวิชาการ	34
2.1.2.1	คุณบะฮในความหมายทั่วไป	34
2.1.2.2	คุณบะฮในความหมายด้านการสื่อสาร	35
2.2	คุณบะฮที่ปรากฏในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	35
2.2.1	คุณบะฮที่ปรากฏในอัลกุรอาน	36
2.2.1.1	อายะฮในสุเราะฮอัลญุมอะฮ	38
2.2.1.2	อายะฮที่มีความหมายเดียวกับคุณบะฮ	39
2.2.2	คุณบะฮที่ปรากฏในอัลฮะดีษ	42
2.2.2.1	อัลฮะดีษที่กล่าวถึงคุณบะฮด้วยตัวบท	42
2.2.2.2	อัลฮะดีษที่กล่าวถึงคุณบะฮด้วยความหมาย	46
2.3	ประเภทของคุณบะฮ	49

2.3.1	คุณบะฮะละหมาดวันศุกร์	49
2.3.2	คุณบะฮะละหมาดอีต	51
2.3.3	คุณบะฮะละหมาดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา	54
2.3.4	คุณบะฮะละหมาดอิสติสกออ	56
2.3.5	คุณบะฮะฮะนิกาฮ	58
2.4	ความสำคัญของคุณบะฮะฮวันศุกร์	61
2.4.1	คุณบะฮะฮเป็นการตักเตือนและเชิญชวน	62
2.4.2	คุณบะฮะฮเป็นการให้ความรู้	62
2.4.3	คุณบะฮะฮเป็นการปรับทัศนคติ	63

สารบัญญ (ต่อ)

2.5	บทบัญญัติว่าด้วยคุณบะฮะฮวันศุกร์	หน้า	64
2.5.1	รูกุ่นคุณบะฮะฮ		64
2.5.2	เงื่อนไขคุณบะฮะฮ		65
2.5.3	สิ่งที่เป็นสุนัตในคุณบะฮะฮ		66
2.5.4	สิ่งที่เป็นมักรูฮในคุณบะฮะฮ		67
2.6	พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนคุณบะฮะฮวันศุกร์		69
2.6.1	การอะซานครั้งแรกและครั้งที่สอง		69
2.6.2	การละหมาดสุนัตตะฮียะตุลมัสนูต		71
2.6.3	การละหมาดสุนัตกอบลียะฮ		72
2.7	การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนนำเสนอกุญบะฮะฮ		74
2.7.1	การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนขึ้นมิมบร		74
2.7.1.1	เวลาที่เหมาะสำหรับเคาะฎิบไปยังมัสนูต		74
2.7.1.2	การละหมาดสุนัตกอบลียะฮสำหรับเคาะฎิบ		75
2.7.1.3	การก้าวเดินขึ้นมิมบร		77
2.7.2	การปฏิบัติตนของเคาะฎิบหลังจากขึ้นมิมบร		77
2.7.2.1	การให้สลามแก่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์		78
2.7.2.2	การถือไม้เท้าขณะนำเสนอกุญบะฮะฮ		78
2.8	วิธีการดำเนินการในคุณบะฮะฮวันศุกร์		79
2.8.1	อรั้มภบทคุณบะฮะฮ		80

2.8.1.1	การสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ	80
2.8.1.2	การกล่าวขออภัยพร(เศาะละวาต)แด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ	82
2.8.1.3	การกล่าวประโยค "อัมมา บะอูด (مُحَمَّدُ) ในคุฏบะฮ์	83
2.8.1.4	การให้โอวาทเพื่อการยำเกรงต่อพระเจ้า(ตักวา)	84
2.8.2	เนื้อหาคุฏบะฮ์	84
2.8.2.1	อรัมภบทเนื้อหา	86
2.8.2.2	เนื้อหาคุฏบะฮ์	86
2.8.2.3	เนื้อหาส่วนท้ายคุฏบะฮ์	87
2.8.3	ส่วนสรุปคุฏบะฮ์	87
2.8.3.1	การกล่าวข้อความท้ายก่อนจบคุฏบะฮ์แรก	87
2.8.3.2	การขอพรในคุฏบะฮ์วันศุกร์	88
2.9	การปฏิบัติตนของเคาะฎีบหลังจากนำเสนอกุฏบะฮ์	91
2.9.1	การก้าวเดินลงจากมินบร	91
2.9.2	เคาะฎีบและอิหม่ามคนละคน	91
2.9.3	การอ่านสุเราะฮ์ในละหมาดวันศุกร์	92
	สารบัญญ (ต่อ)	
		หน้า
2.9.4	การคุฏบะฮ์สั้นและละหมาดยาว	93
2.9.5	การละหมาดสั้นหลังจากละหมาดวันศุกร์	94
2.10	คุฏบะฮ์กับการตะอวะฮ์	95
2.10.1	ตะอวะฮ์ด้วยคุฏบะฮ์สู่การเข้าใจอิสลาม	95
2.10.2	ตะอวะฮ์ด้วยคุฏบะฮ์สู่การปฏิบัติหลักคำสอนศาสนา	95
2.10.3	ตะอวะฮ์ด้วยคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดการสานตะอวะฮ์	98
2.11	การพัฒนาสังคมด้วยคุฏบะฮ์	100
2.11.1	การพัฒนาสังคมด้วยคุฏบะฮ์ด้านความรู้	100
2.11.2	การสร้างสังคมคุณธรรมด้วยคุฏบะฮ์	101
2.11.3	ความรู้ที่ได้จากคุฏบะฮ์วันศุกร์	103
บทที่ 3	วิเคราะห์แบบสอบถามเคาะฎีบและผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	105
3.1	ข้อมูลมัสนิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้	106
3.1.1	ข้อมูลมัสนิดในจังหวัดนราธิวาส	106
3.1.2	ข้อมูลมัสนิดในจังหวัดปัตตานี	106

3.1.3	ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดยะลา	107
3.1.4	ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดสตูล	107
3.1.5	ข้อมูลมัสญิดใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา	107
3.2	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้	108
3.2.1	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดนราธิวาส	108
3.2.2	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดปัตตานี	110
3.2.3	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดยะลา	114
3.2.4	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดสตูล	115
3.2.5	มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา	117
3.3	สรุปแบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	118
3.3.1	สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส	118
3.3.1.1	แบบสอบถามตอนที่ 1	118
3.3.1.2	แบบสอบถามตอนที่ 2	120
3.3.1.3	แบบสอบถามตอนที่ 3	123
3.3.1.4	แบบสอบถามตอนที่ 4	125
3.3.2	สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี	131
3.3.2.1	แบบสอบถามตอนที่ 1	131
3.3.2.2	แบบสอบถามตอนที่ 2	133
3.3.2.3	แบบสอบถามตอนที่ 3	137
	สารบัญญ (ต่อ)	
		หน้า
3.3.2.4	แบบสอบถามตอนที่ 4	138
3.3.3	สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดยะลา	145
3.3.3.1	แบบสอบถามตอนที่ 1	145
3.3.3.2	แบบสอบถามตอนที่ 2	147
3.3.3.3	แบบสอบถามตอนที่ 3	150
3.3.3.4	แบบสอบถามตอนที่ 4	151
3.3.4	สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดสตูล	158
3.3.4.1	แบบสอบถามตอนที่ 1	158
3.3.4.2	แบบสอบถามตอนที่ 2	160

3.3.4.3	แบบสอบถามตอนที่ 3	163
3.3.4.4	แบบสอบถามตอนที่ 4	165
3.3.5	สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา	171
3.3.5.1	แบบสอบถามตอนที่ 1	171
3.3.5.2	แบบสอบถามตอนที่ 2	173
3.3.5.3	แบบสอบถามตอนที่ 3	176
3.3.5.4	แบบสอบถามตอนที่ 4	178
3.4	สรุปแบบสอบถามจากเคาะฎีบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	184
3.4.1	สรุปแบบสอบถามเคาะฎีบในจังหวัดนราธิวาส	184
3.4.1.1	แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	184
3.4.1.2	แบบสอบถามตอนที่ 2 การนำเสนอคฤภะฮ	186
3.4.1.3	แบบสอบถามตอนที่ 3 การพัฒนาสังคมด้วยคฤภะฮวันศุกร์	189
3.4.2	สรุปแบบสอบถามเคาะฎีบในจังหวัดปัตตานี	191
3.4.2.1	แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	191
3.4.2.2	แบบสอบถามตอนที่ 2 การนำเสนอคฤภะฮ	193
3.4.2.3	แบบสอบถามตอนที่ 3 การพัฒนาสังคมด้วยคฤภะฮวันศุกร์	196
3.4.3	สรุปแบบสอบถามเคาะฎีบในจังหวัดยะลา	199
3.4.3.1	แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	199
3.4.3.2	แบบสอบถามตอนที่ 2 การนำเสนอคฤภะฮ	201
3.4.3.3	แบบสอบถามตอนที่ 3 การพัฒนาสังคมด้วยคฤภะฮวันศุกร์	204
3.4.4	สรุปแบบสอบถามเคาะฎีบในจังหวัดสตูล	206
3.4.4.1	แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	206
3.4.4.2	แบบสอบถามตอนที่ 2 การนำเสนอคฤภะฮ	208
3.4.4.3	แบบสอบถามตอนที่ 3 การพัฒนาสังคมด้วยคฤภะฮวันศุกร์	211

สารบัญญ (ต่อ)

		หน้า
3.4.5	สรุปแบบสอบถามเคาะฎีบใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา	214
3.4.5.1	แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	214
3.4.5.2	แบบสอบถามตอนที่ 2 การนำเสนอคฤภะฮ	216
3.4.5.3	แบบสอบถามตอนที่ 3 การพัฒนาสังคมด้วยคฤภะฮวันศุกร์	219

บทที่ 4 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้	222
4.1 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคม	222
4.1.1 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมด้านความรู้	222
4.1.2 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมด้านคุณธรรมนำชีวิต	223
4.2 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในทัศนะของบรรดาเคาะฎีบ	224
4.2.1 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในทัศนะของ บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	224
4.2.1.1 หมวดที่ 1 ชุมชนบะฮวันศุกร์เป็นศาสตร์ที่มีชีวิต	224
4.2.1.2 หมวดที่ 2 ชุมชนบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ	226
4.2.1.3 หมวดที่ 3 เคาะฎีบเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นนักพัฒนาสังคม	226
4.2.1.4 หมวดที่ 4 การบริหารจัดการชุมชนบะฮวันศุกร์ให้มีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผล	227
4.2.1.5 หมวดที่ 5 ความขลังของชุมชนบะฮวันศุกร์อยู่ที่เนื้อหาและทักษะ การนำเสนอที่ไม่เคยล้าสมัยตามกาลเวลา	228
4.3 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในทัศนะของผู้ร่วม ละหมาดวันศุกร์	229
4.3.1 ศักยภาพของชุมชนบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมตามทัศนะที่ ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	230
4.3.1.1 หมวดที่ 1 ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรฟังและให้ความสำคัญ ต่อชุมชน	230
4.3.1.2 หมวดที่ 2 ชุมชนบะฮวันศุกร์ควรเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนา อย่างต่อเนื่อง	230
4.4 บทสัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	231
4.4.1 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดนราธิวาส	231
4.4.1.1 สัมภาษณ์นายพัครุดิน ดอเลาะ	231
4.4.1.2 สัมภาษณ์นายอับดุลรอยะ มาหามะ	232
4.4.1.3 สัมภาษณ์นายอับดุลลาเต๊ะ มามะ	232
4.4.1.4 สัมภาษณ์นายมุฮัมมัดนาเซ สามะ	233
4.4.2 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดปัตตานี	234
4.4.2.1 สัมภาษณ์นายสการिया บาราเฮง	234

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4.2.2 สัมภาษณ์นายอุมา จะกือวาโตะ	235
4.4.2.3 สัมภาษณ์นายมะรอปี แมะอูมา	235
4.4.2.4 สัมภาษณ์นายกอเซม มะแซ	236
4.4.3 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดยะลา	236
4.4.3.1 สัมภาษณ์นายอับดุลฮาเล็ม ตุงยง	236
4.4.3.2 สัมภาษณ์นายอับดุลขอไฟร์ หะหวัง	237
4.4.3.3 สัมภาษณ์นายมะรอซือดี เลาะยะผา	238
4.4.3.4 สัมภาษณ์นายมุหะมัดสุกรี สะเตาะ	239
4.4.4 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบในจังหวัดสตูล	240
4.4.4.1 สัมภาษณ์นายอับดุลลฮย อัลอัยยูบีย	240
4.4.4.2 สัมภาษณ์นายอับดุลมาลิก ดาเระมีน	240
4.4.4.3 สัมภาษณ์นายอุมร์ อาเก็ม	241
4.4.4.4 สัมภาษณ์นายสอแหล๊ะ วัฒนะ	242
4.4.5 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎีบใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา	243
4.4.5.1 สัมภาษณ์นายอับดุรรอซึก ล่อเต๊ะ	243
4.4.5.2 สัมภาษณ์นายอาชี สาเมาะ	243
4.4.5.3 สัมภาษณ์นายนายอัลดุลหาลีม ล่าเต๊ะ	244
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	246
5.1 สรุปผลการวิจัย	246
5.1.1 ผลการวิจัยด้านความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุฎบะฮฺ	246
5.1.2 ผลการวิจัยทัศนคติของผู้นำเสนอคุฎบะฮฺวันศุกร์	247
5.1.3 ผลการวิจัยด้านทัศนคติของผู้ฟังคุฎบะฮฺวันศุกร์	248
5.1.4 ผลการวิจัยด้านศักยภาพของคุฎบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	248
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	249
5.3 ข้อเสนอแนะ	250
5.3.1 การนำผลการวิจัยไปใช้	250
5.3.2 การพัฒนาเคาะฎีบผู้นำเสนอคุฎบะฮฺ	251
5.3.3 การทำวิจัยครั้งต่อไป	252
บรรณานุกรม	253

นามานุกรม	267
ภาคผนวก	269
ภาคผนวก (ก) สารบัญอายุอะฮ์ลกุรอาน	270
ภาคผนวก (ข) สารบัญอัลฮะดีษ	271
สารบัญ (ต่อ)	
	หน้า
ภาคผนวก (ค) คุฎบะฮ์ที่ได้รับการนำเสนอโดยท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ และบุคคลต่างๆ	273
ภาคผนวก (ง) คุฎบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ที่ปรากฏในตำราอัลฮะดีษ	287
ภาคผนวก (จ) ตัวอย่างแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้ฟังคุฎบะฮ์)	289
ภาคผนวก (ช) ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้นำเสนอคุฎบะฮ์)	294
ภาคผนวก (ซ) หน้าปกหนังสือคุฎบะฮ์ ภาษาไทยและภาษามลายูอักษรยาวี	298
นิพนธ์ต้นฉบับ	299
ประวัติผู้วิจัย	322

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงจังหวัด อำเภอ มัสญิดที่ขึ้นทะเบียน มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษา	25
ตารางที่ 2	แสดงข้อมูลการวิจัย เครื่องมือ และการนำเครื่องมือไปใช้	30

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตารางเปรียบเทียบพยัญชนะอาหรับ-ไทย
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ปรับปรุง พ.ศ. 2558

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ء , ا	อะลีฟ/ ฮัมซะฮฺ	อ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ ฮ์ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
ب	บ่า	บ
ت	ต่า	ต
ث	ซ่า	ซ
ج	ญีม	ญ (จัญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ฮ่า	ฮ
خ	ค่อ	ค
د	ดาล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	ร่อ	ร
ز	ซัย	ซ
س	ซีน	ส มีข้อยกเว้น เช่น มูซา อีซา ยาซีน เป็นต้น
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอ	ฏ
ظ	ศอ	ศ
ع	อัยน	อ
غ	ฮัยน	ฮ
ف	ฟ่า	ฟ
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
م	มีม	ม
ن	นูน	น
ه	ฮาฮ์	ฮ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ ฮ์ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
و	วาว	ว
ي	ยาฮ์	ย
الفتحة	อัลฟัตฮะฮฺ อ่านสระข้างบน	◌َ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาดัม ฯ) ะ, เาะ อี ในกรณีมีตัวสะกด) ละสระในบางกรณี เช่น อะลี บะนี ฯ)
الكسرة	อัลกัศเราะฮฺ อ่านสระข้างล่าง	◌ِ
	อัลฎุมมะฮฺ อ่านสระข้างหน้า	◌ِ
الفتحة الممدودة	อัลฟัตฮะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	◌َ (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา ร็อบ ฯ)
الكسرة الممدودة	อัลกัศเราะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	◌ِ
الضمة الممدودة	อัลฎุมมะฮฺ อัลมัมดูดะฮฺ	◌ِ
ال-الشمسية	อลีฟ ลาม อัจซิมชียะฮฺ	อัล-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น อัดดีน อัจญ์นิน ฯ
ال-القمرية	อะลีฟ ลาม อัลเกาะมะรียะฮฺ	อัล ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น อัลกุรอาน อัลลอฮฺ อัลอิสลาม ฯ
ة	ตาอ์มัรบูฎะฮฺ	ฮ์ เป็นเสียงเดียวกับ ฮ กรณีนอ่านหยุดเป็นเสียง ฮ์ กรณีนอ่านต่อเนื่องเป็นเสียง ต
ي	ยาฮ์ มุค็อฟพะพะฮฺ	อ่านและสะกดตามการเขียน เช่นฟี
ي	ยาฮ์ นิสบะฮฺ หรือ ยาฮ์มุชตัดตะฮฺ	สะกดยาฮ์สองตัว เช่น ยยะ อัชชาฟีอียะฮฺ

ตารางเปรียบเทียบพยัญชนะอาหรับ-อังกฤษ
ของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา
ปรับปรุง พ.ศ. 2558

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	A
ب	บ่า	b
ء	ฮัมซะฮฺ	'a, 'i, 'u
ت	ต่า	T
ث	ซ่า	Th
ج	ญีม	J
ح	ฮ่า	H
خ	คอฮ์	Kh
د	ดาล	D
ذ	ซาล	Dh
ر	รอฮ์	R
ز	ซาย	Z
س	ซีน	S
ش	ชีน	Sh
ص	ศอด	S
ض	ฎอด	D
ط	ฏอฮ์	T
ظ	ซอฮ์	Z
ع	อัยน	'a, 'i, 'u
غ	ฆอยน	Gh
ف	ฟาฮ์	F
ق	กอฟ	Q

ك	กาฟ	K
ل	ลาม	L
م	มีม	M
ن	นูน	N
ه	ฮำ	H
و	วาว	W
ي	ยำ	Y
	ตำ	h,t
(الفتحة)	اَ , اِ , اُ	a ,ay, aw
(الفتحة الممدودة)	اَـ	
(الكسرة)	اِـ	I
(الكسرة الممدودة)	اِـ	
(الضمة)	اُـ	U
(الضمة الممدودة)	اُـ	
ال-الشمسية		al-_ (al-Tirmidhiy)
ال-القمرية		al-_ (al-'Isl miyah)
الكسرة المشددة		Iyy
الضمة المشددة		Uww

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

คุฏบะฮฺ (كُتِبَ) คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์แก่ผู้ร่วมละหมาด โดยอิหม่ามผู้ทำหน้าที่นำเสนอ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นในหลักคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบคุณงามความดี ปฏิบัติศาสนกิจ เสริมด้วยการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์หรือเหตุการณ์ทั้งในประวัติศาสตร์และให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม

เมื่อศึกษาชีวประวัติของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮฺพบว่า การนำเสนอคุฏบะฮฺของท่านมี 2 รูปแบบคือ 1) การนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์บนมินบ์ และ 2) การนำเสนอคุฏบะฮฺในโอกาสต่างๆ ตามสถานการณ์ การนำเสนอคุฏบะฮฺรูปแบบแรกเป็นการนำเสนอก่อนละหมาดวันศุกร์ที่มีการบัญญัติตั้งแต่ท่านพำนักในนครมักกะฮฺ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยอุปสรรคหลายประการ แต่เกิดขึ้นจริงขณะท่านกำลังเดินทางอพยพจากนครมักกะฮฺมุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮฺ ณ หมู่บ้านบะนีสาลิม (al-Qurtubiy, 2006 : 20/462-463) หลังจากนั้นคุฏบะฮฺวันศุกร์ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์จนถึงสัปดาห์สุดท้ายก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตที่นครมะดีนะฮฺ ส่วนการนำเสนอคุฏบะฮฺในรูปแบบที่สองนั้นเกิดขึ้นในโอกาสต่างๆ หลังจากท่านได้พำนักในนครมะดีนะฮฺด้วยการรวมตัวของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ทั้งในและนอกมัสญิด ถึงแม้ว่าต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายที่มีอาจหลีกเลี่ยงท่ามกลางความท้าทายจากศัตรูที่ใช้ความพยายามทุกวิถีทางในการทำลายล้างอิสลาม

รูปแบบการนำเสนอคุฏบะฮฺที่เห็นชัดว่ามีพลังในการโน้มน้าวผู้คนจำนวนมากคือการเทศนาธรรมวันศุกร์ที่ถือว่าการแถลงการณ์ การให้ความรู้ การชี้แจงเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับศาสนา และวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามบทบัญญัติจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และปฏิบัติตามสุนนะฮฺของท่าน ซึ่งคุฏบะฮฺวันศุกร์เป็นวิธีหนึ่งในการตะอวะฮฺมวลชนจำนวนมากที่ท่านนบี ﷺ ได้ถือปฏิบัติก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ ถึงแม้เป็นการพูดด้วยวาจาเพียงไม่กี่ประโยค แต่สาระสำคัญของคุฏบะฮฺคือการตักเตือนศรัทธาชนให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ให้ความรู้เรื่องโลกนี้และเรื่องอาคิเราะฮฺ พร้อมเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยหวังว่าการคุฏบะฮฺจะสามารถพัฒนาจิตใจและความรู้สึกของผู้ฟังสู่การเป็นบ่าวที่ดี ตลอดจนสามารถนำศาสนาที่ได้จากคุฏบะฮฺไปเผยแผ่แก่ผู้อื่น

ตลอดระยะเวลาที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอคุฏบะฮฺ เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในการดำเนินชีวิตของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ควบคู่กับการศึกษาในโอกาสต่างๆ ทั้งด้าน

ความรู้ ความเข้าใจ และการยกระดับการศรัทธาหรืออิหม่านที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติ ศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ปรากฏใน คัมภีร์อัลกุรอานและฮิสซุนนะฮฺ ตลอดจนการน้อมปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ด้วยความมีวินัยธรรม และวิถีชีวิตที่เที่ยงตรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น จนได้รับคำสรรชมเชยจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

ภารกิจการนำเสนอคุณบะฮฺไม่ได้สิ้นสุดด้วยการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ เพราะ ประชาชาติของท่านยังสานภารกิจดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการยึดหลักคำสอนที่มาจาก คัมภีร์อัลกุรอาน ฮิสซุนนะฮฺและศาสตร์ต่างๆ ที่เหมาะกับแต่ละยุคสมัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มเป้าหมายโดยหวังการชี้นำทางที่ เที่ยงตรงและความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะการเผยแผ่ศาสนาผ่านคุณบะฮฺวันศุกร์ เป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งเสียจากท่านนบี ﷺ ที่ได้ฝากไว้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติของ ท่าน ดังอัลฮะดีษ¹ที่เล่าจากอับดุลลอฮ์ เบน อัมรฺ เบน อัลอาศ [^] ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 3461)

ความว่า พวกเจ้าจงเผยแผ่คำสอนจากฉันแม้แค่หนึ่งอายะฮ์ก็ตาม...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 3461)

ตั้งแต่ท่านนบี ﷺ ได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.11 ตรงกับปี ค.ศ. 633 เป็นต้นมา ผู้สืบสาน ภารกิจการเผยแผ่ศาสนาทุกยุคสมัยต่างมุ่งมั่นในการเผยแผ่อิสลามทุกรูปแบบจนถึงปัจจุบัน เพราะทุก คนรู้ถึงหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในฐานะผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาที่ควรแก่การตอบแทนบุญคุณพระองค์ อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้ทรงมอบชีวิตและโอกาสในการเผยแผ่สิ่งดีงามในโลกนี้ อีกทั้งเป็นการตอบสนองคำสั่ง จากท่านนบี ﷺ ข้างต้น

¹ อัลฮะดีษ คือวจนะของท่านนบี ﷺ ที่ได้กล่าวในโอกาสต่างๆ เป็นวจนะที่กะตรัดด้วยความหมาย ครอบคลุมหลายประเด็น เป็น แหล่งที่มาของบทบัญญัติในอิสลามรองจากคัมภีร์อัลกุรอาน อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า ฮิสซุนนะฮฺที่หมายถึงวิถีดำเนินชีวิต มีความหมายครอบคลุมมากกว่าอัลฮะดีษ ซึ่งรวมถึงวาจา ประพฤติปฏิบัติ บุคลิกลักษณะ รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ชีวิตประวัติ การยอมรับกับสิ่งที่ เกิดขึ้นต่อหน้าหรือสิ่งที่ท่านรับทราบจากบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ โดยท่านไม่ปฏิเสธใดๆ และทุกสิ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของท่านทั้งก่อน และหลังจากการแต่งตั้งเป็นเราะสุล การคุณบะฮฺก็เป็นส่วนของฮิสซุนนะฮฺที่ท่านได้ปฏิบัติในระหว่างการเผยแผ่ศาสนา(‘Abdullah al-Bassām,2009 :1/7 ; Izzuddin Baltiq,1978 : 14 ; Muḥammad al-Khudḥari Bik, 1965 : 35 ; al-Qāsimī, 2004 : 59 และ al-Sibā‘i, n.d. : 65)

ผู้ที่เชิญชวนกระทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วย่อมเป็นผู้ที่ประเสริฐด้วยวาจาและการกระทำ เป็นกลุ่มที่ได้รับการชื่นชมจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เป็นอย่างยิ่งว่าเป็นคนที่มีวาจาที่ดีเลิศเพราะพวกเขาได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยหวังความโปรดปรานจากพระองค์ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

(سورة فصلت : آية 33)

ความว่า และผู้ใดเล่าจะมีคำพูดที่ดีเลิศยิ่งไปกว่าผู้เชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์และเขาปฏิบัติงานที่ดี และกล่าวว่าแท้จริงฉันเป็นคนหนึ่งในบรรดาผู้นอบน้อม

(สุเราะฮ์ฟุศลีต : อายะฮ์ 33)

บรรดาอะลิม่าเห็นพ้องว่าผู้ที่ถูกกล่าวในอายะฮ์ข้างต้นคืออนบีมุฮัมมัด ﷺ และผู้ที่ทำหน้าที่เชิญชวนมนุษย์สู่ทางนำของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เผยแพร่สัจธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ ประกอบศาสนกิจที่เป็นวาญิบและสุนัต มีคุณลักษณะเป็นบ่าวที่ดีด้วยการปฏิญาณตนและยอมรับว่าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้า ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้และห่างไกลจากสิ่งที่ต้องห้ามทั้งปวง (al- al-Ṭabariy,1422: 20/ 429-430 ; al-Qurtubiy, 1427 :18/ 419)

เมื่อรวมทศนะของบรรดาอะลิม่าที่ได้อธิบายอายะฮ์ข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า ผู้ที่มีคุณลักษณะดังกล่าวเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สืบสานงานเผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบ เผยแพร่ความรู้และให้ความเข้าใจเรื่องศาสนาอิสลามแก่เพื่อนมนุษย์จนถึงวันกิยามะฮ์ เนื่องจากบรรดาเราะฮูลและดาอีย์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาแล้วได้ปฏิบัติภารกิจการเชิญชวนสู่แนวทางอันเที่ยงตรงด้วยการประกาศเชิญชวนการทำความดี ห่างไกลจากความชั่ว สนับสนุนการจงรักภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และหลีกเลี่ยงการบูชาเจว็ดทั้งปวง

หนึ่งในเรื่องการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่อิสลามของท่านนบี ﷺ นั้น อาลี อับดุล อัสสะลิม มะฮฺมูด ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า

“ท่านนบี ﷺ ได้บูรณาการการตะอวะฮ์ด้วยหลากหลายวิธีการ หนึ่งในนั้นคือการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ทุกสัปดาห์ คุฏบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ด้วยการรวมตัวของเหล่าเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ที่มีสติทุกครั้งก่อนละหมาดวันศุกร์ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปสังคมด้วยความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในยุคหนึ่ง และมี

การปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในคัมภีร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนสู่การเข้าใจหลักคำสอนศาสนาเพื่อให้ได้ความรู้ ความเข้าใจสู่การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนา เกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งการพัฒนาและการปฏิรูปสังคมในรูปแบบนี้เกิดขึ้นเฉพาะในคัมภีร์บะฮ์วันศุกร์เท่านั้น” (‘Alī ‘Abd al-Halīm Mahmūd, 1991 : 11)

เช่นเดียวกับস্যฟ อัลอิสลาม ที่เห็นว่าคัมภีร์เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคม ด้วยบทบาทของเคาะฎิบที่มีจิตสำนึกและปรารถนาที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วยวิธีการเผยแผ่และเชิญชวน เพื่อให้ทุกคนหลุดพ้นจากความมืดมนสู่ประทีปแห่งอิสลาม ดังที่ท่านนบี ﷺ ใช้คัมภีร์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและปฏิรูปสังคม เห็นได้จากการนำเสนอคัมภีร์ที่แสดงถึงความบริสุทธิ์ใจ จริงใจ และร่าเริงของท่านเสมือนแม่ทัพกำลังปลุกกระดมเหล่าทหารที่จะเผชิญหน้ากับบรรดาคัศรฺู (Sayf al-Islām, 1406 : 65-66) ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิรฺ เป็น อัลดุลลอฮ์ ﷻ ว่า

((... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ أَحْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَالَ صَوْتُهُ
وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرٌ حَيْشٍ ...))
(أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ ، 2005 : بَعْضُ مِنْ حَدِيثِ 867)

ความว่า ...เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำเสนอคัมภีร์ ตาของท่านกลายเป็นสีแดงกำ เสียงของท่านดังก้อง และท่าทางของท่านจริงจังเฉกเช่นแม่ทัพที่กำลังปลุกฝังกำลังใจแก่บรรดานักรบ...

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : ส่วนหนึ่งของฮะดีษ 867)

จากเรื่องดังกล่าว อัลอะฮ์ดัล เห็นว่าการรวมตัวของบรรดามุสลิมในมัสญิดทุกวันศุกร์นั้นแสดงถึงการมีจิตสำนึก เห็นความสำคัญและความประเสริฐของวันดังกล่าวที่เป็นวันสำคัญในรอบสัปดาห์ อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวของบรรดามุสลิมทั่วโลกที่รวมตัวครั้งใหญ่ สัปดาห์ละครั้งเพื่อร่วมประกอบศาสนกิจที่เรียกว่าการฟังคัมภีร์และการละหมาดวันศุกร์ เพียงแค่เชิญชวนด้วยเสียงอะซานให้ร่วมละหมาด ทุกคนก็จะรวมตัวกันด้วยความสมัครใจและมุ่งหน้าสู่มัสญิดอย่างพร้อมเพรียง (al-Ahdal, 1416 : 7)

การสวดฟังคัมภีร์และการละหมาดวันศุกร์เป็นบทบัญญัติที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกร้องให้มุสลิมที่บรรลุดศาสนาจะรวมตัวกันที่มัสญิด ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ ﴿٩﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ และ จงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้ (สุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ : อายะฮ์ 9)

จากอายะฮ์ข้างต้น อัลบะฆะเวีย ได้อธิบายเกี่ยวกับการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาด วันศุกร์ว่า เสียงอะซานที่เรียกผู้คนรวมตัวละหมาดในวันนั้นคืออะซานหลังจากเคาะก๊อบขึ้นนั่งบน มินบَّرแล้ว เป็นเสียงเชิญชวนให้ทุกคนมุ่งหน้าไปยังมัสญิดเพื่อรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยความ ตั้งใจ บริสุทธิ์ใจ และนอบน้อมเพื่อประกอบอภีบาตะฮ์หรือศาสนกิจต่อพระองค์ สอดคล้องกับทัศนะ ของท่านอัญญาอะบะรียะฮ์ที่ได้อธิบายในเรื่องเดียวกันว่า เมื่อได้ยินเสียงอะซานแล้ว บรรดาผู้ศรัทธา ทั้งหลายให้รีบไปยังมัสญิดด้วยความตั้งใจที่จะฟังเนื้อหาคุฏบะฮ์จากอิหม่ามซึ่งเป็นการชี้แนะเรื่องการ ตักเตือนให้ยำเกรง รำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกัน ในขณะเดียวกันก็ ให้ยุติภารกิจทางโลกทุกประการ อาทิ การค้าขายและการแลกเปลี่ยน (al-Baqhawiy,1411: 8/116- 117 ; al- al-Ṭabariy,2001: 22/637-643)

เมื่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติให้มุสลิมชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะรวมตัวใน มัสญิดทุกวันศุกร์ แสดงว่าไม่มีกิจการใดที่สำคัญในวันนั้นยิ่งกว่าการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดอีก แล้ว เพราะคุฏบะฮ์เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เน้นแก่ผู้ฟังให้เกิดการตักเตือน ส่งเสริมการทำความดี ห่างไกลจากการกระทำความชั่ว เสริมสร้างความรู้ รวมถึงนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน รอบสัปดาห์ เป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนและสังคมให้มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นประโยชน์ในการ ดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์

การรวมตัวของมุสลิมทั่วโลกทุกวันศุกร์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งเดียวของ ประชาชาติอิสลาม ทุกคนได้ชำระร่างกายด้วยการอาบน้ำ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด รีบไป ยังมัสญิดพร้อมกับฟังคุฏบะฮ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ การตักเตือน การเสนอแนะ การเชิญชวนทำ ความดีและละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักคำสอนเหล่านี้ล้วนมาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์อัน ทรงคุณค่ายิ่งเพื่อให้ทุกคนเกิดการตักเตือนต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากนั้นทุกคนร่วมกันละหมาดวัน ศุกร์ด้วยความตั้งใจ (Sa'īd Hawwā,1989 : 4/2357)

คุณบะฮฺเป็นคำตักเตือนหรือข้อคิดสั้นๆ ที่มีประโยชน์ต่อผู้สวดฟังเป็นอย่างยิ่งหากทุกคนนำไปปฏิบัติใช้อย่างจริงจังจนกลายเป็นวิถีชีวิต โดยเฉพาะข้อแนะนำที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัสสุนนะฮฺ คำปรารภของบรรดาอูลูมาอ์ ถึงแม้เพียงไม่กี่ประโยคแต่อาจเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้ฟังบรรลุถึงทางนำแห่งพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ดังเช่นการนำเสนอคุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ ที่ใช้เวลาเพียงน้อยนิดแต่มีความหมายและประโยชน์อนันต์ ดังหลักฐานที่ปรากฏในอัลอะดิษที่เล่าโดย ญาบิร เป็น สมุเราะฮฺ ﷺ ว่า

((كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا وَيَجْلِسُ بَيْنَ الْخُطْبَتَيْنِ وَيَتْلُو آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَكَانَتْ خُطْبَتُهُ قَصْدًا وَصَلَاتُهُ قَصْدًا))

(أخرجه أحمد ، 1995 : 20813)

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะคุณบะฮฺ นั่งระหว่างสองคุณบะฮฺ และอ่านบางอายะฮฺจากคัมภีร์อัลกุรอาน คุณบะฮฺของท่าน พอเหมาะและละหมาดของท่านก็พอเหมาะ

(บันทึกโดย Ahmad, 1995 : 20813) ท่านอัลนะอูฎในกล่าว เป็นอะดิษอะสัน

หากเนื้อหาคุณบะฮฺถูกนำเสนออย่างถูกวิธี ตรงประเด็น มีประสิทธิภาพ และประทับใจผู้ฟัง คุณบะฮฺก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนผู้ฟังได้ดีเป็นอย่างยิ่ง และเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาสังคมได้อย่างมหัศจรรย์ ทั้งนี้เพราะเป็นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้นำเสนอแก่ผู้ฟังซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด มุมมอง และทัศนคติใหม่ๆ ผู้ฟังอาจจะได้รับการจุดประกายการศรัทธาและได้รับทางนำจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ นอกจากนี้คุณบะฮฺยังเป็นแรงจูงใจในการต่อสู้เพื่อพิชิตความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเสริมสร้างคุณงามความดีในโลกนี้ และความผาสุกอันนิรันดร์ในอาคิเราะฮฺ

ถึงแม้คุณบะฮฺเป็นการแสดงปาฐกถาธรรม แต่วิธีการนำเสนอย่อมแตกต่างจากการแสดงสุนทรพจน์และการบรรยายทั่วไป เนื่องจากคุณบะฮฺเป็นการนำเสนอองค์ความรู้จากเคาะฎิบแก่ผู้ฟังในลักษณะที่ผู้ฟังไม่สามารถสอบถามหรือโต้แย้งได้ขณะนำเสนอ เคาะฎิบจึงต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้าในด้านความรู้ หัวข้อและเนื้อหาที่เลือกควรเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รู้ถึงการกล่าวบทเกริ่นนำ การนำเสนอเนื้อหาตามกฎและเงื่อนไข การเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา การนำหลักฐานจาก

คัมภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ การวิเคราะห์ปัญหา การเสนอทางแก้ และการสรุปผล เพราะคุณูปะฮมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เหล่าเคาะฎิบควรศึกษาและเตรียมตัวเสมอ

สาระสำคัญจากเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในคุณูปะฮนั้นสะท้อนถึงความเป็นคุณูปะฮที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเรื่องความตายและเรื่องอาคิเราะฮเท่านั้น แต่เป็นการสะท้อนถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์และเป็นบทเรียนอันล้ำค่า เปี่ยมด้วยเนื้อหาและคุณค่า เคาะฎิบควรนำเสนอเรื่องที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน ถกประเด็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม พร้อมนำเสนอวิธีแก้ไข แนะนำทางออกของปัญหา เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟัง ได้รับความรู้ความเข้าใจ สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม ถึงแม้ว่าส่วนสำคัญที่สุดของคุณูปะฮจะย่ำถึงเรื่องการสั่งเสียให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ ﷻ ก็ตาม

ในปีพุทธศักราช 2558 ในประเทศไทยมี 3,898 มัสญิด มีมัสญิดมากที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามจำนวนมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จำแนกตามจังหวัดดังนี้ จังหวัดนราธิวาส มี 626 มัสญิด จังหวัดปัตตานี มี 662 มัสญิด จังหวัดยะลา มี 450 มัสญิด จังหวัดสตูล มี 224 มัสญิด และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา มี 240 มัสญิด (ฝ่ายทะเบียนและสถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, 2558 : 11) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนจังหวัดอื่นๆ ก็มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและมีมัสญิดจำนวนมากไม่ยกเว้นการจัดกระจาย ซึ่งทุกวันศุกร์จะมีการนำเสนอคุณูปะฮในมัสญิดดังกล่าวและมีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์จากการฟังคุณูปะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมด้วยสาเหตุ 3 ประการต่อไปนี้

1. จากการสังเกตและการสอบถามเป็นการเบื้องต้นของการฟังคุณูปะฮวันศุกร์ในจังหวัดดังกล่าวพบว่าผู้ฟังบางคนไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาคุณูปะฮได้ทั้งหมดเนื่องจากปัจจัยหลายประการ และประโยชน์ที่ผู้ฟังควรได้รับจากการฟังในช่วงเวลาจำกัดนั้นควรออกมาในรูปแบบใด หรือการนำเสนอคุณูปะฮทุกสัปดาห์เป็นเพียงแค่การนำเสนอให้บรรลุครบตามเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ที่ต้องมีการนำเสนอคุณูปะฮก่อนละหมาดโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังควรจะได้รับ ทั้งๆ ที่การรวมตัวของผู้คนจำนวนมากในเวลาและสถานที่เดียวกันนั้นย่อมเป็นโอกาสที่หาได้ยากหากไม่มีการวางแผนเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุณูปะฮ

2. เนื่องจากคุณูปะฮวันศุกร์เป็นสื่อที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากทุกระดับชั้น การนำเสนอคุณูปะฮทุกสัปดาห์สามารถให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจและได้รับประโยชน์จนสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษเพื่อให้เกิดคุณธรรมในการดำเนินชีวิต หากการนำเสนอคุณูปะฮมีการวางแผนอย่างมีระบบ สร้างสรรค์ ประทับใจและเป็นสิ่งใหม่แก่ผู้ฟัง คุณูปะฮก็จะกลายเป็นการสร้างสังคมคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง

3. เป็นการต่อยอดของการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสตรีในจังหวัดปัตตานีในการเผยแผ่อิสลามและความรู้ กรณีศึกษาที่มีสตรีอิบาตุรรอฮมาน ตำบลปยุต อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2550 ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในระดับชุมชนบ้นิต ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อที่จะทราบความแตกต่างระหว่างคุฏบะฮ์ที่มีการนำเสนอด้วยภาษามลายูกับคุฏบะฮ์ที่มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย มีความเหมือนและความแตกต่างทางด้านประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใด

ด้วยเหตุผลข้างต้น ซึ่งคาดว่าจะงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยโดยตรงและผู้สนใจในเรื่องนี้ จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอาน

จากการศึกษาในคัมภีร์อัลกุรอานที่เกี่ยวกับคุฏบะฮ์ ผู้วิจัยพบว่าอายะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั้นปรากฏในอายะฮ์เดียวเท่านั้น คือในสุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ ลำดับที่ 62 อายะฮ์ที่ 9 ที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับการบัญญัติละหมาดวันศุกร์อันเป็นวาญิบแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่บรรลุดศาสนาภาวะ ทรงเรียกร้องให้ทุกคนรีบไปสู่การรำลึกถึงพระองค์ ด้วยการฟังคุฏบะฮ์และละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันหลังจากได้ยินเสียงอะซาน หากยังอยู่ระหว่างดำเนินธุรกรรมใดๆ ก็ให้ละทิ้งชั่วคราว ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ

ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้

(สุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ : อายะฮ์ 9)

อายะฮ์ข้างต้นถูกประทานเพื่อให้มุสลิมทุกคนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเรียกร้องด้วยเสียงอะซาน ให้รีบเร่งไปยังมัสญิดในฐานะบ่าวที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในวันศุกร์ ถึงแม้วิธีการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ไม่ปรากฏรายละเอียดในคัมภีร์อัลกุรอานแต่อย่างใด แต่ได้รับการอธิบายในอัสสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อย่างละเอียดทั้งด้วยวาจาและการปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านอย่างเคร่งครัด (Hikmat,1419 : 489)

คุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบัญญัติให้ทุกคนสวดอย่างตั้งใจและสงบ ไม่มีการพูดคุยหรือกระทำการสิ่งใดที่เป็นเหตุทำให้การสวดฟังไม่มีค่าใดๆ เช่นเดียวกับการละหมาดที่ทุกคนควรตั้งใจปฏิบัติและสวดฟังขณะอิหม่ามอ่านสุเราะฮ์ใดสุเราะฮ์หนึ่งจากอัลกุรอาน เพราะทั้งในคุฏบะฮ์และในละหมาดล้วนมีการอ่านอัลกุรอาน อีกทั้งอัลกุรอานถูกประทานลงมาเพื่อให้ทุกคนได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية 204)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสวดฟังอัลกุรอานนั้น
เถิด และจงนิ่งเงียบ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮ์ อัลอะอ์รอฟ : อายะฮ์ 204)

อายะฮ์ข้างต้นเป็นการเตือนบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายให้ตั้งใจฟังและใคร่ครวญเมื่อมีการอ่านอัลกุรอานเพื่อพวกเขาจะได้รับความเมตตาจากอัลลอฮ์อย่างถ่องแท้ ถึงแม้บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบที่หมายถึงนั้นคือขณะละหมาดฟัรฎูซึ่งมอฆูมจำเป็นต้องตั้งใจฟังการอ่านของอิหม่ามพร้อมกับสงบนิ่ง แต่ทัศนะของบรรดาอุละมาอ์อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบในอายะฮ์ข้างต้นคือขณะฟังคุฏบะฮ์และละหมาดวันศุกร์ตามลำดับ เพื่อให้ผู้ที่สวดฟังได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al-al-Tabariy,1422 : 10/658-667)

การรวมตัวของบรรดามุสลิมในวันศุกร์นั้นเป็นบัญชาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการฟังคุฏบะฮ์และละหมาดสองร็อกอ์ต ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การรำลึกถึงพระองค์ในอายะฮ์นี้หมายถึงการฟังคุฏบะฮ์หรือทั้งการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั่นเอง (Ibn Kathir, 1421 : 4/2847) ซึ่งตามทัศนะของอัสสุยฎีย์ที่ได้กล่าวว่า การฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันของสัปบุรุษในชุมชนคือการสวดฟังอายะฮ์อัลกุรอานทั้งในคุฏบะฮ์และขณะละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกัน (al-Suyuti,1424 : 479-480)

การบัญญัติละหมาดวันศุกร์มีมาตั้งแต่ช่วงเวลาที่ท่านนบี ﷺ ฟานักอยู่ในนครมักกะฮ์ ก่อนการอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ได้ไม่นาน แต่ท่านไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากสถานที่และบรรยากาศไม่อำนวยต่อการรวมตัว ท่านจึงได้สั่งให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ บางคนที่อพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ก่อนหน้านั้นรวมตัวด้วยการละหมาดวันศุกร์ในสถานที่ที่สะดวก โดยให้พวกเขาดำเนินการเรื่องกุญชะและละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกันทุกวันศุกร์

ส่วนท่านนบี ﷺ เอง ได้แสดงคุญชะฮ์และละหมาดวันศุกร์เป็นครั้งแรกระหว่างทาง ขณะที่ท่านอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ ณ หมู่บ้านบะนีสะลิม เป็น เอาฟ ซึ่งวันนั้นตรงกับวันศุกร์แรกของเดือนเราะบิอุลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 1 ตรงกับเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 622 ท่านได้นำเสนอกุญชะฮ์แก่ผู้ฟัง และร่วมละหมาดสองร็อกอ์กับคนเพียงไม่กี่คน ซึ่งพิธีการดังกล่าวได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกวันศุกร์มาจนทุกวันนี้ (al-Qurtubiy, 2006 : 20/461)

การนำเสนอคุญชะฮ์วันศุกร์ตั้งแต่สมัยท่านนบี ﷺ จนถึงปัจจุบันล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้และยกระดับอิหม่าม ส่วนการละหมาดวันศุกร์แสดงถึงความ เป็นหนึ่งเดียวของมุสลิมที่ร่วมละหมาดในแถวอย่างเท่าเทียมกันทั้งในแง่พลุติญญ์และนิติญญ์ในฐานะบ่าวของพระองค์ อัลลอฮ์ ﷻ และเมื่อเสร็จสิ้นจากการละหมาดแล้ว ทุกคนจะได้พบปะและทักทายกันด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มและถามทุกข์สุขต่อกันและกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างคนในชุมชนอีกทางหนึ่งที่หาได้ยาก (เสาวนีย์ ,2522 : 230-231)

1.2.2 อัลฮะดีษ

จากการศึกษาอัลฮะดีษของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับคุญชะฮ์วันศุกร์และคุญชะฮ์อื่นๆ ผู้วิจัยพบว่าอัลฮะดีษหลายบทที่ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุญชะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ บรรดาอุละมาอ์ผู้บันทึกอัลฮะดีษทั้ง 6 ท่านได้บันทึกไว้ในหนังสืออัลฮะดีษที่เรียกว่าอัลกุตุบอัสสิตตะฮ์ (الْكُتُبُ السِّتَّةُ) ปรากฏเรื่องดังกล่าวในบทต่างๆ พอสังเขปดังต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy	บทที่ 11 อัลฮะดีษหมายเลข 876-941
2. บันทึกโดย Muslim	บทที่ 8 อัลฮะดีษหมายเลข 1951-2043
3. บันทึกโดย Abū Dawud	บทที่ 2 อัลฮะดีษหมายเลข 1046-1092
4. บันทึกโดย al-Tirmidhiy	บทที่ 2 อัลฮะดีษหมายเลข 488-529
5. บันทึกโดย al-Nasā'iy	บทที่ 14 อัลฮะดีษหมายเลข 1368-1433
6. บันทึกโดย Ibn Mājah	บทที่ 5 อัลฮะดีษหมายเลข 1081-1139

และอัลฮะดีษอื่นๆที่มีบันทึกโดยบรรดาอุละมาอ์ผู้บันทึกอัลฮะดีษอื่นๆ อาทิ บันทึกโดย Mālik, Ḥamad, al-Dārimiy, al-Dāruqutniy, al-Humaydiy และ al-Bayhaqiy ทั้งนี้หาก

เห็นว่ามีควมจำเป็นที่ต้องอ้างอิงจากตำราอัลฮะดีษดังกล่าว ผู้วิจัยก็จะอ้างอิงจากตำราอัลฮะดีษดังกล่าว เพื่อประกอบสำนวนในการอ้างอิง

อัลฮะดีษในบทต่างๆ ข้างต้นส่วนใหญ่กล่าวถึงบทบัญญัติว่าด้วยความประเสริฐของ วันศุกร์ การชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อนไปละหมาดวันศุกร์ การแปรงฟัน การใช้น้ำหอมก่อน ไปมัสญิด ผลานิสงค์ของคนที่ไม่มัสญิดเนิ่นๆ การห้ามไม่ให้ข้ามแถวหรือข้ามศีรษะคนนั่งแถวหน้า เจื่อนใจและกฎระเบียบว่าด้วยการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ และการนั่งพักสั้นๆระหว่างสอง คุฏบะฮ์ เป็นต้น ผู้วิจัยขอหยิบยกอัลฮะดีษเป็นตัวอย่าง ดังที่เล่าจาก अबดุลลอฮฺ เป็น อุมร์ ฎ ได้กล่าว เกี่ยวกับลักษณะการนำเสนอคุฏบะฮ์ของท่านปี ﷺ ว่า

((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَغْدُو ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ))

((

: 2005 ، أخرجه البخاري)

(920

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะกล่าวคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านจะนั่ง (ระหว่างสองคุฏบะฮ์) หลังจากนั้นท่านจะยืนอีกครั้งดังที่ท่านทั้งหลายปฏิบัติในปัจจุบันนี้

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 920)

ท่านนบี ﷺ ยืนทุกครั้งขณะนำเสนอคุฏบะฮ์และนั่งพักสั้นๆ ระหว่างสองคุฏบะฮ์ เช่นเดียวกับบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่ท่าน ﷺ ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ไม่มีใครนั่งขณะคุฏบะฮ์ยกเว้นเคาะลีฟะฮ์อุมมาน เป็น อัฟฟาน ﷺ ที่ได้ยืนและนั่งในบางช่วง ขณะคุฏบะฮ์เพราะขณะนั้นท่านมีอายุมากและเหนื่อยล้า แต่คนแรกที่นั่งคุฏบะฮ์ตั้งแต่ต้นจนจบคือ เคาะลีฟะฮ์ มุอาวียะฮ์ เป็น อปีสุฟยาน ﷺ ที่นำเสนอคุฏบะฮ์ในมัสญิดกรุงดามัสกัสเนื่องจากขณะนั้น ท่านน้ำหนักรวมและมีปัญหาสุขภาพ (al-‘Asqolāniy, 1421 : 2/466-467)

ในทำนองเดียวกัน มีรายงานเรื่องราวการคุฏบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอปรากฏ ในอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เป็น สะมุเราะฮ์ ﷺ ว่า

((كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَذْكُرُ النَّاسَ))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 862)

ความว่า ท่านนบี ﷺ นำเสนอสองคุณบะฮฺ ท่านจะนั่งพักระหว่าง
คุณบะฮฺทั้งสอง ซึ่งเนื้อหาคุณบะฮฺคือการอ่านอัลกุรอานและ
ตักเตือนมนุษย์

(บันทึกโดย Muslim ,2005 : 862)

จากอัลฮะดีษข้างต้น บรรดาอุละมาอ์เห็นว่าในคุณบะฮฺนั้นมีกฎหรือรูกุนว่าด้วยการ
คุณบะฮฺตามที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะทัศนะของอิหม่ามอัชชาฟีอีย์¹เห็นว่าในคุณบะฮฺมีห้ารูกุน
สำคัญ คือ 1) การสรรเสริญสุดีพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ 2) การกล่าวปราสาทพรหรือเศาะละวาตแด่
ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 3) การตักเตือนด้วยการตักวาหรือยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการปฏิบัติ
ตามคำสั่งของพระองค์และห่างไกลจากข้อห้ามทั้งปวง 4) การขอพรดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาใน
คุณบะฮฺที่สอง และ 5) อ่านอายะฮฺจากคัมภีร์อัลกุรอานอย่างน้อยหนึ่งอายะฮฺที่แสดงถึงการแนะนำ
ตักเตือน (al-Husayni,2000 : 1/149)

เรื่องข้างต้นปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าโดยญาบิร เป็น अबดุลลอฮ์ ﷺ บันทึกโดย
Muslim,2005 : 867 ว่าคุณบะฮฺวันศุกร์ที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอนั้นเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ เสมอ หลังจากนั้นท่านจะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์และนำเสนอด้วยเสียงที่ตั้ง
กว่าการพูดในเวลาปกติ

การนำเสนอคุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ นั้นเต็มไปด้วยการตักเตือนที่มาจากอายะฮ์
อัลกุรอานและการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ เช่นเดียวกับในปัจจุบัน
คุณบะฮฺที่ถูกนำเสนอขึ้นล้วนเป็นการตักเตือน การชี้แนะ การให้ความรู้เรื่องการศรัทธา การประกอบ
คุณงามความดี การละเว้นความชั่ว พร้อมทั้งการตักเตือนให้ผู้ฟังยึดมั่นกับหลักคำสอนจากพระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ ที่เป็นบทเรียนอันล้ำค่าสำหรับทุกคน ซึ่งเนื้อหาคุณบะฮฺมีนัยของการตะอวะฮฺอยู่ในตัวเอง

อย่างไรก็ดี เนื่องจากคุณบะฮฺเป็นการกล่าวชี้แนะและตักเตือนผู้ฟังให้ได้รับประโยชน์
จากการฟังมากที่สุด ท่านนบี ﷺ จึงได้ย้าเตือนบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ให้ตั้งใจฟัง ไม่อนุญาตกระทำ
การใดๆ หรือพูดคุยกับคนใดคนหนึ่งขณะฟังคุณบะฮฺ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้ฟังอย่างตั้งใจ เพื่อบรรลุผล

¹ อัชชาฟีอีย์ คือ มุฮัมมัด เป็น อิดริส เป็น อัลอับบาส เป็น อุษมาน เป็น ชาฟีอ์ อัลฮาซิมีย์ อัลกุเราะซีย์ อัลมูฏาฮะลียีย์ มีชีวิต
ระหว่างปี ฮ.ศ. 150-204 ตรงกับปี ค.ศ.767-820 เกิดที่เมืองฆอซซะฮ์ ฟิลิสฏีน เป็นเด็กกำพร้าตั้งแต่วัยเยาว์ มารดาได้พาเขาไปที่
นครมักกะฮ์ขณะมีอายุได้ 2 ขวบ เขาเคยเยือนนครบ้ฆตาตถึง 2 ครั้ง ได้พำนักที่กรุงไคโรในปี ฮ.ศ. 199 และได้เสียชีวิตที่เมือง
ดังกล่าว บรรดาอุละมาอ์หลายท่านได้ชื่นชมว่าเขาเป็นกวีเอก นักประวัติศาสตร์ บรมจารย์ด้านวิชาฟิสิก วิชาอัลฮะดีษ กิรออาต
และแขนงวิชาอื่นๆ แม่นในการยิงธนู เขียนตำราหลายเล่ม อาทิ อัลอุมม อัลมุสนัด อัลสุนนัน อรริสาละฮ์ ตำราของท่านหลายเล่มมี
การขยายความโดยบรรดาลูกศิษย์และบรรดาอุละมาอ์หลังจากท่านเสียชีวิต (al-Zirikli,2002 : 6/26-27)

ประโยชน์สูงสุดจากการฟังมากที่สุด พร้อมทั้งได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก อับดุลลอฮ์เราะฮิมาดี ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا))
(أخرجه مسلم ، 2005 : 857)

ความว่า ใครก็ตามที่อาบน้ำละหมาดและเขาทำอย่างสมบูรณ์แบบจากนั้น เขาได้ไปมัสญิดเพื่อละหมาดวันศุกร์ และสดับฟังคุฏบะฮ์ด้วยความตั้งใจและสงบ เขาจะได้รับการอภัยโทษระหว่างวันศุกร์นี้ถึงวันศุกร์หน้าและเพิ่มอีกสามวัน และผู้ที่สัมผัสเม็ดกรวด (แสดงถึงความไม่ตั้งใจฟังคุฏบะฮ์) เขาจะไม่ได้ผลบุญใดๆ

(บันทึกโดย Muslim,2005 : 857)

การคุฏบะฮ์ของท่านนบี ﷺ เป็นคุฏบะฮ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ พอเหมาะกับเวลาและเนื้อหา แสดงถึงความจริงใจและจริงจังเพื่อให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุฏบะฮ์ เห็นได้จากอารมณ์ของท่านที่จริงจังและดุเดือดขณะนำเสนอคุฏบะฮ์ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เบน อับดุลลอฮ์ ว่า

((... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَالَ صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرٌ حَيْشٍ...))

(أخرجه مسلم ، 2005 : بعض من حديث 867)

ความว่า ...เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำเสนอคุฏบะฮ์ ตาของท่านกลายเป็นสีแดงกำ เสียงของท่านดังก้อง และท่าทางของท่านจริงจังเฉกเช่นแม่ทัพที่กำลังปลุกฝังกำลังใจแก่บรรดาทหารของนักรบ...

(บันทึกโดย Muslim,2005 : ส่วนหนึ่งของฮะดีษ 867)

จากอัลฮะดีษข้างต้น มุฮัมมัด อัลอะมีน ได้กล่าวเกี่ยวกับสาเหตุที่ท่านนบี ﷺ พุดังขณะนำเสนอคุฏบะฮ์สูงกว่าเสียงปกติว่า

“สาเหตุที่ท่านนบี ﷺ พูดด้วยเสียงดังกว่าปกติขณะนำเสนอคุณบะฮ์นั้น เพื่อตักเตือนบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ถึงข่าวดีและข่าวร้าย อีกทั้งเชิญชวนให้ปฏิบัติความดีและละเว้นความชั่วทั้งปวง ดวงตาทั้งสองข้างจะกลายเป็นสีแดงกำเป็นการแสดงถึงความจริงใจในการพูดไม่ให้ผู้ฟังหลงลืมหลักคำสอนของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เสมือนการเตือนสติพวกเขาว่าบรรดาศัตรูที่จะโจมตีและทำร้ายพวกเขากำลังเคลื่อนใกล้เข้ามาทั้งเข้าและเย็น (ทุกเวลา)” (al-Shanqiti, 1980 : 10/336)

นับเป็นโอกาสดีแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ที่จะได้นำเสนอแบบอย่างที่ดีจากท่านนบี ﷺ ในเวทีคุณบะฮ์ด้วยวาจาและท่าทางอย่างจริงจังเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจ และการกล่อมเกลาด้านคุณธรรมจริยธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ หากวิเคราะห์การนำเสนอคุณบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ของท่านนบี ﷺ ก็จะทำให้เห็นว่าทั้งสองคุณบะฮ์นั้นใช้เวลาและเนื้อหาสาระรวบรัดและเหมาะสม เต็มไปด้วยเนื้อหาที่ให้ความหมายลึกซึ้งและเป็นวิทยปัญญาที่สามารถนำไปขยายความเป็นความรู้ในแขนงต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก ญาบิร เบน สะมุเราะฮ์ ว่า

((كُنْتُ أَصَلِّيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 866)

ความว่า ฉันได้ละหมาดมกับท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งการละหมาดของท่านมีความรวบรัดพอเหมาะและคุณบะฮ์ของท่านก็มีความรวบรัดพอเหมาะ

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 866)

หลังจากที่ท่านนบี ﷺ ได้เสียชีวิตไป บรรดาเศาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรม ﷺ บรรดาผู้นำในทุกราชวงศ์ รวมทั้งบรรดาอะลิมะฮ์ทุกยุคสมัยจนถึงปัจจุบันได้สืบสานแบบฉบับของท่านในฐานะภารกิจสำคัญ ฉะนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของบรรดาเศาะฮาบะฮ์หรือผู้นำเสนอคุณบะฮ์ทั้งหลายที่ควรศึกษาวิธีการนำเสนอคุณบะฮ์อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังด้วยวิทยาการทั้งอดีตและปัจจุบัน

1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์และการตะอวะฮ์ ตลอดจนเอกสารต่างๆ ทั้งภาษาไทย ภาษามาลาเลย์เซีย และภาษาอาหรับที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

เบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่ามิตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์และการตะอวะฮ์ที่สามารถเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir ได้กล่าวในหนังสือ Khutbat al-Jumu‘ah Wadawruhā Fi Tarbiyat al-Ummah (حُطْبَةُ الْجُمُعَةِ وَدَوْرُهَا فِي تَرْبِيَةِ أُمَّةٍ) 2002 : 2-6 สรุปใจความได้ว่า คุณบะฮ์วันศุกร์มีความสำคัญเนื่องจากการเชิญชวนให้ผู้ร่วมละหมาดเข้าใจศาสนา รับรู้เป้าหมายของการดำเนินชีวิต มีกำลังใจที่จะกระทำความดี ละเว้นความชั่ว เคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ยึดมั่นกับหลักการศรัทธาที่ถูกต้อง ห่างไกลจากสาเหตุการเกียจโง้งของพระองค์ หลีกเลียงการศรัทธาที่บิดเบือนและพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ภารกิจของเคาะฎิบไม่ได้แตกต่างจากภารกิจของศาสนทูตทั้งปวงก่อนหน้านี้

คุณบะฮ์เป็นวิธีการหนึ่งที่บรรดานักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ และดะอีย์สามารถใช้ในการเยียวยาสังคมด้วยการเชิญชวน ให้ความรู้และความเข้าใจแนวทางการพัฒนาชีวิต และเสริมสร้างองค์ความรู้ สติปัญญาและคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นเกราะป้องกันชีวิตจากความเลวร้าย และยกระดับเกียรติของผู้ศรัทธาทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติให้การละหมาดวันศุกร์เป็นวาญิบบังคับสำหรับผู้ศรัทธาชายที่บรรลุนิติภาวะ และห้ามมิให้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการใดๆ ทุกครั้งเมื่อมีการอะซานเรียกร้องไปสู่การละหมาด อันเป็นการเตือนสติผู้ร่วมละหมาดให้รีบเร่งกระทำความดี อยู่ในกรอบของศาสนาและมีจิตสำนึกตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาแบบฉบับการนำเสนอคุณบะฮ์ของท่านปี ﷺ แล้ว พบว่าท่านได้ใช้เวลาสั้นๆ ในการนำเสนอและใช้เวลายาวพอสมควรในการละหมาดวันศุกร์ การนำเสนอคุณบะฮ์สั้นและละหมาดยาวนั้นแสดงถึงความรู้ความเข้าใจของเคาะฎิบ ส่วนการละหมาดยาวนั้นเพื่อให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ตั้งใจฟังบทบัญญัติและเรื่องราวต่างๆ ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในสองสุเราะฮ์คือสุเราะฮ์อัลมูอะฮ์และสุเราะฮ์อัลมุนาฟิกันที่ท่านมักจะอ่านในละหมาดวันศุกร์เป็นประจำ เพื่อเป็นการตักเตือนถึงความสำคัญของการละหมาดวันศุกร์และแจ้งเตือนคุณลักษณะของกลุ่มมุนาฟิกันหรือกลุ่มคนหน้าไหว้หลังหลอกที่ประชาชาติมุสลิมทุกคนควรระมัดระวังและหลีกเลียงเป็นอย่างยิ่ง แต่บางครั้งท่านอ่านได้สุเราะฮ์อัลอะอฺลาในร็อกอัตแรกและสุเราะฮ์อัลฆอซียะฮ์ในร็อกอัตที่สอง เพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ความปรีชาสามารถ การตอบแทนความดีสำหรับผู้ศรัทธาและประกอบความดี ตลอดจนการลงโทษสำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธาและกระทำความชั่ว บางครั้งท่านอ่านสุเราะฮ์อื่นๆ ที่ท่านเห็นควร

เมื่อพิจารณาการนำเสนอคุณบะฮ์สั้นหรือยาวนั้น ผู้เขียนได้กล่าวว่าคุณบะฮ์จะสั้นหรือยาวนั้นขึ้นอยู่กับหัวข้อ เนื้อหา และความสำคัญของการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

ต่อผู้ฟัง หากคุณบะฮ์สันผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ดีและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ก็ถือว่าเป็นคุณบะฮ์ที่ดี แต่หากคุณบะฮ์สันผู้ฟังไม่เข้าใจหรือไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังก็ถือว่าเป็นคุณบะฮ์ที่ไร้ความหมาย ถึงแม้ในเนื้อหาคุณบะฮ์เต็มไปด้วยหลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอานและอัลหะดีษก็ตาม การนำเสนอคุณบะฮ์ในลักษณะนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านทักษะและวิธีการ

คุณบะฮ์ที่ดีประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความรู้และทักษะการนำเสนอ การเลือกหัวข้อ การเริ่มต้นเกริ่นนำก่อนเข้าสู่เนื้อหา การใช้ถ้อยคำ การใช้เสียงสูงและเสียงต่ำ การเว้นวรรคตอนระหว่างประโยค การสรุปผล การหยิบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ เรื่องราวเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา การเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เป็นผลดีต่อผู้ฟัง การหยิบยกกลอน และเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำผลจากการฟังคุณบะฮ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อันนำไปสู่ความผาสุกทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์

เคาะฎิบไม่ใช่เพียงแค่ปรากฏตัวบนเวทีมินิบัร์และกล่าวในสิ่งที่ตนปรารถนาเท่านั้น แต่ควรเตรียมหัวข้อและเนื้อหาที่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ใช้วิธีการนำเสนอที่ดี นำเสนอด้วยทักษะที่ถูกต้อง ลึกซึ้งและเชี่ยวชาญจะทำให้คุณบะฮ์เป็นที่ยอมรับและเกิดผลดีต่อผู้ฟังเป็นอย่างดี ฉะนั้น เคาะฎิบจึงจำเป็นต้องมีทักษะการนำเสนอ เรียนรู้เงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ พร้อมทั้งเข้าใจระดับความรู้ของผู้ฟัง วิธีของพื้นที่ ปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนเพื่อใช้เวทีมินิบัร์เสนอแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง

คุณบะฮ์เป็นการสื่อสารระหว่างเคาะฎิบกับผู้ฟัง ถึงแม้ไม่ได้เป็นการสื่อสารด้วยการถามตอบหรือสนทนาระหว่างสองฝ่าย แต่เป็นการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์และศิริมงคล เพราะคุณบะฮ์เกิดขึ้นในมัสญิดที่เต็มไปด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์ ﷻ ภายใต้บรรยากาศการขอพรจากบรรดามลาอิกะฮ์ ในขณะที่ผู้ร่วมละหมาดก็ฟังด้วยความตั้งใจในบริบทที่ทุกคนต้องสงบ แตกต่างจากการฟังการบรรยาย เสวนา หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่อาจมีเสียงกระซิบ เสียงคุยระหว่างผู้เข้าร่วม ฉะนั้น คุณบะฮ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของศาสนกิจที่ถวายต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และผู้เข้าร่วมทุกคนควรตั้งใจฟังอย่างสงบและใคร่ครวญ

ทุกครั้งที่มีการคุณบะฮ์ เคาะฎิบควรระวังการนำเสนอเรื่องราวที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด ไม่สอดคล้องประเด็นที่นำไปสู่การแตกแยกในสังคมหรือก่อให้เกิดความวุ่นวาย สร้างความปั่นป่วน แบ่งพรรคแบ่งพวก หรือใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่มีหลักฐานที่ยืนยันแน่ชัด โดยเฉพาะเรื่องการนำเสนอทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ที่มีหลายทัศนะในเรื่องศาสนาแก่มวลชนจำนวนมากที่เคาะฎิบเอนเอียงและให้ความสนใจกับทัศนะนั้นๆ เป็นการเฉพาะ

ผู้เขียนได้ปรารภในตอนท้ายเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮ์วันศุกร์ที่เป็นผลดีต่อสังคมว่า การรวมตัวของมวลมุสลิมในวันศุกร์เป็นการรวมตัวด้วยความสมัครใจที่หาได้ยาก การรวมตัวเช่นนี้จะเกิดขึ้นประมาณ 52 ครั้งในรอบปี ซึ่งเป็นโอกาสดีสำหรับเคาะฎิบที่จะได้นำเสนอสิ่งดีๆ ที่เป็น

ประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพราะช่วงดังกล่าวเป็นโอกาสทองสำหรับเคาะฎิบที่สามารถสื่อเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

2. ‘Abd al-Karrm Zaydān, ได้กล่าวเกี่ยวกับคุฎิบะฮ์วันศุกร์ในหนังสือ ‘Usul al-Da‘awah (أُسُـوْلُ الدَّعْوَةِ) 1993 : 474-476 เกี่ยวกับบทบาทของคุฎิบะฮ์วันศุกร์ในการพัฒนาสังคม โดยสรุปว่า คุฎิบะฮ์เป็นวิธีการหนึ่งของการเผยแผ่หลักการอิสลาม ความรู้ ข้อมูลและข่าวสารแก่มวลชนจำนวนมาก เคาะฎิบเป็นคนที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงประสิทธิผลในการนำเสนอคุฎิบะฮ์ เช่น เลือกหัวข้อที่เหมาะสมกับผู้ฟังในแต่ละชุมชน นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและใกล้ตัวผู้ฟังมากที่สุด และควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำเสนอคุฎิบะฮ์ อาทิ

1) การหิบบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่ได้รับการปฏิบัติจากท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาคุฎิบะฮ์ที่กำลังนำเสนอ

2) หิบบยกเรื่องราวและประวัติที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ พร้อมยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

3) ใช้ทักษะการนำเสนอและการอธิบายด้วยคำพูดที่กะทัดรัดและสื่อความหมายที่ผู้ฟังทุกคนเข้าใจง่าย เนื่องจากผู้ฟังคุฎิบะฮ์มีทุกวัย ทุกระดับการศึกษาและสติปัญญา

4) ควรนำเสนอคุฎิบะฮ์ในรูปแบบการอธิบายพอสังเขปแก่ผู้ฟังโดยตรง ถึงแม้การนำเสนอจะอยู่ในรูปแบบการอ่านจากเอกสารก็ตาม

5) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอที่ยาวเกินไปจนผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและเกิดอคติในลักษณะไม่พอใจกับเคาะฎิบ

6) ควรหลีกเลี่ยงการหิบบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่มีความหมายคลุมเครือหรือทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดหรืออธิบายไม่ตรงกับความจริง

7) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอแบบรวดเร็วเกินไป การใช้เสียงดังที่ไม่เหมาะสม การนำเสนอข้อความที่อาจทำให้เกิดความสับสนและขัดแย้งในสังคม

ผู้เขียนได้ปรารถนาต่อไปว่า คุฎิบะฮ์วันศุกร์จะมีประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใด นั้นขึ้นอยู่กับทักษะการนำเสนอของเคาะฎิบ การปฏิบัติตามบทบัญญัติที่ว่าด้วยการนำเสนอคุฎิบะฮ์ การคำนึงถึงเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ทำให้การคุฎิบะฮ์มีพลังโน้มน้าว น่าเชื่อถือ ทำให้ผู้ฟังตื่นตัว และได้รับคุณประโยชน์จากการฟัง แต่ที่สำคัญไม่น้อยกว่าประการที่ได้กล่าวมาข้างต้นคือการเตรียมตัวของเคาะฎิบก่อนการนำเสนอคุฎิบะฮ์ ทั้งในลักษณะความเรียงหรือเอกสารที่ได้เตรียมล่วงหน้าไว้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการนำเสนอต่อผู้ฟัง

3. Tawfiq Yūsuf al-Wā'ī ได้กล่าวในหนังสือ al-Khitābah Wa'ī 'idād al-khattb (الخطبة وإعداد الخطيب) 1420 : 29-32 ถึงความสำคัญของคุฏบะฮ์วันศุกร์ในการตะอวะฮ์และพัฒนามวลชนโดยสรุปว่า การญิฮาดในหนทางของพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ นั้นมีหลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นคือการเผยแพร่ด้วยวาทกรรมแก่คนทั่วไปด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายที่ชื่อว่าคุฏบะฮ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องสืบสานภารกิจสำคัญของท่านนบี ﷺ ในการเชิญชวนและชี้นำมนุษย์ทุกคนสู่หนทางที่เที่ยงตรงในฐานะประชาชาติที่ดีที่สุด ทั้งนี้เพราะด้วยวาทกรรมที่ดีและนุ่มนวลผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้ก็สามารถโน้มน้าวหัวใจและความรู้สึกของผู้ฟังจนได้รับฮิตายะฮ์ทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เข้าใจเป้าหมายของชีวิตบนโลกนี้ เพราะคำพูดที่ดั้นดั้นเปรียบเสมือนอาวุธของดาอีย์ในการต่อสู้กับความอธรรมทั้งปวง

4. Muḥammad Yusrī ได้กล่าวในหนังสือ Maālim fi Usūl al-Da'wah (معاليم في أصول الدعوة) 2003 : 5-8 เกี่ยวกับการตะอวะฮ์โดยสรุปว่า ตะอวะฮ์เป็นหน้าที่หลักของบรรดาเราะฮ์ลุสและผู้ที่เจริญรอยตามจนถึงวันสิ้นโลกอวสาน ตะอวะฮ์คือวาทกรรมและพฤติกรรม เพื่อเผยแพร่ความดีงามและแจ้งข่าวดีเกี่ยวกับพลาณิสงค์และสวนสวรรค์ที่ผู้ประกอบกิจการงานที่ดีจะได้รับจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตะอวะฮ์ยังเป็นการเตือนสติให้หลีกเลี่ยงจากความชั่วร้ายด้วยการสะท้อนให้เห็นถึงบาปและไฟนรกที่จะประสบแก่ผู้ละเมิดหลักคำสอนศาสนาทั้งหลาย อนึ่ง แม้บรรดาเราะฮ์ลุสมีจำนวนจำกัดในแต่ละยุค แต่ทุกท่านได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยผลตอบแทนอันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นผู้บุกเบิกสติปัญญาและแย้มหัวใจมนุษย์ เปิดรับแสงประทีบแห่งทางนำด้วยองค์ความรู้ และปฏิบัติสิ่งที่ดีงามด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

หลังจากบรรดาเราะฮ์ลุสได้จากโลกนี้ไป การตะอวะฮ์ก็ตกเป็นหน้าที่ของบรรดาผู้รู้ของประชาชาติมุสลิมที่ต้องเผยแพร่ความรู้ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเพื่อให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และดำรงชีวิตด้วยความผาสุกทั้งโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์ ดังนั้น ดาอีย์ทุกคนจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะในการตะอวะฮ์ มีประสบการณ์จากการฝึกฝน และสามารถลงมือปฏิบัติการเผยแพร่ศาสนธรรมแห่งอิสลามแก่สาธารณชนกลุ่มทั่วไปและกลุ่มเฉพาะเพื่อให้เกิดการปฏิรูปคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาเอกสารข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปพอสังเขปว่า การนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นเครื่องมือในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อคิดและให้คำแนะนำด้วยวาจา เปรียบเสมือนป้ายบอกทางแก่คนสัญจร ทางนำสำหรับผู้หลงผิดและอาวุธที่ใช้พิทักษ์ตนเองจากผู้ไม่หวังดีในรูปแบบต่างๆ ขณะเดียวกันสามารถใช้คลี่คลายความเข้าใจผิดระหว่างบุคคลในชุมชน และยังเป็นอาวุธแห่งวิทย์ปัญญาที่ใช้ปราบอธรรม ดังที่บรรดาเราะฮ์ลุสในยุคต่างๆ ได้เคยปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาแล้ว เป็นเหตุให้ประชาชาติแต่ละยุคสมัยได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คุฏบะฮ์

เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนตะวาระฮ์ที่เปรียบเสมือนเครื่องมือเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดีขึ้นและขัดเกลাজิตวิญญาณของพวกเขาให้ปลอดมลทินด้วยสัจจะวาจา

1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.4.1 โซรยา จามจูรี ได้กล่าวในงานวิจัย "การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของ คุณบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน" 2543 :139-145 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสรุปดังนี้ "1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะทั่วไปของคุณบะฮ์วันศุกร์(การอบรมสั่งสอนการแนะนำตักเตือนของผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อให้ประชาชนที่มาฟังได้ปฏิบัติตนตามบทบัญญัติในศาสนาอิสลาม) 2) เพื่อศึกษาประเภทของเนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงในคุณบะฮ์วันศุกร์ 3) เพื่อศึกษาบทบาทของคุณบะฮ์วันศุกร์ในชุมชน โดยผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของคุณบะฮ์ว่า เป็นศาสนิกทางศาสนาอิสลามที่กำหนดให้ชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะต้องประกอบพิธีทุกคน เพื่อรับฟังข้อตักเตือนการอบรมสั่งสอนจากผู้นำศาสนา โดยผู้พูดหวังผลให้ผู้ฟังเกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิด ความรู้สึก และการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการศาสนา เช่น หลักการศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา หลักคุณธรรม จริยธรรม รักใคร่สามัคคี เป็นพี่น้องกัน และอื่นๆ"

ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา ณ มัสญิดอันวาริสซุนนะห์ แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามและใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบกัน โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ศึกษาจากเนื้อหาทุกประเภท ทุกลักษณะที่ปรากฏในเทปบันทึกเสียงคุณบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งมีมัสญิดอันวาริสซุนนะห์ ได้เคยทำการบันทึกเสียงไว้จำนวน 54 ครั้งหรือ 54 ชุด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่าคุณบะฮ์เป็นการกล่าวอบรมสั่งสอนของผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะ ซึ่งศาสนากำหนดให้ประกอบพิธีกรรมนี้ร่วมกันในวันศุกร์ที่มีมัสญิดก่อนประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์ ดังนั้นคุณบะฮ์ต้องเป็นไปตามบัญญัติทางศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด อาทิ ต้องมีเนื้อหาภาคบังคับ ส่วนหนึ่งกล่าวเป็นภาษาอาหรับ การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีต้องสะอาดและปกปิดตามหลักการ ผู้ฟังต้องนั่งรับฟังอย่างสงบและตั้งใจ ลำดับขั้นตอนการแสดงต้องเป็นไปตามศาสนบัญญัติ เป็นต้น

เป้าหมายหลักของการรับฟังคุณบะฮ์วันศุกร์จะเป็นไปเพื่อให้เกิดการยำเกรง (ตักวา) ต่ออัลลอฮ์ โดยผู้ฟังจะได้นำบทบัญญัติที่ได้รับฟังไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ในเป้าหมายแฝงของการชุมนุมของบรรดามุสลิมในวันศุกร์อาจกล่าวได้คือ การพบปะ ได้ถามทุกข์สุข และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความรักใคร่สามัคคีกันชุมชน และส่งเสริมบรรยากาศของการพบปะใกล้ชิดกันระหว่างพี่น้องมุสลิม ส่วนการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของมุสลิมประเภทหน้ามือเป็นหลังมือมาจากการฟังคุณบะฮ์เป็นหลักนั้นอาจเป็นไปได้ แต่น่าจะมาจาก

ปัจจัยแวดล้อมอื่นมาเป็นตัวประกอบร่วมด้วย เช่น บุคคลแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำ การเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาทางช่องทางต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากช่องทางคุณบะฮู การเห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้อื่นหรือมีอายุมาก รู้สึกตัวเองใกล้ตายจึงต้องรีบเปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นคนดี เพราะไม่อยากเสียดกนรก เป็นต้น

อย่างไรก็ดี กรณีการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่มาจากฟังคุณบะฮูเป็นหลักนั้นก็อาจเป็นไปได้ คือมาจากการรับฟังคุณบะฮูที่ทรงพลัง มีประสิทธิภาพของผู้พูดที่เขาศรัทธาและเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมยาวนานต่อเนื่อง จนสามารถบ่มเพาะหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ในที่สุดเช่นกัน เพราะหากคุณบะฮูมีประสิทธิภาพทั้งเนื้อหา ตัวผู้พูด บรรยากาศแวดล้อมในมัสญิด ขณะรับฟัง ตลอดจนกฎเกณฑ์ทางศาสนาที่รับฟังอย่างมีสมาธิ สงบ ตั้งใจฟังคุณบะฮูอันเป็นโอกาสจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ย่อมจะเป็นปัจจัยสำคัญให้คุณบะฮูมีประสิทธิผล โนม่น้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ฟังได้

ผู้วิจัยได้สรุปโดยย่อว่า เนื้อหาคุณบะฮูมีหลากหลายถึง 13 ประเภท เนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ หลักศรัทธาทางศาสนา (ร้อยละ 17.86) รองลงมาคือ หลักคุณธรรมจริยธรรม (ร้อยละ 14.29) และศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 11.11) ในส่วนของบทบาทของคุณบะฮูวันศุกร์ในชุมชนที่ค้นพบประกอบด้วย บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน บทบาทในการทบทวนใคร่ครวญชีวิต บทบาทในการเผยแผ่ศาสนาและให้การศึกษา บทบาทในการสร้างเอกภาพในชุมชน บทบาทในการปลอบประโลม จรรโลงใจ บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน และบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องดังกล่าวว่า 1) ผู้แสดงคุณบะฮูวันศุกร์ควรกระจายการนำเสนอเนื้อหาให้ครอบคลุมประเภทต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้คุณบะฮูวันศุกร์เกิดประโยชน์ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง 2) ผู้แสดงคุณบะฮูวันศุกร์ควรจัดทำแบบสอบถาม ความต้องการ ความคาดหวัง และข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีร่วมละหมาดวันศุกร์ เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการนำเสนอคุณบะฮูวันศุกร์ให้ทันสมัยการณ และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

จากข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้เสนอพอสังเขปดังนี้

1) ผู้วิจัยคิดที่จะทำวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมๆ กันไป จะต้องมีเวลามากเพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงของการวิจัยเชิงเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2) ยังมีมัสญิดอื่นๆ ที่น่าสนใจสามารถทำวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ได้อีกหลายแห่ง เช่น มัสญิดฮารูน เขตบางรัก มัสญิดกมลาล์อิสลาม เขตคลองสามวา มัสญิดศุนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย เขตคลองตัน และมัสญิดท่าอิฐ ในจังหวัดนนทบุรี

3) มัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าจะได้รับเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย แต่ผู้วิจัยต้องเข้าใจภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้แสดงคุณบะฮวันศุภร์ที่นั่น

4) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮวันศุภร์ต่อสตรีและเยาวชน ในกรณีที่สตรีนั้นแม้ศาสนาได้กำหนดให้ประกอบพิธีเช่นผู้ชาย แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ส่วนเยาวชนเป็นกลุ่มที่ต้องเข้ามารับผิดชอบดูแลชุมชนในอนาคต อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจว่าพิธีคุณบะฮวันศุภร์ที่ศาสนากำหนดให้ผู้ชายต้องรับฟัง มีการกล่าวถึงสตรีหรือไม่ อย่างไร

5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือความคาดหวัง ความพึงพอใจของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุภร์ เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการนำเสนอคุณบะฮวันศุภร์ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างแท้จริงของมัสญิดที่ศึกษา

6) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดในการนำเสนอประเภทคุณบะฮวันศุภร์ในการพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการศึกษาเนื้อหาคุณบะฮวันศุภร์และสัมภาษณ์ผู้แสดงถึงที่มาของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว

7) ควรศึกษาเกี่ยวกับช่องทางต่างๆ ในการเผยแพร่คุณบะฮวันศุภร์ เช่น การตีพิมพ์ การออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ และวิธีอื่นๆ เป็นต้น

1.2.4.2 สะสือรี วาลี ได้กล่าวในงานวิจัย การตะวะฮฮ์ของคณะกรรมการประจำมัสญิดในการส่งเสริมการเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺ กรณีศึกษาคณะกรรมการประจำมัสญิดในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส 2550 : (3) วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยสรุปดังนี้ "ผลการศึกษา พบว่าคณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการตะวะฮฮ์อิสลามระดับสูงมาก แต่สัปปุรุษมัสญิดมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการตะวะฮฮ์อิสลามในระดับสูง คณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดและสัปปุรุษมัสญิดมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺระดับสูงมาก คณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดและสัปปุรุษมัสญิดมีความเห็นว่าการตะวะฮฮ์ของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดในอำเภอเมืองในการส่งเสริมการเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสระดับสูง โดยรวมการตะวะฮฮ์เพื่อเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดอยู่ในระดับสูงแล้ว ยกเว้นบางประเด็นที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ หุกุม และแบบอย่างของท่านนบี ﷺ คณะกรรมการอิสลามประจำมัสญิดและผู้นำทุกระดับควรเป็นแบบอย่างที่ดี มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยการจัดพิมพ์วารสารและจัดโครงการเพื่อส่งเสริมเศาะลาฮฺญะมาอะฮฺ"

1.2.4.3 เสาวนีย์ จิตต์หมวด ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง หน้าที่ของมัสญิดต่อสังคมในภาคกลาง 2527 : (จ)-(ฉ) "วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พอสรุปดังนี้ การศึกษาวิจัยเรื่อง หน้าที่ของมัสญิดต่อสังคมในภาคกลาง เป็นการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า ในปัจจุบันมัสญิดยังคงทำหน้าที่ด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมืองเหมือนรูปแบบในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ หรือไม่ และชาวไทยมุสลิมมีความคาดหวังต้องการให้มัสญิดทำหน้าที่ในด้านใดในอนาคต"

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสอบถาม การสังเกต และการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยใช้มัสญิดในภาคกลางทั้งในเมืองและชนบทจำนวน 10 แห่ง เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวนประชากร 320 คน ในการนี้ผู้ศึกษาได้ออกแบบสอบถาม 2 ชุด คือ สำหรับอิหม่ามและสัปบุรุษ ทั้งนี้ได้ใช้รูปแบบและเนื้อหาสาระหน้าที่ของมัสญิดในด้านต่างๆ จากสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นหลักใหญ่ประกอบกับหน้าที่ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมุสลิม

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

ประการที่ 1 มัสญิดในเมืองกับชนบททำหน้าที่ด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ไม่แตกต่างกันในด้านเนื้อหา ส่วนในด้านปริมาณมีความแตกต่างกันเพียงด้านเศรษฐกิจด้านเดียวเท่านั้น กล่าวคือ มัสญิดในชนบททำหน้าที่มากกว่ามัสญิดในเมือง ทั้งนี้เพราะจากกลุ่มตัวอย่าง มัสญิดในชนบทส่วนใหญ่คงดำเนินงานเรื่องบัยตุลมาล คือการเก็บรวบรวมและแจกจ่ายชะกาตประจำปี รวมทั้งชะกาตฟิดเราะห์ ตลอดจนใช้เป็นที่พักอาศัยหรือในเรื่องการประกอบอาชีพ

ประการที่ 2 เมื่อหน้าที่ของมัสญิดด้านต่างๆ ทั้งทางเนื้อหาและปริมาณ ไม่มีความแตกต่างกัน ฉะนั้น ระดับความรู้ทางศาสนา ทางสามัญ ฐานะทางเศรษฐกิจ และวัยของอิหม่ามจึงไม่มีความสัมพันธ์กับหน้าที่ด้านต่างๆ ดังกล่าว

และประการที่ 3 ความคาดหวังให้มัสญิดทำหน้าที่ด้านต่างๆ ในอนาคตมีความสัมพันธ์กับเขตเมืองและชนบท ระดับการศึกษาทางสามัญ ความเคร่งครัด ศาสนา วัย และอาชีพ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับเพศ ระดับความรู้ทางศาสนาและฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนสาระที่ชาวไทยมุสลิมทั้งในเมืองและชนบทคาดหวังต้องการให้มัสญิดทำมากที่สุด 2 ประการแรกเรียงตามลำดับคือ 1. ให้มีการสอนกุรอานและศาสนาแก่เยาวชนเป็นประจำ 2. ให้มีการละหมาด 5 เวลาด้วยกันที่มัสญิด

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า หน้าที่ที่สำคัญของมัสญิดส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบมัสญิดในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ยกเว้นด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนะให้มัสญิดในเมืองทำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งบัยตุลมาลมาพิจารณาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะแท้จริงทั้งระบอบเศรษฐกิจที่มีการกระจายตัวอย่างทั่วถึง และการให้การศึกษที่ดีและถูกต้อง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน ต่างก็เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ และท้ายสุดการไปร่วมละหมาดพร้อมกันที่มีสติย่อมก่อให้เกิดผลดีติดตามานานับการ

1.2.4.4 แวอูเซ็ง มะแตเฮาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดลมนรรัตน์ บากา และสุวิชา ยี่สุนทรง, ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง : บทบาทมัสญิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ก-ข) . 2539 รายงานการวิจัย วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า

1) ทั้งมัสญิดในเมืองและในชนบทต่างก็มีบทบาททางศาสนาที่เหมือนกันอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด

2) มัสญิดในเมืองมีบทบาททางการศึกษาในระดับน้อย (ต่ำ) มากที่สุด แต่มัสญิดในชนบทมีบทบาทในระดับมาก (สูง) มากที่สุด

3) มัสญิดในเมืองมีบทบาททางด้านสังคมในระดับปานกลางมากที่สุด ขณะที่มัสญิดในชนบทมีบทบาทในระดับมาก (สูง) มากที่สุด

4) ทั้งมัสญิดในเมืองและในชนบทมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่เหมือนกันต่างก็มีบทบาทในระดับน้อย (ต่ำ) มากที่สุด

5) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านศาสนาที่แตกต่างกัน อิหม่ามมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามมัสญิดในชนบทที่มีความรู้สูงมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด

6) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางการศึกษาที่แตกต่างกัน อิหม่ามมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาททางการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามมัสญิดในชนบทที่มีความรู้สูงมีบทบาททางการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด

7) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านสังคมที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีความรู้ปานกลางจะมีบทบาททางด้านสังคมในระดับสูงมากที่สุด

8) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีความรู้ต่ำจะมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในระดับสูงมากที่สุด

9) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกัน อิหม่ามมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาท

ทางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามมัสนิดในชนบทที่มีความรู้ต่ำมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด

10) ฐานทางเศรษฐกิจของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านศาสนาที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีฐานะปานกลางจะมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด

11) ฐานะทางเศรษฐกิจของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านการศึกษาที่แตกต่างกัน อิหม่ามในเมืองที่มีฐานะร่ำรวยจะมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด ส่วนอิหม่ามในชนบทที่มีฐานะปานกลางจะมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด

1.2.4.5 Noordin Bin Abdullah Dagorha ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง Dakwah Islamiah di Selatan Thailand : Suatu Kajian Tentang Perkembangannya antara Tahun 1960-1991 M. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต Bahagian Pengajian Usuluddin, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur. (1997 : 3-6) กล่าวโดยสรุปดังนี้ "ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา การตะอวะฮ์อิสลามเริ่มมีการฟื้นฟูมากขึ้น ด้วยสาเหตุหลายประการพอสังเขปดังต่อไปนี้

1) สังคมมุสลิมภาคใต้ของประเทศไทยให้ความสนใจเรื่องการศึกษาด้านศาสนา มากกว่าการศึกษาด้านการบริหาร การจัดการและการศึกษาสาขาอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา สังคมมุสลิมภาคใต้เริ่มสนใจความรู้แขนงต่างๆ โดยมีการบูรณาการวิชาศาสนาและวิชาสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

2) ผู้บริหารองค์กรอิสลามส่วนใหญ่ขาดความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหาร เป็นเหตุให้การบริหารไม่เป็นไปตามนโยบายที่ได้วางไว้ โดยเฉพาะการบริหารโรงเรียนศาสนา ไม่ได้เป็นสถานที่อบรมที่ทันสมัยด้วยการบูรณาการวิชาการที่หลากหลาย

3) ปี ค.ศ. 1960 เป็นช่วงเวลาการฟื้นฟูพัฒนาและเติบโตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูของการตะอวะฮ์อิสลามในพื้นที่

4) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเริ่มศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว บัณฑิตส่วนใหญ่ได้เป็นผู้สืบสานงานตะอวะฮ์จนถึงปัจจุบัน

5) ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา การตะอวะฮ์ได้รับการพัฒนาและฟื้นฟูอย่างต่อเนื่องโดยมีองค์กรตะอวะฮ์เกิดขึ้นมากมาย

6) ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ถึงแม้องค์กรตะอวะฮ์เกิดขึ้นมากมาย แต่องค์กรที่โดดเด่นและสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คือองค์กรนักศึกษามุสลิมที่นำโดย ดร.อิสมาอีลลฎฟี จะปะกียา และสหาย

7) ในประเทศไทย มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย แต่มีบทบาทในการฟื้นฟูตะอวะฮ์เป็นที่น่าชื่นชม ซึ่งความหวังของการตะอวะฮ์คือพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพมากขึ้น"

1.2.4.6 รองศาสตราจารย์มานี ชูไทย อาจารย์พิสมัย ฮาซาไนน์ และอาจารย์สิริยา ยูซุฟี ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทตนเองของอิมามต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในประเทศไทย 2541 : หน้า (ง). งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้ประจำปี 2541 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กล่าวโดยสรุปดังนี้ "อิมาม (ผู้นำชุมชนมุสลิมหรือประธานกรรมการอิสลามประจำมัสญิด) เป็นผู้มืบทบาททางด้านศาสนาและจริยธรรม ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการปกครองตามหลักการอิสลาม จึงเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจ อิมาม (จากมัสญิดจดทะเบียน) ทั่วประเทศ จำนวน 3,145 คน และคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีของยามานะ (Yamane') แล้วจึงสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของอิมามทั่วประเทศจำนวน 355 คน เพื่อดูว่าอิมามมีบทบาทที่ปฏิบัติจริงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมอย่างไร และเปรียบเทียบกันโดยจำแนกตาม ภาค อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ วิธีที่ได้เป็นอิมาม ระดับการศึกษา ด้านศาสนา ระดับการศึกษาสายสามัญ รายได้ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน (ในหน้าที่อิมาม) ผลของการวิจัยพบว่า

1) อิมามส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ รองลงมาอยู่ในภาคกลาง อายุ 60 ปีขึ้นไป มีภรรยา 1 คน ประกอบอาชีพเกษตรกร ได้เป็นอิมามโดยประชาชนเลือก การศึกษาระดับศาสนา ระดับพรีตูดอื่น การศึกษาสายสามัญ อ่านออกเขียนได้-ประถมศึกษา รายได้ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในหน้าที่อยู่ระหว่าง 1-5 ปี และ 16 ปีขึ้นไป

2) อิมามมีการปฏิบัติจริงทางด้านศาสนาและจริยธรรมอยู่ในระดับดี ส่วนการปฏิบัติจริงทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และการปกครองอยู่ในระดับพอใช้

3) ภาค (ที่อยู่) อายุ อาชีพ วิธีที่ได้เป็นอิมาม ระดับการศึกษาด้านศาสนา ระดับการศึกษาสายสามัญ และระยะเวลาปฏิบัติงานต่างกัน ทำให้การปฏิบัติจริงของอิมามในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนสถานภาพสมรส และรายได้ที่

ต่างกัน ไม่ทำให้การปฏิบัติจริงของอิมามในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ"

1.2.4.7 Muhammad Muhiden Abd.Rahman, Muhammad Alwee Yusoff, Seripah Zin Sayed Ali และ Wan Rohani Wan Mohktar. ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง Isu-isu Pengurusan dan Pembangunan Masjid. Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Nilam Puri, Kelantan, Malaysia. นำเสนอใน Seminar Kebangsaan Pengurusan Masjid (2008 : Kelantan) พอสรุปได้ดังนี้

มัสญิดเป็นศาสนสถานและเป็นสัญลักษณ์ความเจริญรุ่งเรืองของประชาชาติอิสลาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทดังที่ท่านนบี ﷺ ได้ใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในยุคแรกหลังจากอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ มัสญิดไม่ได้เป็นเฉพาะสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่เป็นสถานศึกษา สถานที่สอนวิชาการต่างๆ เพื่อบ่มเพาะวิชาความรู้ เป็นสถานที่รวมคนในชุมชนและสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว เป็นสภาที่ประชุมหารือ มัสญิดเป็นสถานที่สร้างอารยธรรมและความรุ่งเรือง

ในประวัติศาสตร์อิสลาม หลังจากมีการขยายอาณาเขตการปกครอง มัสญิดเป็นสถานที่แรกที่มีการปลูกสร้าง ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้ทำเป็นแบบอย่างหลังจากท่านได้มาถึงที่นครมะดีนะฮ์ เพราะมัสญิดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจการที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันทั้งทางโลกนี้และอาคิเราะฮ์ มัสญิดมีอาจแยกออกจากความเป็นอิสลามของมุสลิม เพราะความเข้มแข็งและ **ความ**เจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมอิสลามนั้นขึ้นอยู่กับประชาชาติอิสลามที่มีมัสญิดเป็นที่พึ่งทางใจ

คำถามในสังคมปัจจุบันคือ ความสง่างามของมัสญิดที่ถูกสร้างมานั้นได้รับการตอบสนองเพื่อให้ประชาชาติตื่นตัวและเจริญรุ่งเรืองแล้วหรือยัง และใช้มัสญิดเสมือนวิญญานในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือไม่ หรือใช้มัสญิดเฉพาะปฏิบัติศาสนกิจเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประชาชาติอิสลามที่จะต้องสร้างมัสญิด บูรณะ และฟื้นฟูบทบาท ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อๆ ดังนี้

1) ยกกระดับมัสญิดให้เป็นองค์กรที่สามารถดึงคนในชุมชนและคนทั่วไปสนใจที่จะพึ่งพามัสญิดในทุกวิถีชีวิต

2) กิจกรรมที่เกิดขึ้นในมัสญิดต้องหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงอันนำไปสู่การพัฒนาสังคม ไม่เฉพาะเป็นสถานที่ละหมาดละหมาดอะฮ์เวลาและมีการสอนหลังจากละหมาดมักริบถึงละหมาดอิซาอ์เพียงอย่างเดียว แต่ควรวางระบบระเบียบเพื่อให้มัสญิดเป็นสถานที่จัดอบรม สัมมนา ประชุมหารือ และกิจกรรมอื่นๆ

3) องค์กรมีสติปัญญาที่มีการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาระดับสูงเพื่อวางแผนรูปแบบการจัดการและการบริการสังคม

4) คัดเลือกอิหม่ามและคณะกรรมการบริหารมีสติปัญญาจากคนที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และสามารถวางแผนกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนโดยเฉพาะกิจกรรมที่สามารถยกระดับความรู้แก่สังคม

5) จัดตั้งห้องสมุดประจำมีสติปัญญาที่มีหนังสือและตำราที่หลากหลาย ทันต่อเหตุการณ์ สามารถดึงผู้ที่มีมาละหมาดสนใจที่จะอ่านหนังสือและค้นคว้า

6) ดูแลรักษามัสยิดเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งวัสดุอุปกรณ์ การรักษาความสะอาด การดูแลความปลอดภัย และเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนทั่วไป

7) ให้มีสติปัญญาเป็นสถานบริการวิชาการทั้งภาคีรัฐและภาคีเอกชน และเป็นสถานศึกษาแก่ผู้คนทุกระดับชั้นอายุ

คณะผู้วิจัยได้สรุปและเสนอข้อคิดเห็นว่า จากประวัติศาสตร์อิสลามยุคแรกสะท้อนให้เห็นว่ามัสยิดนั้นได้มีบทบาทในการสร้างสังคมที่มีอารยธรรมสูงส่ง เป็นสถานที่ให้ความรู้และพัฒนาสังคมด้วยกิจกรรมอันมากมาย ท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะฮาบะฮ์ และผู้นำอิสลามทุกยุคสมัยได้ให้ความสำคัญกับมัสยิด จากสถานที่ประกอบศาสนกิจจนถึงการปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาสังคมระดับชาติ มัสยิดสามารถผลิตนักวิชาการ ผู้รู้ จนกลายเป็นอุลามาอ์ในหลายแขนงวิชา เสมือนกับเป็นวิญญูณแก่สังคม

จากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเอกสารดังกล่าวได้กล่าวถึงการคุฏบะฮ์และการตะอวะฮ์ในรูปแบบต่างๆ ที่มีในสังคม แต่การนำคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมนั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์นอกจากเป็นการตะอวะฮ์มวลชนแล้วยังเป็นการปลุกฝังให้ผู้ฟังได้รับความรู้ควบคู่กับการมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งคนสำคัญในวันดังกล่าวคือเคาะฎิบที่ควรนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนนำเสนอเพื่อยกระดับผู้ฟังสู่การเป็นบ่าวของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่มีความรู้ เคร่งครัดกับการปฏิบัติอย่างต่อเนืองและยำเกรงต่อพระองค์ ส่วนผู้ฟังควรฟังอย่างตั้งใจ ไม่อนุญาตให้พูดคุยระหว่างการฟังคุฏบะฮ์ จึงเป็นสาเหตุที่ผู้วิจัยเห็นว่า การนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ด้วยการฟังอย่างตั้งใจนั้นน่าจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์หากกระบวนการนำเสนอและการฟังได้สอดคล้อง เข้าใจร่วมกัน พร้อมกับได้รับฮิदाเยฮ์ทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทั้งขณะฟังและใคร่คิดผลจากการฟังคุฏบะฮ์ จึงเป็นสาเหตุของการพัฒนาสังคมได้ระดับหนึ่ง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในชีวิตและสังคมในลำดับต่อไป เป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮ์วัน

ศุกรีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในประเทศไทย อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ตะอวะฮ์อีกวิธีหนึ่งในสังคมปัจจุบัน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฎบะฮ์วันศุกรีเพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฎบะฮ์วันศุกรีในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1.3.1 เพื่อศึกษาความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุฎบะฮ์
- 1.3.2 เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคุฎบะฮ์ของเคาะฎิบและผู้ฟังคุฎบะฮ์วันศุกรี และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย
- 1.3.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคุฎบะฮ์วันศุกรีเพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฎบะฮ์วันศุกรีเพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฎบะฮ์วันศุกรีในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังต่อไปนี้

- 1.4.1 ได้ทราบความหมายของคุฎบะฮ์ หลักฐาน ประเภท และความสำคัญของคุฎบะฮ์วันศุกรี
- 1.4.2 ได้ทราบบทบัญญัติเกี่ยวกับคุฎบะฮ์ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนและขณะคุฎบะฮ์ การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนและหลังจากนำเสนอคุฎบะฮ์
- 1.4.3 ได้ทราบการนำเสนอคุฎบะฮ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์มวลชนและการพัฒนาสังคม
- 1.4.4 ได้ทราบทัศนคติและข้อเสนอแนะจากบรรดาเคาะฎิบและผู้ร่วมละหมาดวันศุกรีถึงประสิทธิผลจากการนำเสนอและการฟังคุฎบะฮ์
- 1.4.5 เป็นประโยชน์โดยตรงต่อเคาะฎิบที่จะได้นำข้อมูลการวิจัยเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ของการนำเสนอคุฎบะฮ์ ทั้งเนื้อหาและวิธีการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ร่วมละหมาดมากที่สุด
- 1.4.6 ได้รับความรู้ใหม่และสามารถนำประสบการณ์จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อวิจัยในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมหรือเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุฎบะฮ์วันศุกรีในแง่มุมต่างๆ และเพื่อศึกษาค้นคว้าต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 3 ด้าน คือ

1.5.1 ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา อัลกุรอาน อัลฮะดีษ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยเรียงตามหัวข้อและสาระสำคัญ ดังนี้

1.5.1.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคุณบะฮฺ

1.5.1.2 ความรู้เกี่ยวกับคุณบะฮฺ ประเภท รุกุน เจาะไขการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์

1.5.1.3 ประสิทธิภาพจากการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5.2 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.2.1 ด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวน มัสญิด และมัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาโดยเลือกมัสญิดที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัดปี พ.ศ. 2558 ดังนี้

ก. จังหวัดนราธิวาส มี 13 อำเภอ 76 ตำบล 662 มัสญิด

ข. จังหวัดปัตตานี มี 12 อำเภอ 114 ตำบล 692 มัสญิด

ค. จังหวัดยะลา มี 8 อำเภอ 56 ตำบล 499 มัสญิด

ง. จังหวัดสตูล มี 7 อำเภอ 36 ตำบล 230 มัสญิด

จ. และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี

และอำเภอสะบ้าย้อย มี 38 ตำบล 240 มัสญิด

1.5.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดด้วยการให้ตอบแบบสอบถาม 1 ตำบล 1 มัสญิด จำนวน 320 มัสญิด มัสญิดละ 4 ท่านแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1.เคาะฎิบ(ผู้นำเสนอคุณบะฮฺ) 2 ท่าน และผู้ฟัง (ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์) 2 ท่าน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจังหวัด อำเภอ มัสญิดที่ขึ้นทะเบียน มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษา และกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	จำนวน อำเภอ	มัสญิดที่ ขึ้น ทะเบียนฯ ข้อมูลปี พ.ศ.2558	มัสญิด ที่เป็น กรณีศึกษา 1 ตำบล 1 มัสญิด	กลุ่มตัวอย่าง (เคาะฎิบ) มัสญิดละ 2 ท่าน	กลุ่มตัวอย่าง (ผู้ฟัง) มัสญิดละ 2 ท่าน

นราธิวาส	13	662	76	$76 \times 2 = 152$	$76 \times 2 = 152$
ปัตตานี	12	692	114	$114 \times 2 = 228$	$114 \times 2 = 228$
ยะลา	8	499	56	$56 \times 2 = 112$	$56 \times 2 = 112$
สตูล	7	230	36	$36 \times 2 = 72$	$36 \times 2 = 72$
สงขลา	(4 อำเภอ)	240	38	$38 \times 2 = 76$	$38 \times 2 = 76$
รวมทั้งสิ้น	44	2,323	320	640	640

ที่มาของข้อมูล : กรมการปกครอง, พ.ศ.2544 และข้อมูลมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2558

* ยกเว้นตำบลที่ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลมัสญิดจากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ

- ก) จังหวัดนราธิวาส ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน
- ข) จังหวัดยะลา ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง และตำบลตาชี อำเภอยะหา
- ค) จังหวัดสงขลา ตำบลทับช้างและตำบลสะท้อน อำเภอนาทวี

1.5.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1.5.3.1 ตัวแปรต้น

ตัวแปรต้นที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดแบบสอบถามสำหรับผู้นำเสนอคุณบะฮ์และผู้ฟังคุณบะฮ์ ในส่วนที่เป็นข้อมูลทั่วไปประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษาด้านศาสนา ระดับการศึกษาด้านสามัญ อาชีพ และทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ส่วนตัวแปรที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์และประสิทธิผลจากการฟังคุณบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นแบบสอบถามสำหรับผู้นำเสนอและผู้ฟังคุณบะฮ์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ตัวแปรสำหรับผู้นำเสนอคุณบะฮ์ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการจัดเวรประกอบด้วย อิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่เน้นเป็นสำคัญแก่ผู้ฟัง ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอ การแบ่งสัดส่วนเวลา การใช้เวลาสั้นและยาวในการนำเสนอคุณบะฮ์ที่มีผลต่อผู้ฟัง ประโยชน์ของคุณบะฮ์วันศุกร์ต่อการพัฒนาสังคม ความเข้าใจของผู้ฟังจากเนื้อหาคุณบะฮ์ เวลาที่ใช้ในการนำเสนอ การเป็นความรู้ใหม่ของคุณบะฮ์ และความรู้ที่ควรบรรจุในคุณบะฮ์

ส่วนที่ 2 ตัวแปรสำหรับผู้ฟังคุณบะฮ์ที่เกี่ยวกับประสิทธิผลที่ได้จากการฟังคุณบะฮ์ อาทิ การฟังคุณบะฮ์จากผู้นำเสนอคนเดียวหรือสลับกัน วิธีการนำเสนอของเคาะฎิบ เนื้อหาที่

มีการเน้นมากที่สุด ภาษาที่ใช้ในคุฏบะฮฺ ความเข้าใจเนื้อหา ช่วงเวลาที่เหมาะสม ผลของการฟัง คุฏบะฮฺสั้นและยาว ความเป็นความรู้ใหม่ของคุฏบะฮฺสำหรับผู้ฟัง และความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮฺ

1.5.3.2 ตัวแปรตาม

ตัวแปรตามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ตัวแปรตามเกี่ยวกับประสิทธิผลต่อผู้ฟังที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮฺวันศุกร์ คือประสิทธิผลจากการฟังคุฏบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม ได้แก่ ความเหมาะสมของผู้นำเสนอ คุฏบะฮฺ การพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮฺ การเน้นเนื้อหาเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรม สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังสนใจและไม่สนใจฟังคุฏบะฮฺ และข้อเสนอแก่เคาะฎิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุฏบะฮฺ

ส่วนที่ 2 ตัวแปรตามเกี่ยวกับประสิทธิผลต่อผู้ฟังที่ได้รับจากการสอบถามเคาะฎิบ ได้แก่ ประสิทธิผลจากการนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม ได้แก่ ความเป็นส่วนหนึ่งของตะอวะฮฺจากการนำเสนอคุฏบะฮฺ ความสั้นและยาวของคุฏบะฮฺที่มีผลต่อผู้ฟัง ความเป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง ความรู้ที่ควรบรรจุในเนื้อหาคุฏบะฮฺ การพัฒนาสังคมด้วยคุฏบะฮฺ การตัดทอนที่เกิดขึ้นจากการนำเสนอคุฏบะฮฺ และการพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮฺเพื่อให้ผู้ฟังได้รับพัฒนาในด้านต่างๆ

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

คุฏบะฮฺวันศุกร์ หมายถึง การเทศนา การปาฐกถา การแนะนำตักเตือนหรือการให้ความรู้โดยผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ผู้ร่วมละหมาด ปกติจะใช้เฉพาะในวันศุกร์เรียกว่า คุฏบะฮฺวันศุกร์ เป็นการแสดงธรรมเทศนาก่อนละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาคุฏบะฮฺส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาและเรื่องทั่วไปที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง กระตุ้นให้เกิดการศรัทธาและเกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และยึดมั่นกับอัสสุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ คุฏบะฮฺเป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุฏบะฮฺ การละหมาดวันศุกร์ก็มีอาจเกิดขึ้นได้

พัฒนาสังคม หมายถึง การสร้างความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของคนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ โดยใช้ทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำหรือผู้ดำรงตำแหน่งรับผิดชอบในการพัฒนาสังคม พร้อมกับได้รับความร่วมมือจากคนในสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น อาจมีภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาที่เหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ได้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดที่มีอาณาเขตติดกับประเทศมาเลเซีย ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา และสตูล มีประชากรนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม แต่ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลามที่มีประเพณี วัฒนธรรม และภาษาเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ

1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ดังนี้

1. ﴿﴾ อ่านว่า “สุบฮานะฮฺ วะตะอาลา” เป็นคำสรรเสริญแต่เอกองค์อัลลอฮ์ แปลว่า ทรงมหาบริสุทธิ์และทรงสูงส่ง
2. ﷻ อ่านว่า “คือลัลลอฮฺอะลัยฮิอะสลัม” เป็นคำสรรเสริญและขอพรแต่ท่านนบีมุฮัมมัด แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงสดุดีและให้ความสันติแต่ท่าน
3. ﷺ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮฺ” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺหนึ่งคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขา (ใช้กับเพศชายหนึ่งคน)
4. ‘ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮา” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺหนึ่งคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขา(ใช้กับเพศหญิงหนึ่งคน)
5. ^ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮุมมา” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺสองคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขาทั้งสอง (ใช้กับเพศชายหรือเพศหญิงสองคน)
6. ﷺ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮฺอันฮุม” เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮฺหลายคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อพวกเขา (ใช้กับเพศชายหลายคน)
7. ‘ อ่านว่า “เราะฮิมะฮฺลลอฮฺ” เป็นคำขอพรแต่คนในยุคสามร้อยปีแรกของปีฮิจเราะฮ์ศักราชหรือแต่คนทั่วไปที่เสียชีวิตแล้ว แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงเมตตาต่อเขา(ผู้ชายหนึ่ง)
8. ﷺ อ่านว่า “อะลัยฮิสสลาม” เป็นคำขอพรแต่คนปีท่านหนึ่งที่มาก่อนท่านนบีมุฮัมมัด แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮฺทรงให้ความสันติสุขแต่เขา
9. ﴿﴾ วงเล็บปีกกา ใช้สำหรับอายะฮ์อัลกุรอาน
10. (( )) วงเล็บคู่ ใช้สำหรับตัวบทอัลอะดีษ
11. “.....” สัญลักษณ์คำพูด ใช้สำหรับการอ้างอิงประโยคหรือคำพูดของนักวิชาการ

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮฺวันศุคร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮฺวันศุคร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1.9.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลจากเอกสารและการสอบถามแบบเจาะลึกกรายบุคคล

1.9.2 แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมตามลำดับบทต่างๆ ที่เป็นเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ โดยใช้แบบบันทึกดังนี้

1. ห้องสมุดของผู้วิจัย
2. ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. หอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
6. หอสมุด Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)
7. หอสมุด Universiti Sains Malaysia (USM)
8. หอสมุด Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM)
9. ห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้
10. และห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ المكتبة الشاملة และตำราจาก المكتبة الوقفية

1.9.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ เครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1.9.3.1 แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร

ก) กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการจะบันทึกและรวบรวมจากเอกสารสำคัญ เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคุณบะฮ์ การนำเสนอคุณบะฮ์ หลักฐาน และบทบัญญัติว่าด้วยคุณบะฮ์

ข) สร้างแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร แล้วนำแบบบันทึกข้อมูลเอกสารที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไข

ค) นำแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปใช้บันทึกเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลเอกสารมาเรียบเรียงและวิเคราะห์

1.9.3.2 แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง

ผู้วิจัยจะทำการสอบถามตามคำถามที่ได้สร้างขึ้นและพิมพ์ไว้ในแบบสอบถาม และผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนจะตอบคำถามชุดเดียวกัน ดังขั้นตอนมีดังนี้

ก) กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ของแบบสอบถาม เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับศักยภาพของการนำเสนอคุณภาพ และประสิทธิผลจากการฟังคุณภาพ

ข) สร้างแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างโดยครอบคลุมประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ การนำเสนอคุณภาพของเคาะฎีบและการฟังคุณภาพของผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์

ค) นำแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไข

ง) นำแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวัดผลและประเมินผล 2 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยหาค่าร้อยละของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และปรับปรุงแก้ไข

จ) นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปสอบถามกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำผลการสอบถามมาเรียบเรียงและวิเคราะห์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึกเป็นอุปกรณ์ช่วยในการรวบรวมข้อมูลซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลการวิจัย เครื่องมือ และการนำเครื่องมือไปใช้

ข้อมูลการวิจัย	เครื่องมือ	การนำเครื่องมือไปใช้
1. ข้อมูลเอกสาร	แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร	ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลปริมาณ
2. ข้อมูลภาคสนาม	แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง	ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสอบถามและสนทนากลุ่มปากเปล่า โดยมีการบันทึกข้อมูลในการสอบถาม มีแผนการสอบถามและการบริหารการสอบถามจัดเตรียมไว้อย่างค่อนข้างแน่นอนเป็นการล่วงหน้า ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนจะตอบคำถามเดียวกันและถามคำถามเรียงตามลำดับเหมือนกัน

1.9.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการได้มาของข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยนั้นได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ

1.9.4.1 ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า การอ่านและรวบรวมเอกสารซึ่งมีข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่สำคัญดังนี้

- ก) หนังสือที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ
- ข) หนังสือชีวประวัติของท่านนบี ﷺ ที่ได้นำเสนอคุณบะฮ
- ค) หนังสือประวัติศาสตร์อิสลามว่าด้วยการนำเสนอคุณบะฮของบรรดาเคาะลีฟะฮและบรรดาอูลมะมาอ์ในช่วงการปกครองของราชวงศ์อิสลาม
- ง) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮในรูปแบบต่างๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ
- จ) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมด้วยคุณบะฮ
- ฉ) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่กล่าวถึงการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.9.4.2 ได้มาด้วยการสอบถามผู้นำเสนอและผู้ฟังคุณบะฮแบบเจาะลึกเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน เบื้องหลังของการเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณบะฮ และสอบถามผู้ฟังคุณบะฮต่อประสิทธิผลจากการฟัง โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ก) นำประเด็นแบบสอบถามที่ได้ผ่านการปรับปรุงแก้ไขไปสอบถามกลุ่มเป้าหมาย
- ข) นัดหมายวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์
- ค) ดำเนินการสอบถามและตอบแบบสอบถามกลุ่มเป้าหมายโดยจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มเป้าหมายหลัก หมายถึง บรรดาเคาะฎิบ
- 2) กลุ่มเป้าหมายรอง หมายถึง บรรดาผู้ฟังคุณบะฮวันศุกร์

1.9.5 การจัดกระทำข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จึงประกอบไปด้วยเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ

1.9.5.1 ข้อมูลจากเอกสารที่ได้อบรมรวมจาก ตำรา หนังสือ เอกสาร งานวิจัย และบทความทางวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยได้อบรมรวมเอกสารและจำแนกประเภทเป็นหมวดหมู่ดังนี้

- ก) เอกสารที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ บทบัญญัติว่าด้วยการคุณบะฮตามทัศนะของบรรดาอูลมะมาอ์
- ข) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ
- ค) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ
- ง) เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่กล่าวถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้และการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.9.5.2 ข้อมูลที่ได้มาจากการสอบถาม โดยการนำข้อมูลที่อยู่ในเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความและทำการบันทึกโดยเรียงเรียงตามลำดับความสำคัญทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเสนอคุณประโยชน์ และผู้ฟังคุณประโยชน์ เป็น 2 กลุ่ม คือ

ก) ผู้นำเสนอคุณประโยชน์ ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา ความรู้ทั่วไป การเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณประโยชน์

ข) ผู้ฟังคุณประโยชน์ต่อประสิทธิผลจากการฟัง เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนาและทั่วไป ประสิทธิผลที่ได้จากการฟังคุณประโยชน์

1.9.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.9.6.1 การตรวจสอบข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลก่อนนำมาวิเคราะห์ โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

ก) การตรวจสอบข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยจำแนกออกเป็นการตรวจสอบวิเคราะห์หลักฐานภายนอกเพื่อวิพากษ์และตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล ความถูกต้องและความผิดพลาดของข้อมูล การตรวจสอบภายในเพื่อวิพากษ์ข้อมูล ตรวจสอบวิเคราะห์ในการประเมินค่าและตีความข้อมูล และหลักฐานที่ได้มานำศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความแน่นอน ความถูกต้อง และเชื่อถือได้ เพื่อเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือต่อผลการตรวจสอบวิเคราะห์ภายนอกกว่าสามารถที่จะเป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้

ข) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ได้รับมาจากการสอบถาม ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสอบถามจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่แตกต่างกัน มาตรวจสอบกับข้อมูลที่ปรากฏในเอกสาร งานวิจัยหรือบทความทางวิชาการ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไป

1.9.6.2 หลักการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทั้งสองส่วนเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการแยกแยะข้อมูล เพื่อจัดแยกประเภทของเรื่อง โดยเรื่องเดียวกันจะจัดรวบรวมไว้ด้วยกัน รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงนำเรื่องทั้งหมดมาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้รวบรวมและจำแนกโดยใช้หลักการดังนี้

ก) การสืบค้น รวบรวมและทบทวนทัศนะของนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการตะอวะฮฺ ด้านฟิกฮฺ ด้านทักษะการนำเสนอ ด้านการพัฒนาสังคม และสังเคราะห์ข้อมูลแต่ละทัศนะ เพื่อให้ทราบว่ากรนำเสนอคุณประโยชน์ที่ถูกต้องที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมนั้นควรเป็นอย่างไร

ข) หลักการให้เหตุผลแบบนิรนัย โดยเป็นการนำความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์ และความเคยชินกับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่รู้มาก่อนและยอมรับว่าเป็นจริงเพื่อหาเหตุผลนำไปสู่การสรุป และใช้หลักการให้เหตุผลแบบอุปนัย ซึ่งเป็นวิธีการสรุปเพื่อค้นหาความจริงจากการสังเกตซ้ำหลายครั้ง แล้วนำมาสรุปเป็นความรู้แบบทั่วไป

1.9.7 การนำเสนอข้อมูล

สำหรับการนำเสนอข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ด้วยการเขียนบรรยายหรือข้อค้นพบโดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

- ก) ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์การนำเสนอคุณบะฮ์ในสมัยท่านนบี ﷺ
- ข) ปัจจัยที่มีผลเพื่อพัฒนาสังคมจากการนำเสนอและการฟังคุณบะฮ์วันศุกร์
- ค) วิเคราะห์แนวคิดและเหตุผลของผู้นำเสนอคุณบะฮ์ในยุคปัจจุบัน และความปรารถนาของผู้ฟังคุณบะฮ์เพื่อพัฒนาสังคม

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคุณบะฮฺ

คุณบะฮฺคือการแสดงธรรมเทศนาให้ความเข้าใจและคำแนะนำแก่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ มีความหมายมากมายรวมถึงการปาฐกถาธรรมและคุณบะฮฺอื่นๆ มีประวัติความเป็นมาทั้งก่อนและหลังจากการมาของศาสนาอิสลาม มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คุณบะฮฺมักปรากฏในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา โดยมีเนื้อหาสำคัญเน้นให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ข้อแนะนำ คำตักเตือนเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเพิ่มพูนอีหม่าน มีจรรยาบรรณที่ต้งงาม ปฏิบัติตามสุนนะฮฺ ยำเกรงหรือตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมอันไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเกิดความผาสุกทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคุณบะฮฺ

บรรดาอุละมาอ์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ให้ความหมายของคุณบะฮฺออกเป็นความหมายทางภาษาศาสตร์และทางวิชาการดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายเชิงภาษาศาสตร์

คำว่าคุณบะฮฺ (كُتِبَ) เป็นคำนามในภาษาอาหรับที่มาจากศัพท์เทียบจากคำกริยาเป็นคำนาม (كُتِبَ - كُتِبَ - كُتِبَ - كُتِبَ) อ่านว่า เคาะฎะบา-ยัคฺฎิบู-คฺฎิบัน-คฺฎิบะตัน ซึ่งในพจนานุกรมภาษาอาหรับ บรรดาอุละมาอ์ได้ให้ความหมายคำดังกล่าว ดังนี้

อิบนุ มัสนูร ได้ให้ความหมายของคำว่า คฺฎิบะฮฺ คือ การกล่าวประโยคคำพูดบนมินบรในมัสญิดทุกวันศุกร์โดยเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณบะฮฺแก่ผู้ฟังจำนวนหนึ่ง ด้วยการเรียบเรียงประโยคคำพูดที่นุ่มนวลและไพเราะ ผู้มีทักษะที่เชี่ยวชาญในการนำเสนอคุณบะฮฺเรียกว่า كُتِبَ คเคาะฎิบ (Ibn Manzūr, 1999 : 4/135)

อะฮฺมัด ริฎอ และอะฮฺมัด มุคตาร์ อุมร์ ได้ให้ความหมายคุณบะฮฺคือประโยคคำพูดที่นำเสนอโดยเคาะฎิบบนมินบรแก่ผู้ฟังจำนวนหนึ่งเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจ คุณบะฮฺมีหลายประเภทตามสถานการณ์และวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ ปกติเคาะฎิบจะนั่งพักสั้นๆ ระหว่างสองคุณบะฮฺ (Ahmad Ridhā, 1958 : 2/296, Ahmad Mukhtār 'Umar, 2008 : 1/659-660)

รินฮาร์ท ดูซีย์ ได้ให้ความหมายว่า ประโยคคำพูดของเคาะฎิบที่เริ่มด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวขออภัยพรแต่ท่านนบี ﷺ ที่ได้นำเสนอด้วยการกล่าวตักเตือนเรื่องสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและศาสนาแก่ชนกลุ่มหนึ่ง (Rinhart Düzi, 1981 : 4/130)

อัล ญุรญานีย์ ได้กล่าวในความหมายเดียวกันว่า คุฎบะฮฺคือคำพูดที่ถูกเรียงจากผู้ นำเสนอคุฎบะฮฺที่มีทักษะคล่องแคล่วด้านการใช้ภาษาเพื่อให้ความกระจ่างแก่ผู้ฟัง โดยปกติผู้นำเสนอ จะกล่าวประโยคเริ่มต้นและเชื่อมกับประโยคเนื้อหาด้วยการอรัมภบทด้วยคำว่า **بَعْدَ مَا** แปลว่า ซึ่ง ลำดับต่อไปนี้ (al-Jurjāni, n.d. : 87)

บรรดานักวิชาการเห็นว่าคุฎบะฮฺไม่ได้หมายถึงการแสดงธรรมเทศนาก่อนละหมาด วันศุกร์เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการกล่าวสุนทรพจน์ด้วยปากเปล่าที่ถูกเรียบเรียงแก่ผู้คนจำนวน หนึ่งบนแท่นมิมบรในมัสญิดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำ ชี้แนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต และเรื่องอาคิเราะฮฺ หรือด้วยการอ่านจากเนื้อหาที่ได้เตรียมไว้ (Luis Ma'lof, 1956 : 186)

ส่วนนักวิชาการบางท่านเห็นว่า คุฎบะฮฺ คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนพิธีละหมาด วันศุกร์ บางครั้งมีการเรียกอีกชื่อว่า คิฎบะฮฺ (**كُتُبَات**) แปลว่า ถ้อยแถลงเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ข้อมูล และข่าวสาร ซึ่งคุฎบะฮฺเป็นความรู้แขนงหนึ่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ก่อนอิสลามจนถึง ปัจจุบัน และมีการสานต่อด้วยการพัฒนารูปแบบและวิธีการโดยรักษาไว้ซึ่งกฎและเงื่อนไขเดิม ส่วน ผู้นำเสนอคุฎบะฮฺนั้นเป็นผู้ที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอคุฎบะฮฺแก่ผู้คน (Halā Ammūn, n.d : 88-89 ; Rajab 'Abd al-Jawwād, 2002 : 81)

จากการศึกษาความหมายของคำว่า คุฎบะฮฺ ทางภาษาศาสตร์ข้างต้นผู้วิจัยสามารถ สรุปลงได้หลายความหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และการนำไปใช้ หากนำไปใช้ในการแสดงเทศนา ก็หมายถึงคุฎบะฮฺที่แสดงโดยเคาะฎิบในวันศุกร์ก่อนพิธีละหมาด หากนำไปใช้ในการพูดในสถานที่ ต่างๆ ก็หมายถึง การแสดงสุนทรพจน์ การปราศรัย การสอน การบรรยาย การให้กำลังใจ การแจ้ง เพื่อทราบ การแถลงการณ์¹ การนำเสนอความคิดเห็นที่เกิดขึ้นระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังโดยใช้ภาษาพูด หรือภาษากายในการสื่อสารที่เข้าใจง่ายและเกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะผ่านทางหรือไม่เป็นทางการ ดังนั้นความหมายของคุฎบะฮฺในทางภาษาศาสตร์สำหรับงานวิจัยฉบับนี้จึงหมายถึง การแสดงธรรม เทศนาโดยเคาะฎิบก่อนพิธีละหมาดในวันศุกร์ทุกสัปดาห์แก่ผู้ฟังจำนวนหนึ่งที่รวมตัวในมัสญิด

2.1.2 ความหมายเชิงวิชาการ

¹ หลักฐานที่บ่งชี้ว่าคุฎบะฮฺเป็นการแถลงการณ์ที่ไม่ใช่คุฎบะฮฺก่อนละหมาดวันศุกร์ ดังอัลฮะดีษจากเล่าจาก ซัยด์ เบน อรกีอม **ﷺ** ว่า ความว่า วันหนึ่งท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ **ﷺ** ได้ยืนต่อหน้าพวกเรา ท่านได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ **ﷻ** หลังจากนั้นท่านก็ได้กล่าวว่า "โอ้ มนุษย์ทั้งหลาย แท้จริงฉันเป็นมนุษย์คนหนึ่ง เทวทูตจากพระเจ้าของฉันใกล้จะมาถึงฉัน ฉันก็จะตอบรับการมาของเขา ฉันขอฝากสองสิ่ง ที่หนักหน่วงแก่พวกเจ้า นั่นคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์ในนั้นมีทางนำและรัศมี จงยึดมั่นกับคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์และจงนำพามัน ให้อยู่กับพวกเจ้า"... หลังจากนั้นท่านก็ได้กล่าวอีกว่า และครอบครัวของฉัน ฉันขอเตือนแก่พวกเจ้าในหนทางของอัลลอฮ์เรื่องสมาชิกใน ครอบครัวของฉัน (บันทึกโดย Muslim, 2005 : 2408)

ความหมายของคุฎบะฮฺเชิงวิชาการตามทัศนะของนักวิชาการหลายแขนงที่มีทั้งแตกต่างและคล้ายคลึงกันดังต่อไปนี้

2.1.2.1 คุฎบะฮฺในความหมายทั่วไป

อาลี มัฮฟูซ และอัลชะละบีย ได้ให้ความหมายของคุฎบะฮฺด้วยการอธิบายว่า คุฎบะฮฺคือทักษะการนำเสนอหลักการศาสนาและการตักเตือนแก่ผู้คนจำนวนมากด้วยประโยคคำพูดที่ถูกเรียบเรียงเป็นระบบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องและครอบคลุมทุกประเด็น ทำให้ผู้ฟังรู้สึกพึงพอใจและยอมรับในเนื้อหาทั้งขณะและหลังจากฟังคุฎบะฮฺแล้ว และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติสิ่งที่ดีงามและละทิ้งสิ่งชั่วที่ชั่วทั้งปวง ('Alī Mahfūz, n.d. : 13 ; Shalabi, 1987 : 13)

และอีกหนึ่งความหมายที่อาลี มะฮฟูซ ได้ให้ความหมายของคำว่า คุฎบะฮฺหรือ คิฎบะฮฺ คือการนำเสนอประโยคคำพูดแก่ผู้อื่นให้เข้าใจ ('Alī Mahfūz, n.d. : 13)

มะฮมูด ฮัมดีย์ ซักซุก ได้อธิบายคำดังกล่าวว่า การกล่าวประโยคคำพูดให้ผู้อื่นเข้าใจด้วยประโยคทั่วไปหรือในรูปของบทกลอนเพื่อให้ผู้ฟังยอมรับหรือปฏิบัติตาม ด้วยเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ตามทัศนะที่แตกต่างระหว่างบรรดาอูละมาอ์ (Mahmūd Hamdī Zaqqūq, 2003 : 602)

อิบรอฮีม มุสฏอฟา ได้ให้ความหมายของคำว่า คุฎบะฮฺ หมายถึง การกล่าวเทศนา การแสดงปาฐกถาธรรม กล่าวเป็นประโยคคือการแสดงธรรมเทศนาแก่คนทั่วไปด้วยประโยคคำพูดที่เข้าใจง่าย คำนี้จะกลายเป็นสภาพของนามเป็นคำว่า **خطبة** ที่แปลว่า การพูดสนทนาหรือการให้โอวาทแก่ผู้คนจำนวนหนึ่ง (Ibrāhīm Mustafā, n.d. : 1/242-243)

2.1.2.2 คุฎบะฮฺในความหมายด้านการสื่อสาร

มุฮัมมัด อับู ซะฮฺเราะฮฺ กล่าวอธิบายคำดังกล่าวว่า คุฎบะฮฺคือศาสตร์การพูดที่ผู้นำเสนอควรศึกษาวิธีการต่างๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการนำเสนอ เพื่อให้ผู้ฟังประทับใจในเนื้อหา ด้วยการศึกษาทักษะและวิธีการนำเสนอ บุคลิกลักษณะของผู้นำเสนอ ความรู้ต่างๆ ที่เป็นหัวใจหลักในการนำเสนอ และศึกษาวิธีการเป็นผู้นำเสนอที่ประสบความสำเร็จเสมือนกำลังสื่อสารกับผู้ฟังถึงแม้พวกเขาอาจพูดหรือถามใดๆ ทั้งสิ้น (Muhammad Abū Zahrah, 1934 : 1)

อัล ซัยดี ได้กล่าวว่าคุฎบะฮฺไม่จำเป็นต้องเป็นการนำเสนอในวันศุกร์เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการส่งสารด้วยวาจาเพื่อให้ความกระจ่างและเข้าใจแก่ผู้อื่น เป็นการให้ความเข้าใจขณะพูดหรือเกิดขึ้นในอนาคต เป็นวาจาประโยคที่ถูกเรียบเรียงหรือกล่าวโดยไม่ได้เตรียมเนื้อหาล่วงหน้าแก่คนจำนวนหนึ่งที่อยู่ต่อหน้าหรือผ่านสื่อที่สามารถฟังหรือชมได้ เป็นที่ประทับใจและเกิดปฏิกิริยาต่อผู้ฟังในทางใดทางหนึ่ง ถือเป็นแขนงหนึ่งของการตะอวะฮฺอิสลามที่มีอิทธิพลมาก เช่น การนำเสนอคุฎบะฮฺวันศุกร์ คุฎบะฮฺวันตรุษ คุฎบะฮฺวันอะรอฟะฮฺ เป็นต้น (al-Zaydi, 2010 : 116)

จากการศึกษาความหมายคุณบะฮฺข้างต้นพอสรุปได้ว่า คุณบะฮฺคือประโยคคำพูดที่มีการนำเสนอแก่ผู้ฟังจำนวนหนึ่งด้วยการใช้สื่อหรือโดยตรง ทั้งนำเสนอด้วยปากเปล่าหรือด้วยการอ่านจากเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการตักเตือน ชี้แจง ชี้แนะ บอกเล่า แต่เมื่อก้าวถึงคุณบะฮฺก็เป็นที่น่าสนใจกันว่าเป็นคุณบะฮฺวันศุกร์ที่มีเคาะฎิบนำเสนอตามเงื่อนไขและกฎว่าด้วยการคุณบะฮฺซึ่งเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ กล่าวปราสาทพระเศาะละวาตและสลามแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สั่งเสียผู้ฟังด้วยการยำเกรงต่อพระองค์ ดูอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธา อ่านอายะฮ์อัลกุรอาน เสริมด้วยหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้และเกิดการตักวาต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ

2.2 คุณบะฮฺที่ปรากฏในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ

อัลกุรอานและอัลฮะดีษเป็นแหล่งที่มาของหลักฐานและบทบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาและวิถีชีวิต เช่นเดียวกับเรื่องคุณบะฮฺวันศุกร์ที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสในอายะฮ์ที่เป็นตัวบทและอายะฮ์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันดังต่อไปนี้

2.2.1 คุณบะฮฺที่ปรากฏในอัลกุรอาน

อายะฮ์อัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับคุณบะฮฺวันศุกร์ด้วยตัวบทมีเพียงอายะฮ์เดียวเท่านั้นคือ

﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنْ

اللَّهِ وَمِنَ النَّجْرَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

(سورة الجمعة : آية ١١)

ความว่า และเมื่อพวกเขาได้เห็นการค้าและการละเล่นพวกเขา ก็กรูกันไปที่นั่น และปล่อยเจ้าให้ยืนอยู่คนเดียว จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด สิ่งที่มีอยู่ ณ อัลลอฮ์นั้นดีกว่าการละเล่น และการค้า และอัลลอฮ์นั้นทรงเป็นเลิศยิ่งในหมู่ผู้ประทานปัจจัยยังชีพ

(สุเราะฮ์ อัลญุมะฮ์ : อายะฮ์ 11)

ความเป็นมาของบทบัญญัติในอายะฮ์ข้างต้นคือหลังจากที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้บัญญัติการละหมาดวันศุกร์ พระองค์ทรงให้ผู้ศรัทธาทั้งหลายรีบเร่งไปยังมัสญิดเมื่อได้ยินเสียงอะซานเพื่อรำลึกถึงพระองค์ด้วยการตั้งใจฟังคุณบะฮฺและร่วมละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกัน พร้อมกับ

ละทิ้งการงานทุกประเภทในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะการซื้อขายซึ่งเป็นงานที่คนส่วนใหญ่ประกอบกันจนกว่าละหมาดจะเสร็จสิ้น การปฏิบัติดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ดียิ่งหากทุกคนรู้และเข้าใจถึงบทบัญญัติที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al-Tabariy, 2001 : 637-642)

ส่วนสาเหตุการประทอนอายะฮ์ข้างต้นคือขณะที่ท่านนบี ﷺ กำลังยืนคุฏบะฮ์วันศุกร์ในมัสญิดที่นครมะดีนะฮ์ มีกองคาราวานสินค้าจากเมืองขามที่นำโดยดิฮยะฮ์ เบน เคาะลีฟะฮ์ อัลกัลบี¹ พร้อมกับคนงานหลายคนได้เข้าสู่นครมะดีนะฮ์ คนงานบางคนก็ได้ตีกลองแสดงการมาถึงของคาราวานสินค้า เป็นเหตุให้เศาะฮาบะฮ์ ﷺ หลายคนที่กำลังฟังคุฏบะฮ์รู้สึกตื่นเต้นจนลุกขึ้นและรีบมุ่งหน้าไปยังกองคาราวานดังกล่าวโดยละทิ้งท่านนบี ﷺ ที่กำลังยืนคุฏบะฮ์ มีเศาะฮาบะฮ์เพียงสิบสองคนเท่านั้นที่ยังนั่งฟังคุฏบะฮ์รวมถึงอบูบักร์และอุมร์ ﷺ (al-Qurtubiy, 2006 : 20/477)² ซึ่งในเรื่องนี้ปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เบน อับดิลลาฮ์ ﷺ ว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَجَاءَتْ عَيْرٌ مِنَ الشَّامِ فَأَنْتَلَّ النَّاسُ إِلَيْهَا حَتَّى لَمْ يَبْقَ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْجُمُعَةِ ﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ﴾))

(أخرجه مسلم ، 2003 : 863)

ความว่า ขณะที่ท่านนบี ﷺ กำลังยืนคุฏบะฮ์ มีกองคาราวานจากเมืองขามได้มาถึง คนส่วนใหญ่ก็หันและมุ่งหน้าไปยังกองคาราวานดังกล่าว เหลือแค่สิบสองคนเท่านั้น (ที่ยังนั่งฟังคุฏบะฮ์) หลังจากนั้นอายะฮ์ในสุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ก็ถูกประทานลงมา ความว่า และเมื่อพวกเขาได้เห็นการค้าและการละเล่นพวกเขาก็กรูกันไปที่นั่น และปล่อยเจ้าให้ยืน (คุฏบะฮ์) อยู่คนเดียว

¹ ดิฮยะฮ์ เบน เคาะลีฟะฮ์ อัลกัลบี ﷺ เป็นเศาะฮาบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ เคยแต่งตั้งให้เป็นผู้ส่งจดหมายไปยังกษัตริย์กอยศ็อร์เจียชวนรับอิสลาม เป็นคนหน้าตาดี เคยร่วมสงครามหลายครั้งในฐานะอัศวินผู้กล้าหาญ ทำนักรบในกรุงคัมสะกัซและอัลมุขชะฮ์ เสียชีวิตในสมรภูมิตสงครามยรรมูก ประมาณปี ฮ.ศ. 45 ตรงกับ ปี ค.ศ.665ช่วงการปกครองของมูอวิยะฮ์ เบน อับดุลมุลิก ﷺ (al-Zirikliy, 2002 : 2/337)

² หลักฐานดังกล่าวปรากฏในอัลฮะดีษบันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : 936 ,2058,2063,4899 และหนังสือ อัลบาฮานุนุซูล โดย (al-Wāhidī, n.d. : 364-365) ส่วนหลักฐานอื่นเล่าว่า สาเหตุการประทอนอายะฮ์ข้างต้นเนื่องจากขบวนคารวะมะดีนะฮ์ประสบกับความหิวโหยและสินค้าราคาแพง ซึ่งขณะที่ท่านนบี ﷺ กำลังเทศนาคุฏบะฮ์วันศุกร์ในมัสญิด มีผู้ชายคนหนึ่งชื่อ ดิฮยะฮ์ เบน เคาะลีฟะฮ์ อัลกัลบี ﷺ ได้นำกองคาราวานสินค้าจากประเทศขามมาถึงที่นครมะดีนะฮ์ด้วยการตีกลองแสดงการมาถึงของเขา คนส่วนใหญ่ที่กำลังฟังคุฏบะฮ์ในวันนั้นรู้สึกตื่นเต้นและมุ่งหน้าไปยังกองคาราวานดังกล่าว พวกเขาได้ละทิ้งท่านนบี ﷺ ที่กำลังคุฏบะฮ์จนเหลือเพียงสิบสองคนเท่านั้น รวมถึงท่านอบูบักร์ อุมร์ และเศาะฮาบะฮ์อื่นๆ ﷺ (al-Wādi'ī, 2004: 245-246)

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 863)

การบัญญัติให้งดเว้นการซื้อขายและประกอบกิจการอื่นๆ ในช่วงนั้นเป็นการห้ามสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติในวันศุกร์ที่มีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขเท่านั้น และให้รับแรงไปยังมีสติตั้งแต่ได้ยินเสียงอะซานจนเสร็จสิ้นพิธีละหมาด ซึ่งอุละมาอ์ส่วนหนึ่งเห็นว่าหากมีการซื้อขายในขณะนั้นถือว่าใช้ได้ แต่อุละมาอ์ส่วนใหญ่ อาทิ อิหม่ามมาลิก อะฮฺหมัด ดาหวัดอัลศอฮิรีย และอะฎออเห็นว่าการซื้อขายในช่วงดังกล่าวใช้ไม่ได้ เพราะพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ได้บัญญัติให้ละทิ้งการซื้อขายมิให้เกิดขึ้นในเวลานั้น แม้การกระทำสิ่งอื่นใดที่ไม่เกี่ยวกับการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ก็ถือว่าเป็นที่ต้องห้ามเช่นกัน แต่อุญญาตให้มีการบริจาคทำทานหรือการให้ยืมแก่ผู้ยากไร้ (Ramadāni, 2006 : 312-313 ; Mūsā Shāhin Lāshin, 2002 : 4/58-59)

เมื่อพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้วการซื้อขายและกิจการต่างๆ ก็กลับสู่ภาวะปกติ อนุญาตให้ดำเนินการเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ทรงอนุมัติไว้ เนื่องจากผลบุญที่พระองค์จะมอบแก่ผู้ร่วมละหมาดยิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นทั้งปวง ถึงแม้บางคนรู้สึกว่าการซื้อขายมีผลต่อการดำเนินชีวิตและให้กำไรอย่างมหันตก็ตาม (al-Sa'adi, 2002 : 863) ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

(سورة الجمعة : آية ١٠)

ความว่า ต่อเมื่อการละหมาดได้สิ้นสุดลงแล้วก็จงแยกย้ายกันไปตามแผ่นดินและจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์ และจงรำลึกถึงอัลลอฮ์ให้มากๆ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ

(สุเราะฮ์ อัลญุมอะฮ์ : อายะฮ์ 10)

2.2.1.1 อายะฮ์คุฏบะฮ์ในสุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์

สุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์เป็นสุเราะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ทรงตรัสเกี่ยวกับการละหมาดวันศุกร์เป็นการเฉพาะ โดยเรียกร้องบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายรับแรงไปยังมีสติเพื่อฟังคุฏบะฮ์และประกอบศาสนกิจละหมาดหลังจากได้ยินเสียงอะซานพร้อมกับให้ละทิ้งการทำงานชั่วคราว ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงร้องเรียก (อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั้นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้

(สุเราะฮ์ อัลญุมอะฮ์ : อายะฮ์ 9)

อายะฮ์นี้เป็นการเรียกร้องให้บรรดาผู้ศรัทธาที่วาญิบละหมาดวันศุกร์ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนด้วยกฎและเงื่อนไขให้รีบไปยังมัสญิดเพื่อฟังคุฏบะฮ์ด้วยความตั้งใจและรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกัน พร้อมทั้งงดเว้นการซื้อขายและทุกกิจการชั่วคราวสู่การค้าขายกับพระองค์ที่กำไรมากกว่า ตั้งแต่มีเสียงอะซานเรียกร้องจนถึงเสร็จสิ้นพิธีละหมาด นั้นเป็นสิ่งที่ดีกว่าหากทุกคนรู้และเข้าใจ (Ibn al-Arabiyy : 2003, 245-249)

การบัญญัติละหมาดวันศุกร์มีมาตั้งแต่ท่านนบี ﷺ ยังอยู่ที่นครมักกะฮ์ แต่มีอาจดำเนินการได้ด้วยอุปสรรคหลายประการ ท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดวันศุกร์เป็นครั้งแรกในหมู่บ้านกุบวาบนิ อัมรฺ สาเล็ม เบ็ญญ์ เอวาวฟ¹ ขณะกำลังเดินทางอพยพออกจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์ ซึ่งคนในหมู่บ้านดังกล่าวได้รวมตัวอย่างพร้อมเพรียงกันและร่วมฟังคุฏบะฮ์เป็นครั้งแรก² ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อวันนั้นว่าวันแห่งการรวมตัว (al- Qurtubiy 2006 : 20/461)

เสียงอะซานที่เรียกผู้คนร่วมละหมาดในวันศุกร์เป็นการแสดงถึงความสำคัญต่อการฟังคุฏบะฮ์และละหมาดที่ไม่มีในวันอื่น ซึ่งผู้ที่ละหมาดวันศุกร์ไม่จำเป็นต้องละหมาดศุอริ แต่สำหรับผู้ที่ไม่วาญิบละหมาดวันศุกร์ อาทิ สตรี ทาส ผู้เดินทาง ผู้ป่วยและผู้มีอุปสรรคที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ ต้องละหมาดศุอริตามปกติ เพราะละหมาดวันศุกร์เป็นการบัญญัติเฉพาะจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ให้ปฏิบัติในวันดังกล่าวตามแบบฉบับที่มาจากท่านนบี ﷺ เท่านั้น (al-Shanqit, 1980 : 8/202 ; al- ṭahāwī, 1995: 1/145)

¹ บนิ อัมรฺ สาเล็ม เบ็ญญ์ เอวาวฟ คือ ลูกหลานสาเล็ม เบ็ญญ์ เอวาวฟ เบ็ญญ์ อัมรฺ เบ็ญญ์ เอวาวฟ เบ็ญญ์ อัล คือซุร็อยญ์ จากตระกูล อัลคือซุร็อยญ์ ที่เป็นชาวดั้งเดิมในยัษริบก่อนที่ท่านนบี ﷺ จะอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ (‘Umar Ridhā Kahhālāh, 1997 : 2/497)

² เนื้อหาคุฏบะฮ์ที่ท่านได้กล่าวในครั้งนั้นเน้นการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ การปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ทั้งเปิดเผยหรือในลับ ฟังระวังจากการทรยศต่อคำสั่ง เชิญชวนการเป็นบ่าวที่ดีด้วยการรำลึกถึงคุณงามความดีที่พระองค์ทรงมอบแก่มนุษยทุกคน รำลึกถึงความตาย เตรียมเสบียงเพื่อความผาสุกหลังจากเสียชีวิต พระองค์จะตัดสินปวงมนุษย์ในวันอาคิเราะฮ์. (al-Qurtubiy 2006 : 20/462-463)

การฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์เป็นการรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์   อย่างเป็นทางการ เพราะพระองค์ตรัสว่า “จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์” เป็นการเรียกร้องให้ทุกคนร่วมรำลึก ด้วยการฟังข้อแนะนำจากเคาะฎิบและละหมาดวันศุกร์อย่างตั้งใจ ซึ่งในเรื่องนี้ สะอีด เบ็ญญูญ บัร¹ ได้กล่าวว่

“การรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์   นั้นคือการภักดีต่อพระองค์ด้วยการปฏิบัติข้อใช้และห่างไกลจากข้อห้ามทั้งปวง ผู้ที่ภักดียอมเป็นผู้รำลึกและเป็นผู้ยำเกรงต่อพระองค์ทุกเมื่อ แต่ผู้ที่ไม่ภักดีต่อพระองค์ยอมไม่เป็นผู้รำลึกและไม่ยำเกรงต่อพระองค์ ถึงแม้เขาเป็นผู้สรรเสริญพระองค์มากเพียงใดก็ตาม” (al-Qurtubiy, 2006 : 20/476)

2.2.1.2 อายะฮ์ที่มีความหมายใกล้เคียงกับคุฏบะฮ์

เนื้อหาคุฏบะฮ์ส่วนใหญ่เน้นเรื่องการเชิญชวน การตักเตือน และการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาและวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์   ด้วยการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองด้วยการปฏิบัติ เกิดจิตสำนึก และเผยแพร่แก่ผู้อื่น หลักฐานที่เคาะฎิบมักหยิบยกในคุฏบะฮ์ส่วนใหญ่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ ประกอบกับข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากขึ้น

เมื่อพระองค์อัลลอฮ์   ได้บัญญัติให้บรรดาผู้ศรัทธารีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงพระองค์ ด้วยการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั้น ซึ่งในเรื่องนี้ มีอายะฮ์อัลกุรอานที่มีความหมายใกล้เคียงกับคุฏบะฮ์ที่พระองค์ได้ตรัสให้ทุกคนสดับฟังและเงี่ยบเสียงเมื่อมีการอันเชิญเพื่อให้ได้รับทางนำและความเมตตา ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ، وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية ٢٠٤)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสดับฟังอัลกุรอานนั้นเถิด และจงนิ่งเงี่ยบ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮ์อัล-อะอ์รอฟ : อายะฮ์ 204)

¹ สะอีด เบ็ญญูญ บัร มีชื่อเต็มว่า อุมมุฮัมมัด หรือ อุมม์ฮิลลาฮ์ สะอีด เบ็น บัร อัลวาบิลีย์ เป็นผู้ท่องจำอัลฮะดีษ ผู้สอน และเป็นนักอรรถาธิบายอัลกุรอาน เป็นอาลิมผู้ยิ่งใหญ่ในยุคอาบิอีน   รายงานฮะดีษจากบรรดาเคาะฮะบะฮ์และมีผู้รายงานฮะดีษจากเขาหลายท่าน เสียชีวิตด้วยน้ำมีอนายทหารผู้ทรงอิทธิพลที่ชื่อ อัล ฮัจญัจญ์ เบ็ญญูญ อัยษะเกาะฟีเย่ เนื่องจากอัล ฮัจญัจญ์ไม่พอใจที่เขาได้สัถยาบันจงรักภักดีต่อผู้นำที่ชื่อ อิบน์ อัล อัยษะ หลังจากนั้น อัลฮัจญัจญ์ได้มัดมือเขาพร้อมกับกล่าวว่า วันนี้การจงรักภักดีของเจ้าได้สิ้นสุดแล้ว ในที่สุดเขาได้ฆ่าสะอีด เบ็ญญูญ บัร อย่างโหดเหี้ยมด้วยการตัดศีรษะ (al-Dhahabi, 1991 : 1/148)

จากอายะฮ์ข้างต้น บรรดาอุละมาอ์ได้อธิบายเกี่ยวกับการสดับฟังอัลกุรอานและการ
เจียบขณะฟังจากผู้อื่น อาทิ อิบน์ กะซีร์ ได้กล่าวอธิบายว่า

“เมื่ออัลกุรอานเป็นแสงประทีบ ทางนำ และความเมตตาแก่มนุษย์
พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญญัติให้ทุกคนเจียบและสดับฟังเมื่อมีการ
อ่านอัลกุรอาน หรือเมื่อมีใครคนหนึ่งอ่านอัลกุรอานให้ฟัง โดยเฉพาะเมื่อ
อิหม่ามอ่านดังขณะละหมาด ถึงแม้เรื่องการอ่านของมะอุมุมเป็นสิ่งที่
บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่เห็นต่างกัน แต่ทัศนะของมูญาฮิด¹ ได้กล่าวในอา
ยะฮ์นี้ว่า การสดับฟังอัลกุรอานนั้นเกิดขึ้นทั้งในละหมาดและขณะฟัง
คุฏบะฮ์วันศุกร์ด้วย” (Ibn Kathīr, 2000 : 6/498-507)

ในเรื่องนี้ อะฮฺมัด ซากิร ก็ได้อธิบายในความหมายที่ใกล้เคียงกับทัศนะข้างต้นว่า

“อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่เต็มไปด้วยความเมตตา คัมภีร์ที่ชี้ทางเที่ยงตรง
แก่มนุษย์ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญญัติให้ผู้อ่านและผู้ฟังทุกคนสดับฟัง
ด้วยความตั้งใจและเจียบเสียงไม่ว่าจะเป็นเสียงรบกวนจากภายนอกหรือ
เสียงพูดคุยระหว่างคนในกลุ่มขณะมีการอ่านอัลกุรอาน ทั้งนี้เพื่อให้เกียรติ
แก่พระดำรัสของพระองค์ โดยเฉพาะขณะฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์และละหมาด
ญะมาอะฮ์ที่อิหม่ามอ่านอัลกุรอานให้มะอุมุมทุกคนสดับฟังด้วยความ
ตั้งใจ”² (Ahmad Shākir, 2005 : 2/93-94)

เช่นเดียวกับ อัลฎอฮานะวียี ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการฟังอย่างตั้งใจและเจียบ
เสียงขณะมีการอ่านอัลกุรอานหรือเมื่อมีคนอื่นอ่านอัลกุรอานอยู่นั้นทุกคนควรสดับฟังโดยเขากล่าวว่า

¹ มูญาฮิด เป็น ยะบรฺ อัลมุกกี มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 21-104 ตรงกับปี ค.ศ. 642-722 เป็นนักอรรถาธิบายอัลกุรอานยุคดาบิอินจาก
นครมักกะฮ์ เป็นมหาบุรุษของชาวกุรออและบรรดาอรรถาธิบายอัลกุรอาน ได้ศึกษาอัลกุรอานและตีฟหิรฺจบเล่มจากอิบน์ อับบาส رضي الله عنه
ถึง 3 ครั้ง ทุกครั้งที่มีการอ่าน 1 อายะฮ์ เขามักจะกล่าวว่า อายะฮ์นี้ถูกประทานมาเพื่ออะไร และจะสนองตอบอย่างไร? เขาเป็นคนเดิน
ทางไกลเพื่อแสวงหาความรู้ และชอบถามในสิ่งที่ตนข้องใจ ช่วงบั้นปลายชีวิตเขาได้พำนักในเมืองกุฟะฮ์ และได้เสียชีวิตขณะกำลังสูญุด
ขณะอายุ 83 ปี (al-Zirikli, 2002 : 5/278)

² เรื่องการสดับฟังอัลกุรอานและให้เจียบเสียงนั้น มีอัลอะดิษที่เล่าจากอับู สุรอยเราะฮ์ رضي الله عنه ว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวด้วยความว่า
“แท้จริงอิหม่ามถูกเลือกให้ดำเนินการละหมาดขึ้นเพื่อให้มะอุมุมตาม เมื่อเขาดักบิรฺ เขาก็จงดักบิรฺ เมื่อเขาอ่าน เขาก็จงเจียบ” (บันทึก
โดย al-Nasā'iy, 2005 : 922) ซึ่งอะดิษนี้ อัล อัลบานียีได้กล่าวว่าเป็นอะดิษ สะสัน เศาะฮิฮ์

"บรรดาอะละมาอ์เห็นพ้องเมื่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติให้สดับฟังและ
เจียบเสียงขณะมีการอ่านอัลกุรอาน แสดงว่าการฟังคุฏบะฮ์และการ
ละหมาดนั้นเป็นช่วงเวลาที่คุณควรสดับฟังเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน"
(al-Tahānawī, 1414 : 4/51)

ส่วนอายะฮ์อื่นที่กล่าวถึงความหมายที่คล้ายคลึงกับการคุฏบะฮ์และการสดับฟังขณะ
อ่านอัลกุรอานทั้งในและนอกละหมาดนั้นคืออายะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْقَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا

كَثِيرًا ﴿۸۲﴾

(سورة النساء : آية ۸۲)

ความว่า พวกเขาไม่พิจารณาอัลกุรอานบ้างหรือ? และหาก
ว่าอัลกุรอานมาจากผู้ที่ไม่ใช่อัลลอฮ์แล้ว แน่แน่นอนพวกเขาก็จะ
พบว่าในนั้นมีความขัดแย้งกันมากมาย

(สุเราะฮ์ อันนิซาอ์ : อายะฮ์ 82)

จากอายะฮ์ข้างต้น มุฮัมมัด อับดุลฮุสัยน¹ ได้กล่าวว่า

“การใคร่ครวญเป็นสิ่งที่สิ่งดียิ่ง แต่การใคร่ครวญอัลกุรอานคือการอ่าน
อย่างตั้งใจและการสดับฟัง บรรดาผู้ศรัทธาย่อมทราบดีว่าอัลกุรอานเป็น
พระดำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่สัจจะยิ่ง พวกเขาจะได้รับทางนำจาก
พระองค์เมื่อพวกเขาตั้งใจอ่านและสดับฟัง หากผู้ปฏิเสธศรัทธาใช้สติปัญญา
ด้วยการใคร่ครวญ คิดตามในสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสไว้ พวกเขาจะยอมรับ

¹ มุฮัมมัดอับดุลฮุสัยน คือ มุฮัมมัดอับดุลฮุสัยน เป็น ฮะซัน คอยรุลลอฮ์ จากตระกูล อัลตุรุมานี เป็นมุฟตีประเทศอียิปต์ เป็นนักปฏิรูปและฟื้นฟู
สังคม มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 1266-1323 ตรงกับปี ค.ศ. 1849-1905 เกิดที่หมู่บ้านซุบรอทางตะวันตกของประเทศ เด็บโตที่จังหวัดอัลบุ
ฮัยเราะฮ์ ตอนเด็กชอบขี่ม้า ยิงธนูและว่ายน้ำ ศึกษาที่มัสญิดอัลอะฮมะดีเยที่จังหวัดกอนฏอ และได้ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยอัลอัศฮ์
เป็นคนซุฟีและนักปรัชญา ปฏิบัติสิ่งที่ตนสอน เป็นนักเขียนบทความและเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ อัลวะกอออิอัลมิศรียะฮ์ สัน
ทัศน์ภาษาฝรั่งเศสหลังจากอายุได้ 40 ปี ถูกขังในเรือนจำ 3 เดือนเพราะร่วมต่อต้านอังกฤษผู้ยึดครองอำนาจ หลังจากนั้นในปี ฮ.ศ.
1299 ตรงกับปี ค.ศ. 1881 เขาได้ลี้ภัยไปยังประเทศชามและได้เดินทางไปยังกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ขณะนั้นเขาได้ออกวารสารชื่อ
อัลอูเราะฮ์ อัลฆอ หลังจากนั้นเขาได้กลับไปเป็นครูและนักเขียนหนังสือที่กรุงเบรุต ประเทศเลบานอน ได้รับอนุญาตให้เข้าประเทศ
อียิปต์เมื่อปี ฮ.ศ. 1306 ตรงกับปี ค.ศ. 1888 และได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาและที่ปรึกษาศาลสูงเมื่อปี ฮ.ศ. 1317 อยู่ในตำแหน่ง
จนเสียชีวิตที่เมืองอเล็กซานเดรีย ทางตอนเหนือของประเทศอียิปต์ แต่ศพของเขาถูกฝังในกรุงไคโร เขาได้เขียนหนังสือหลายเล่มรวมถึง
อรรถาธิบายอัลกุรอาน เตาฮีด ปรัชญา บะละเฆาะฮ์ และได้แปลหนังสือหลายเล่ม (al-Zirikly, 2002 : 6/252-253)

2.2.2.1 อัลฮะดีษที่กล่าวถึงคุณบะฮฺด้วยตัวบท

อัลฮะดีษของท่านนบี ﷺ ที่ปรากฏในเรื่องการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยตัวบทที่ท่านได้นำเสนอ แสดงอาการขณะนำเสนอ และเนื้อหาคุณบะฮฺพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. อาการของท่านนบี ﷺ ขณะนำเสนอคุณบะฮฺ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เป็นอับดุลลฮฺ ﷺ เล่าว่า

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَالَ صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْدِرٌ جَيْشٍ يَقُولُ ((صَبِّحَكُمْ وَمَسَّاكُمْ...))

(أخرجه مسلم ، 2005 : بعض من حديث 867)

ความว่า ...เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ นำเสนอคุณบะฮฺ ตาของท่านกลายเป็นสีแดงกำ เสียงของท่านดังก้อง และท่าทางของท่านจริงจังเฉกเช่นแม่ทัพที่กำลังปลุกฝังกำลังใจแก่บรรดาทหารของนักรบ พร้อมกับกล่าวว่า บรรดาศัตรูได้เตรียมตัวพร้อมที่จะโจมตีพวกท่านทั้งเข้าเย็น... (เพื่อให้บรรดาเศาะฮาบะฮฺเตรียมพร้อมสู่สนามรบทุกเมื่อ)

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 867)

สาเหตุที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอคุณบะฮฺด้วยการยกเสียงสูงและด้วยสีหน้าแดงเสมือ้นกับกำลังปลุกกระดมและให้กำลังใจแก่บรรดาทหารก่อนสู่สนามรบเพื่อจูงใจบรรดาศัตรูนั้น เนื่องจากท่านตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะดึงความสนใจและความรู้สึกของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ที่กำลังฟังคุณบะฮฺไม่ให้ใจลอย และเพื่อให้คำพูดของท่านเป็นที่สนใจ อีกทั้งเป็นการเตือนด้วยการปฏิบัติสิ่งที่ตีสงและห่างไกลจากสิ่งชั่วร้าย สนับสนุนให้ยึดมั่นกับคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุนวนะฮฺ ห่างไกลจากทางหลงผิดทั้งปวง ส่วนความหมายในประโยคที่ท่านกล่าวว่า “บรรดาศัตรูได้เตรียมตัวพร้อมที่จะโจมตีพวกท่านทั้งเข้าเย็น” นั้น เพื่อให้ทุกคนตื่นตัวและตั้งใจฟังอย่างใจจดใจจ่อเสมือนกับการเตรียมพร้อมที่ลงไปยังสนามรบ (al-Mubārak Fūr, 1999 : 2/12 ; Mūsā Shāhin Lāshin, 2002 : 4/85)

2. อาการของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ที่ได้แสดงออกขณะฟังคุณบะฮฺจากท่านนบี ﷺ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอนัส เบน มาลิก ﷺ ว่า

خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ قَالَ ((لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا)) قَالَ فَعَطَى أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ ...

(أخرجه البخاري ، 2005 ، بعض من حديث (4621)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้คุฏบะฮ์ด้วยเนื้อหาที่ฉันไม่เคยได้ยินเหมือนกับครั้งนี้ ท่านกล่าวว่า “หากพวกท่านรู้สิ่งที่ฉันรู้แน่นอนพวกท่านย่อมหัวเราะน้อยและร้องไห้มาก” อนึ่งเล่าว่าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ปิดหน้าพร้อมกับร่ำไห้ด้วยเสียงนัตล์ยา

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 4621)

จากฮะดีษข้างต้น อัลอัศเกาะลานียได้กล่าวว่า สาเหตุที่ท่านนบี ﷺ ได้คุฏบะฮ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ครั้งนั้น เนื่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้ท่านเห็นสภาพของคนที่อยู่ในสวนสวรรค์และนรกที่ท่านไม่เคยเห็นมาก่อน เมื่อถึงเวลาคุฏบะฮ์ ท่านก็ได้อธิบายให้เห็นภาพจริงจนกระทั่งบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ร้องไห้สะอื้นด้วยการเอาฝ่ามือปิดหน้า แสดงออกถึงความเกรงกลัวต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเข้าใจถึงความรู้สึกที่ท่านนบี ﷺ ได้อธิบายสภาพดังกล่าว (al-'Asqolāniy,2001: 8/135)

3. เนื้อหาที่ปรากฏในคุฏบะฮ์เป็นเนื้อหาที่มาจากอัลกุรอานและตักเตือนเรื่องที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิรُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ว่าเป็น สะมุเราะฮ์ ว่าเป็น สะมุเราะฮ์ ว่าเป็น สะมุเราะฮ์ ว่า

((كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خُطْبَتَانِ كَانَ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَذْكُرُ النَّاسَ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1094) وقال الألباني حديث حسن

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำเสนอสองคุฏบะฮ์ ท่านจะนั่งระหว่างคุฏบะฮ์ทั้งสอง (เนื้อหาในคุฏบะฮ์ของท่านเป็นการอ่านอัลกุรอานและตักเตือนผู้คนทั้งหลาย

(บันทึกโดย Abu Dawūd,2005 : 1094) ท่านอัลอับบานีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษะสัน

จากอัลอะดีษข้างต้น อัลศิดดีกี๊ ได้อธิบายว่า ในมัซฮับอัซฮาฟีอี๊ เห็นว่าคุฏบะฮฺจะใช้ได้ก็ต่อเมื่อเคาะฎิบยืนขณะนำเสนอคุฏบะฮฺและนั่งระหว่างสองคุฏบะฮฺเท่านั้นโดยนำหลักฐานจากการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ เนื่องจากทุกครั้งที่ท่านนำเสนอคุฏบะฮฺ ท่านจะนั่งระหว่างสองคุฏบะฮฺเสมอ และทั้งสองคุฏบะฮฺเริ่มด้วยการสรรเสริญสุดีแต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวกล่าวขออานวยพรหรือเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ และตักเตือนเรื่องการยำเกรงต่อพระองค์ ส่วนการอ่านอายะฮ์อัลกุรอานนั้นวาญิบให้อ่านในคุฏบะฮฺใดคุฏบะฮฺหนึ่ง โดยเฉพาะในคุฏบะฮฺแรกที่ควรอ่านเป็นอย่างยิ่ง และดูอาขอพรแก่บรรดามุสลิม แต่ควรอ่านในคุฏบะฮฺที่สอง แต่ที่ศนะอิหม่ามมาลิก เป็น อนัส และอุละมาอ์ในมัซฮับอื่นๆ ส่วนใหญ่เห็นว่า คุฏบะฮฺที่ไม่มีการนั่งระหว่างทั้งสองนั้นใช้ได้แต่ไม่สมบูรณ์

(al- Siddiq,2005 : 558)

4. เศาะฮาบียะฮฺบางคนได้จำอ่านอัลกุรอานบางสุเราะฮฺจากการฟังคุฏบะฮฺวันศุกร์จากท่านนบี ﷺ ที่ได้อ่านขณะคุฏบะฮฺ ดังอัลอะดีษที่เล่าจากอุมมุ ฮิซาม เป็นติ ฮาริษะฮฺ เป็น อัลนุอมาน ว่า

((... وَمَا أَخَذْتُ (ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) إِلَّا عَنْ لِسَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَتْرُوهَا كُلَّ يَوْمٍ جُمُعَةٍ عَلَى الْمِنْبَرِ إِذَا خَطَبَ النَّاسُ))
(أخرجه مسلم ، 2005 ، بعض من حديث 873)

ความว่า กล่าววว่า ... ฉันไม่ได้รับสุเราะฮฺก็อฟยกเว้นจากลิ้นของท่านเราะฮ์สุลลอลฮ์ ﷺ ขณะท่านอ่านบนมินบ์รทุกวันศุกร์เมื่อท่านนำเสนอคุฏบะฮฺแก่ผู้คน

(บันทึกโดย Muslim,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 873)

จากอัลอะดีษข้างต้นเห็นว่า สาเหตุที่อุมมุ ฮิซาม¹ ได้ท่องสุเราะฮ์ ก็อฟ จากปากของท่านนบี ﷺ ขณะนำเสนอคุฏบะฮ์ทุกวันศุกร์นั้น เนื่องจากบ้านของนางอยู่ใกล้กับมัสญิดท่านนบี ﷺ ในนครมะดีนะฮ์มากที่สุด เมื่อท่านนบี ﷺ คุฏบะฮ์วันศุกร์ นางก็ได้ยินท่านอ่านสุเราะฮ์ดังกล่าวเป็นประจำ ทำให้นางจำสุเราะฮ์ดังกล่าวได้ดี อีกทั้งเนื่องจากเนื้อหาในสุเราะฮ์นี้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับการตักเตือนเรื่องความตาย การฟื้นคืนชีพ และข้อห้ามต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรอ่านตักเตือน

¹ อุมมุ ฮิซาม หรือ อุมมุ ฮาซิม เป็นติ ฮาริษะฮฺ เป็น อัล นุอมาน อัล อันศอริยยะฮฺ เป็นคนหนึ่งนในบรรดาผู้เล่าอะดีษจากท่านนบี ﷺ เคยเข้าร่วมสนธิสัญญาสัตยาบันที่ อัลริฎวานและมีผู้เล่าอะดีษต่อจากนาง คือ ฮะบิบ เป็น अबดุลรอฮมาน เป็น ยะซาฟ และ ยะฮยา เป็น अबดุลลอฮ์ ('U mar Ridhā ̣Kahhālah,1959 : 5/201)

แก่ทุกคน ซึ่งในเรื่องนี้อิหม่าม อัลนะวะวี๋ย ได้กล่าวว่าทุกครั้งที่มีการคุฏบะฮ์วันศุกร์ เคาะฎิบควรอ่านอายะฮ์จากสุเราะฮ์ ก็อฟ เพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง (al-Suyūṭiy,1996 : 2/449)

5. การคุฏบะฮ์สั้นและละหมาดยาวแสดงถึงความเข้าใจของอิหม่าม ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอะบู วาอิล رضي الله عنه เล่าว่า ครั้งหนึ่ง อัมมาร رضي الله عنه ได้คุฏบะฮ์แก่พวกเรา เขานำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยการพูดสั้นและเร็วมาก หลังจากเขาได้ลงจากมินบร์ พวกเราก็ได้กล่าวแก่เขาว่า โอ้อะบา อัลยักศอน ท่านได้พูดสั้นและเร็วมาก ท่านไม่ได้หายใจเลยกระนั้นหรือ? อัมมารก็ตอบว่าฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مِمَّنَّةٍ مِنْ فَقْهِهِ
فَبِأَنَّ طِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصُرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنْ
مِنْ الْبَيَانِ سَخْرًا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 869)

ความว่า แท้จริงเมื่อคนหนึ่งละหมาดยาวและคุฏบะฮ์สั้นเป็นการแสดงถึงความเข้าใจ (เรื่องศาสนา) ดังนั้นจงละหมาดยาวและจงคุฏบะฮ์สั้นเถิด แท้จริงวิทย์ปัญญานั้นมีในวาทศิลป์

(บันทึกโดย Muslim,2005 : 869)

จากฮะดีษข้างต้น มุซา ลาฮีน ซาฮีน ได้กล่าวพอสังเขปว่า สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ในวันศุกร์คือการนำเสนอคุฏบะฮ์สั้นและละหมาดยาว ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเข้าใจของอิหม่ามในการนำเสนอคุฏบะฮ์และละหมาดวันศุกร์ เนื้อหาคุฏบะฮ์ของท่านนบี ﷺ เป็นการตักเตือนด้วยการอ่านอายะฮ์อัลกุรอาน ส่วนใหญ่ท่านจะอ่านสุเราะฮ์ก็อฟ ด้วยการหยิบยกอายะฮ์ทั้งหมดหรือบางอายะฮ์เพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم ในเรื่องการตาย การฟิ้นคืนชีพ และเตือนไม่ให้ละเมิดบทบัญญัติ ส่วนในละหมาดวันศุกร์ส่วนใหญ่ท่านนบี ﷺ จะอ่านสุเราะฮ์อัลมูอะฮ์ในร็อกอ์ตแรกและสุเราะฮ์อัลมุนาฟิฎนในร็อกอ์ตที่สอง หรือท่านจะอ่านสุเราะฮ์อัลอะอลาในร็อกอ์ตแรกและสุเราะฮ์อัลฆอซียะฮ์ในร็อกอ์ตที่สอง (Mūsā Shāhin Lāshim,2002 : 4/98-99)

2.2.2.2 อัลฮะดีษที่กล่าวถึงคุฏบะฮ์ด้วยความหมาย

อัลฮะดีษที่กล่าวถึงคุฏบะฮ์ด้วยความหมายคือประโยคที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวบนมินบร์ที่ไม่ใช่คุฏบะฮ์วันศุกร์ แต่เป็นการเทศนาหรือการสอนทั่วไปที่ท่านได้แจ้งแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์

ﷺ เมื่อท่านเห็นควรที่จะแจ้งให้ทราบ อาทิ การแถลงการณ์ การให้ความรู้หลังจากท่านได้รับวะฮีย์ใหม่ๆ จากท่านญิบรีล ﷺ ดังตัวอย่างอัลฮะดีษพอสังเขปต่อไปนี้

1. การตอบคำถามแก่เศาะฮาบะฮ์บางคนที่ถามเรื่องละหมาดในยามค่ำคืนขณะท่านกำลังคุฏบะฮ์ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอิบนุ อุมร์ Ṣ ว่า

سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ مَا تَرَى فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ
قَالَ ((مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيَ الصُّبْحَ
صَلَّى وَاحِدَةً، فَأَوْتَرْتَ لَهُ مَا صَلَّيْ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 472)

ความว่า มีผู้ชายคนหนึ่งได้ถามท่านนบี ﷺ ขณะที่ท่านยืนบนมินบรว่า ท่านเห็นอย่างไรกับละหมาดในยามค่ำคืน? ท่านตอบว่าสอง สอง (หมายถึงทำที่ละสองร็อกออัต) หากเกรงว่าใกล้จะถึงเวลาศุบฮิก็จะละหมาดหนึ่งร็อกออัต เพราะนั่นถือว่าการวิตฺรที่เขาได้ละหมาด

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 472)

2. ท่านนบี ﷺ แสดงอาการไม่ชอบที่ลูกสาวของท่านจะเป็นภรรยาของอาลีที่ได้หมั้นลูกสาว อุบุ ญะฮัล ซึ่งเป็นศัตรูของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และท่านไม่ชอบที่อาลีจะรวมสองคนเป็นครอบครัวเดียวกันดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอัลมิสวัร เบน มัคเราะมะฮ์ Ṣ ว่า

إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَطَبَ ابْنَةَ أَبِي جَهْلٍ عَلَى فَاطِمَةَ ، فَسَمِعْتُ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ فِي ذَلِكَ عَلَى مِنْبَرِهِ هَذَا وَأَنَا يَوْمَئِذٍ
مُحْتَلِمٌ فَقَالَ ((إِنَّ فَاطِمَةَ مِنِّي وَأَنَا أَتَخَوَّفُ أَنْ تُغْتَنَ فِي دِينِهَا)) ...
((وَإِنِّي لَسْتُ أُحْرِّمُ حَلَالًا وَلَا أُجِلُّ حَرَامًا ، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَا
تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللَّهِ أَبَدًا))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 3110)

ความว่า แท้จริงอาลี เบน อับฏอลิบ Ṣ ได้หมั้นลูกสาวอับุ ญะฮัลหลังจากได้หมั้นกับฟาฏิมะฮ์ Ṣ ฉันได้ยินท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷻ แถลงแก่ผู้คนในเรื่องนี้บนมินบรแห่งนี้ ซึ่งขณะนั้นฉันได้บรรล

ศาสนภาวะแล้ว ท่านกล่าวว่า แท้จริงฟาฏิมะฮฺเป็นส่วนหนึ่งของฉัน ฉันเกรงว่าเขาจะถูกใส่ร้ายพิตนะฮฺในเรื่องศาสนาที่มีในตัวเธอ ...แต่จริงฉันไม่ได้ตัดสินสิ่งที่ฮะรอมเป็นฮะลาล และไม่ได้ตัดสินสิ่งที่ฮะลาลเป็นฮะรอม แต่ฉันขอสาบานว่า จะไม่มีการรวมบุตรสาวของเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ และบุตรสาวศ็ตรีของอัลลอฮฺตลอดไป

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 3110)

3. ท่านนบี ﷺ เกรงว่าประชาชาติจะโลกเรื่องโลกคุณยาจนเกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ความหายนะที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอุกบะฮฺ เป็น อามิร ﷺ ว่า

صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ عَلَى قَتْلِي أُحُدٍ ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ كَالْمُودِّعِ
لِلْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ فَقَالَ ((إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَاوِضِ
وَإِنْ عَارَضَهُ كَمَا بَيْنَ أَيُّمَلَةَ إِلَى الْجُحْفَةِ إِنِّي
لَسْتُ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي وَلَكِنِّي أَخْشَى
عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا وَتَقْتَتِلُوا فَتَهْلِكُوا كَمَا هَلَكَ
مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ)) قَالَ عُقْبَةُ فَكَانَتْ آخِرَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
عَلَى الْمِنْبَرِ.

(أخرجه مسلم ، 2005 : 2296)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้ขอพรคุดออแก่ผู้ที่ได้เสียชีวิตในสมรภูมิมุฮุซุด หลังจากนั้นท่านได้ขึ้นมินบ์รเสมือนกับการพูดอำลาระหว่างคนเป็นกับผู้เสียชีวิตแล้ว ท่านก็ได้กล่าวว่า ฉันจะรอพวกท่านที่สระน้ำ (ในวันม้อฮัจ) ความกว้างของมันเสมือนระยะทางระหว่างอัยละฮฺถึงอัลญุสฟะฮฺ ฉันไม่กลัวว่าพวกท่านจะตั้งภาคีหลังจากฉันเสียชีวิต แต่ฉันกลัวโลกคุณยาที่จะครอบงำจนพวกท่านแข่งขันและฆ่ากันจนหายนะดังที่คนก่อนหน้าพวกท่านหายนะมาแล้ว อุกบะฮฺได้เล่าว่า นั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่ฉันเห็นท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ บนมินบ์ร

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 2296)

4. ท่านนบี ﷺ เล่าเรื่องราวต่างๆ บนมินบรทั้งอดีตจนถึงวันกิยามะฮ์ตั้งแต่เช้าถึงค่ำ ดังอัลอะดิษที่เล่าจากออบีซัยด คือ อุมร เป็น อัคฏ็อบ ﷺ ว่า

صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْفَجْرَ وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ
الظُّهْرُ فَنَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ ثُمَّ
نَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأَخْبَرَنَا
بِمَا كَانَ وَبِمَا هُوَ كَاتِنٌ فَأَعْلَمْنَا أَحْفَظْنَا.

(أخرجه مسلم ، 2005 : 2892)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ละหมาดฟัจญ์รพร้อมกับเรา และท่านได้ขึ้นมินบรหลังจากนั้นท่านได้คุฏบะฮ์ (เล่าเรื่องราวต่างๆ) แก่พวกเราจนถึงเวลาละหมาดศุริ ท่านก็ลงจากมินบร ท่านได้ละหมาด หลังจากนั้นท่านได้ขึ้นมินบรและคุฏบะฮ์แก่เรา จนถึงเวลาละหมาดอัศริ ท่านก็ลงจากมินบร ท่านได้ละหมาด หลังจากนั้นท่านได้ขึ้นมินบรและคุฏบะฮ์แก่เราจนกระทั่งดวงอาทิตย์ตก ท่านได้เล่าแก่เราเรื่องที่ได้เกิดขึ้นในอดีตและเรื่องที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันถึงอนาคต คนที่รู้มากที่สุดในกลุ่มพวกเราคือคนที่จำเรื่องราวนั้นมากที่สุด

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 2892)

5. ท่านนบี ﷺ เตือนผู้ที่ทุจริตในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย และให้ทุกคนเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ ﷻ ดังอัลอะดิษที่เล่าจากออบีฮุัยษัม อัสฮาอิดีย์ ﷺ ว่า

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ يُقَالُ لَهُ ابْنُ اللَّتَيْبَةِ قَالَ ابْنُ
السَّرْحِ ابْنُ الْأُتَيْبَةِ عَلَى الصَّدَقَةِ فَجَاءَ فَقَالَ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ
لِي فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ ((مَا بَالُ
الْعَامِلِ نَبَعْتُهُ فَيَجِيءُ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ لِي. أَلَا جَلَسَ فِي
بَيْتِ أُمِّهِ أَوْ أَبِيهِ فَيَنْظُرُ أَيُّهُدَى لَهُ أَمْ لَا لَا يَأْتِي أَحَدًا مِنْكُمْ بِشَيْءٍ
مِنْ ذَلِكَ إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنْ كَانَ بَعِيرًا فَلَهُ رُغَاءٌ أَوْ بَقْرَةٌ

فَلَهَا خُوَارٌ أَوْ شَاةٌ تَيْعُرُ)) ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رَأَيْنَا عُفْرَةَ إِبْطِيهِ ثُمَّ قَالَ ((اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 2946) وقال الألباني حديث صحيح
 ความว่า ท่านนบี ﷺ ได้แต่งตั้งผู้ชายคนหนึ่งจากเผ่า อัลอซดี ชื่อว่าอิบนุ อัลลุตบียยะฮฺ แต่อิบนุ อัล สัรฮิ บอกว่า เขาคนนั้นชื่ออิบนุ อัลลุตบียยะฮฺ เพื่อเก็บชะกาด เมื่อเขาได้มาถึงที่นครมะดีนะฮฺ เขาพูดว่า สิ่งนั้นเป็นทรัพย์สินชะกาดของพวกท่าน แต่สิ่งนี้เป็นของขวัญสำหรับฉัน เมื่อท่านนบี ได้ทราบเรื่องดังกล่าว ท่านได้ขึ้นมิมบَّر และได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์พร้อมกับกล่าวว่า เกิดอะไรขึ้นกับความคิดของคนงานที่เราได้ส่งเขาไป เมื่อเขากลับมา เขาพูดว่า สิ่งนั้นเป็นทรัพย์สินชะกาดของพวกท่าน แต่สิ่งนี้เป็นของขวัญสำหรับฉัน เป็นไปได้หรือหากเขาที่นั่งที่บ้านมารดาหรือบ้านบิดาของเขา จะมีของขวัญถูกมอบแก่เขากระนั้นหรือ ไม่มีคนใดในหมู่พวกท่านที่ทุจริตเรื่องดังกล่าวเมื่อไปถึงวันกียามะฮฺ หากมันเป็นอูฐ เป็นวัว หรือเป็นแพะ มันก็จะร้อง หลังจากนั้นท่านนบีได้ยกมือทั้งสองข้างจนเราเห็นรักแร้ของท่าน พร้อมกับกล่าวว่า โอ้อัลลอฮฺ ฉันได้เผยแพร่ความจริงแล้วหรือยัง? ฉันได้เผยแพร่ความจริงแล้วหรือยัง?

(บันทึกโดย Abu Dāwūd, 2005 : 2946) ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นอะดีษเศาะฮิฮ์

นอกจากอัลอะดีษข้างต้น ยังมีอัลอะดีษอื่นๆ อีกมากมายที่ท่านนบี ﷺ ได้บัญญัติบณามินบَّرที่ไม่ใช่คุณบะฮ์วันศุกร์ แต่เป็นการแจ้งให้ทราบเรื่องสำคัญหรือแถลงการณ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ทราบถึงอัลอะดีษที่ปรากฏในหนังสืออัสนันที่บันทึกโดย 6 ท่าน อัลบุคอรีฮ์ มุสลิม ออบูดาวูด อัตติรมิซีย์ อันนะสาอีย์ และอิบนุ มาญะฮ์ เป็นต้น

2.3 ประเภทของคุณบะฮ์

คุณบะฮ์ที่ปรากฏในบทบัญญัติอิสลามที่บรรดาอูละมาอ์ได้เรียบเรียงในตำราศาสนาบัญญัติหรืออัลฟิกฮ์อัลอิสลามีย์มีหลายประเภท ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการละหมาดทั้ง

สิ่งที่เป็นวาญิบและสุนัต และเกิดขึ้นในพิธีกรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับภาระมาดแต่อย่างใด ซึ่งคุฎบะฮฺเหล่านั้นปรากฏในสมัยท่านนบี ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สถานที่ และเวลา แต่ละประเภทที่มีความแตกต่างด้านรูปแบบและวิธีการดังต่อไปนี้

2.3.1 คุฎบะฮฺละหมาดวันศุกร์

คุฎบะฮฺละหมาดวันศุกร์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนละหมาดตอนเที่ยงวันศุกร์ เป็นเงื่อนไขของการละหมาดที่บรรดาอุละมาอ์เห็นพ้องว่าเป็นวาญิบ เนื้อหาคุฎบะฮฺเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง โดยเคาะฎิบจะเน้นเรื่องศาสนา วิธีการดำเนินชีวิตและเรื่องอาคิเราะฮฺ แต่สิ่งสำคัญที่ต้องปรากฏในคุฎบะฮฺคือรูกุนซึ่งรวมถึงการสั่งเสียและการตักเตือนให้ทุกคนตักวาต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นกับคำสอนที่มาจากอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ แจ้งข่าวดี เตือนข่าวร้าย และรำลึกถึงพระองค์ดังอายะฮฺที่ 9 ในสุเราะฮฺอัลญุมุอะฮฺที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสด้วยความว่า “จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮฺ” ซึ่งการรำลึกถึงพระองค์นั้นคือการฟังคุฎบะฮฺ การสรรเสริญพระองค์ การอ่านอัลกุรอาน และการละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียง ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจาก มาลิก رضي الله عنه ว่าท่านนบี ﷺ ที่ได้กล่าวด้วยความว่า “...พวกเจ้าจงละหมาดดังที่พวกเจ้าเห็นฉันละหมาด” (บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะฮดีษ 631)

คุฎบะฮฺละหมาดวันศุกร์มีสองคุฎบะฮฺ เคาะฎิบจะคั่นระหว่างคุฎบะฮฺแรกกับคุฎบะฮฺที่สองด้วยการนั่งพักสั้นๆ เทียบกับอ่านสุเราะฮฺอัลอิคลาซหรืออ่านสามอายะฮฺจากอัลกุรอาน คุฎบะฮฺแรกมักยาวกว่าคุฎบะฮฺที่สอง เวลาที่ใช้ในการคุฎบะฮฺพอเหมาะกะกับหัวข้อและเนื้อหา โดยเน้นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องโลกดุนยาและอาคิเราะฮฺ เสริมด้วยหลักฐานที่มาจากอัลกุรอาน อัลฮะดีษ ประโยคของบรรพชนสมัยอัลสะลัฟ กลอน และคำพูดที่เป็นกำลังใจ หากไม่มีการคุฎบะฮฺการละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้

วัตถุประสงค์ของการบัญญัติคุฎบะฮฺวันศุกร์นั้นเพื่อให้ทุกคนได้รับคำแนะนำและข้อคิดที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการศาสนา ภัคดีและยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷻ เป็นพลเมืองที่ดี เมื่อมีการนำเสนอคุฎบะฮฺ ทุกคนควรฟังอย่างตั้งใจและรับบทเรียนจากเนื้อหาที่ได้รับจากการฟัง ห้ามพูดคุยหรือกระทำการใดๆ ที่ทำให้เกิดความบกพร่องแม้กระทั่งการห้ามมิให้ผู้อื่นเงียบเสียงก็ตาม ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจาก อิบน์ อับบาส رضي الله عنه ว่าท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَهُوَ كَمَثَلِ الْحِمَارِ
يَحْمِلُ أَسْفَارًا وَالَّذِي يَقُولُ لَهُ أَنْصِتْ لَهُ لَيْسَ لَهُ جُمُعَةٌ))

(أخرجه أحمد ، 1995 ، 2033) وقال الشيخ شعيب الأرناؤوط

إسناده ضعيف

ความว่า ใครก็ตามที่พูดคุยในวันศุกร์ขณะอิหม่ามกำลังคุฏบะฮ์ เขาคนนั้นเปรียบเสมือนลาที่กำลังแบกไม้ฝืน (โง่เสมือนลาที่ไม่รู้ว่า กำลังแบกของหนักบนหลังตนเอง) และผู้ที่กล่าวเตือนแก่เขาว่า จงเจียบเสียงเถิด เขาย่อมขาดผลบุญการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ไปแล้ว (บันทึกโดย Ah:mad,1995 : 2033) ท่านซุฮัยบ์ อัลฮัรนะอูฎ กกล่าวว่าสายรายงานเป็นฐานะอิฟ

คุฏบะฮ์วันศุกร์มีเงื่อนไข รุกุ่น และสุนัตต่างๆ แต่ที่สำคัญเมื่อมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ คณะกรรมการนำเสนอเนื้อหาที่มาจากใจที่บริสุทธิ์เพื่อให้เกิดบรรยากาศการคุฏบะฮ์อย่างแท้จริง ถึงแม้ อาจมีการเติมเนื้อหาสำคัญในเอกสารเพื่อไม่ให้พูดออกนอกประเด็น แต่ควรเป็นเนื้อหาใหม่ ตรง ประเด็น เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย และเป็นปัจจุบันมากที่สุด เพราะจะทำให้คุฏบะฮ์เป็นที่สนใจและมี ผลต่อผู้ฟังเป็นอย่างดี (‘Alī ‘Alī Mahfūz,2000 : 161)

ส่วนหนึ่งจากคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอเป็นตัวอย่างดังที่ปรากฏใน อัลอะดิษที่เล่าจาก ญาบิร เบนุ อับดุลลอฮ์   ว่า

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ يَقُولُ ((مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ)) . ثُمَّ يَقُولُ ((بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ)) وَكَانَ إِذَا ذَكَرَ السَّاعَةَ أَحْمَرَّتْ وَجَنَّتَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ كَأَنَّهُ نَذِيرٌ جَيْشٍ يَقُولُ ((صَبَّحَكُمْ مَسَاكُم)) ...

(أخرجه النسائي ، 2005: بعض من حديث 1578) وقال الألباني

حديث صحيح

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวในคุฏบะฮ์ของท่าน ด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ หลังจากนั้นท่านกล่าวว่า “ผู้ใดที่ พระองค์อัลลอฮ์ทรงชี้แนวทาง จะไม่มีผู้ใดสามารถทำให้เขาหลงผิด ได้ และผู้ใดที่พระองค์ทรงให้เขาหลงผิด ก็จะไม่มีการชี้แนวทาง

ทางแก่เขาได้ แท้จริงคำพูดที่สัจจะยิ่งคือคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ทางนำ
ที่ดีเยี่ยมคือทางนำที่มาจากมุฮัมมัด การงานที่เลวคือสิ่งที่เป็นอุป
โลกขึ้น สิ่งที่ถูกอุปโลกขึ้นย่อมเป็นบิตอะฮ์ ทุกสิ่งที่เป็นบิตอะฮ์
ย่อมหลงทาง และทุกการหลงทางย่อมไปสู่ไฟนรกหลังจากนั้นท่าน
ได้กล่าวว่า ฉันถูกส่งมาเป็นเราะสุลกับวันกิยามะฮ์ใกล้แค่นี้ และ
เมื่อท่านกล่าวถึงวันกิยามะฮ์แก้มของท่านจะแดง เสียงของท่านจะ
สูงขึ้น และอารมณ์โกรธก็จะแรงเสมือนกับให้กำลังแก่บรรดาทหาร
ที่พูดว่า บรรดาศัตรูกำลังจะจู่โจมพวกท่านทั้งเข้าเย็น...

(บันทึกโดย al-Nasā'iy, 2005: ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 1578)

ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่านี่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮ์

2.3.2 คุฏบะฮ์ละหมาดอีดี

คุฏบะฮ์ละหมาดอีดีคือคุฏบะฮ์ละหมาดอีดีลฟีฎริและคุฏบะฮ์ละหมาดอีดีลอัฎฮา¹
ซึ่งทั้งสองเป็นวันสำคัญในศาสนา เป็นของขวัญจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ แก่ปวงบ่าวหลังจากได้
ประกอบศาสนกิจการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน และเป็นการเฉลิมฉลองแห่งความยิ่งใหญ่ในช่วงเวลา
สำคัญของการประกอบพิธีฮัจญ์โดยตัวแทนมุสลิมทั่วโลกวมตัวที่ทุ่งอะเราะซะฟะฮ์ สำหรับผู้ร่วม
ละหมาดอีดีทั้งสองในเช้าวันดังกล่าวควรสดับฟังคุฏบะฮ์ รับข้อแนะนำและคำตักเตือนที่เป็นประโยชน์
ในการดำเนินชีวิต บรรยากาศการคุฏบะฮ์เป็นที่เหมาะสมที่สุดเนื่องจากมีคนจำนวนมาก ทุกเพศทุกวัย
รวมตัวในสถานที่เดียวกัน สมกับการคุฏบะฮ์เพื่อรับคำแนะนำในเช้าวันสำคัญของศาสนา

คุฏบะฮ์ละหมาดอีดีทั้งสองเป็นสุนัต เกิดขึ้นหลังจากละหมาดอีดีที่สนามมูศ็อลลา
หรือที่มีสญูด มีทั้งคุฏบะฮ์เดี่ยวหรือสองคุฏบะฮ์ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ที่เห็นต่างในเรื่องนี้ การ
ละหมาดและการฟังคุฏบะฮ์เป็นพิธีแรกในช่วงเช้าวันสำคัญ ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษเล่าจากออบีสะฮ์อิด
อัลคุดรีย์ ที่ท่านนบี ﷺ ได้คุฏบะฮ์ในวันอีดี ﷻ ว่า

¹ คำว่า อีดี แปลว่า การหวนกลับ ซึ่งเป็นการหวนกลับมาของวันสำคัญทุกปีเพื่อให้ทุกคนได้รับการอภัยโทษจากพระองค์และถูกบัญญัติ
ให้มีการละหมาดและคุฏบะฮ์อีดีตั้งแต่ปี ฮ.ศ. 2 เป็นต้นมา ดังหลักฐานจากอัลกุรอาน สูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์
185 และสูเราะฮ์ อัลกะฮัฟ อายะฮ์ที่ 2 (al-Subkiy, 1986 : 4/314-315) และอนุญาตให้มีการละเล่นสนุกสนานในวันดังกล่าวดัง
หลักฐานจากอัลฮะดีษเล่าจากอนัส เบน มาลิก ﷺ มีความว่า เมื่อท่านนบี ﷺ ได้ไปถึงที่นครมะดีนะฮ์ท่านเห็นชนพื้นเมืองมีการละเล่น
สองวันในรอบปีตั้งแต่สมัยญาฮิลียะฮ์ ท่านก็กล่าวว่า “ฉันได้มาถึงในเมืองของพวกท่าน พวกท่านมีการละเล่นตั้งแต่สมัยญาฮิลียะฮ์
แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ได้ทดแทนสองวันนั้นด้วยสองวันที่ดีกว่า นั่นคือ วันแห่งการเชือดสัตว์ (อีดีลอัฎฮา) และวันอีดีลฟีฎริ” (บันทึกโดย
Abu Dāwūd, 2005 : 1134) ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่าฮะดีษนี้เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮ์

((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى إِلَى الْمُصَلَّى ،
فَأَوَّلُ شَيْءٍ يَبْدَأُ بِهِ الصَّلَاةُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُومُ مُقَابِلَ النَّاسِ ، وَالنَّاسُ
جُلُوسٌ عَلَى صُفُوفِهِمْ ، فَيُعْظُهُمْ وَيُوصِيهِمْ وَيَأْمُرُهُمْ ...))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 956)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ออกไปยังสนามละหมาดในวัน
อีดิลฟิตรีและอีดิลอัฎฮา สิ่งแรกที่ได้เริ่มปฏิบัติคือละหมาด
หลังจากนั้นท่านได้ลุกขึ้นยืนต่อหน้าผู้คน ในขณะที่คนกำลังนั่งใน
แถวละหมาดอยู่นั้น ท่านก็ได้ (คุฏบะฮฺ) กล่าวตักเตือน สั่งเสียและ
สอนพวกเขา...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 956)

ในเรื่องข้างต้น อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ได้เตือนให้ทุกคนนั่งฟังคุฏบะฮฺหลังจากละหมาดอีดิ
ด้วยการกล่าวว่า “ใครก็ตามที่ร่วมละหมาดกับเรา เขาอย่าได้เคลื่อนไปไหนจนกว่าเขาจะฟังคุฏบะฮฺ
เสียก่อน” (‘Alī Mahfūz,2000 : 163) แต่สำหรับผู้ที่ไม่ปรารถนาฟังคุฏบะฮฺเขาสามารถลุกขึ้นและ
กลับบ้านได้ ดังอัลอะดีษที่เล่าจากอับดุลลอฮ์ رضي الله عنه เป็น อัสนาอิบ رضي الله عنه ว่า ฉันได้ร่วมละหมาดอีดิกับท่าน
เราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เมื่อเสร็จสิ้นจากการละหมาดท่านก็กล่าวว่า

((إِنَّا نَخْطُبُ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَجْلِسَ لِلْخُطْبَةِ فَلْيَجْلِسْ وَمَنْ أَحَبَّ
أَنْ يَذْهَبَ فَلْيَذْهَبْ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1155) وقال الألباني حديث صحيح

ความว่า เราจะทำการคุฏบะฮฺ ดังนั้นใครที่ปรารถนาฟังคุฏบะฮฺ
เขาก็จงนั่งฟัง และใครที่ปรารถนาจะลุกไปเขาสามารถที่จะไปได้

(บันทึกโดย Abu Dawūd,2005 : 1155) ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า

เป็นอะดีษเศาะฮิฮฺ

การนำเสนอคุฏบะฮฺอีดิเหมือนกับการนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์ทุกประการที่เริ่มต้น
ด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ต่อด้วยการเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ และรูกุนอื่นๆ จนเสร็จ
สิ้นการคุฏบะฮฺ ไม่มีหลักฐานจากอัสนุนนะฮฺที่ยืนยันว่าท่านนบี ﷺ เริ่มคุฏบะฮฺอีดิด้วยการตักบิร แต่
ท่านเริ่มทุกคุฏบะฮฺด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ส่วนการตักบิรด้วยการกล่าวว่า اللهُ أَكْبَرُ
ความว่า อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ จะปรากฏหลังจากเกริ่นนำคุฏบะฮฺก่อนเข้าสู่เนื้อหาและทุกครั้งที่เราเริ่มเรื่อง
ใหม่ ซึ่งในคุฏบะฮฺแรกมีการตักบิร 9 ครั้ง และในคุฏบะฮฺที่สองมีการตักบิร 7 ครั้ง ส่วนช่วงระหว่าง

คุฏบะฮ์กำลังดำเนินการนั้นสุนัตให้ตักบีร์ให้มากๆ ผสมผสานกับเนื้อหาคุฏบะฮ์ (al-Subkiy,1986 : 4/342-346)

คุฏบะฮ์อีดทั้งสองแตกต่างจากคุฏบะฮ์วันศุกร์ในเนื้อหาตามความเหมาะสมกับโอกาส เช่น ในคุฏบะฮ์อีดฟิลิฏริเคาะฎิบจะพูดถึงเรื่องผลจากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน สนับสนุนให้มีการประกอบอิบาตะฮ์และทำความดีอย่างสม่ำเสมอ ส่วนเนื้อหาคุฏบะฮ์อีดอัลญุฮา เคาะฎิบจะพูดถึงเรื่องการทำเชือดกุรบาน ความยิ่งใหญ่ของการประกอบพิธีการฮัจญ์ ความเป็นหนึ่งเดียวของประชาชาติอิสลาม เชิญชวนให้บริจาคทำทาน และการยึดมั่นในคำสอนศาสนา ครั้นในชีวิตประวัติของท่านนบี ﷺ นั้นหลังจากท่านได้คุฏบะฮ์อีดเสร็จแล้ว ท่านได้เดินไปยังข้างหน้าแถวบรรดาศาสนีพร้อมกันให้คำแนะนำตักเตือนให้พวกเขายึดมั่นในศีลธรรม ตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เชิญชวนให้บริจาคทาน และกล่าวเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีเป็นการเฉพาะ ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษเล่าจาก อิบน์ อับบาส บันทึกลงโดย al-Bukhāriy,2005 : 975 และบันทึกโดย Muslim ,2005 : 885 เป็นต้น

บรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ เห็นพ้องเรื่องการละหมาดและการคุฏบะฮ์วันอีดทั้งสองดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอและการฟังคุฏบะฮ์อีดทั้งสองเป็นสุนัต ขึ้นอยู่กับผู้ที่ต้องการฟังหรือไม่ต้องการฟัง ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษเล่าจากอับดุลลอฮ์ เบน อัสสาอิบ (บันทึกโดย Abu Dawūd,2005 : 1155) ที่ได้อ้างแล้วข้างต้น
2. หากการละหมาดอีดมีขึ้นที่สนามมูค็อลลา เคาะฎิบจะยืนบนพื้นปกติโดยไม่ใช้มินบัวร์ แต่หากมีการละหมาดในมัสญิด เคาะฎิบจะขึ้นคุฏบะฮ์บนมินบัวร์เหมือนกับยืนคุฏบะฮ์วันศุกร์ทุกสัปดาห์
3. สุนัตให้เคาะฎิบถือไม้เท้าหรือไม้ธนูขณะยืนคุฏบะฮ์บนพื้นสนามมูค็อลลาในวันอีดหรือสามารถนั่งบนหลังสัตว์สี่ขาขณะคุฏบะฮ์ แต่หากคุฏบะฮ์วันอีดบนมินบัวร์ที่สนามมูค็อลลาโดยไม่มีอุปสรรคใดๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่สวนทางกับสุนนะฮ์หลักคำสอนของท่านนบี ﷺ
4. ไม่มีการละหมาดใดๆ ทั้งก่อนและหลังละหมาดอีดที่สนามมูค็อลลา แต่หากมีการละหมาดอีดในมัสญิด สุนัตให้มีการละหมาดสุนัตตะฮียะตุลมัสมุญิดสำหรับผู้ที่ย้ายไปมัสญิดแต่ไม่สุนัตสำหรับผู้ที่นั่งนอกบริเวณมัสญิด
5. คุฏบะฮ์เกิดขึ้นหลังจากละหมาดอีด หากมีการคุฏบะฮ์ก่อนละหมาดถือว่าใช้ไม่ได้ในทัศนะของกลุ่มอัชฮาฟีฮียะฮ์และกลุ่มอัลฮะนาบิลียะฮ์และจำเป็นต้องคุฏบะฮ์อีกครั้ง แต่ทัศนะกลุ่มอัลฮะนะฟีฮียะฮ์และกลุ่มอัลมาลิกียะฮ์เห็นว่าหากเรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นแล้ว คุฏบะฮ์อีดนั้นใช้ได้แต่เป็นสิ่งที่มิชอบธรรม (มักรൂฮ) และสุนัตให้มีการคุฏบะฮ์อีกครั้ง (al-Subkiy,1986 : 4/346-350)

ส่วนเรื่องอุทริกรรมหรือบิดอะฮ์ที่เกิดขึ้นในพิธีละหมาดอีดคือการอะซานซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน เป็น अबดุลมะลิก¹ เพื่อเรียกร้องให้ทุกคนรู้ว่าอิหม่ามได้มาถึงในพิธีแล้ว และมีการอิกอมะฮ์ก่อนละหมาดอีดที่เกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์มรวาน เป็น अबดุลมะลิก² ก่อนหน้านั้น เพราะทั้งสองคนเห็นว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ดี ควรแก่การวินิจฉัยปัญหาใหม่เพื่อให้คนที่อยู่ไกลได้ยินเสียงอะซานและเตรียมตัวที่จะละหมาดพร้อมกัน ทั้งๆ ที่หลักฐานการปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวในสมัยท่านนบี ﷺ และสมัยบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรม ﷺ เป็นที่ชัดเจน ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยใดๆ อีกต่อไป (‘Alī Maḥfūz, 2000 : 156)

ส่วนเรื่องที่เป็นบิดอะฮ์ที่มีขอบในศาสนาในวันดังกล่าวคือการแยกย้ายของคนส่วนใหญ่หลังจากละหมาดอีดโดยไม่ฟังคุฏบะฮ์ บางคนฟังแค่คุฏบะฮ์แรกแต่ไม่ฟังคุฏบะฮ์ที่สอง บางคนที่นั่งแถวหลังเดินข้ามศีรษะหรือข้ามแถวข้างหน้าเพื่อที่จะนั่งแถวหน้าหาโอกาสที่จะสัมผัสมือกับอิหม่ามหลังจากคุฏบะฮ์ ทั้งๆ ที่สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ คือผู้ร่วมละหมาดอีดจะนั่งอยู่กับที่และฟังคำแนะนำจากเคาะลีฟะฮ์ที่นำเสนอคุฏบะฮ์โดยไม่ทำการใดๆ ที่รบกวนผู้อื่น (‘Alī Maḥfūz, 2000 : 163)

2.3.3 คุฏบะฮ์ละหมาดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา

การละหมาดสุริยุปราคามีชื่อในภาษาอาหรับว่า **صَلَاةُ الْكُسُوفِ** และละหมาดจันทรุปราคาเรียกในภาษาอาหรับว่า **صَلَاةُ الْخُسُوفِ** แต่บางครั้งมีการเรียกชื่อเหมือนกันโดยใช้ชื่อสุริยุปราคาเป็นหลัก ทั้งสองเหตุการณ์มีความแตกต่างกัน ด้านสาเหตุและการปฏิบัติ สาเหตุการเกิดสุริยุปราคาเนื่องจากแสงอาทิตย์ที่ส่องมายังโลกถูกบังด้วยดวงจันทร์ ทำให้ดวงอาทิตย์ทั้งดวงมืดสนิทหรือมืดเพียงบางส่วน ส่วนสาเหตุการเกิดจันทรุปราคาเกิดขึ้นเนื่องจากแสงอาทิตย์ที่ส่องไปยังดวงจันทร์ถูกบังโดยโลก ทำให้ดวงจันทร์ทั้งดวงมืดสนิทหรือมืดเพียงบางส่วน ซึ่งในอิสลามเมื่อปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น สุนัตให้มีการละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกันที่มีสลูตหรือที่สนามมูศ็อลลาตามความสะดวก เป็นการละหมาดสุนัตมุอักกะดะฮ์ที่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่งตามทัศนะส่วนใหญ่ของ

¹ เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน เป็น अबดุลมะลิก เป็น มรวาน มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 71-125 ตรงกับ ปี ค.ศ. 690-743 เป็นผู้นำสมัยการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ที่ประเทศซาม เกิดที่กรุงดามัสกัส ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำหลังจากพี่ชายที่ชื่อ ยะซิด เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 120 ในสมัยการปกครองของเขาเกิดสงครามใหญ่กับประเทศตุรกีที่ริมแม่น้ำทางตะวันตกของซีเรีย สิ้นสุดสงครามด้วยการเสียชีวิตของแม่ทัพตุรกี ชาวอาหรับก็ได้ครองส่วนหนึ่งของประเทศตุรกี เขาได้สะสมทรัพย์สินสมบัติมากมายที่ไม่เคยปรากฏกับผู้นำคนใดมาก่อน เขาเสียชีวิตในคฤหาสน์ที่เขาสร้างเป็นที่พักตากอากาศในช่วงฤดูร้อน เขาเป็นคนฉลาดในเรื่องการบริหารบ้านเมือง และมักดำเนินนโยบายที่ตนวางไว้ (al-Zirikli, 2002 : 8/86)

² เคาะลีฟะฮ์มรวาน เป็น अबดุลมะลิก เป็น มรวาน มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. ... -91 เท่ากับ ปี ค.ศ. ...-710 เป็นผู้นำในสมัยการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ที่ประเทศซาม ในช่วงการเป็นผู้นำนั้น เขาได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์กับน้องชายที่ชื่อ อัลวะลีด แต่เกิดความขัดแย้งระหว่างสองคนขณะอยู่ที่วาดี อัลกูรอ น้องชายเขาได้คำพูดที่รุนแรง ซึ่งในขณะนั้นท่านอุมร์ เป็น अबดุลอะซีซร่วมอยู่ในเหตุการณ์ เขาจึงเอามือปิดปากมรวานไม่ให้ตอบโต้อัลวะลีดด้วยคำพูด แต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นกลายเป็นเรื่องใหญ่ พวกเขายังไม่ทันออกเดินทางจากวาดี อัลกูรอ ปรากฏว่า มรวาน เป็น अबดุลมะลิก ได้เสียชีวิตไปแล้ว ศพของเขาถูกฝังไว้ที่นั่น (al-Zirikli, 2002 : 7/208)

บรรดาอุละมาอ์ เนื่องจากท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติเป็นประจำ พร้อมทั้งเชิญชวนให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ปฏิบัติเมื่อเห็นปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 1044 และ บันทึกโดย al-Nasāiyy,2005 : 1486 โดยท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษฎะอ์อิฟ

บรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัลมาลิกียะฮ์ อัชชาฟีอียะฮ์ และอัลฮะนาบิละฮ์เห็นว่าการละหมาดดังกล่าวเป็นสุนัตมุอ์กักะดะฮ์ ด้วยเหตุผลเนื่องจากท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ได้ละหมาดทุกครั้งเมื่อปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ส่วนการคุกบะฮ์หลังจากละหมาดนั้น ทัศนะของอิหม่ามซาฟีอีย์เห็นว่า มีหนึ่งคุกบะฮ์เท่านั้นโดยอ้างจากหลักฐานจากอัลฮะดีษที่บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 1044 และบันทึกโดย Muslim,2005 : 901 แต่ทัศนะของอิหม่ามมาลิกและอิหม่ามอะฮ์มัดเห็นว่าไม่มีคุกบะฮ์ โดยอ้างจากหลักฐานอัลฮะดีษข้างต้นด้วยเหตุผลว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ให้ละหมาด ดูอาขอพร ตักบีร์ และบริจาตทาน เพื่อแจ้งให้ทราบถึงวิธีการต่างๆ ที่ควรปฏิบัติ อีกทั้งเป็นการปล้ำงความเชื่อของบางคนที่ยังถือว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะมีคนเสียชีวิต แต่ท่านไม่ได้คุกบะฮ์เหมือนคุกบะฮ์ทั่วไปแต่ประการใด (Ibn Qudāmah, 1997 : 2/268)

ละหมาดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา มีสองร็อกอัต แต่ละร็อกอัตมีสองกียามและสองรูกูอ์ สามารถปฏิบัติได้ตั้งแต่เริ่มเกิดขึ้นจนจบสิ้นปรากฏการณ์ ทั้งละหมาดแบบรวมญะมาอะฮ์ที่มีสญูดโดยอิหม่ามอ่านดังเหมือนละหมาดญะมาอะฮ์ทั่วไปหรือละหมาดคนเดียวด้วยการอ่านเบาๆ โดยให้รูกูอ์และสญูดยาวกว่าละหมาดปกติพร้อมกับขอดูอาขณะสญูด เมื่อละหมาดเสร็จสิ้นแล้วให้ผู้ที่ละหมาดนั้นขอดูอาหรือรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จนกว่าดวงอาทิตย์จะทอแสงหรือดวงจันทร์จะสว่างเป็นปกติ (Mālik bin Anas al-Aṣḥabī, 1994 : 1/242-243,249)

ในพิธีละหมาดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา มีรายละเอียดที่ควรและไม่ควรปฏิบัติดังทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ไม่มีการอะซานและอิกอมะฮ์ แต่มีการเชิญให้ผู้คนร่วมละหมาดด้วยการเรียกด้วยประโยคว่า **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْنَا** ความว่า แท้จริงเวลาละหมาดได้มาถึงแล้ว ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่บันทึกโดย (al-Bukhāriy,2005 : 1045)
2. สุนัตให้มีการละหมาดที่มีสญูด แต่หากไม่สามารถกระทำได้ สามารถปฏิบัติด้วยการละหมาดคนเดียวตามสถานที่เห็นสมควร
3. วิธีการละหมาดสุริยุปราคาตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์มีความแตกต่าง อาทิ กลุ่มอัลมาลิกียะฮ์ กลุ่มอัชชาฟีอียะฮ์ และกลุ่มอัลฮะนาบิละฮ์เห็นว่าการละหมาดมีสองร็อกอัต แต่ละร็อกอัตมีสองกียาม สองรูกูอ์ อ่านสุเราะฮ์ยิวาสอง

ครั้ง สูดสองครั้งในแต่ละร็อกออต และสุนัตให้มีการรูกูและสูดยาวกว่า ละครหมาดปกติ ดังหลักฐานที่ปรากฏในอัลฮะดีษก่อนหน้า (al-Shāfi‘iyy,2001 : 2/524 ; Ibn Qudāmah,1997 : 3/326-327) ส่วนทัศนะของกลุ่มอัลฮะนะฟียะฮฺ เห็นว่าการละครหมาดมีสองร็อกออต มีวิธีการเหมือนกับละครหมาดสุนัตทั่วไป และไม่มีการคุกบะฮฺหลังจากละครหมาดทั้งสอง เพราะทุกคนสามารถละครหมาดคนเดียวได้หากไม่มีโอกาสละครหมาดร่วมกับญะมาอะฮฺ แต่อัลฮะดีษที่ปรากฏในหลักฐานข้างต้นเป็นการให้คำแนะนำจากท่านนบี ﷺ แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ที่ไม่ใช่คุกบะฮฺเหมือนกับคุกบะฮฺละครหมาดวันศุกร์แต่ประการใด (al-Ṭahānawī,1415 : 8/172-179)

4. วิธีการละครหมาดจันทร์ปราคาเหมือนกับละครหมาดสุริยุปราคาทุกประการ แต่ทัศนะของกลุ่มอัลฮะนะฟียะฮฺและอัลมาลิกียะฮฺเห็นว่า ละครหมาดจันทร์ปราคา ไม่สุนัตให้มีการละครหมาดญะมาอะฮฺ เพราะไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนจากการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ อีกทั้งเป็นอุปสรรคต่อคนทั่วไปที่จะร่วมละครหมาดที่มีสติในยามค่ำคืน (al-Kāsānī,2003 : 1/280; Muḥammad Bakr Ismā‘īl,1997 : 1/276-277)
5. คุกบะฮฺละครหมาดทั้งสองตามทัศนะอุละมาอ์กลุ่มอัชชาฟีอียะฮฺเห็นว่า สุนัตให้มีการคุกบะฮฺหลังจากเสร็จสิ้นการละครหมาด ด้วยการแนะนำและตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷻ ให้เข้าใจเรื่องกฎแห่งการกำหนดสถานะของพระองค์ เชิญชวนให้ยึดมั่นกับหลักคำสอนของศาสนา อย่าได้หลงไปในทางของชัยฏอนมารร้าย พึงระวังจากพิตนะฮฺบนโลกนี้และความยากลำบากในอาคิเราะฮฺ ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจาก อัสมาอฺ เบนติ อิบิบักรฺ ที่บันทึกโดย (al-Bukhāriy,2005 : 1054) ซึ่งได้เล่าถึงเนื้อหาคุกบะฮฺที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ (al-Nawawiy,2005 : 1/143 ; al-Sharḥini,1997 : 1/474)

2.3.4 คุกบะฮฺละครหมาดอิสติสกออ

ละครหมาดอิสติสกออมีชื่อในภาษาอาหรับว่า **السُّكُوءُ** เป็นการละครหมาดขอฝนสืบเนื่องจากภัยแล้งหรือขาดน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค เมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น สุนัตให้มีการละครหมาดสองร็อกออตที่สนามในช่วงกลางวันหรือด้วยการดูอาอฺขอฝนในมัสญิดขณะคุกบะฮฺวันศุกร์ ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่าท่านนบี ﷺ ได้ละครหมาดดังกล่าวมากกว่าหนึ่งครั้งในชีวิตของท่าน

หลังจากท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว บรรดาเศาะฮาบะฮฺ رضي الله عنهم และบรรดา تابعีน رضي الله عنهم ได้ปฏิบัติเรื่อยมา ทั้งด้วยการละหมาดหรือด้วยการขออ้ออในคุฏบะฮฺวันศุกร์

ในสมัยเคาะลีฟะฮฺ อุมัร เบ็ญญ์ อัลค็อฎฏอบ رضي الله عنه ท่านเคยชวนให้คนในนครมะดีนะฮฺ ร่วมละหมาดอิสติสกออที่สนามขานเมืองเนื่องจากประสบภัยแล้ง หลังจากเสร็จสิ้นการละหมาด ท่าน ได้ยื่นคุฏบะฮฺกล่าวตักเตือนและให้คำแนะนำ สิ่งที่ท่านกล่าวในคุฏบะฮฺมากที่สุดคือการอิสติฆฟาร استغفار ขอภัยโทษจากพระองค์อัลลอฮ์ سبحانه وتعالى ด้วยการยกมือขออ้ออจนเคราของท่านเปียกด้วย น้ำตา ซึ่งในขณะนั้นมีท่านอัลอับบาส เป็น อับดุลมุฏฏะฮิบ¹ رضي الله عنه ซึ่งเป็นลุงของท่านนบี صلى الله عليه وسلم ได้ร่วม ละหมาดและฟังคุฏบะฮฺพร้อมกับร่วมอ้ออกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร เบ็ญญ์ อัลค็อฎฏอบ رضي الله عنه (Hasan Ayyub, 2003 : 108-109)

บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะเกี่ยวกับการคุฏบะฮฺอิสติสกออว่ามีคุฏบะฮฺหรือไม่มีคุฏบะฮฺ ดังต่อไปนี้

1. อบูฮะนีฟะฮฺเห็นว่า ไม่มีการคุฏบะฮฺละหมาดอิสติสกออเพราะการละหมาด ร่วมกันแบบญะมาอะฮฺถือว่าเป็นการขออ้ออแล้ว และละหมาดนี้ไม่จำเป็นต้อง ละหมาดญะมาอะฮฺแต่ประการใด ทุกคนสามารถขออ้ออและอิสติฆฟารได้ หากปรารถนาที่จะขออ้ออให้อ้อมหน้าไปยั้งกบิลัต ดังหลักฐานจาก อัลฮะดีษที่บันทึกโดย (Ahmad, 1995: 2423,3331,16432,16435 และ 16460) ถึงแม้ผู้รู้ในมัซฮับอูษะนีฟะฮฺมีทัศนะที่เห็นต่างว่ามีการละหมาด ญะมาอะฮฺและมีการคุฏบะฮฺหนึ่งครั้งหรือสองครั้งเช่นเดียวกับคุฏบะฮฺวันศุกร์
2. อุละมาอ์ส่วนใหญ่ในกลุ่มอัลมาลิกียะฮฺและอัชชาฟีอียะฮฺเห็นว่า ละหมาด อิสติสกออมีสองคุฏบะฮฺโดยอ้างหลักฐานจากคำพูดของอิบน์ อับบาส رضي الله عنه ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم ได้ปฏิบัติในพิธีละหมาดอิสติสกออเหมือนกับละหมาดอีด ทั้งสอง แต่ทัศนะในกลุ่มอัลฮะนาบิลียะฮฺเห็นว่า มีแค่หนึ่งคุฏบะฮฺเท่านั้น เพราะไม่ ปรากฏหลักฐานชัดเจนที่ท่านนบี صلى الله عليه وسلم คุฏบะฮฺมากกว่าหนึ่งครั้ง (Ibn Rushd, 1995 : 1/486-489)

¹ อัลอับบาส เบ็น อับดุลมุฏฏะฮิบ เบ็น ฮาซิม เบ็น อับดุลมุฏฏะฮิบ อูบุ อัลฟัฎลิ เกิดก่อนปี ฮ.ศ. 51- และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 32 ตรงกับ ปี ค.ศ. 573-653 เป็นผู้ทรงอิทธิพลในหมู่ชาวกุรอัยซมัยญะฮฺและในอิสลาม เป็นบรรพบุรุษของบรรดาผู้นำการปกครองราชวงศ์ อับบาสิยะฮฺ เขาเป็นลุงของท่านนบี صلى الله عليه وسلم เป็นคนใจบุญและชอบให้ความช่วยเหลือ เข้ารับอิสลามก่อนปีฮิจเราะฮ์ศักราชแต่ได้ปกปิดการ เข้ารับอิสลาม มักเขียนรายงานการเคลื่อนไหวของบรรดามุซริกีนแก่ท่านนบี صلى الله عليه وسلم เขาได้อพยพไปยังนครมะดีนะฮฺ เป็นคนหนึ่งร่วม สงครามฮุญาอ์ เป็นคนกล้าหาญไม่ถอยหนีถึงแม้ฝ่ายมุสลิมพ่ายแพ้ในสงคราม เคาะลีฟะฮฺอุมัรและอุษมานมักให้เกียรติแก่เขาเป็นอย่าง ยิ่ง ในปี ฮ.ศ. 200 มีการนับลูกหลานของเขามากถึง 33,000 คน เขาเสียชีวิตที่นครมะดีนะฮฺท่ามกลางลูกชายถึง 10 คน และได้รายงาน 35 ฮะดีษจากท่านนบี صلى الله عليه وسلم (al-Zirikli,2002 : 3/262)

ส่วนเรื่องเวลาคุฏบะฮ์อิสติสกออ บรรดาอุละมาอ์มี 4 ทักษะคือ บางทักษะเห็นว่า คุฏบะฮ์เกิดขึ้นก่อนละหมาด บางทักษะเห็นว่าคุฏบะฮ์เกิดขึ้นหลังจากละหมาด บางทักษะเห็นว่า สามารถเลือกได้ทั้งก่อนและหลังละหมาด และบางทักษะเห็นว่าไม่มีการคุฏบะฮ์ แต่มีการขอดูอาอ์ที่สามารถกระทำได้ทั้งก่อนและหลังละหมาดหรือในคุฏบะฮ์ก็ได้ (Ibn Qudāmah, 1997 : 2/272-273) แต่สิ่งที่ปรากฏในสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับพิธีกรรมละหมาดและคุฏบะฮ์ละหมาดอิสติสกออมีพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. ละหมาดอิสติสกออมีสองร็อกอัตด้วยการอ่านดัง ต่อด้วยการนำเสนอคุฏบะฮ์ ด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และยกมือทั้งสองขณะดูอาอ์ขอฝน
2. หลังจากอ่านสุเราะฮ์อัลฟาติฮะฮ์ในร็อกอัตแรกให้อ่านสุเราะฮ์ อัลอะอฺลา และในร็อกอัตที่สองอ่านสุเราะฮ์ อัลฆอซียะฮ์
3. มีการขอดูอาอ์ด้วยการยกมือขณะคุฏบะฮ์วันศุกร์หรือวันปกติที่ท่านขึ้นมิมบร์ แลถกการณ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ โดยไม่มีการคุฏบะฮ์เป็นการเฉพาะ บางครั้งท่านยกมือขอดูอาอ์ขณะนั่งในมัสญิด บางครั้งที่ท่านประตัมัสญิด บางครั้งขณะเผชิญกับบรรดาคัศรฺูที่ไ้ครองแหล่งน้ำซึ่งพวกมุนาฟิกหน้าไหว้หลังหลอกมักกล่าวเสมอว่า หากท่านเป็นนบีจริง แน่อนท่านต้องดูอาอ์ขอฝนให้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์อย่างแน่นอน

ส่วนคุฏบะฮ์อิสติสกออที่บรรดาอุละมาอ์มีทักษะว่าต้องเริ่มต้นด้วยการตักบีร์หรือด้วยการอิสติฆฟาร์ ต่อด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ นั้น อิบน์ อัลกัอยยิมได้ยืนยันว่าทุกคุฏบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอนั้นจะเริ่มต้นเป็นการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการกล่าวว่ الْحَمْدُ لِلَّهِ ทุกครั้ง และต่อด้วยรูกุ่นต่างๆ ที่มีในคุฏบะฮ์นั้นๆ (Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1998 : 1/179)

คุฏบะฮ์ข้างต้นล้วนเป็นคุฏบะฮ์ที่เคาะฎิบจะนั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์ เคาะฎิบจะทิ้งท้ายคุฏบะฮ์แรกและคุฏบะฮ์ที่สองด้วยการกล่าวว่ بِحَمْدِ اللَّهِ وَكَرَّمِهِ ความว่า หวังว่าพระองค์อัลลอฮ์ ทรงอภัยแก่เราและแก่ท่าน หรือด้วยการกล่าวว่ اللَّهُ أَكْرَمُ مَا جَزَا لِي إِلَى اللَّهِ وَكَرَّمِهِ ความว่า จงรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ แน่อนพระองค์จะรำลึกถึงท่านทุกคน เคาะฎิบคนเดียวที่สามารถพูดกับผู้ฟังด้วยการสั่งและห้ามสิ่ง ที่เห็นควรขณะนำเสนอคุฏบะฮ์ได้ เคาะฎิบจะถือไม้เท้าขณะคุฏบะฮ์ตามสุนนะฮ์ของท่านเราะซูล ﷺ และบรรดาเคาะลีฟะฮ์ ﷺ (Mālik bin Anas al-Aṣḥabī, 1994 : 1/231-232)

2.3.5 คุฏบะฮ์นิกาย

คุณบะฮฺนิกาย¹คือคุณบะฮฺที่มีการนำเสนอก่อนที่จะมีการอะกัตในพิธีสมรส เป็นพิธี
 สุนัตที่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่งเพื่อเป็นการตักเตือนและให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในครอบครัว
 ซึ่งทั้งคู่จะได้ครองเรือนภายใต้ความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ เดินตามสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ
 และบริหารจัดการครอบครัวตามหลักศาสนาอิสลาม

การนิกายควรเกิดขึ้นอย่างเปิดเผยและจัดในมัสญิดเพราะเป็นสถานที่สะอาดและ
 เป็นศิริมงคลบะเราะกัต เจ้าภาพควรประกาศให้คนในชุมชนทราบเพื่อร่วมเป็นสักขีพยานและร่วม
 แสดงความยินดี ควรมีการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ร่วมในพิธี และอนุญาตให้มีการตีกลองเพื่อแสดงถึงความ
 ปิติยินดีในงานดังกล่าว ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากท่านหญิงอาอิชะฮฺ ' ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าว
 ว่า

((أَعْلِنُوا هَذَا التَّكَا حَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ
 بِالدُّفُوفِ))

(أخرجه الترمذي ، 2005 : 1089 ، حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ) وقال

الألباني حديث ضعيف إلا الإعلان

ความว่า จงประกาศนิกายเถิด จงจัดขึ้นในมัสญิดและตีกลองใน
 พิธีนิกาย

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 2005 : 1089, ฮะดีษเขาะริบ ฮะสัน)

ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ ยกเว้นคำว่า ประกาศ

คุณบะฮฺนิกายมีมาตั้งสมัยท่านนบี ﷺ จนถึงปัจจุบัน โดยให้ผู้รู้กล่าวอะกัตแนะนำ
 เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่คู่บ่าวสาวในการดำเนินชีวิตไว้ซึ่งครอบครัวอยู่บนแนวทางที่ถูกต้อง คุณบะฮฺ
 นิกายเป็นคุณบะฮฺทั่วไปที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ กล่าวปฏิญาณตน เสาะละวาต
 แต่ท่านนบี ﷺ กล่าวตักเตือนด้วยการตักวา กล่าวเนื้อหาที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการสมรส และ
 ปิดท้ายด้วยการดูอาอ์ ดังหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจากบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ในสะนัตที่
 หลากหลาย² ซึ่งหนึ่งในอัลฮะดีษนั้นเล่าจากอับดุลลอฮฺ เป็น มัสอูด ﷺ ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ
 ได้สอนพวกเราในคุณบะฮฺฮฺญะฮฺและคุณบะฮฺสมรสว่า

¹ นิกายคือการสมรส มีความหมายว่าการอยู่ร่วมกันระหว่างชายและหญิงด้วยการอะกัตที่ถูกต้องตามหลักศาสนาด้วยการยินยอมจากทั้งสองฝ่ายเพื่อให้และรับสิทธิประโยชน์ในการมีเพศสัมพันธ์ (al-Jurjani, 1357 : 206 ; al-Barkati, 2002 : 232)

² อัลอัลบานีย์ ได้กล่าวว่า คุณบะฮฺนี้เล่าจากบรรดาเศาะฮาบะฮฺ 6 คนคือ 1. อับดุลลอฮฺ เป็น มัสอูด 2. อุมุมุซา อัลอัซฮารี 3. อับดุลลอฮฺ เป็น อับบาส 4. อุบาอิรฺ เป็น อับดุลลอฮฺ 5. นุบัยฎฺ เป็น ชะรีฎฺ และ 6. อาอิชะฮฺ ซึ่งแต่ละท่านมีสายรายงานที่เหมือนกัน คล้ายกัน และ

((إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا
 مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا
 إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ)) ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا
 اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

(سورة آل عمران : آية ١٠٢)

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجَدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ
 مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
 عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ۝١﴾

(سورة النساء : آية ١)

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝٧٠ يُصْلِحْ لَكُمْ
 أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا
 ۝٧١﴾

(سورة الأحزاب : آية ٧٠ - ٧١)

ความว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮ์
 เราขอสรรเสริญพระองค์ เราขอความช่วยเหลือจากพระองค์ เรา
 ขอภัยโทษจากพระองค์ เราขอหลีกเลี่ยงด้วยอัลลอฮ์จากสิ่ง
 เสวร้ายที่มาจากตัวของเรา และสิ่งชั่วร้ายขอการงานของเรา ใครก็
 ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงชี้แนวทาง ก็ไม่มีใครที่สามารถทำให้เขา
 หลงผิดได้ และผู้ที่พระองค์ให้เขาหลงผิด ก็ไม่มีใครสามารถชี้นำ
 ทางแก่เขาได้

ฉันขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์
 พระองค์ทรงเอกะ ที่ไม่มีการตั้งภาคีใด ๆ และฉันขอสาบานว่า
 มุฮัมมัดนั้นเป็นบ่าวและศาสนทูตของพระองค์
 ความว่า โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงยำเกรงอัลลอฮ์อย่างแท้จริงเถิด
 และพวกเจ้าจงอย่าตายเป็นอันขาดนอกจากในฐานะที่พวกเจ้าเป็น
 ผู้มอบน้อมเท่านั้น

(สุเราะฮ์ อาละอิมรอน : อายะฮ์ 102)

ความว่า มนุษยชาติทั้งหลาย ! จงยำเกรงพระเจ้าของพวกเจ้าที่ได้บังเกิดพวกเจ้ามาจากชีวิตหนึ่ง และได้ทรงบังเกิดจากชีวิตนั้นซึ่งคู่ครองของเขา และได้ทรงให้แพร่สะพัดไปจากทั้งสองนั้น ซึ่งบรรดาชายและบรรดาหญิงอันมากมาย และจงยำเกรงอัลลอฮ์ที่พวกเจ้าต่างขอกัน ด้วยพระองค์ และพึงรักษาเครือญาติ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงสอดส่องดูพวกเจ้าอยู่เสมอ

(สุเราะฮ์ อันนิซาอ : อายะฮ์ 1)

ความว่า โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย ! จงยำเกรงอัลลอฮ์ และจงกล่าวถ้อยคำที่เที่ยงธรรมเถิด พระองค์จะทรงปรับปรุงการงานของพวกเจ้าให้ดีขึ้นสำหรับพวกเจ้า และจะทรงอภัยโทษความผิดของพวกเจ้าให้แก่พวกเจ้าและผู้ใดเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ แน่แน่นอนเขาได้รับความสำเร็จใหญ่หลวง

(สุเราะฮ์ อัลอะหزاب : อายะฮ์ 70-71)

(บันทึกโดย Abu Dawūd, 2005 : 2118) ท่านอัลฮัลบานีย์กล่าวว่า เป็นอะดีษเศาะฮี้ฮ์

หลังจากนั้น ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ก็กล่าววนะซีฮ์ตักเตือนและให้คำแนะนำว่าด้วยคำสอนศาสนาที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และท่านเราะสูล ﷺ สนับสนุนให้สมรสและห้ามการผิดประเวณีโดยหยิบยกหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลอะดีษ หรือเพียงพอกับการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และกล่าวขออำนวยพรเศาะละวาตแด่ท่านนบี ﷺ (al-Sharḥīnī, 1997 : 3/186-187 ; al-Shirāzī, 1995 : 2/437)

คุณบะฮ์นิกายมีแค่หนึ่งคุณบะฮ์เท่านั้น หากมีการสมรสโดยไม่มีการคุณบะฮ์ถือว่าการสมรสนั้นใช้ได้ เพราะท่านนบี ﷺ ได้ะกัฏนิกายเศาะฮาบะฮ์บางคนด้วยการสัญญาให้สามีสอนบางสุเราะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานแก่ภรรยาแทนค่าสินสอดที่เป็นเงินทองโดยไม่มีการคุณบะฮ์แต่อย่างใด ดังหลักฐานอัลอะดีษที่เล่าจาก สะฮัล เบน สะอัด อัลสาดิดี رضي الله عنه ว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((... فَقَدْ زَوَّجْتُهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 5029)

ความว่า ... ฉันได้สมรสคุณกับเขาด้วย (คำสินสอดสุเราะฮ์ต่างๆ ที่มีในตัวคุณ) จากคัมภีร์อัลกุรอาน

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 5029)

นอกจากประเภทคุฏบะฮ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว บรรดาอุละมาอ์ได้กล่าวอีกว่า คุฏบะฮ์ที่ปรากฏตั้งแต่สมัยญาฮิลียะฮ์จนถึงปัจจุบันนี้มีมากมาย มีบางคุฏบะฮ์ที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้จนได้รับการสืบทอดเป็นที่ยอมรับในอิสลามจนถึงปัจจุบันได้แก่คุฏบะฮ์ดังต่อไปนี้

1. คุฏบะฮ์ที่กล่าวในนามตัวแทน **خُطْبُ النَّبِيِّ** คือคุฏบะฮ์แถลงการณ์ที่ถูกกล่าวในนามตัวแทนหลังจากมีการประชุมหารือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถามตอบ ความคิดเห็นที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย
2. คุฏบะฮ์เลือกตั้ง **خُطْبُ الْإِمَامِيَّةِ** ที่กล่าวเพื่อสนับสนุนคนใดคนหนึ่งด้วยการเสนอชื่อหรือกลุ่มที่สังกัดโดยให้ความคิดเห็นสนับสนุนหรือคัดค้าน
3. คุฏบะฮ์จริยธรรม **خُطْبُ النَّفَاقِيَّةِ** ที่กล่าวในโอกาสพบปะในกิจกรรมที่เกี่ยวกับความรู้ จริยธรรม สังคม ที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองการตัดสินใด ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพูดในแวดวงการศึกษา
4. คุฏบะฮ์พิพากษาตัดสินคดี **خُطْبُ الْقَضَائِيَّةِ** ที่กล่าวเนื่องในพิธีการตัดสินคดีในการตัดสินโดยให้ฝ่ายที่ถูกฟ้องร้องกล่าวด้วยคำพูดที่สละสลวยที่ทำให้ทุกฝ่ายได้รับทราบถึงเหตุผลต่าง ๆ
5. คุฏบะฮ์การทหาร **خُطْبُ الْعَسْكَرِيَّةِ** ที่เสนาบดีจะกล่าวแก่บรรดาทหารเพื่อปลุกความรู้สึกในการต่อสู้กับฝ่ายศัตรูก่อนเข้าสู่สนามรบ ด้วยการปลุกกระดมให้ความเข้าใจและอารมณ์ที่จะปกป้องประเทศชาติและแผ่นดิน
6. คุฏบะฮ์แถลงการณ์ในรัฐสภา **خُطْبُ الْبِرْلَانِيَّةِ** ที่กล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลและโครงการต่างๆ ที่จะดำเนินการแก่ประชาชน เป็นคุฏบะฮ์ที่นำเสนอโดยประธานาธิบดี หรือนายกรัฐมนตรี
7. คุฏบะฮ์ชัยชนะเหนือศัตรู **خُطْبُ الْفَتْوحَاتِ** ที่มักเป็นการแถลงการณ์หลังจากได้รับชัยชนะเหนือศัตรู หรือหลังจากได้รับความสำเร็จจากการพิชิตเมืองหรือดินแดนที่มีการขยายหรือสู้รบในช่วงเวลาหนึ่ง
8. คุฏบะฮ์ในโอกาสต่างๆ **خُطْبُ الْمُنَاسَبَاتِ** ที่มีการนำเสนอในพิธีและสถานที่ที่มีการจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง ส่วนใหญ่มักเป็นพิธีที่มีแขกสำคัญเข้าร่วมหรือจัดขึ้นเพื่อให้เกียรติ แสดงความยินดีแก่คนใดคนหนึ่ง เป็นต้น (Ibrāhīm al-Badawiy,1994 : 76-79 ; Sāleh bin Humayd, n.d. : 9)

2.4 ความสำคัญของคุฏบะฮ์วันศุกร์

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นปฐกถาธรรมที่เน้นการให้ความรู้ การชี้แนะ การตักเตือนเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ทั้งเรื่องศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต ซึ่งความสำคัญของคุณบะฮฺวันศุกร์มีมากมายดังต่อไปนี้

2.4.1 คุณบะฮฺเป็นการตักเตือนและเชิญชวน

การตักเตือนด้วยการตักท้วงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และการเชิญชวนทำความดีเป็นหัวใจหลักของการนำเสนอคุณบะฮฺ ดังที่ท่านเราะฮะฮฺสุลลอลอฮฺ ﷺ ใช้โอกาสดังกล่าวตักเตือนและเชิญชวนบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และปรากฏเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันซึ่งบรรดาเศาะฮาบะฮฺถือโอกาสดังกล่าวเชิญชวนผู้ฟังด้วยการตักท้วงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ให้ความรู้ ข้อมูล และข่าวสารต่างๆ แก่ผู้ฟัง

การนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ที่ถูกต้องนั้นครอบคลุมเงื่อนไขและกฎที่เป็นรูกุน เนื้อหาเน้นที่การตักเตือนและชี้แนะแก่ผู้ฟัง การนำเสนอที่ดีขึ้นอยู่กับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น อาทิ การใช้ภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ใช้เวลาพอเหมาะสมกับเนื้อหา เนื้อหาเป็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ เป็นต้น ซึ่งเมื่อศึกษาเนื้อหาคุณบะฮฺที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอนั้นพบว่า คุณบะฮฺเป็นประโยคที่สั้นและกะทัดรัดด้วยเนื้อหาที่เน้นการศรัทธา การยึดมั่นกับหลักการศาสนาที่มาจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ การเชิญชวนให้ประกอบคุณงามความดีทั้งปวง แต่เมื่อเวลาได้ผ่านพ้นไปหลายศตวรรษ วิญญาณคุณบะฮฺที่เคยปรากฏในสมัยท่านได้จางหายไปจนกลายเป็นเสมือนเปลือกภายนอกที่ไม่ถึงจุดหมายของการคุณบะฮฺอย่างแท้จริง (Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1998 : 1/409-410) เพราะคุณบะฮฺที่ท่านนบี ﷻ นำเสนอนั้นเป็นเพียงแค่การอ่านบางอายะฮฺและพุดเพียงไม่กี่ประโยค ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก ญาบิร เป็น สะมุเราะฮฺ อัลสุวาอียิ์ ﷺ ว่า

((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُطِيلُ الْمَوْعِظَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِنَّمَا هُنَّ كَلِمَاتٌ يَسِيرَاتٌ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1107) وقال الألباني حديث حسن

ความว่า ท่านเราะฮะฮฺสุลลอลอฮฺ ﷺ กล่าวตักเตือนในคุณบะฮฺวันศุกร์ไม่ยาวนาน แต่เป็นคำพุดเพียงไม่กี่ประโยคเท่านั้น

(บันทึกโดย Abu Dawūd, 2005 : 1107) ท่านอัลอัลบานียิ์กล่าวว่า เป็นฮะดีษ ฮะสัน

ในเรื่องนี้อาลี มะฮฟูซ ได้กล่าวพอสังเขปว่า บางครั้งเรื่องที่เกิดขึ้นยากต่อการแก้ไข โดยบางคนถึงแม้เขาเป็นผู้รู้หรือมีตำแหน่งก็ตาม เพราะกลัวหรือเกรงใจจะเกิดกระทบกระทั่งทางระหว่างกัน ทางที่ดีคือมอบหมายให้เคาะฎิบชี้แจงในคุฏบะฮฺและคลี่คลายปัญหาด้วยวิธีการที่นุ่มนวล และตรงจุดโดยไม่เจาะจงแก่คนใดคนหนึ่ง หลังจากนั้นจึงมอบหมายแก่ผู้เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขต่อไป (‘Alī Mahfūz, 2000 : 167-168)

2.4.2 คุฏบะฮฺเป็นการให้ความรู้

ความรู้ที่ถูกรับรู้ในคุฏบะฮฺเป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือยิ่ง เนื่องจากเคาะฎิบคัดมาจากหลายแหล่งข้อมูล ทั้งจากตำราอรรถาธิบายอัลกุรอาน อัลฮะดีษ ทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ เหตุการณ์ร่วมสมัย วิชาการที่เกี่ยวกับหลักการศรัทธา หลักการปฏิบัติ หลักจริยธรรม ภาษาศาสตร์ สถิติและเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ควรแก่การนำเสนอในคุฏบะฮฺ เพราะคุฏบะฮฺเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้แก่ผู้คนจำนวนมาก เคาะฎิบต้องมั่นใจในความถูกต้องของข้อมูลและควรระมัดระวังในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกภูมิใจที่ได้รับทั้งความรู้และข้อมูลที่น่าเชื่อถือ (‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir, 1422 : 53-56)

คุฏบะฮฺเป็นเวทีสำหรับเคาะฎิบที่จะได้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้และสิ่งที่เป็นประโยชน์อันล้ำค่าแก่ผู้ฟัง ผู้ฟังคุฏบะฮฺควรตั้งใจฟัง อย่าได้รู้สึกเบื่อหน่ายกับประโยคเนะซีฮ์หรือคำตักเตือนถึงแม้จะถูกกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่า ยิ่งถ้าเคาะฎิบได้เสริมความรู้ที่หลากหลาย ยิ่งเป็นสิ่งมีค่ายิ่ง อาทิ ส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ นำเสนอเกี่ยวกับหลักการเตาฮีด หลักการอิสลาม หลักการอิหม่าน วิธีประกอบอิบาตะฮฺ การค้าขายในอิสลาม วิธีครอบครัว การอบรมสั่งสอนลูกๆ การตะอวะฮฺ ความหมายของการญิฮาด มารยาทในชีวิตประจำวัน สิ่งที่ต้องห้ามและควรหลีกเลี่ยง ประวัติศาสตร์ และเรื่องราวในอดีต และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยสังคมและสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง (al-Mahdali, 1998 87 ; al-‘Asqolāniy, 2005 : 2/396)

ความรู้ที่ถูกรับรู้ในคุฏบะฮฺแต่ละครั้งจะได้รับการตอบรับและประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะให้และความปรารถนาที่จะรับระหว่างสองฝ่าย เพราะความรู้สามารถหาได้ทุกหนแห่ง แต่ความรู้ที่ปรากฏในคุฏบะฮฺเป็นการสรุปเนื้อหา หากผู้ฟังต้องการเพิ่มเติมสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากแหล่งต่างๆ ตามความสะดวก

2.4.3 คุฏบะฮฺเป็นการปรับทัศนคติ

การปรับทัศนคติที่ได้จากการฟังคุฏบะฮฺเป็นผลจากการเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอ ที่ผู้ฟังรู้สึกซาบซึ้งและได้รับฮิตายะฮฺจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ขณะฟังคุฏบะฮฺ หรือหลังจาก

ฟังคุฏบะฮฺ อาจด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากการฟังคุฏบะฮฺจนคิดคล้อยตามที่จะปรับทัศนคติที่ได้รับจากฟังเนื้อหาข้างต้น กล่าวคือ เนื้อหาคุฏบะฮฺมีทั้งคำแนะนำ ข้อตักเตือน ชี้แนะ บทเรียน และอื่น ๆ ซึ่งผู้ฟังสามารถนำความรู้ใหม่ และใช้ให้เกิดประโยชน์ (al-Sa'adī, 2001 : 1/213)

การปรับทัศนคติเป็นสิ่งที่ยากหากไม่มีจิตสำนึกและไม่มีความปลอดภัยที่จะเปลี่ยนแปลง พัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขความคิดของตนเอง ยกเว้นด้วยความสมัครใจที่จะหวนกลับสู่แนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งอาจจะยากถ้าไม่ได้รับการพัฒนาด้วยกระบวนการ แต่หนทางหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงและปรับทัศนคติได้คือด้วยการฟังนะซีฮัต คำตักเตือน ข้อแนะนำจากบรรดาผู้รู้ ผู้ที่มีประสบการณ์ โดยเฉพาะการได้รับข้อชี้แนะในเรื่องธรรมซึ่งรวมถึงคุฏบะฮฺวันศุกร์ที่ถูกเรียบเรียงเพื่อเป็นการชี้แนะจากเคาะฎิบผู้มีหัวใจบริสุทธิ์ ด้วยประโยคคำพูดที่ไพเราะ นุ่มนวล น่าเชื่อถือ ฟังแล้วรู้สึกอึ้งใจ พร้อมทั้งคล้อยตามปฏิบัติ รวมทั้งได้รับการชี้ทางนำจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ด้วยเตาฟีกและฮิยาอะฮฺ คุฏบะฮฺวันศุกร์ก็จะกลายเป็นเวทีของการปรับทัศนคติทันที¹ (Muslih Sayyid Bayūmī, 1975 :121)

2.5 บทบัญญัติว่าด้วยคุฏบะฮฺวันศุกร์

คุฏบะฮฺวันศุกร์ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์บางกลุ่มเห็นว่าเป็นวาญิบและเป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์² หากไม่มีการคุฏบะฮฺการละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้ บางกลุ่ม

¹ ตัวอย่างการปรับทัศนคติของคนส่วนใหญ่ที่มักเข้าใจว่า ในวันปกติมีการละหมาดศูริ 4 ร็อกอัต แต่ในวันศุกร์มีการละหมาดในเพียงวันแค่ 2 ร็อกอัต เพราะอีก 2 ร็อกอัตอยู่ที่การฟังคุฏบะฮฺ เมื่อรวมทั้งสองกลายเป็น 4 ร็อกอัต ซึ่งในเรื่องนี้ บรรดาอุละมาอ์กลุ่มมัซฮับอัลฮันบะลียะฮฺเห็นว่า คุฏบะฮฺวันศุกร์ที่มีการนำเสนอก่อนละหมาดทุกสัปดาห์นั้นไม่ได้แทนที่ละหมาดสองร็อกอัตเหมือนละหมาดศูริแต่อย่างใดดังที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ เพราะขณะนำเสนอคุฏบะฮฺ เคาะฎิบจะหันหน้าไปยังผู้ฟัง หากคุฏบะฮฺแทนที่ละหมาด 2 ร็อกอัตเคาะฎิบจำเป็นต้องหันหน้าไปยังกิบลัตให้เหมือนกับละหมาด (*Alī Mahfūz, 2000 : 153-154)

อีกด้านหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามักเป็นข้อที่ต้องปรับทัศนคติต่อศาสนาอิสลามคือมีการกล่าวหาว่าศาสนาอิสลามเผยแพร่ด้วยการฆาตบั้งคืบให้คนศาสนิกเปลี่ยนศาสนาเป็นมุสลิม¹ ทั้งๆ ที่การฆาตบั้งคืบเกิดขึ้นเพื่อป้องกันการรุกรานจากฝ่ายศัตรู ปกป้องเกียรติยศของศาสนา และแผ่นดินในหนทางของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ในรูปแบบการสู้รบกับผู้ต่อต้านอิสลามและปราบปรามกลุ่มหน้าไหว้หลังหลอกที่เป็นอุปสรรคต่อการอะฮฺซะฮฺ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการปกป้องมาตุภูมิและศาสนาในสมัยท่านนบี ﷺ หลายครั้ง ทุกครั้งก่อนที่จะมีการแต่งตั้งคิกกับฝ่ายศัตรู ท่านนบี ﷺ มักให้กำลังใจแก่เหล่าเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และได้ชี้แจงกฎเกณฑ์การต่อสู้ในหนทางของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ว่าด้วยกฎข้อใช้และข้อห้ามต่างๆ เพื่อให้ทุกคนได้เข้าใจวัตถุประสงค์การทำสงครามอย่างแท้จริง (รายละเอียดเพิ่มเติม ดูได้ใน al Fayrūz Abādī, 2008 : 304 ; al -Hamshariy, 1997 : 36-39 ; 'Alī 'Abd al-Halīm Maḥmūd, 1993 : 531,572 ; Āl Umar, n.d. : 6 ; 'Alī Tanṭāwiy, 2008 : 136-137 ; al-Hamshariy, 1997 : 7/63-69 และ Muḥammad Ulwān, 1424 : 51-58, 66-67 และ 132-136)

² คุฏบะฮฺเป็นเงื่อนไขสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ที่เกิดขึ้นทุกครั้งก่อนที่จะมีการละหมาด เคาะฎิบจะขึ้นมิมบร่านำเสนอคุฏบะฮฺด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ กล่าวเศาะละวาตแก่ท่านนบี ﷺ ตักเตือนแก่ผู้ฟังด้วยการยำเกรงตักเตือนพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ อ่านอายะฮฺจากอัลกุรอาน นำเสนอเนื้อหาคุฏบะฮฺที่เป็นประโยชน์ให้ผู้ฟังได้รับความรู้ความเข้าใจที่นำไปสู่การเป็นคนดี ห่างไกลจากบาปและความชั่วทั้งปวง คุฏบะฮฺวันศุกร์มีสองคุฏบะฮฺ เคาะฎิบจะพักระหว่างสองคุฏบะฮฺด้วยการนั่งช่วงเวลาสั้นๆ หลังจากนั้นก็จะลุกขึ้นกล่าว

เห็นว่าไม่จำเป็นต้องนำเสนอในรูปของคุฏบะฮ์ที่มีรูกุนและเจื่อนไซ แต่เป็นการกล่าวตักเตือนเพียงไม่กี่ประโยคด้วยการส่งเสริมให้ทุกคนรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในนามคุฏบะฮ์ เนื่องจากพระองค์ได้ตรัสโดยความว่า...จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์...(สุเราะฮ์ อัลญุมอะฮ์ : ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ 11) บรรดาอุละมาอ์ในหลายมัซฮับจึงได้อธิบายรูกุน เจื่อนไซ สุนัต มักรูฮ์ และเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับคุฏบะฮ์วันศุกร์มีดังต่อไปนี้

2.5.1 รูกุนคุฏบะฮ์

คุฏบะฮ์วันศุกร์มีรูกุนตามทัศนะในมัซฮับต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มอัลฮะนะฟียะฮ์เห็นว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์คือการรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการตั้งใจว่าการนำเสนอเป็นการตักเตือนทุกคนด้วยการพูดให้คำแนะนำ หรือแจ้งข่าวดีให้กำลังใจและข่าวร้ายด้วยโทษสำหรับผู้ละเมิด ควรพูดเป็นประโยคบอกเล่าที่ไม่เป็นทำนอง เริ่มด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หรือกล่าวมหาบริสุทธิ์ หรือกล่าวปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์ หากมีการกล่าวซ้ำถือว่าเป็นสุนัต เนื้อหาคุฏบะฮ์สั้นที่สุดเท่ากับการอ่านตะชะฮุดหรืออ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน (al-Kasāni, 2002 : 2/195-196)

2. กลุ่มอัลมาลิกียะฮ์เห็นว่าคุฏบะฮ์ควรกล่าวด้วยประโยคคำพูดที่ชื่อว่าคุฏบะฮ์ที่ต้องมีรูกุนและเจื่อนไซต่างๆ ที่ทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่านั่นคือการกล่าวตักเตือนที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

3. กลุ่มอัชชาฟีอียะฮ์เห็นว่ารูกุนคุฏบะฮ์มี 5 ประการ ส่วนกลุ่มอัลฮะนะฟียะฮ์เห็นว่ารูกุนคุฏบะฮ์มี 4 ประการ ทั้งรูกุนที่เหมือนกันและแตกต่างกันดังนี้

1) ทั้งสองกลุ่มเห็นว่าคุฏบะฮ์ต้องเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ต้องปรากฏคำสรรเสริญว่า **الحمد لله** และต้องปรากฏพระนามของพระองค์ที่ชัดเจนคือ **الله** ในคุฏบะฮ์ทั้งสอง

2) การกล่าวขออานวายนพรเศาะละวาตแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ต้องปรากฏคำว่า **الصلاة** ในคุฏบะฮ์ทั้งสอง ไม่จำเป็นต้องกล่าวนามของท่านนบีดด้วยคำว่า **محمد** เพียงชื่อเดียวแต่สามารถใช้ชื่ออื่นได้ แต่ไม่อนุญาตให้ใช้สรรพนามของท่านแทน

3) การสั่งเสียเพื่อให้ผู้ฟังยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในทั้งสอง คุฏบะฮ์อย่างน้อยด้วยการกล่าว **اتقوا الله** แปลว่า จงยำเกรงต่ออัลลอฮ์เถิด

คุฏบะฮ์ที่สองต่อไปด้วยรูกุนที่เหมือนในคุฏบะฮ์แรก แต่ในคุฏบะฮ์ที่สองมีรูกุนด้วยบทออาแก่บรรดามุสลิมซึ่งเป็นรูกุนที่ห้าจนจบสิ้นคุฏบะฮ์ ซึ่งเจื่อนไซและรูกุนว่าด้วยคุฏบะฮ์ในแต่ละมัซฮับมีมากน้อยตามทัศนะที่เหมือนกันและแตกต่าง (al-Juzayrī, 2003 : 1/354)

4) อ่านหนึ่งอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานที่มีความหมายการตักเตือนหรืออายะฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการแนะนำให้เกิดการตักวาในคุณบะฮ์ใดก็ได้ แต่อ่านในคุณบะฮ์แรกยิ่งดีกว่า

5) ส่วนกลุ่มอชชาฟิอียะฮ์เห็นว่ารูกุนที่ทำในคุณบะฮ์คือการดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย โดยเฉพาะในคุณบะฮ์ที่สองที่เป็นดุอาอ์ขอภัยโทษและขอความดีงามทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์ แต่กลุ่มอัลฮะนาบิละฮ์เห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีดุอาอ์ในคุณบะฮ์ทั้งสอง (al-Shāfi'iy,2001 : 1/344)

2.5.2 เงื่อนไขคุณบะฮ์

บรรดาอุละมาอ์เห็นพ้องว่าคุณบะฮ์เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ด้วยหลักฐานจากอายะฮ์ที่ 9 สุเราะฮ์อัลมุนอะฮ์ ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกร้องให้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายรีบเร่งไปยังมัสญิดเพื่อรำลึกถึงพระองค์ ซึ่งการรำลึกถึงพระองค์นั้นรวมถึงคุณบะฮ์วันศุกร์ด้วย และด้วยหลักฐานจากอัลฮะดีษที่บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 631 ที่ท่านนบี ﷺ กล่าวด้วยความว่า “...และจะละหมาดดังที่พวกเจ้าเห็นฉันละหมาด” รวมถึงการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ อย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์จนท่านเสียชีวิต ซึ่งเงื่อนไขคุณบะฮ์ตามที่คณะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ มีดังต่อไปนี้

1. อุละมาอ์กลุ่มอัลฮะนะฟียะฮ์เห็นว่าคุณบะฮ์วันศุกร์มีสองคุณบะฮ์ที่สลับเท่ากับอ่านสุเราะฮ์ที่พอเหมาะหรือเสมือนกับกล่าวตัสบีฮ์หรือตะฮ์ลีลรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการเนียตคุณบะฮ์ถือว่าใช้ได้ สะอาดจากอะดัชเล็กและอะดัชใหญ่ ปกปิดเอาเราะฮ์ขณะคุณบะฮ์ยื่นขณะนำเสนอบุคฺบะฮ์และนั่งระหว่างสองคุณบะฮ์เท่ากับอ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน คุณบะฮ์แรกยาวกว่าคุณบะฮ์ที่สอง เคาะฎิบหันหน้าไปยังผู้ฟัง ถึงแม้ผู้ฟังบางคนอาจพิจารณาการทางารไดยืนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮ์ก็ตาม และคุณบะฮ์ไม่ได้เป็นการแทนที่ละหมาดสองร็อกอ์ตเหมือนกับละหมาดศุฮริ แต่เป็นพิธีกรรมเฉพาะที่เกิดขึ้นในวันศุกร์เท่านั้น (al-Kasāni,2002 : 2/195-196)

2. อุละมาอ์กลุ่มอัลมาลิกียะฮ์ อชชาฟิอียะฮ์และอัลฮะนาบิละฮ์เห็นว่าคุณบะฮ์วันศุกร์มีสองคุณบะฮ์ เคาะฎิบจะนั่งพักชั่วคราวระหว่างสองคุณบะฮ์ต่อกับคุณบะฮ์ที่สองดังที่ท่านนบี ﷺ ถือปฏิบัติเป็นประจำทุกสัปดาห์ (al-Shāfi'iy,2001 : 2/405-406)

ทั้งสองกลุ่มอุละมาอ์ข้างต้นได้อ้างหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิรُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ว่าเป็นสมุเราะฮ์ ﷻ ว่า

((كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيُذَكِّرُ النَّاسَ))

(أخرجه مسلم ، 2005 ، 862)

ความว่า ท่านนบี ﷺ นำเสนอสองคุณบะฮฺ ท่านจะนั่งระหว่าง
คุณบะฮฺทั้งสอง ซึ่งมีเนื้อหาคือการอ่านอัลกุรอานและตักเตือน
มนุษย์

(บันทึกโดย Muslim,2005 : 862)

เช่นเดียวกับอัลอะดีษที่บันทึกโดย (Abū Dawūd,2005 : 1092) และท่านอื่นๆ ด้วย
สำนวนใกล้เคียงที่ยืนยันว่าคุณบะฮฺวันศุกร์มีสองคุณบะฮฺ แต่กลุ่มอัลอะนะบียะฮฺเห็นว่าคุณบะฮฺแรก
เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ แต่คุณบะฮฺที่สองเป็นสุนัต หากไม่มีการคุณบะฮฺก็ถือว่าใช้ได้ แต่
หากมีการคุณบะฮฺถือว่าเป็นสิ่งที่ดีกว่า

2.5.3 สิ่งที่เป็นสุนัตในคุณบะฮฺ

บรรดาอะลมะอ์ในมัซฮับต่างๆ มีทัศนะเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นสุนัตในคุณบะฮฺวันศุกร์ทั้ง
ทัศนะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลุ่มอัลอะนะบียะฮฺเห็นว่า สิ่งที่เป็นสุนัตในคุณบะฮฺมีทั้งสิ่งเกี่ยวกับเคาะฎิบ
และเนื้อหาคุณบะฮฺ ส่วนที่เป็นสุนัตเกี่ยวกับเคาะฎิบคือ อยู่ในสภาพสะอาดจากอะดัซทั้งอะดัซเล็กและ
อะดัซใหญ่ มิฉะนั้นเป็นการมีกรูฮแต่การคุณบะฮฺใช้ได้ เคาะฎิบสุนัตนั่งบนมินบร่อก่อนคุณบะฮฺ สุนัตยืน
ขณะนำเสนอคุณบะฮฺ สุนัตถือดาบหรือหอกด้วยมือซ้ายขณะนำเสนอคุณบะฮฺสำหรับประเทศที่ถูก
ขยายดินแดนด้วยการสู้รบ แต่สุนัตจับไม้เท้าสำหรับประเทศที่ถูกขยายดินแดนด้วยการเจรจาสงบศึก
หันหน้าไปยังผู้ฟังโดยไม่หันขวาและซ้าย คุณบะฮฺสองครั้งซึ่งคุณบะฮฺแรกเป็นวาญิบแต่คุณบะฮฺที่สอง
เป็นเพียงการปฏิบัติให้ครบตามเงื่อนไขให้สมบูรณ์ นั่งระหว่างสองคุณบะฮฺเท่ากับอ่านสามอายะฮฺ หาก
เคาะฎิบไม่นั่งถือว่าละเมิดกฎ เริ่มต้นนำเสนอคุณบะฮฺด้วยเสียงดังด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์
ﷻ กล่าวปฏิญาณตน เสาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ ตักเตือนให้ห่างไกลจากการกระทำบาป แจ้งเตือน
เรื่องความโกรธเกรี้ยวของพระองค์ และแจ้งข่าวดีและชัยชนะทั้งโลกคุณยาและอาคิเราะฮฺ ดุอาขอ
อภัยโทษแก่บรรดาผู้ศรัทธา แต่การขอพรดุอาอแก่ผู้นำที่นำไปสู่ชัยชนะและได้รับดลบันดาลใจถือเป็น
สิ่งที่ควรสนับสนุน เพราะอุมมุชา อัลอะฮ์ริรี ﷺ เคยขอดุอาอแก่ท่านอุมร์ เป็น อัลคือฎุออบ
ﷻ ในคุณบะฮฺของเขา โดยไม่มีบรรดาเศาะฮาบะฮฺคนใดต่อต้าน ซึ่งในเรื่องเดียวกันนี้สุนัตสำหรับ
เคาะฎิบนั่งที่มุมใดมุมหนึ่งที่ไม่คลุกคลีกับผู้คน สุนัตละหมาดหน้ามิฮรอบก่อนขึ้นคุณบะฮฺ และสุนัต
คุณบะฮฺเรื่องสนับสนุนการทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว

2. กลุ่มอัลมาลิกียะฮฺเห็นว่า สุนัตสำหรับเคาะฎิบนั่งบนมินบร่อก่อนคุณบะฮฺแรกจน
เสร็จสิ้นอะซาน สุนัตนั่งพักระหว่างสองคุณบะฮฺในระยะเวลาเท่ากับอ่านสุเราะฮ์ อัลอิคลาศ สุนัต

นำเสนอคุฏบะฮฺบนมินบับเพื่อให้ผู้ฟังสามารถได้ยินเสียงเคาะฏีบได้ สุนัตให้สลามแก่ผู้ฟังคุฏบะฮฺหลังจากขึ้นมินบับ สุนัตถือไม้เท้าขณะนำเสนอคุฏบะฮฺ สุนัตเริ่มต้นทั้งสองคุฏบะฮฺด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ต่อด้วยการเศาะละวาตแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สุนัตทั้งท้ายการคุฏบะฮฺแรกด้วยอายะฮ์อัลกุรอาน และสุนัตทั้งท้ายคุฏบะฮฺที่สองด้วยการกล่าวว่า **كُنْمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** ความว่า หวังว่าพระองค์อัลลอฮ์จะทรงอภัยโทษแก่เราทุกคน หรือกล่าวว่า **كُنْمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** ความว่า จงรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ แน่نونพระองค์ก็จะนึกถึงเจ้าทุกคน เนื้อหาคุฏบะฮฺควรครอบคลุมทุกเรื่องด้วยการสั่งเสียให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ ดุอาอ์ขอพรแก่บรรดาผู้ศรัทธา กล่าวการยอมรับบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ดุอาอ์ขอพรแก่ผู้นำให้เป็นคนยุติธรรมแผ่ความดี ขอให้ศาสนาอิสลามเจริญรุ่งเรือง ได้รับชัยชนะทางไกลจากโรควัยไข้เจ็บ สุนัตมีน้ำละหมาดขณะนำเสนอทั้งสองคุฏบะฮฺ สุนัตยกเสียงและใช้เวลายาวในคุฏบะฮฺแรกมากกว่าคุฏบะฮฺที่สอง และสุนัตคุฏบะฮฺสั้นที่กะทัดรัดและให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง

3. กลุ่มอชชาฟิอียะฮฺเห็นว่า สุนัตต่างๆ ในคุฏบะฮฺพอสรุดังนี้ คือเรียงลำดับรูกุนต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้ในรูกุนข้างต้น เศาะละวาตแต่ครอบครัวท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ เจียบขณะฟังคุฏบะฮฺ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้ยินเสียงคุฏบะฮฺก็ให้อิกรร่าลิกถึงอัลลอฮ์ โดยเฉพาะอ่านสุเราะฮ์ อัลกะฮฟฺ นำเสนอคุฏบะฮฺบนมินบับ แต่หากไม่มีมินบับก็ให้คุฏบะฮฺบนที่สูงกว่าระดับคนนั่งปกติ มินบับควรอยู่ทางขวามือผู้ฟัง เคาะฏีบควรกล่าวสลามแก่ผู้คนที่อยู่ใกล้ๆ มินบับก่อนขึ้นมินบับ เคาะฏีบต้องหันหน้าไปยังผู้ฟังหลังจากขึ้นมินบับและขณะคุฏบะฮฺ นั่งบนมินบับ นำเสนอคุฏบะฮฺด้วยภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจ ใช้เวลานำเสนอที่พอเหมาะและสั้นกว่าการละหมาด เคาะฏีบไม่หันขวาและซ้ายแต่ควรหันไปยังผู้ฟัง ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับไม้เท้าหรือดาบขณะคุฏบะฮฺ

4. กลุ่มอัลฮะนาบิลียะฮฺเห็นว่า สุนัตต่างๆ ในคุฏบะฮฺพอสรุดังนี้ นำเสนอคุฏบะฮฺบนมินบับหรือที่สูงกว่าระดับคนนั่งปกติ เคาะฏีบควรกล่าวสลามหลังจากขึ้นมินบับและหันหน้าไปยังผู้ฟัง นั่งบนมินบับจนเสร็จสิ้นการอะซาน นั่งระหว่างสองคุฏบะฮฺชั่วคราวเท่ากับการอ่านสุเราะฮ์ อัลอิคลาศ ยืนขณะนำเสนอคุฏบะฮฺ คุฏบะฮฺแรกยาวกว่าคุฏบะฮฺที่สอง ยกเสียงเพื่อให้ทุกคนได้ยิน ขอพรดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธา อนุญาตให้ขอดุอาอ์แก่บุคคลเฉพาะเช่นผู้นำหรือลูกหลานของผู้นำ และอนุญาตให้คุฏบะฮฺด้วยการอ่านจากหนังสือหรือเอกสารที่ได้เตรียมไว้ (al-Nawawiy, 1999 : 4/527 ; Ibn Qudāmah, 1997 : 2/296 และ al-Juzayri, n.d. : 1/357-359)

2.5.4 สิ่งที่เป็นมักรูฮฺในคุฏบะฮฺ

สิ่งที่มีกรูฮฺคือสิ่งที่ไม่ชอบตามหลักชะรีอะฮฺอิสลาม แต่ไม่เป็นบาปหากมีการกระทำสิ่งนั้น ซึ่งในเรื่องคุฏบะฮฺวันศุกร์ทั้งก่อนและขณะคุฏบะฮฺกำลังดำเนินอยู่นั้นมีสิ่งที่เป็นมักรูฮฺบางประการดังต่อไปนี้

1. การเตือนผู้ร่วมละหมาดให้กล่าวขออานวยพรเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ ที่เรียกว่าอัตรักียะฮฺ **التَّزِيَّةُ** ก่อนเคาะฎิบจะขึ้นมินบَّرหรือหลังจากอะซานหลังจากเคาะฎิบขึ้นมินบَّرแล้ว โดยมีอัชชินจะอ่านอายะฮฺ 56 สูเราะฮฺอัลอะหฺซาบให้ผู้ร่วมละหมาดฟังว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ٥٦ ﴾

(سورة الأحزاب : آية ٥٦)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์และมลาอิกะฮ์ของพระองค์กล่าวขออานวยพร แก่นบี โอบรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย ! พวกเจ้าจงกล่าวขออานวยพรให้เขาและกล่าวทักทายเขาโดยคารวะ

(สูเราะฮฺ อัลอะหฺซาบ : อายะฮฺ 56)

พร้อมกับเศาะละวาตแต่ท่านนบี 3 ครั้ง ต่อด้วยการเตือนผู้ร่วมละหมาดด้วยการอ่านอัลอะดีซ ไม่ให้พูดคุยกับคนรอบข้างขณะมีการคุฏบะฮ์แม้ด้วยการเตือนให้เขาเงียบเสียงก็ตาม ดังอัลอะดีซที่เล่าจากออบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่

((إِذَا قُلْتَ لِمَا حَرَّمَكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
أَنْ نَصْرَ
وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَعَوْتَ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 934)

ความว่า เมื่อคุณกล่าวแก่เพื่อนในวันศุกร์ว่า"จงเงียบ" ขณะอิหม่ามกำลังคุฏบะฮ์ คุณก็จะสูญเปล่า (ผลบุญการฟังคุฏบะฮ์)

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 934)

ซึ่งเรื่องการอ่านอายะฮฺข้างต้นและการเตือนไม่ให้ผู้ฟังคุฏบะฮ์พูดคุยกับคนรอบข้างขณะเคาะฎิบกำลังคุฏบะฮ์นั้นเป็นบิตอะฮฺที่ไม่ปรากฏในสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ เพราะการเงียบและการสดับฟังคุฏบะฮ์เป็นหน้าที่ของผู้ร่วมละหมาดทุกคนที่ต้องเงียบตั้งแต่เคาะฎิบเริ่มนำเสนอคุฏบะฮ์และไม่มีกรกระทำใดๆ ที่เป็นสาเหตุของการรบกวนสมาธิขณะฟังคุฏบะฮ์

ส่วนบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับอัลมาลิกียะฮ์ได้กล่าวว่า การกระทำข้างต้นเป็น บิตอะฮฺ มักรูฮฺฮฺ (สิ่งที่ไม่มีความชอบจากท่านนบี ﷺ และมีขอบในหลักการศาสนา) ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงการปกครองโดยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ที่ประเทศซีเรีย และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ('Alf Mahfuz, 2000 : 153-154)

2. การอะซานครั้งแรกและครั้งที่สองโดยมุอ์ซนินสองคน

ในสมัยท่านนบี ﷺ สมัยการปกครองโดยเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีสและสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัรฺ เป็น อัลค็อฎฏอบ ﷺ การอะซานในวันศุกร์ก่อนคฺฎบะฮ์มีขึ้นแค่ครั้งเดียว แต่เมื่อสมัยการปกครองโดยเคาะลีฟะฮ์อูษมาน เป็น อัฟฟาน ﷺ เริ่มมีการอะซานสองครั้ง เนื่องจากท่านเห็นว่าผู้ร่วมละหมาดมีจำนวนมาก บ้านเมืองขยายกว้างขึ้น จำเป็นต้องมีการอะซานสองครั้ง ซึ่งอะซานแรกเป็นการเรียกร้องให้ผู้คนที่ว่าญิบละหมาดวันศุกร์รู้ว่าถึงเวลาละหมาดวันศุกร์ เพื่อให้ทุกคนเตรียมพร้อมไปยังมัสญิด แต่อะซานที่สองมีขึ้นที่ประตูมัสญิดหลังจากเคาะฎิบได้ขึ้นมิมบร์พร้อมที่จะนำเสนอกุฎบะฮ์

สิ่งที่คาดเคลื่อนและเป็นมักรูฮฺในเรื่องอะซานคือมีการอะซานสองคน ทั้งๆ ที่แบบอย่างที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน เป็น อัฟฟาน ﷺ ได้ปฏิบัติคือให้มีการอะซานคนเดียวเท่านั้น ทั้งอะซานแรกและอะซานที่สอง

3. การกล่าวขออานวยพรเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ ขณะเคาะฎิบนั่งระหว่างสองคฺฎบะฮ์ในรูปแบบต่างๆ

4. การขออูอาอ์แก่ผู้นำ ซึ่งในเรื่องนี้ อิบน์ อับดิสสลาม ได้กล่าวในฟิตวาของท่านว่า การขออูอาอ์แก่ผู้นำในคฺฎบะฮ์เป็นบิตอะฮฺที่มีขอบทางศาสนา แต่บางทัศนะในมัซฮับที่ใดกล่าวข้างต้น เห็นว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมและสามารถกระทำได้ในหลักการชะรีอะฮ์

5. เคาะฎิบถือดาบขณะคฺฎบะฮ์บนมิมบร์ ซึ่งตามสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ขณะคฺฎบะฮ์ท่านจะถือไม้เท้าหรือด้ามธนู ไม่ปรากฏในชีวิตประวัติว่าท่านถือดาบขณะคฺฎบะฮ์ เพราะบางคนเข้าใจว่าศาสนาจะต้องดำเนินการเผยแพร่ด้วยดาบ แต่ที่จริงศาสนาอิสลามดำเนินไปด้วยวะฮีย์อัลกุรอานที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และอัสนุนนะฮ์ที่เป็นแบบอย่างจากท่านนบี ﷺ ('Alf Mahfuz, 2000 : 161-164) ซึ่งในเรื่องนี้ อัลนะวะวีในมัซฮับอัชชาฟีอีฮ์ เห็นว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งไร้สาระที่ไม่มีหลักฐานชัดเจนในสุนนะฮ์และเป็นบิตอะฮฺที่น่าเกลียดยิ่ง (al-Nawawiy, 1999 : 4/359)

6. สิ่งที่คาดเคลื่อนในเรื่องคฺฎบะฮ์และละหมาดวันศุกร์คือ คนมักจะเข้าใจว่าสาเหตุที่มีการละหมาดวันศุกร์แค่สองร็อกอัต ทั้งๆ ที่วันปกติมีการละหมาดศูริสี่ร็อกอัตนั้นเนื่องจากการนำเสนอสองคฺฎบะฮ์เป็นการแทนสองร็อกอัตละหมาด และการละหมาดวันศุกร์สองร็อกอัตก็เป็นการละหมาดให้ครบสมบูรณ์ (Wazārat al-Auwqāf, 1990 :19/177)

2.6 พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนคุฏบะฮ์วันศุกร์

พิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นก่อนที่เคาะฎิบจะมีการคุฏบะฮ์วันศุกร์นั้นมีทั้งพิธีกรรมที่ปรากฏในสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ที่ได้ปฏิบัติเป็นกิจวัตร และพิธีกรรมที่ไม่ปรากฏในสุนนะฮ์ แต่ปรากฏหลังจากสมัยบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรม ﷺ ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ได้แยกประเด็นดังกล่าวพร้อมกับสุกุ่มพิธีกรรมเหล่านั้นดังต่อไปนี้

2.6.1 การอะซานครั้งแรกและครั้งที่สอง

เสียงอะซานที่มีการเรียกร้องในที่นี้หมายถึงการเรียกบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายขณะเคาะฎิบนั่งบนมินบรในสมัยท่านเราะสูล ﷺ แต่ในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน เบ็ญ อีฟฟาน ﷺ ท่านได้เพิ่มอีกหนึ่งอะซานเพื่อแจ้งเตือนแก่คนทั่วไปว่าถึงเวลาละหมาด โดยไม่มีใครคัดค้านท่าน และจงรีบเร่งไปยังมัสญิดเพื่อรับฟังคุฏบะฮ์และประกอบศาสนกิจที่สำคัญนี้อย่างพร้อมเพรียงกัน (Abu al-Toyyib, 1992 : 14/136-139)

การอะซานที่ปรากฏในอัลกุรอานมีหลักฐานจากสองอายะฮ์คืออายะฮ์ที่ 58 สูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ และอายะฮ์ที่ 9 สูเราะฮ์ อัลอุมมะฮ์ อายะฮ์แรกครอบคลุมการอะซานเรียกละหมาดห้าเวลา ส่วนอายะฮ์ที่สองเป็นการเรียกร้องสู่การละหมาดวันศุกร์ ถึงแม้ทั้งสองอายะฮ์เป็นการบัญญัติให้มีการละหมาดขณะอยู่ที่นครมักกะฮ์ แต่สถานการณ์และสภาพขณะนั้นมีอาจนุญาตให้มีการอะซานได้ ยกเว้นด้วยการกล่าวว่า الصلاة جامعة ความว่า การละหมาดร่วมกันกำลังจะเกิดขึ้น และอะซานเรียกร้องการรวมตัวเพื่อละหมาดปรากฏอย่างชัดแจ้งหลังจากอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ (al-Tuwayjir, 2013 : 435-436)

ส่วนหลักฐานที่สองในเรื่องการอะซานนั้นปรากฏในอายะฮ์ที่ 33 สูเราะฮ์ฟุศสิลัต แสดงถึงความประเสริฐของคนที่เรียกร้องมนุษย์สู่หนทางของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และปฏิบัติภารกิจที่ดี นั่นเป็นความหมายของผู้ที่ส่งเสียงอะซานเรียกร้องให้ผู้คนประกอบศาสนกิจ หรือเป็นการประกาศบทบัญญัติอิสลามที่ประกอบด้วยการศรัทธา การตักบีร์ การตะฮ์ลีล การปฏิญาณตนและการยอมรับในศาสนาที่ท่านนบี ﷺ ได้เผยแผ่ (Ibn Rajab, 2001 : 1/ 441-444)

บรรดาอุละมาอ์เห็นพ้องว่า การอะซานตามสุนนะฮ์นั้นผู้อะซานควรยืนขณะอะซานหันหน้าไปยังกิบลัต และอะซานทันทีเมื่อถึงเวลาละหมาดยกเว้นเวลาซุบฮิ ที่อนุญาตให้อะซานเลยเวลากำหนดเพียงเล็กน้อย (al-Naysābūriy, 1991 : 41-42) และการอะซานวันศุกร์ในสมัยท่านนบี ﷺ มีเพียงแค่อะซานเดียวเท่านั้น คืออะซานหลังจากที่ท่านขึ้นนั่งบนมินบร จนถึงสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน เบ็ญ อีฟฟาน ﷺ ซึ่งท่านได้เพิ่มเป็นสองอะซาน คืออะซานแจ้งให้ทราบถึง

เวลาละหมาดวันศุกร์ และอะซานหลังจากเคาะฆิบขึ้นมินบรเพื่อำเสนอคุฏบะฮฺ ซึ่งเหตุผลที่ท่านเพิ่มอะซานที่สองเนื่องจากผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์มีจำนวนมากขึ้น และเพื่อแจ้งเตือนให้ทุกคนทราบถึงเวลาละหมาดที่จะต้องเตรียมตัวไปยังมัสญิดและละทิ้งการซื้อขายชั่วคราว

เรื่องราวเกี่ยวกับการอะซานข้างต้น อิบน์ อีสาก ได้กล่าวว่า หลังจากที่ท่านนบี ﷺ ได้พำนักในนครมะดีนะฮฺ หลักการศาสนาเริ่มก่อตัวมากขึ้น มีการบัญญัติเรื่องการจ่ายชะกาต การถือศีลอด บทว่าด้วยการลงโทษ บทบัญญัติว่าด้วยฮะลาละและฮะรอม และเริ่มเกิดเสถียรภาพในศาสนา บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ เริ่มสนใจเรื่องความรู้ด้วยการศึกษาจากท่านนบี ﷺ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในเรื่องการเรียกร้องเพื่อรวมตัวละหมาด เศาะฮาบะฮฺ ﷺ บางคนเสนอให้มีการตีกลอง ตีระฆัง จุดไฟ แต่ข้อเสนอดังกล่าวไม่เป็นที่ชื่นชอบของท่านนบี ﷺ จนกระทั่ง अबดุลลอฮฺ بْنُ عَبَّاسٍ ษ็อบอ์ ได้มาหาท่านนบี ﷺ ว่า เขาได้ฝันเห็นว่ามีผู้ชายสวมชุดสีเขียวมาบอกวิธีการเรียกละหมาดด้วยการอะซาน หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ก็ได้กล่าวว่า นั่นเป็นฝันที่เป็นความจริง ท่านนบี ﷺ ก็ได้สั่งให้เขาเล่าเนื้อหาของอะซานแก่บิลาล بْنُ رَاحَةَ ษ็อบอ์ และให้บิลาล เป็นผู้อะซานเพราะเขาเสียงเพราะและดังกว่า ขณะที่บิลาลกำลังอะซานอยู่นั้น อุมร์ بْنُ الْكَافِكِ ษ็อบอ์ ได้ยินเสียง พร้อมกับเดินไปหาท่านนบี ﷺ แล้วกล่าวว่า โอนปีของพระองค์อัลลอฮฺ แท้จริงฉันได้ฝันเรื่องนี้เช่นกัน ท่านนบี ﷺ ก็กล่าวว่า มวลแห่งการสรรเสริญนั้นย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮฺเท่านั้น (Ibn Hishām, 2001 : 2/149-150)

2.6.2 การละหมาดสุนัตตะฮียะตุลมัสญิด

การละหมาดตะฮียะตุลมัสญิด *تحية المسجد* เป็นศาสนกิจสุนัตที่ควรปฏิบัติอย่างยิ่งสำหรับผู้เข้าในบริเวณมัสญิด และเป็นมักรูฮหากเขานั่งก่อนละหมาดดังกล่าว เนื่องจากมัสญิดเป็นสถานที่ที่มีเกียรติ ควรแก่การละหมาดอย่างยิ่ง หากเขาลืมและนั่งไม่นานนักก็ควรที่จะละหมาดดังกล่าว เพราะท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในฮะดีษบันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 1163 เตือนผู้ชายคนหนึ่งที่เขาเข้ามาถึงมัสญิดและนั่งทันที ท่านนบี ﷺ ก็ได้กล่าวด้วยความว่า “เมื่อคนหนึ่งในกลุ่มพวกเจ้าเข้าไปยังมัสญิด เขาอย่าได้นั่งจนกว่าจะละหมาดสองร็อกอ์ก่อน” แต่หากเขาตั้งใจนั่งหรือนั่งนาน เขาไม่ควรที่จะละหมาดเพราะช่วงเวลาได้ผ่านพ้นไปแล้ว

ส่วนการละหมาดสุนัตตะฮียะตุลมัสญิดขณะเคาะฆิบกำลังคุฏบะฮฺวันศุกร์เป็นเรื่องที่บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่เห็นต่างกันดังนี้

บรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัลฮะนะฟียะฮฺและกลุ่มอัลมาลิกียะฮฺเห็นว่า ไม่ควรละหมาด ตะฮียะตุลมัสนู๊ดขณะเคาะฎีบกำลังคุฏบะฮฺวันศุกร์ แต่ควรนั่งฟังคุฏบะฮฺด้วยความตั้งใจ ดังหลักฐาน จากอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية 204)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสดับฟังอัลกุรอานนั้น เถิด และจงนั่งเงียบเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮฺ อัลอะอฺรอฟ : อายะฮฺ 204)

ทั้งสองกลุ่มข้างต้นเห็นว่า เมื่อคนที่เข้าไปยังมัสญิดละหมาดสองร็อกอ์อัตขณะอิหม่าม กำลังคุฏบะฮฺก็จะขัดแย้งกับอายะฮฺที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานให้ทุกคนตั้งใจฟัง เพราะ เนื้อหาที่ปรากฏในคุฏบะฮฺล้วนเป็นคำสอนที่มาจากอัลกุรอาน จึงควรแก่การตั้งใจฟังเป็นอย่างยิ่ง (al-Māwardī,1994 : 2/429 ; Abū Hayyān,1993 : 4/448)

และบรรดาอุละมาอ์ทั้งสองกลุ่มข้างต้นได้หยิบยกหลักฐานในเรื่องนี้จากอัลฮะดีษที่ เล่าจากญาบิรฺ เป็น อับดุลลอฮ์ ﷺ เล่าว่า

أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ فَجَعَلَ يَتَخَطَّى النَّاسَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((اجْلِسْ فَقَدْ آذَيْتَ وَآتَيْتَ))

(أخرجه ابن ماجه ، 2005 : 1115)

ความว่า มีผู้ชายคนหนึ่งเข้าไปยังมัสญิดในวันศุกร์ ขณะที่ท่าน เราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กำลังคุฏบะฮฺ ผู้ชายคนนั้นได้ข้ามแถวคน ข้างหน้า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ก็เลยกล่าวว่า เจ้าจงนั่งเพราะเจ้า ทำให้คนอื่นเดือดร้อนและเจ้ามาสายเอง

(บันทึกโดย Ibn Mājah,2005 : 1115)

นอกจากนี้ ยังมีฮะดีษบทอื่นที่ทั้งสองกลุ่มข้างต้นได้หยิบยกเป็นหลักฐานยืนยันว่าผู้ที่ เข้าไปยังมัสญิดขณะเคาะฎีบกำลังคุฏบะฮฺบนมินบ์รสามารถนั่งฟังคุฏบะฮฺทันทีโดยไม่จำเป็นต้อง ละหมาดตะฮียะตุลมัสนู๊ดแต่ประการใด และยังมีอีกหลายฮะดีษ มีความหมายคล้ายคลึงกับฮะดีษ ข้างต้น โดยมีความหมายว่า เมื่ออิหม่ามกำลังคุฏบะฮฺ ไม่มีการละหมาดและพูดคุยใดๆ จนกว่าอิหม่าม เสร็จสิ้น

จากอายะฮ์และฮะดีษข้างต้นพบว่า การคุกบะฮ์เป็นการนำเสนอหลักการศาสนาที่มีอายะฮ์อัลกุรอานและอัลฮะดีษที่ผู้ฟังไม่ควรพุดคุยและกระทำการใดๆ แม้กระทั่งละหมาดตะฮียะตุลมัสนูตและพุดคุยใดๆ แม้การห้ามมิให้ผู้อื่นเงยบเสียงก็ตาม

แต่บรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัชฮาฟีอียะฮ์และกลุ่มอัลฮะนาบิละฮ์เห็นว่า การละหมาดตะฮียะตุลมัสนูตขณะเคาะฎิบกำลังคุกบะฮ์วันศุกร์เป็นที่อนุญาตให้ปฏิบัติได้ ด้วยหลักฐานที่เล่าจากญาบิร เป็น อับดุลลอฮ์ رضي الله عنه เล่าว่า

جَاءَ سُلَيْكُ الْعَطْفَانِي يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاعْدُ عَلَى الْمَنْبِرِ
فَقَعَدَ سُلَيْكُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ ((أَرَكْتَ رَكَعَتَيْنِ
((قَالَ لَا . قَالَ ((قُمْ فَارْكَعَهُمَا))

(أجرجه مسلم ، 2005 : 875)

ความว่า สุลัยก อัลดะฮะฟานียะฮ์ได้เข้ามายังมีสนูตในวันศุกร์ขณะที่ท่านเราะฮ์อูลลอฮ์ رضي الله عنه นั่งบนมินบาร สุลัยกก็ได้นั่งก่อนละหมาดตะฮียะตุลมัสนูต ท่านนบี ﷺ ก็ได้ถามเขาว่า คุณละหมาดสองร็อกออตแล้วหรือยัง เขาตอบว่า ยังอีก ท่านนบีก็กล่าวว่า ดังนั้นเจ้าจงลุกขึ้นละหมาดสองร็อกออต

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 875)

และยังมีฮะดีษที่มีความหมายคล้ายคลึงกับฮะดีษข้างต้นอีกมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฮะดีษที่ท่านนบี ﷺ กล่าวให้มีการละหมาดตะฮียะตุลมัสนูตเมื่อเข้าไปยังมีสนูต และฮะดีษที่ท่านถามสุลัยก رضي الله عنه ว่าละหมาดตะฮียะตุลมัสนูตแล้วหรือยัง ทั้งก่อนคุกบะฮ์และขณะคุกบะฮ์ ท่านนบี ﷺ ให้เขาลุกขึ้นยืนละหมาดอย่างรววดรัดเพื่อจะได้ฟังคุกบะฮ์ต่อไป (al-Nawawiy, 1999 : 4/358)

2.6.3 การละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์

การละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์คือการละหมาดสุนัตหลังอะซานแรก (สำหรับมัสนูตที่มีการอะซานสองครั้งในวันศุกร์) ก่อนที่จะมีการคุกบะฮ์ ซึ่งการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์นี้ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเคาะฎิบเพียงคนเดียวแต่รวมถึงบรรดาผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ที่อยู่ในมัสนูตขณะนั้นด้วย ซึ่งในเรื่องนี้บรรดาอุละมาอ์มีความเห็นออกเป็น 2 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. กลุ่มแรกเห็นว่าไม่มีการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ก่อนคฺฎูบะฮ์วันศุกร์คือกลุ่มมัซฮับอิหม่ามมาลิก อะฮฺหมัด และกลุ่มหนึ่งจากลูกศิษย์ของอิหม่ามอัชชาฟีอียฺ (al-Shāfi‘iyy,2001 : 1/197 ; Ibn Qudāmah, 1997 : 3/250)

เหตุผลที่กลุ่มข้างต้นมีความคิดเห็นดังกล่าวนี้เนื่องจาก ไม่ปรากฏชัดเจนในสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ว่าท่านละหมาดสุนัตก่อนคฺฎูบะฮ์ในบ้านหรือในมัสญิด เนื่องจากปกติท่านจะเข้าไปยังมัสญิดในวันศุกร์ท่านจะเดินขึ้นมินบร่ทันที่ พร้อมกับหันหน้าและกล่าวสลามแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ โดยไม่มีการอะซานใดๆ ก่อนหน้านั้น หลังจากนั้นบิลาล เบน เราะบะฮฺ ﷺ ก็จะอะซานเป็นการเรียกร้องให้ทุกคนทราบว่าคุณบะฮ์วันศุกร์กำลังจะเริ่มขึ้นในไม่ช้า โดยที่ท่านนบี ﷺ นั่งบนมินบร่พร้อมที่จะนำเสนอคฺฎูบะฮ์ เช่นเดียวกับบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ที่ไม่มีใครละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ แต่พวกเขาละหมาดสุนัตต่างๆ ก่อนที่ท่านนบี ﷺ จะเข้าไปยังมัสญิด

ในเรื่องนี้ อิบน์ ก็อยยิม มีทัศนะเกี่ยวกับการละหมาดก็อบลียะฮ์โดยกล่าวว่า “นั่นเป็นสิ่งที่ประจักษ์เห็นอย่างชัดเจน แล้วบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์เมื่อใดหรือ? คนที่คิดว่าพวกเขาละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์สองร็อกอ์หลังจากบิลาล ﷺ อะซานนั้น ย่อมเป็นคนที่โง่เขลาเป็นอย่างยิ่ง (Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1998 : 1/189) เป็นการยืนยันว่าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ไม่ได้ละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์แก่ประการใด

2. กลุ่มที่สอง เห็นว่ามีสุนัตก็อบลียะฮ์ก่อนคฺฎูบะฮ์วันศุกร์ คือกลุ่มหนึ่งจากมัซฮับอิหม่ามอัชชาฟีอียฺและอะฮฺหมัด บางท่านเห็นว่าถึงสี่ร็อกอ์ตามกลุ่มอัสฮะนียะฮ์และกลุ่มอิหม่ามอะฮฺหมัด (Ibn Qudāmah, 1997 : 3/249 ; al-Nawawiy, 1999 : 4/429) โดยให้เหตุผลว่า อิบน์ อุมร์ ﷺ เคยละหมาดยาวก่อนและหลังจากละหมาดวันศุกร์ เขาได้ละหมาดสองร็อกอ์ที่บ้านโดยเล่าว่าท่านนบี ﷺ ก็ได้ปฏิบัติดังนั้นเช่นกัน (บันทึกโดย Abu Dāwūd,2005 : 1128) และพวกเขาเห็นว่าการละหมาดวันศุกร์นั้นเป็นการย่อละหมาดศุฮรีสองร็อกอ์ จึงต้องมีการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ให้เท่ากับละหมาดศุฮรี จึงได้เทียบระหว่างละหมาดวันศุกร์กับละหมาดศุฮรี (Ibn Taymiyyah, 1993 : 24/190 ; Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1998 : 1/432)

จากการศึกษาสองทัศนะข้างต้นผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การที่ท่านนบี ﷺ ละหมาดยาวก่อนละหมาดวันศุกร์นั้นไม่ใช่ละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ แต่เป็นการละหมาดสุนัตมุฏลัก เพราะในวันศุกร์หลังจากเวลาเที่ยงวันท่านจะเข้าไปยังมัสญิดมุ่งหน้าขึ้นมินบร่พร้อมที่จะนำเสนอคฺฎูบะฮ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ส่วนละหมาดที่ท่านได้ถามเศาะฮาบะฮ์คนหนึ่งที่ได้เดินเข้าไปยังมัสญิดขณะท่านกำลังคฺฎูบะฮ์นั้นไม่ใช่การถามถึงละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ แต่เป็นละหมาดสุนัตตะฮียะฮ์ตุลมัสญิด และเหตุผลที่ว่าละหมาดวันศุกร์นั้นเป็นการย่อแทนการละหมาดศุฮรีก็ไม่ใช่เหตุผลพอที่จะรับได้เพราะพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในวันศุกร์เป็นพิธีกรรมเฉพาะที่มีการคฺฎูบะฮ์ และการละหมาดที่ต้องอ่านดังที่ไม่

เหมือนกับละหมาดศุฮรี และอีกหนึ่งเหตุผลคือคือท่านนบี ﷺ อยู่ในช่วงเดินทาง ท่านไม่ได้ละหมาดสุนัตทั้งก็อบลัยฮฺและบะอดียะฮฺ แต่ท่านจะละหมาดสุนัตก็อบลัยฮฺสี่ร็อกออตต่อเมื่อท่านอยู่ในภาวะปกติ แต่หากละหมาดตะฮียะตุลมัสนู๊ดและละหมาดสุนัตมุญลักสำหรับผู้ที่ประสงค์ปฏิบัติถือว่าเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ ดังหลักฐานจากฮะดีษเล่าจากอับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมัยรฺ ร่อฮะฮฺ ว่า ท่านนบี ﷺ กล่าวด้วยความว่า ผู้ใดที่อาบน้ำ หลังจากนั้นเขาได้ไปมัสญิดเพื่อละหมาดวันศุกร์ เขาละหมาดสุนัตที่ถูกกำหนดไว้ หลังจากนั้นเขาสดับฟังคุฏบะฮฺจนเสร็จสิ้น หลังจากนั้นเขาได้ละหมาดพร้อมกับอิหม่าม เขาจะได้รับ การอภัยโทษระหว่างวันศุกร์และเพิ่มอีกสามวัน (บันทึกโดย Muslim,2005 : 857) และฮะดีษที่เล่าจาก อับซะอิด อัลคุดรีฮฺ และอับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมัยรฺ ร่อฮะฮฺ ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวด้วยความว่า ผู้ใดที่อาบน้ำในวันศุกร์พร้อมกับสวมใส่อาภรณ์ที่ดีที่สุดและใสน้ำหอม (หากเขามีน้ำหอม) หลังจากนั้นเขาได้ไปยังสถานที่ละหมาดวันศุกร์โดยไม่เดินข้ามไหล่คนที่กำลังนั่ง หลังจากนั้นเขาได้ละหมาดสุนัตที่พระองค์อัลลอฮฺทรงบัญญัติไว้ หลังจากนั้นเขาเจียบสดับฟังคุฏบะฮฺหลังจากอิหม่ามได้ออกมาจนเสร็จสิ้นการละหมาด สิ่งนั้นย่อมเป็นการลบล้างบาประหว่างวันศุกร์นี้และวันศุกร์ที่ผ่านมา อับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมัยรฺ ร่อฮะฮฺ เล่าว่า และเพิ่มอีกสามวัน พร้อมกับกล่าวว่า แท้จริงหนึ่งผลบุญนั้นทวีคูณถึงสิบเท่า (บันทึกโดย Abu Dāwūd,2005 : 343) ท่านอัลอัลบานียฺกล่าวว่า เป็นฮะดีษฮะสัน

ในเรื่องข้างต้น การอ้างว่าบรรดาเคาะฮฺบะฮฺ ได้ละหมาดสุนัตระหว่างสองถึงสิบสองร็อกอะฮฺในวันศุกร์นั้น บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นพ้องว่า ไม่มีการละหมาดสุนัตเป็นการเฉพาะก่อนละหมาดวันศุกร์แต่อย่างใด แต่หากผู้ใดประสงค์จะละหมาดสุนัตมุญลัก อนุญาตให้ละหมาดได้ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่มัสญิดจนถึงก่อนอะซาน (al-Shanqiti,1980 : 8/265)

2.7 การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนนำเสนอกุฏบะฮฺ

การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนนำเสนอกุฏบะฮฺเป็นการปฏิบัติเพื่อเตรียมตัวก่อนขึ้นนั่งบนมินบรเพื่อให้งานนำเสนอเกิดความสะดวกและถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลาม ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.7.1 การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนขึ้นมินบร

การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนขึ้นมินบรเริ่มตั้งแต่การเข้าไปในบริเวณมัสญิดจนถึงก่อนการนำเสนอคุฏบะฮฺซึ่งมีหลายประการที่ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

2.7.1.1 เวลาที่เหมาะสมสำหรับเคาะฎิบไปยังมัสญิด

การไปยังมัสญิดเนิ่นๆ ในวันศุกร์สำหรับคนทั่วไปย่อมเป็นสิ่งที่ดีและน่าชื่นชมยิ่ง เนื่องจากความประเสริฐที่มีในวันศุกร์มีมากมาย หนึ่งในนั้นคือการไปยังมัสญิดเนิ่นๆ เพื่อประกอบศาสนกิจด้วยการเนียตอติกาฟ การอ่านอัลกุรอาน การรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตลอดจนได้รับแรงบันดาลใจด้วยผลบุญที่บรรดาอิกะฮ์นั้ที่หน้าประตูมัสญิดเพื่อบันทึกผลบุญผู้ไปยังมัสญิดตั้งแต่คนแรกจนถึงเวลาอิหม่ามขึ้นมินบَّر หลังจากนั้นบรรดาอิกะฮ์ก็จะนั่งฟังคุฏบะฮ์พร้อมๆ กับผู้ร่วมละหมาด ดังหลักฐานในอัลฮะดีษที่เล่าจากอบูอุมะฮ์   ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((تَقْعُدُ الْمَلَائِكَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَعَهُمُ الصُّحُفُ يَكْتُبُونَ النَّاسَ فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ طُوِيَتِ الصُّحُفُ . قُلْتُ يَا أَبَا أُمَامَةَ لَيْسَ لِمَنْ جَاءَ بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ جُمُعَةٌ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لَيْسَ مِمَّنْ يُكْتَبُ فِي الصُّحُفِ))

(أخرجه أحمد، 1995 : 22268) وقال شعيب الأرناؤوط إسناده

حسن

ความว่า บรรดาอิกะฮ์จะนั่งที่ประตูมัสญิดในวันศุกร์โดยมีสมุดบันทึกจดบันทึกผู้คนที่ไปยังมัสญิด เพื่ออิหม่ามได้ออกมามุ่งหน้ายังแท่นมินบَّرสมุดบันทึกนั้นก็จะถูกปิด ฉันได้ถามว่า (ผู้ถามชื่ออบูฆอลิบ) โอ้อบูอุมามะฮ์สำหรับผู้ไปมัสญิดหลังจากอิหม่ามขึ้นมินบَّرจะไม่ได้รับผลบุญละหมาดวันศุกร์หรือ อบูอุมามะฮ์ตอบว่า ใช่ แต่เขาจะไม่อยู่ในสมุดที่ถูกบันทึกไว้

(บันทึกโดย Ahmad, 1995 : 22268) ท่านซุฮัยบ อัลอรรนาอูฏกล่าวว่าสะนัดฮะดีษนี้ ฮะสัน

แต่การไปยังมัสญิดสำหรับเคาะฎิบแตกต่างจากคนทั่วไป เคาะฎิบควรไปมัสญิดก่อนเวลาคุฏบะฮ์ไม่นานหรือขณะคนทั่วไปกำลังรอเวลาที่ฟังคุฏบะฮ์หลังจากดวงอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวันตกในเวลาเที่ยงวัน เพราะในเรื่องนี้ท่านนบี ﷺ ได้ทำเป็นแบบอย่างแก่ประชาชาติ โดยท่านได้ไปยังมัสญิดก่อนขึ้นมินบَّرเพียงเล็กน้อย เมื่อท่านเข้าไปยังมัสญิด ท่านจะมุ่งหน้าไปยังมินบَّرทันทีพร้อมที่นำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยการให้สลามและนั่งบนมินบَّر เช่นเดียวกับเคาะฎิบทุกมัสญิดเมื่อไปถึงที่มัสญิดแล้วควรกล่าวสลามแก่คนที่นั่งรอและขึ้นมินบَّرทันทีโดยไม่ละหมาดสุนัตตะฮียะตุลมัสญิดเพื่อเตรียมพร้อมที่จะนำเสนอคุฏบะฮ์ โดยหันหน้าไปยังผู้คนที่กำลังรอฟังคุฏบะฮ์ ยืนกล่าวสลาม และนั่ง

ที่เก้าอึบนมินบัจจนกว่าอะซานเสร็จสิ้น (al-Shāfi‘iyy,2001 : 1/323 ; Ibn Qudāmah, 1997 : 3/159 ; al-Nawawiy, 1999 : 4/358)

ดังนั้น การไปยังมัสญิดในวันศุกร์สำหรับเคาะฎิบไม่ควรไปก่อนเวลา แต่ควรปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ที่ไปก่อนคุฏบะฮ์เพียงเล็กน้อย แต่หากเคาะฎิบไปยังมัสญิดเนิ่นๆ ก่อนถึงเวลาอะซานถือว่าไม่ผิดแต่ส่วนทางกับสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ยกเว้นหากมีเรื่องจำเป็นสำหรับเคาะฎิบที่ต้องไปยังมัสญิดเพื่อกิจการมัสญิดหรือด้วยเหตุผลใดเหตุผลหนึ่งถือว่าไม่เป็นที่ต้องห้าม

2.7.1.2 การละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์สำหรับเคาะฎิบ

การละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์คือการละหมาดสุนัตสองร็อกอ์ตหลังจากอะซานก่อนเคาะฎิบจะขึ้นไปนั่งบนมินบัจในวันศุกร์ การละหมาดสุนัตดังกล่าวเป็นเรื่องที่บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่เห็นต่างทั้งกลุ่มที่เห็นว่ามี การละหมาดสุนัตและกลุ่มที่เห็นว่าไม่มีการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์เนื่องจากหลักฐานที่ปรากฏไม่ชัดเจนว่าท่านนบี ﷺ ละหมาดสุนัตดังกล่าวที่บ้านหรือไม่ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ การปฏิบัติของท่านอุมัยร อัสศิดดีกและการปฏิบัติของท่านอุมัร เป็น อัลค็อฎบอบ $\wedge$ ที่มีสัจญ์เพราะในช่วงดังกล่าวการอะซานเกิดขึ้นหลังจากเคาะฎิบขึ้นไปนั่งบนมินบัจเพียงครั้งเดียว แต่เมื่อครั้งสมัยการปกครองของท่านอูษมาน เบน อัฟฟาน رضي الله عنه ปรากฏว่าผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในนครมะดีนะฮ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วยปัจจัยหลายอย่างดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه จึงมีคำสั่งให้มีการอะซานก่อนเคาะฎิบจะขึ้นมินบัจเพื่อให้ทุกคนได้รู้ว่าเวลาละหมาดวันศุกร์ได้มาถึงแล้วและให้เตรียมพร้อมมุ่งหน้าไปยังมัสญิดอย่างพร้อมเพรียงกัน

ในเรื่องการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์สำหรับเคาะฎิบและผู้ร่วมละหมาดทุกคนนั้น บรรดาอุละมาอ์ อาทิอิหม่ามมาลิก อะฮฺหมัด และหนึ่งทัศนะของอิหม่ามอัชชาฟีอีย เห็นว่าท่านนบี ﷺ ไม่เคยละหมาดสุนัตดังกล่าวทั้งที่บ้านและที่มีสัจญ์ก่อนขึ้นมินบัจ เช่นเดียวกับละหมาดสุนัตอิดทั้งสองที่ไม่มีการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ (al-Shāfi‘iyy,2001:2/195 ; Ibn Qudāmah, 1997: 3/250)

แต่ทัศนะของอิหม่ามอูษมาน เบน อัฟฟาน رضي الله عنه และหนึ่งทัศนะของอิหม่ามอัชชาฟีอีย เห็นว่าการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์สามารถปฏิบัติได้สองร็อกอ์ต โดยให้เหตุผลว่า การละหมาดวันศุกร์นั้นเปรียบเสมือนกับการละหมาดศุฮฺริที่มีละหมาดสุนัตทั้งก่อนและหลัง และการละหมาดวันศุกร์เป็นการย่อละหมาดศุฮฺริจากสี่ร็อกอ์ตเป็นสองร็อกอ์ต เมื่อมีการละหมาดศุฮฺริในวันปกติ ย่อมมีการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์เสมอ ฉะนั้นเมื่อเทียบกับวันปกติแล้วการละหมาดวันศุกร์จึงควรมีการละหมาดสุนัต ก็อบลียะฮ์เหมือนกับละหมาดศุฮฺริ โดยอ้างอัลอะดิษที่เล่าจากอับดุลลอฮฺ เบน อัมร $\wedge$ ว่า

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ رَكَعَتَيْنِ ، وَبَعْدَهَا رَكَعَتَيْنِ ، وَبَعْدَ الْمَغْرَبِ رَكَعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ ، وَبَعْدَ الْعِشَاءِ رَكَعَتَيْنِ وَكَانَ لَا يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ))
(أُحْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ ، 2005 : 937)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ละหมาดสุนัตก่อนศุริสองร็อกออต และหลังศุริสองร็อกออต และหลังมัฆริบสองร็อกออตในบ้านท่าน และหลังอิซาอสองร็อกออต และท่านจะไม่ละหมาดสุนัตสองร็อกออตยกเว้นหลังจากละหมาดวันศุกร์จนกว่าท่านจะลุกย้ายไป
(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 937)

และอ้างจากอัลฮะดีษที่เล่าจากนาฟิอ์ ฎ็อว่า อิบน์ อุมร์ ฎ็อ ได้ละหมาดสุนัตยาวก่อนละหมาดวันศุกร์ และละหมาดสองร็อกออตหลังจากละหมาดวันศุกร์ที่บ้านท่าน เขากล่าวต่อไปว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ปฏิบัติดังกล่าว (บันทึกโดย Abu Dāwūd, 2005 : 1128) และอ้างจากอัลฮะดีษที่บ้านทีกโดยอัตติรมิซีย์ว่า अब್ದุลลอฮ์ เป็น มัสอูด ฎ็อ ได้ละหมาดสี่ร็อกออตก่อนละหมาดวันศุกร์และสี่ร็อกออตหลังจากละหมาดวันศุกร์ (บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 2005 : 523) ซึ่งทั้งสองฮะดีษนี้ อัลอัลบานีย์ก็กล่าวว่าเป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮ

เมื่อพิจารณาหลักฐานจากทั้งสองกลุ่ม ผู้วิจัยเห็นว่า หลักฐานที่ปรากฏในอัลฮะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรีย์ข้างต้นที่หมายถึงคือการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ศุริแต่ไม่ใช่สุนัตก็อบลียะฮ์ละหมาดวันศุกร์ อีกทั้งท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะลีหะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่ท่าน ฎ็อ ไม่เคยละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ก่อนละหมาดวันศุกร์แต่อย่างใดทั้งที่บ้านและที่มัสญิด เป็นหลักฐานที่ชัดเจนว่าการละหมาดดังกล่าวไม่ใช่สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อย่างชัดเจน ถึงแม้บรรดาอะลิมะฮ์จะเทียบกับการละหมาดสุนัตก็อบลียะฮ์ก่อนละหมาดศุริก็ตาม และอาจเป็นไปได้ที่ท่านอิบนุ อุมร์ ฎ็อ ได้กล่าวว่าท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดยาวก่อนละหมาดวันศุกร์นั้นเป็นการละหมาดสุนัตมุญลักหรือละหมาดฎุฮา เพราะท่านถือว่าวันศุกร์เป็นวันประเสริฐที่ควรแก่การประกอบศาสนกิจมากกว่าวันปกติทั่วไป

2.7.1.3 การก้าวเดินขึ้นมินบَّر

บรรดาอะลิมะฮ์เห็นพ้องว่าเมื่อท่านนบี ﷺ ก้าวเท้าเข้าไปยังมัสญิดท่านก้าวด้วยเท้าขวาและออกจากมัสญิดด้วยเท้าซ้ายและการทำงานของท่านทุกอย่างท่านจะเริ่มด้วยทางขวามากกว่าทางซ้าย เช่นเดียวกับการก้าวเดินขึ้นมินบَّرที่บรรดาอะลิมะฮ์เห็นว่าท่านก้าวเดินขึ้นมินบَّرด้วยเท้าขวาเมื่อถึงเวลาคุฏบะฮ์วันศุกร์เนื่องจากการปฏิบัติสิ่งที่ดีงามนั้นควรเริ่มด้วยทางขวาก่อน ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ ฎ็อว่า

((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي تَنْعُلِهِ وَتَرَجُلِهِ وَطُهُورِهِ وَفِي شَأْنِهِ
كُلِّهِ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 168)

ความว่า ท่านนบี ﷺ รักการปฏิบัติด้วยทางขวา ก่อน ทั้งการสวม
รองเท้า การหวีผม การอาบน้ำละหมาดและทุกกิจการ

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 168)

เป็นที่ประจักษ์ว่าการก้าวเดินขึ้นมินบ์ในวันศุกร์ของท่านนบี ﷺ เป็นการปฏิบัติ
ศาสนกิจในมัสญิดที่เป็นแบบอย่างแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ และประชาชาติที่ท่านได้ก้าวเดินด้วยเท้า
ขวาอย่างแน่นอน เช่นเดียวกับการเดินลงจากมินบ์ท่านได้ก้าวเดินด้วยเท้าซ้ายเมื่อเทียบกับการก้าว
เดินออกจากมัสญิด หรือท่านอาจก้าวเดินด้วยเท้าขวาก็ได้ เนื่องจากการลงจากมินบ์เป็นการ
ประกอบศาสนกิจคุณะฮ์ที่เชื่อมต่อการละหมาดวันศุกร์ แต่การก้าวออกจากมัสญิดเป็นการออก
จากสถานที่อิบาดะฮ์ไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อประกอบกิจการคุณะฮ์ ซึ่งในเรื่องนี้ อิบน์ ตัยมียะฮ์ ได้
กล่าวเกี่ยวกับการใช้มือและเท้าข้างใดก่อนนั้นย่อมมีความประเสริฐตามความเหมาะสมที่ถูกกำหนดไว้
แล้ว บางครั้งจำเป็นต้องใช้พร้อมกันทั้งสองข้าง บางครั้งต้องใช้ข้างใดข้างหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ใน
หลักการชะรีอะฮ์ เมื่อจำเป็นต้องใช้มือหรือเท้าข้างใดข้างหนึ่งที่เป็นความดีและศิริมงคล ท่านนบี ﷺ
มักเริ่มด้วยข้างขวาก่อนข้างซ้าย เช่นการอาบน้ำละหมาด การล้าง การแปรงฟัน การสวมเสื้อผ้า การ
รับประทานอาหาร เป็นต้น (Ibn Taymiyyah, 1993 : 21/65)

2.7.2 การปฏิบัติตนของเคาะฎิบหลังจากขึ้นมินบ์

การปฏิบัติตนของเคาะฎิบหลังจากขึ้นมินบ์เป็นการปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของท่านนบี
ﷺ ที่ได้ปฏิบัติเป็นประจำ มีทั้งการให้สลามและนั่งบนมินบ์ การยืนขณะนำเสนอคุณะฮ์ การนั่ง
ระหว่างสองคุณะฮ์ การถือไม้เท้าของเคาะฎิบ และการหันหน้าไปยังผู้ฟังขณะคุณะฮ์ดังต่อไปนี้

2.7.2.1 การให้สลามแก่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์

การกล่าวสลามแก่ผู้ร่วมละหมาดหลังจากเดินขึ้นบนมินบ์ของเคาะฎิบเป็นเสมือน
กับพิธีกรรมที่จำเป็นต้องปฏิบัติ เพราะบรรดาอะลิมะฮ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเมื่อท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติเป็น
แบบอย่างทุกครั้งที่ท่านขึ้นบนมินบ์ก่อนนำเสนอคุณะฮ์วันศุกร์ก็จำเป็นต้องปฏิบัติตาม แต่หาก

เคาะฏีบคนใดลื้มกล่าวสลามจะมีผลต่อการนำเสนออัญญะฮ์หรือไม่ บรรดาอุละมาอ์มีสองทัศนะในเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

ทัศนะแรกจากอิบนุ อับบาส อิบนุ อัซซุบัยร อัซซาฟิอีย และอะฮหมัดเห็นว่าสุนัตสำหรับเคาะฏีบกล่าวสลามสองครั้งคือเมื่อเข้าไปในบริเวณมัสญิดที่มีผู้ร่วมละหมาดนั่งอยู่หรือกล่าวสลามแก่ผู้ที่นั่งข้างๆ มินบَّرและกล่าวสลามหลังจากเดินขึ้นไปยังมินบَّرก่อนนั่งพัก (al-Nawawiy,1999 : 4/383) โดยอ้างหลักฐานจากอัลฮะดีษที่เล่าจาก ญาบิร เบน อับดิลลาฮ์ رضي الله عنه ว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ))

(أخرجه ابن ماجه ، 2005 : 1109) وقال الألباني حديث حسن

ความว่า เมื่อท่านนบี ﷺ ขึ้นไปยังมินบَّرท่านจะกล่าวสลาม

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 2005 : 1109)ท่านอัลอัลบานีย์ก็กล่าวว่า

เป็นฮะดีษอะสัน

ถึงแม้ฮะดีษนี้เป็นที่ถกเถียงระหว่างบรรดาอุละมาอ์ว่าอยู่ระหว่างฎะอ์อีฟ อ่อนทางสายรายงานหรือเป็นฮะดีษเมาฎูอ์ แต่ท่านอัลอัลบานีย์ได้กล่าวว่าฮะดีษข้างต้นเป็นเศาะฮิฮ์ (al-Albānī, 1413 : 5/106 ฮะดีษหมายเลข 2076)

ทัศนะที่สองเป็นทัศนะของออบูฮะนีฟะฮ์และมาลิกเห็นว่าการกล่าวสลามของเคาะฏีบหลังจากขึ้นไปยังมินบَّرเป็นมักรูฮ์ เพราะท่านนบี ﷺ ไม่เคยกล่าวสลาม ก่อนนั่งบนมินบَّر แต่ท่านกล่าวสลามหลังจากก้าวเดินเข้าไปยังมัสญิด ไม่ใช่หลังจากขึ้นไปยังมินบَّر เพราะไม่ปรากฏหลักฐานการกล่าวสลามจากท่านนบี ﷺ แต่ประการใด (Mālik bin Anas al-Aṣḥabī,1994 : 1/231)

จากการศึกษาหลักฐานและทัศนะทั้งสองกลุ่มข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ถึงแม้บรรดาอุละมาอ์บางท่านเห็นฮะดีษที่ถูกหยิบยกในเรื่องดังกล่าวเป็นฮะดีษที่อ่อนถึงแม้อัลอัลบานีย์เห็นว่าเป็นฮะดีษเศาะฮิฮ์ แต่เมื่อพิจารณาการกล่าวสลามทุกครั้งที่มีพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่ง ผู้ที่เป็นคนสำคัญในพิธีนั้นก่อนที่จะเริ่มกระทำการใดๆ ที่เป็นศิริมงคลควรกล่าวสลาม ยิ่งเป็นอัญญะฮ์อันศุรที่มีคนจำนวนมากกำลังรอการฟังด้วยความตั้งใจ เคาะฏีบยิ่งควรกล่าวสลามถึงแม้เป็นการกล่าวสั้นๆ ก็ตาม

2.7.2.2 การถือไม้เท้าขณะนำเสนออัญญะฮ์

การถือไม้เท้าของเคาะฏีบขณะยื่นนำเสนออัญญะฮ์บนมินบَّرเป็นสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ซึ่งมีหลักฐานจากอัลฮะดีษในเรื่องนี้ อาทิ อัลฮะดีษบันทึกโดย Abu Dāwūd,2005 : 1096,1147 และอัลฮะดีษบันทึกโดย Ibn Khuzaymah,1980 : 2/1452 เป็นต้น แต่ในอัลฮะดีษดังกล่าวท่านนบี ﷺ ถือไม้เท้าในบางครั้งและถือไม้ธนูในบางครั้ง

จากการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ เป็นประจำทุกวันศุกร์นั้น บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่มีทัศนะว่าการถือไม้เท้าหรือไม้ธนูขณะนำเสนอกฎบะฮฺบนมินบ์รนั้นเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง (Malik bin Anas al-Aṣḥabī, 1994 : 1/232 ; al-Shāfi‘ī, 2001 : 2/409) แต่มีทัศนะจากอันนะวะวีย์ เห็นว่า สุนัตให้มีการถือไม้เท้า ไม้ธนู ดาบหรือสิ่งอื่นที่มีลักษณะเหมือนไม้เท้า (al-Nawawiy, 1999 : 4/357) และทัศนะอุละมาอ์อื่นหลายท่านก็เห็นสอดคล้องกับทัศนะของอันนะวะวีย์ เนื่องจากบางท่านเห็นว่า ประเทศที่ได้รับการขยายดินแดนด้วยดาบ เคาะฎิบควรถือดาบขณะคุฏบะฮฺ แต่ประเทศที่ขึ้นพื้นเมืองรับอิสลามด้วยความเต็มใจโดยไม่มีการสู้รบ เคาะฎิบควรถือไม้เท้าขณะนำเสนอกฎบะฮฺ

ในเรื่องข้างต้น อิบน์ ก็อยยิม อัล ญะฮิยยะฮฺ ได้กล่าวพอสังเขปว่า ท่านนบี ﷺ ไม่เคยถือดาบขณะยื่นนำเสนอกฎบะฮฺ แต่ท่านถือไม้เท้าก่อนขึ้นมินบ์ร และจะถือไม้ธนูขณะนำเสนอกฎบะฮฺก่อนเข้าสู่สมรภูมิสงคราม ซึ่งกลุ่มผู้วิชาความรู้มักเข้าใจว่าการถือดาบขณะนำเสนอกฎบะฮฺวันศุกร์เป็นการแสดงความเป็นศาสนาอิสลามอย่างแท้จริงที่ขยายดินแดนด้วยดาบ ซึ่งแท้จริงท่านนบี ﷺ ไม่เคยถือดาบขณะนำเสนอกฎบะฮฺวันศุกร์แม้แต่ครั้งเดียว (Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1994 : 1/429)

2.8 วิธีการดำเนินการในคุฏบะฮฺวันศุกร์

สิ่งที่ปรากฏในคุฏบะฮฺวันศุกร์มีทั้งรูกุน เงื่อนไข และสุนัตต่างๆ¹ ที่เคาะฎิบและผู้ฟังควรทราบและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบในการนำเสนอและการฟังคุฏบะฮฺตั้งแต่ต้นจนจบ

¹ รูกุนคุฏบะฮฺวันศุกร์ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัลฮันะฟียะฮฺมีแค่รูกุนเดียวเท่านั้นคือการกล่าวตักเตือนเพื่อให้เกิดการรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยมีเนื้อหาเป็นการแจ้งข่าวดีและตักเตือน การคุฏบะฮฺที่สั้นที่สุดเท่ากับการอ่านตะซอฮฺฮุดหรืออ่านสามอายะฮ์อัลกุรอาน ส่วนทัศนะของบรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัชชาฟีอียะฮฺและอัลฮันะบิละฮฺเห็นว่า รูกุนคุฏบะฮฺมีห้าประการคือ 1. การสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ 2. การกล่าวขออำนาจพรเสาะละวาดแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 3. การสั่งเสียผู้ฟังด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (ทั้งสองคุฏบะฮฺ) 4. อ่านหนึ่งอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานในคุฏบะฮฺใดคุฏบะฮฺหนึ่ง 5. ดุอาขอพรแก่ผู้ศรัทธาในท้ายคุฏบะฮฺที่สอง

เงื่อนไขคุฏบะฮฺ เงื่อนไขคุฏบะฮฺตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์กลุ่มอัลมาลิกียะฮฺและอัชชาฟีอียะฮฺและทัศนะหนึ่งของกลุ่มอัลฮันะบิละฮฺเห็นว่า 1. คุฏบะฮฺต้องมีสองคุฏบะฮฺโดยเคาะฎิบจะนั่งพักระหว่างสองคุฏบะฮฺ ส่วนทัศนะของอุละมาอ์กลุ่มอัลฮันะบิละฮฺเห็นว่า คุฏบะฮฺแรกเท่านั้นที่เป็นเงื่อนไขของภาระหมาตวันศุกร์ ส่วนคุฏบะฮฺที่สองเป็นสุนัต ซึ่งทัศนะนี้บรรดาอุละมาอ์ในกลุ่มอัลฮันะบิละฮ์อีกกลุ่มเห็นด้วยและสนับสนุน 2. คุฏบะฮฺทั้งสองต้องนำเสนอในท่ายืน 3. เคาะฎิบต้องอยู่ในสภาพที่สะอาดจากอะดัชขณะคุฏบะฮฺ หากมีอะดัชถือว่าคุฏบะฮฺนั้นโมฆะ แต่บางทัศนะเห็นว่า เป็นมักรูฮ 4. ต้องนั่งพักระหว่างสองคุฏบะฮฺ

ส่วนสิ่งที่เป็นสุนัตต่างๆ ที่มีในคุฏบะฮฺ คือ 1. กล่าวสลามแก่คนที่นั่งบริเวณมินบ์รก่อนขึ้นคุฏบะฮฺหากเคาะฎิบมาจากนอกบริเวณมัสญิด แต่หากเคาะฎิบนั่งพร้อมกับผู้คนที่จะละหมาตวันศุกร์ตั้งแต่ต้น เขาไม่จำเป็นต้องกล่าวสลามแก่พวกเขา 2. กล่าวสลามหลังจากขึ้นบนมินบ์รแก่ผู้คนที่กำลังรอฟังคุฏบะฮฺโดยหันหน้าไปยังผู้ฟัง 3. คุฏบะฮฺควรนำเสนอ ณ ที่สูงพอเหมาะเพื่อให้ผู้ฟังเห็นเคาะฎิบโดยจัดให้มินบ์รมีสถาบันใดเป็นอย่างน้อย 4. เคาะฎิบควรยกเสียงให้พอเหมาะเพื่อให้ผู้ฟังได้ยินและเห็นเคาะฎิบและ

ความว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮ์ เราขอสรรเสริญพระองค์ เราขอความช่วยเหลือจากพระองค์ เราขอภัยโทษจากพระองค์ เราขอหลีกเลี่ยงด้วยอัลลอฮ์จากสิ่งเลวร้ายที่มาจากตัวของเรา และสิ่งชั่วร้ายจากการงานของเรา ใครก็ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงชี้นำทาง ไม่มีใครที่สามารถทำให้เขาหลงผิดได้ และผู้ที่พระองค์ให้เขาหลงผิด ไม่มีใครสามารถชี้นำทางแก่เขาได้ ฉันขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ พระองค์ทรงเอกะ ที่ไม่มีการตั้งภาคีใดๆ และฉันขอสาบานว่า มุฮัมมัดนั้นเป็นบ่าวและศาสนทูตของพระองค์

(บันทึกโดย Abu Dāwūd, 2005 : 2118) ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นอะดีษเศาะฮียะฮ์

บางครั้งท่านเริ่มต้นคุฏบะฮ์วันศุกร์และคุฏบะฮ์ทั่วไปด้วยคุฏบะฮ์ฮาญะฮ์ ซึ่งมีเนื้อหาเหมือนกับการเกริ่นนำเบื้องต้น แต่มีการอ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอานเพื่อเป็นการตอกย้ำให้ทุกคนเห็นความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเพื่อตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์ ดังอายะฮ์ต่อไปนี้

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

(سورة آل عمران : آية 102)

ความว่า โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงยำเกรงอัลลอฮ์อย่างแท้จริงเถิด และพวกเจ้าจงอย่าตาย เป็นอันขาดนอกจากในสถานะที่พวกเจ้าเป็นผู้มอบน้อมเท่านั้น

(สุเราะฮ์ อาละอิมรอน : อายะฮ์ 102)

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَحَدِثٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ

مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾﴾

(سورة النساء : آية 1)

ความว่า มนุษยชาติทั้งหลาย ! จงยำเกรงพระเจ้าของพวกเจ้าที่ได้บังเกิดพวกเจ้ามาจากชีวิตหนึ่ง และได้ทรงบังเกิดจากชีวิตนั้นซึ่ง

คูครองของเขา และได้ทรงให้แพร่สะพัดไปจากทั้งสองนั้น ซึ่ง
บรรดาชายและบรรดาหญิงอันมากมาย และจงยำเกรงอัลลอฮ์ที่
พวกเจ้าต่างขอกัน ด้วยพระองค์ และพึงรักษาเครีอญาตี แท้
จริงอัลลอฮ์ทรงสอดส่องดูพวกเจ้าอยู่เสมอ

(สุเราะฮฺ อันนิซาอ : อายะฮฺ 1)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ
أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا
﴿٧١﴾﴾

(سورة الأحزاب: آية ٧٠ - ٧١)

ความว่า โอ้อบรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย ! จงยำเกรงอัลลอฮ์ และจงกล่าว
ถ้อยคำที่เที่ยงธรรมเถิด พระองค์จะทรงปรับปรุงการงานของพวก
เจ้าให้ดีขึ้นสำหรับพวกเจ้า และจะทรงอภัยโทษความผิดของพวก
เจ้าให้แก่พวกเจ้าและผู้ใดเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์และร่อซูลของ
พระองค์ แน่อนเขาได้รับความสำเร็จใหญ่หลวง

(สุเราะฮฺ อัลอะหزاب : อายะฮฺ 70-71)

ทุกครั้งที่มีการเริ่มต้นศุภะฮ์วันศุกร์ ท่านนบี ﷺ จะสรรเสริญสุดดีพระองค์อัลลอฮ์
ﷻ ที่ควรแก่การสรรเสริญยิ่งพร้อมกับสิ่งเสียบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ด้วยการยำเกรงต่อพระองค์
หลังจากนั้นท่านจะเข้าสู่เนื้อหาศุภะฮ์ด้วยการกล่าวประโยคตักเตือนและให้ข้อคิด (‘Abd al-Hamid
Shākir,1995 : 24-29 ; Ibn Qudāmah,1997 : 3/173-174)

เคาะฎิบสามารถเริ่มต้นศุภะฮ์ด้วยบทเกริ่นนำอื่นที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญ
พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวขออานวายนพรเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ และกล่าวคำว่า بَعْدَ مَا ความว่า
ประโยคที่จะกล่าวต่อไปจะมาจากนี้ ต่อด้วยการอ่านอัลฮะดีษหนึ่งบทเป็นการสั่งเสีย และหลังจาก
นั้นเคาะฎิบจะต่อด้วยประโยคต่อไปนี้เพื่อเป็นเตือนสติผู้ฟัง

((... فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ
وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ بَدْعَةٍ (...))

(أخرجه مسلم ، 2005 : بعض من حديث 867)

ความว่า ...แท้จริงพระดำรัสที่ดีที่สุดคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์
 ทางนำที่ดีที่สุดคือทางนำที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด กิจการที่เลว
 ที่สุดคือกิจการที่กุกู้ขึ้นและทุกการงานที่บิดอะฮ์คือการงานที่หลง
 ทาง...

(บันทึกโดย Muslim,2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 867)

2.8.1.2 การกล่าวขออำนาจพร(เศาะละวาต) แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

การกล่าวขออำนาจพรแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นรูกุนที่เคาะฎิบต้อง
 กล่าวทั้งในสองคุฏบะฮ์ สำหรับบรรดาอุละมาอ์ที่เห็นว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์มีสองคุฏบะฮ์ หรือกล่าวเฉพาะ
 ในคุฏบะฮ์แรกเท่านั้นสำหรับบรรดาอุละมาอ์ที่เห็นว่ามีแค่คุฏบะฮ์เดียว แต่บางทีคนเห็นว่าการกล่าว
 เศาะละวาตเป็นเพียงสุนัตเท่านั้น (al-'Ainyi,1990 : /72)

สำนวนการเศาะละวาตแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ท่านได้สอนแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ นั้นมี
 หลายสำนวน อาทิ สำนวนที่ปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าจากอบู ฮุัยมัด อัศฮาดีษีย์ ﷺ ว่า บรรดา
 เศาะฮาบะฮ์ ﷺ ได้ถามท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ เราจะกล่าวขออำนาจพรเศาะละวาตแต่ท่าน
 อย่างไร? ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ก็ตอบว่า พวกเจ้าจงกล่าว

((اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ،
 كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ
 ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 3369)

ความว่า โอ้พระองค์อัลลอฮ์ จงอำนาจพรแก่มุฮัมมัด บรรดา
 ภรรยาของท่าน และทายาทของท่าน ดังที่พระองค์ได้อำนาจพร
 แก่ครอบครัวอิบรอฮีม และจงให้ศิริมงคลแก่มุฮัมมัด บรรดา
 ภรรยาของท่าน และทายาทของท่าน ดังที่พระองค์ได้อำนาจพร
 แก่ครอบครัวอิบรอฮีม แท้จริงพระองค์เท่านั้นที่ควรแก่การ
 สรรเสริญและมีเกียรติยิ่ง

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 3369)

หรือด้วยสำนวนอื่นที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน เช่น อัลฮะดีษที่บันทึกโดย
 al-Bukhāriy,2005 : 3369,4798,6357,6358,6360 และสำนวนที่บรรดาผู้บันทึกโดยอัลฮะดีษใน
 เรื่องที่เกี่ยวกับการกล่าวขออำนาจพรแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.8.1.3 การกล่าวประโยค "อัมมา บะอูด (أُمَّا بَعْدُ) ในคฺฎบะฮฺ

การกล่าวประโยค أُمَّا بَعْدُ ในคฺฎบะฮฺวันศุกร์เป็นสุนัตและเป็นสุนนะฮฺตามแบบอย่างที่ท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติไว้เพื่อแยกแยะระหว่างประโยคเกริ่นนำกับประโยคที่จะกล่าวต่อไปที่เป็นบทเริ่มต้นของเนื้อหาคฺฎบะฮฺ ซึ่งในเรื่องนี้ อิหม่ามอัลบุคอรีได้กำหนดหนึ่งบทว่าด้วยการคฺฎบะฮฺวันศุกร์คือบทที่ 29 เรื่องการกล่าวประโยค "อัมมา บะอูด ในคฺฎบะฮฺ เป็นอะดีษที่เล่าจากอิกริมะฮฺ จาก अबดุลลอฮฺ เป็น อัลอับบาส رضي الله عنه ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าว أُمَّا بَعْدُ ทุกครั้งที่มีการนำเสนอคฺฎบะฮฺ ทั้งคฺฎบะฮฺวันศุกร์และอื่นๆ

ประโยคข้างต้น บางครั้งบรรดาอุละมาอ์ใช้แทนกับคำว่า أُمَّا ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับคำว่า أُمَّا ซึ่งในเรื่องนี้บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะหลายความคิดเห็นว่าใครเป็นคนแรกที่กล่าวประโยคดังกล่าว บางท่านเห็นว่าเป็นคำกล่าวของนบีดาอูด عليه السلام บางท่านเห็นว่าเป็นคำพูดของท่านนบียะอฺกูบ عليه السلام หรือคำพูดของยะอฺริบ เป็น กือฮฺฏอน หรือ กะอับ เป็น ลุอัย หรือ กิส เป็น สาอิดะฮฺ (al-‘Asqolāniy,2005 : 2/404)

หลักฐานที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวประโยคดังกล่าวขณะนำเสนอคฺฎบะฮฺปรากฏในอัลอะดีษเล่าจากอัลลิสวีร์ เป็น มะฮฺเราะมะฮฺ رضي الله عنه ว่า

قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشَهَّدُ يَقُولُ ((أُمَّا بَعْدُ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 926)

ความว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้ยืน (เพื่อนำเสนอคฺฎบะฮฺ) ฉะนั้นได้ยืนท่านกล่าวหลังจากปฏิญาณตนว่า أُمَّا بَعْدُ

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 926)

การกล่าวประโยคดังกล่าวนั้นเป็นการสะท้อนถึงความมีทักษะของเคาะฎิบที่มีความรู้ในการเรียบเรียงเนื้อหาคฺฎบะฮฺ เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และนำเสนอเรื่อยไปด้วยวรรคตอนเพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นภาพการเรียงลำดับของเนื้อหาคฺฎบะฮฺ

2.8.1.4 การให้อิวาตเพื่อการยำเกรงต่อพระเจ้า (ตักวา)

การให้อิวาตเพื่อการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ในคฺฎบะฮฺเป็นรูกุนที่ต้องปรากฏตามทัศนะของบางกลุ่มในมัชฮับที่เห็นว่าเป็นรูกุน อาทิ มัชฮับอัชชาฟีอีและมัชฮับอัลฮันบะลีย์ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการนำเสนอคฺฎบะฮฺคือการสั่งเสียให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์และเพื่อให้เกิดการตกเตือนสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งเรื่องโลกดุนยาและอาคิเราะฮฺ แต่การสั่งเสียว่าด้วย

การตักวาในมัซฮับอื่นนั้นไม่จำเป็นต้องปรากฏเนื่องจากเนื้อหาคุฏบะฮ์โดยรวมเป็นการตักเตือนให้ทุกคนตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ อยู่แล้ว (al-Bayhaqiy, 2002 : 3/297)

การสั่งเสียแก่ผู้ฟังด้วยการตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในคุฏบะฮ์นั้น สามารถกล่าวด้วยประโยคคำสั่งให้ตักวาหรือด้วยการเชิญชวนให้ยำเกรงต่อพระองค์หรือด้วยการอ่านอายะฮ์ใดอายะฮ์หนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการตักวาที่ผู้ฟังเข้าใจว่านั่นเป็นการสั่งเสียให้เกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al-Nawawiy, 1999 : 4/349)

ในเรื่องข้างต้น อัซซัยค์ อับดุลรอฮมาน อัลสะอดี ได้ให้ความคิดเห็นว่ารุกุ่นที่บรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ได้วางไว้นั้นมีข้อสังเกตที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้บางรูกุ่นปรากฏในทัศนะของกลุ่มหนึ่งแต่ไม่ปรากฏในทัศนะอีกกลุ่มหนึ่งก็ตาม เพราะแท้จริงคุฏบะฮ์นั้นเป็นการให้คำแนะนำด้วยเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ความหมายของคุฏบะฮ์คือการตักเตือนสติและหัวใจ แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่าการเกริ่นนำด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ การกล่าวอามนวยพรเศาะละวาตแต่ท่านนบี ﷺ และการอ่านอายะฮ์จากอัลกุรอานเป็นสิ่งที่ทำให้การคุฏบะฮ์มีความสมบูรณ์ (al-Sa'adi, n.d. : 2/336) ดังนั้นการนำเสนอคุฏบะฮ์ทุกครั้งมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และได้รับความรู้ที่เคาะฎิบได้นำเสนอ

2.8.2 เนื้อหาคุฏบะฮ์

เนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นหัวใจหลักในการนำเสนอรายละเอียดที่ปรากฏในคุฏบะฮ์หลังจากเคาะฎิบได้เกริ่นนำเบื้องต้นเพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นทิศทางการกำหนดเนื้อหาและรายละเอียด เสมือนพาดหัวข้อที่พอมองเห็นโครงสร้างของเนื้อหาคุฏบะฮ์ เมื่อเคาะฎิบได้นำเสนอหัวข้อใหญ่และสาระสำคัญที่เป็นหัวข้อย่อย ผู้ฟังก็สามารถคาดหมายถึงรายละเอียดที่เคาะฎิบจะนำเสนอในคุฏบะฮ์ แต่ความสมบูรณ์และสำเร็จในการนำเสนอขึ้นขึ้นอยู่กับวิธีการและทักษะของเคาะฎิบที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์การนำเสนอคุฏบะฮ์

ในเรื่องนี้ อัลกาซานีย์ ได้กล่าวว่า เนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นหัวใจสำคัญของการนำเสนอแก่ผู้ฟัง เคาะฎิบควรเน้นเรื่องการให้คำแนะนำและตักเตือนไม่ให้ผู้ฟังหลงลืมจากการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะบ่าวของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เนื้อหาคุฏบะฮ์ควรเน้นที่การอ่านอายะฮ์อัลกุรอานและการตักเตือนเป็นหลัก ถึงแม้เป็นเพียงแค่ประโยคสั้นๆ แต่ให้ความหมายที่ลึกซึ้งแก่ผู้ฟัง (al-Kasāni, 2001 : 2/196-197) โดยอ้างจากอัลสะดีษ เล่าจากญาบิร เป็น สะมุเราะฮ์ อัศสุวาอีย์ ﷺ ว่า

( ) كَانَتْ رُسُلًا مِّنْ لَّدُنِّي لَا
يُطِئُونَ إِلَّا بِأَمْرِي

الموعِدِ _____ ظَةَ يَوْمِ الْجُمُعَةِ إِنَّمَا هُنَّ كَلِمَاتٌ
يَسِيرَاتٌ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1107) وقال الألباني حديث حسن
 ความว่า ท่านเราะฮ์ซูลุลลอฮ์ ﷺ ไม่นำเสนอคุฏบะฮ์ยาวในวันศุกร์
 แต่เป็นแค่คำพูดเพียงไม่กี่ประโยค
 (บันทึกโดย Abu Dāwūd, 2005 : 1107) ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า
 เป็นอะดิสอะฮ์สัน
 และอ้างจากอัลอะดิสในทำนองเดียวกันที่เขาเล่าว่า

((كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَخْطَبَةٌ _____ إِن يَجْلِسُ
 بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ أَوْ لَقُرْ أَنْ
 وَيَذْكُرُ النَّاسَ))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 862)
 ความว่า ท่านนบี ﷺ นำเสนอสองคุฏบะฮ์ ท่านจะนั่งระหว่าง
 คุฏบะฮ์ทั้งสอง ท่านอ่านอัลกุรอานและตักเตือนผู้ฟังที่ร่วม
 ละหมาดวันศุกร์
 (บันทึกโดย Muslim, 2005 : 862)

เนื้อหาคุฏบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอนั้นเน้นที่การตักเตือน การเชิญชวนให้ทุกคน
 รำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ การขอบคุณพระองค์ หลักการศรัทธา การตาย เรื่องสวรรค์และนรก
 การให้กำลังใจในการภูก่อตักดีต่อพระองค์และเราะฮ์ซูล และห่างไกลจากการทรยศกระทำบาปทั้ง
 ปวง สำหรับเคาะฎิบในปัจจุบัน จะนำเสนอด้วยเนื้อหาหมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการเตรียมตัวของแต่ละ
 คน แต่โดยภาพรวมของคุฏบะฮ์คือการกล่าวสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ การกล่าวขานนวยพรหรือ
 เตะาะละวาดแต่ท่านนบี ﷺ การดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธา การตักเตือนเรื่องที่เป็นประโยชน์ ถึงแม้
 เคาะฎิบจะพูดเพียงไม่กี่คำและไม่คล่องในการนำเสนอก็ตาม (al-Tuwayjir, 2010 : 552-553)

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่า ถึงแม้การนำเสนอคุฏบะฮ์มีรูปแบบและวิธีการเฉพาะ แต่
 เมื่อประมวลภาพรวมแล้ว คุฏบะฮ์เสมือนกับการการเขียนเรียงความที่ต้องมีหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย
 รายละเอียดที่เรียงเป็นลำดับ สรุปลงความสำคัญหรือผลที่ได้รับจากการนำเสนอ ฉะนั้นฉันนั้น คุฏบะฮ์

ต้องมีหัวข้อ บทเกริ่นนำ อธิบายบทเข้าสู่เนื้อหา เนื้อหา และสรุปผลที่อยู่ในส่วนท้ายของคุฏบะฮ์ที่อาจเป็นการให้ข้อคิดแก่ผู้ฟัง

2.8.2.1 อธิบายบทเนื้อหา

อธิบายบทเนื้อหาเป็นการนำเสนอบทเริ่มต้นของคุฏบะฮ์ก่อนเข้าสู่เนื้อหาที่เป็นรายละเอียดหลังจากเคาะฏีบกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เชิญชวนให้ผู้ฟังยำเกรงต่อพระองค์ เสริมด้วยหลักฐานอายะฮ์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ หรือด้วยประโยคคำพูดแสดงถึงการเรียกร้องให้ทุกคนยึดมั่นกับหลักการศาสนาและใช้ชีวิตตามบทบัญญัติอิสลาม

การเริ่มต้นคุฏบะฮ์ด้วยอธิบายบทที่ดีสามารถดึงความสนใจของผู้ฟังให้ติดตามเนื้อหาที่จะได้กล่าวในตอนถัดไป เคาะฏีบจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวเพียงไม่กี่ประโยคที่ครอบคลุมลำดับเนื้อหาที่แสดงให้ผู้ฟังเห็นภาพรวมที่จะได้กล่าวในรายละเอียด หากผู้ฟังสามารถจับใจความการอธิบายเนื้อหาได้ แสดงว่าผู้ฟังสามารถเห็นภาพรวมเนื้อหาคุฏบะฮ์ได้ทั้งหมด ซึ่งบทดังกล่าวเปรียบเสมือนกับพาดหัวข่าวหรือการแจ้งรายละเอียดเบื้องต้นที่ผู้ฟังจะได้ติดตามในตอนต่อไป หรือเป็นการเรียกความสนใจก่อนเข้าสู่รายละเอียด ขึ้นอยู่กับความเฉลียวฉลาดและการมีทักษะของเคาะฏีบแต่ละคนที่จะให้คุฏบะฮ์มีอิทธิพลถึงน้ำถึงเนื้อ ฉะนั้นนั่น คุฏบะฮ์ที่ขึ้นอยู่กับการเตรียมตัวของเคาะฏีบด้วยปัจจัยหลายประการสู่ความสำเร็จในการนำเสนอ (Tawfiq Yusuf al-Wā'ii, 1995 : 93-94)

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่า การอธิบายบทเนื้อหา ควรอยู่ในกรอบของการนำเสนอที่ไม่ควรยาวเกินไป อาจเริ่มต้นด้วยการขยายหัวข้อใหญ่ด้วยเพียงไม่กี่ประโยค เสริมด้วยหลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอานหรืออัลฮะดีษ ถือว่าเป็นการเพียงพอก่อนเข้าสู่เนื้อหาในลำดับต่อไป

2.8.2.2 เนื้อหาคุฏบะฮ์

เนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นหัวใจหลักของการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่จะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากการฟังมากที่สุด เนื้อหาจะเป็นที่พึงพอใจมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการเรียบเรียงและทักษะการนำเสนอของเคาะฏีบ รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ ที่ต้องควบคู่กับเคาะฏีบระหว่างการนำเสนอคุฏบะฮ์

การนำเสนอเนื้อหาคุฏบะฮ์ควรเน้นเรื่องที่สำคัญที่สุดในรอบสัปดาห์เป็นลำดับแรก เลือกรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ทั้งด้านศาสนาและวิถีชีวิตที่ถูกต้องตามหลักการ ให้คำชี้แนะ นำเสนอปัญหาและทางแก้ หรือเสนอข้อคิดเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปขยายผลหรือสรุปผลที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเคาะฏีบควรพิจารณาหัวข้อและรายละเอียดทุกครั้งก่อนนำเสนอ หรือนำเสนอเนื้อหาที่มาจากข้อเสนอของผู้ฟังคุฏบะฮ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เคาะฏีบอาจไม่ทราบปัญหาและความต้องการของคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในชุมชนของตน ('Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir, 1422 : 51-53)

ตัวอย่างการนำเสนอคุฏบะฮ์เรื่อง "ความเป็นพี่น้อง" ควรเรียบเรียงเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

1. เกริ่นนำด้วยการให้ความหมายของความเป็นพี่น้องตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ต่อด้วยความสำคัญของความเป็นพี่น้อง
2. อธิบายคุณลักษณะของความเป็นพี่น้องตามหลักการอิสลาม รวมถึงเรื่องความรู้สึก อารมณ์ หัวใจ และการเข้าใจถึงความสำคัญของการเป็นพี่น้อง
3. ลงรายละเอียดว่าด้วยเงื่อนไขและสิทธิของทุกคนที่เป็นพี่น้องในอิสลาม รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ การให้อภัยและการให้ความช่วยเหลือ
4. เชิญชวนให้ทุกคนสร้างความเป็นพี่น้องอย่างแน่นแฟ้น และผลดีของความเป็นปีกแผ่นที่เกิดขึ้นจากความเป็นพี่น้องในสังคม
5. สรุปผลจากการเป็นพี่น้องที่จะนำมาซึ่งผลดีในการดำเนินชีวิต (Tawfiq Yūsuf al-Wā'ī, 1995 : 94)

2.8.2.3 เนื้อหาส่วนท้ายคุฏบะฮ์

การกล่าวสรุปเนื้อหาคุฏบะฮ์ไม่ได้เป็นรูกุนและเงื่อนไขคุฏบะฮ์แต่ประการใด แต่เป็นการวินิจฉัยจากบรรดาอุละมาอ์ที่เห็นว่าทุกครั้งที่มีการนำเสนอคุฏบะฮ์ควรที่จะให้มีการสรุปเนื้อหาเพื่อให้คุฏบะฮ์มีน้ำหนักมากขึ้นและเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปเป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิต ขึ้นอยู่กับเคาะฎิบแต่ละคนว่าจะสรุปเนื้อหาหรือไม่ ซึ่งการกล่าวสรุปคุฏบะฮ์อาจกระทำได้ในรูปแบบประโยคความเรียงหรือด้วยการเรียบเรียงเป็นข้อๆ ตามลำดับเพื่อให้ผู้ฟังสามารถประมวลเนื้อหาจากการฟังคุฏบะฮ์ (Ibrāhīm al-Badawī, 1994 : 163)

2.8.3 ส่วนสรุปคุฏบะฮ์

ส่วนสรุปคุฏบะฮ์มักเป็นการสรุปใจความสำคัญจากเนื้อหาที่ได้นำเสนอหรือเป็นการทิ้งท้ายเพื่อให้ผู้ฟังได้รับข้อคิดที่เป็นประโยชน์จากเนื้อหาคุฏบะฮ์ มีทั้งการอ่านอายะฮ์อัลกุรอานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือด้วยการกล่าวประโยคสั้นๆ เป็นบทเรียนแก่ผู้ฟัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.8.3.1 การกล่าวข้อความสุดท้ายก่อนจบคุฏบะฮ์แรก

ประโยคสุดท้ายที่เคาะฎิบมักกล่าวก่อนจบคุฏบะฮ์แรกคือการทักทายบางอายะฮ์จากอัลกุรอานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและทิ้งท้ายด้วยประโยคขอพรให้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตอบรับทุกการงานที่ได้ปฏิบัติก่อนหน้านี้ กระตุ้นผู้ฟังให้รำลึกและขอบคุณพระองค์ เสริมด้วยการสนับสนุนให้ทุกคนขออวดด้วยความมั่นใจว่าทุกคำขอจะถูกตอบรับ หรือกล่าวว่าผู้ที่กลับตัวด้วยการเตาบัตจะได้รับการอภัยโทษ และบาปทั้งปวงจะถูกลบล้างเสมือนไม่มีบาป เป็นต้น ซึ่งเคาะฎิบจะกล่าวประโยคต่อไปนี้ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวบางครั้งในช่วงท้ายของคุฏบะฮ์

((فَادْكُرُوا اللَّهَ يَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوهُ عَلَيَّ نَعِمَهُ يَزِدْكُمْ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ))

ความว่า ดั่งนั้นท่านทั้งหลายจงรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์เถิด แน่นอนพระองค์จะรำลึกถึงพวกเจ้า จงขอบคุณพระองค์ต่อปัจจัยยังชีพ แน่นอนพระองค์จะทรงเพิ่มพูนแก่พวกเจ้า และการรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์นั้นเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ยิ่งนัก และพระองค์อัลลอฮ์ทรงรอบรู้สิ่งที่พวกเจ้ากระทำไว้

บางครั้งท่านนบี ﷺ กล่าวประโยคเชิญชวนให้ผู้ฟังขอพรดูอาอ์โดยให้ทุกคนมั่นใจว่า ทุกคำขอนั้นจะได้รับการตอบรับจากพระองค์ เช่นประโยคนี้

((ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ))

(أخرجه الترمذي ، 2005 : بعض من حديث (3479) وقال هذا

حديث غريب وقال الألباني حديث حسن

ความว่า จงวิงวอนขอจากพระองค์อัลลอฮ์เถิดโดยพวกเจ้ามั่นใจในการตอบรับ

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 3479) เขา กล่าวว่าเป็นอะดีษเฆาะรีบ และท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นอะดีษอะสัน

บางครั้งท่านนบี ﷺ กล่าวประโยคให้กำลังใจแก่ผู้ฟังว่าผู้ที่เตาบัตกลับตัวจากบาปทั้งปวงนั้นเสมือนเป็นคนที่ไม่มีบาปในชีวิต เช่นประโยคนี้

" التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ "

(أخرجه ابن ماجه ، 2005 : بعض من حديث (4250) وقال

الألباني حديث حسن

ความว่า ผู้ที่กลับตัวด้วยการเตาบัตจากบาปนั้นเสมือนเป็นผู้ที่ไม่มีบาปในตัวเขา

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดิษ 4250)

ท่านอัลอับบานีย์กล่าวว่า เป็นอะดิษอะสัน

การกล่าวทั้งทำยคุญบะฮ์ดังประโยคข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งจากสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ แต่ไม่ได้เป็นการกล่าวทั้งทำยที่ท่านปฏิบัติเป็นประจำทุกครั้ง เคาะฎิบไม่ควรกล่าวเป็นทำนองเดียวทุกสัปดาห์หรือทุกครั้งที่มีการคุญบะฮ์ แต่ควรเลือกหลายๆ ประโยคที่มีความหมายการตักเตือน การขอพร การเชิญชวนให้รำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยกล่าวแต่ละครั้งไม่ซ้ำกับครั้งที่ผ่านมา บรรดาอุละมาอ์เห็นว่า หากเคาะฎิบกล่าวทั้งทำยคุญบะฮ์ด้วยประโยคเดียวเป็นประจำถือว่าเป็นบิตอะฮ์ เพราะจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่าการกล่าวประโยคดังกล่าวเป็นสุนนะฮ์จากท่านนบี ﷺ ที่ไม่มีทางเลือกอื่นใดอีกต่อไป หากทั้งทำยคุญบะฮ์บางครั้งด้วยประโยคข้างต้นและบางครั้งด้วยประโยคอื่น ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะท่านนบี ﷺ ได้ทั้งทำยคุญบะฮ์ของท่านด้วยประโยคที่หลากหลาย (Muḥammad ‘Abd al-Salām, 2002 : 77 ; al-Hujaylān, 1427 : 270-271)

2.8.3.2 การขอพรในคุญบะฮ์วันศุกร์

การขอพรในคุญบะฮ์วันศุกร์หมายถึงการดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาชายและหญิงที่ยังมีชีวิตและล่วงลับไปแล้ว เมื่อเคาะฎิบขอดุอาอ์ในคุญบะฮ์ คนส่วนใหญ่มักจะยกมือทั้งสองพร้อมกับกล่าวว่า อามีน ซึ่งมีความว่า โอ้อัลลอฮ์จงตอบรับดุอาอ์เถิด และจะกล่าวเรื่อยไปจนจบบทดุอาอ์ ซึ่งมีการปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการขอดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาในคุญบะฮ์วันศุกร์นั้นเป็นสุนนะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ถือปฏิบัติทุกครั้งที่มีการนำเสนอคุญบะฮ์วันศุกร์หรือไม่ หลักฐานใดที่ชี้ว่าท่านได้ขอดุอาอ์ดังกล่าวเป็นประจำ แต่หลักฐานที่ประจักษ์เรื่องการดุอาอ์คือท่านได้ดุอาอ์ขอฝนขณะคุญบะฮ์วันศุกร์ด้วยการยกมือทั้งสองข้างจนเศาะฮาบะฮ์ ﷺ บางคนเห็นได้รักริ้วของท่านนบี เพราะสภาพนครมะดีนะฮ์ในขณะนั้นประสบกับความแห้งแล้ง

บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะเรื่องการดุอาอ์ในคุญบะฮ์วันศุกร์ออกเป็นหลายประเด็นสำคัญ ส่วนใหญ่เห็นว่าควรขอดุอาอ์อภัยโทษและดุอาอ์ความดีแก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งเรื่องโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์ บางกลุ่มเห็นว่าดุอาอ์เป็นรูกุนคุญบะฮ์หากไม่มีการดุอาอ์ คุญบะฮ์นั้นใช้ไม่ได้จำเป็นต้องคุญบะฮ์อีกครั้ง บางท่านเห็นว่าควรขอดุอาอ์เรื่องอาคิเราะฮ์เท่านั้น ส่วนเรื่องการยกมือขณะดุอาอ์บางท่านเห็นว่าเคาะฎิบไม่จำเป็นต้องยกมือขณะดุอาอ์ในคุญบะฮ์แต่จะชี้ด้วยนิ้วชี้ไปยังฟากฟ้า ยกเว้นเมื่อมีการดุอาอ์ขอฝนเคาะฎิบจะยกมือทั้งสองข้าง ส่วนผู้ฟังคุญบะฮ์ไม่จำเป็นต้องยกมือแต่ประการใด เพียงแค่กล่าวอามีนเท่านั้น

คณะกรรมการศูนย์ฟัตวาแห่งประเทศไทยชาติอาระเบียได้ตอบคำถามเรื่องการดุอาอ์ในคุญบะฮ์วันศุกร์ว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเพราะท่านนบี ﷺ เคยขอดุอาอ์ในคุญบะฮ์วันศุกร์ เคาะฎิบจึง

ควรดูอาอด้วยบทดูอาอที่หลากหลายที่ไม่เหมือนกันหรือไม่ซ้ำกันทุกสัปดาห์เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเข้าใจว่า
สำนวนดูอาอในคฺฎบะฮฺมีเพียงแค่สำนวนเดียว ('Abd al-'Aziz bin Bāz, 1413 : 1/410) ซึ่งขั้นตอน
การนำเสนอคฺฎบะฮฺตั้งแต่ต้นจนจบโดยสรุปดังนี้

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ขั้นตอนการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์

(‘Abd al- Ghaniy Ahmad Jabr Muzhir, 1422 : 42-44)

คุฏบะฮ์ที่ 1

ตอนที่ 1

เกริ่นนำ

ตอนที่ 2

เนื้อหาคุฏบะฮ์

ตอนที่ 3

สรุปผล

คุฏบะฮ์ที่ 2

ตอนที่ 1

เกริ่นนำ

ตอนที่ 2

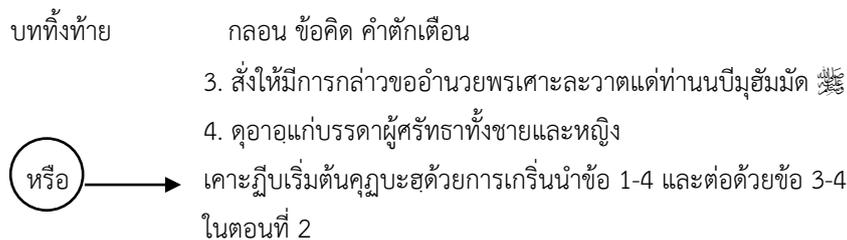
1. สรรเสริญและปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (บางครั้งในการสรรเสริญเคาะฎิบจะเสริมด้วยอายะฮ์อัลกุรอาน หรือประโยคที่เป็นหัวข้อใหญ่ที่จะมีการนำเสนอในรายละเอียดต่อไป)
2. กล่าวขออำนวยพรเศาะละวาตแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (บางครั้งการขณะกล่าวขออำนวยพรเคาะฎิบจะเสริมด้วยอัลฮะดีษที่เกี่ยวข้องกับอายะฮ์ที่ได้เกริ่นในประโยคสรรเสริญที่แสดงความเชื่อมโยงกับหัวข้อ)
3. สั่งเสียด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
4. กล่าวคำว่า **مَنْ نَبِيٍّ** หมายความว่า หลังจากนั้น (เป็นประโยคเชื่อมระหว่างบทเกริ่นนำกับบทเนื้อหาที่จะกล่าวต่อไป)

1. วรรคตอนที่ 1 ภาพรวมของหัวข้อก่อนเข้าสู่เนื้อหา
2. วรรคตอนที่ 2 รายละเอียดของเนื้อหาที่เป็นข้อปลีกย่อย
3. วรรคตอนที่ 3 สรุปเนื้อหาหรือให้ข้อคิดจากคุฏบะฮ์ (ทุกวรรคตอนมีการเสริมด้วยการหยิบยกหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลฮะดีษ คำพูดของบรรดาอุละมาอ์ กลอน หรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง)

1. สรุปเนื้อหาหรือแสดงข้อคิดที่ได้จากคุฏบะฮ์
  2. หรือทิ้งท้ายด้วยอายะฮ์อัลกุรอานหรืออัลฮะดีษที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา แสดงถึงการสรุปย่อเนื้อหาที่ได้นำเสนอในคุฏบะฮ์แรก
- [เคาะฎิบพักระหว่างสองคุฏบะฮ์ด้วยการนั่ง]
- เท่ากับอ่านสุเราะฮ์อัลอิคลาศ

1. สรรเสริญและการปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (สรรเสริญและการปฏิญาณตนทั่วไป-ไม่ยาวเหมือนคุฏบะฮ์แรก)
2. กล่าวขออำนวยพรเศาะละวาตแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (กล่าวขออำนวยพรทั่วไปหรืออาจเสริมด้วยอัลฮะดีษบทอื่นที่เกี่ยวข้อง)
3. สั่งเสียด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
4. กล่าวคำว่า **مَنْ نَبِيٍّ** หมายความว่า หลังจากนั้น (เป็นประโยคเชื่อมระหว่างบทเกริ่นนำกับบทเนื้อหาที่จะกล่าวต่อไป)

1. อาจสรุปเนื้อหาทั้งหมดจากการนำเสนอคุฏบะฮ์
2. อาจเสริมเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังด้วยอายะฮ์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ

2.9 การปฏิบัติตนของเคาะฎิบหลังจากนำเสนอคุฏบะฮ์

การปฏิบัติตนของเคาะฎิบหลังจากนำเสนอคุฏบะฮ์หมายถึงการปฏิบัติตนหลังจากเสร็จสิ้นการคุฏบะฮ์พร้อมที่จะก้าวเดินลงจากมินบรสู่การละหมาด ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาการอิกอมะฮ์เพื่อเรียกร้องให้ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ลุกขึ้นเข้าสู่การละหมาด แต่สำหรับเคาะฎิบมีบางอย่างที่ควรปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

2.9.1 การก้าวเดินลงจากมินบร

การปฏิบัติที่เป็นกิจจะหรือสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ เมื่อท่านได้เสร็จสิ้นการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ ท่านจะลงจากมินบรพร้อมกับเริ่มละหมาดด้วยการตักบีร์หลังการอิกอมะฮ์ เช่นเดียวกับเคาะฎิบทุกคนจะก้าวเดินลงจากมินบรทันทีหลังจากเสร็จสิ้นการนำเสนอคุฏบะฮ์ และมีการอิกอมะฮ์ละหมาดวันศุกร์ขณะเขาเดินลงจากมินบร หรืออิกอมะฮ์ขณะเคาะฎิบได้ลงจากมินบรเป็นที่เรียบร้อยแล้วมุ่งหน้าไปยังที่ละหมาดหรือการอิกอมะฮ์อาจจบสมบูรณ์เมื่อเคาะฎิบยืนอยู่บนที่ละหมาดพร้อมที่จะนำละหมาดวันศุกร์ (al-Mundhir, 1991 : 4/59, al-Nawawiy, 1999 : 4/359)

ส่วนคนทั่วไปจะยืนละหมาดก็ต่อเมื่อเห็นอิหม่ามได้ลงจรมินบร ดังที่อัลบะฆะวะวีได้กล่าวว่า การอิกอมะฮ์สามารถทำได้ก่อนที่อิหม่ามจะเดินมายังสถานที่ละหมาด แต่บรรดาอุละมาอ์กลุ่มหนึ่งเห็นว่าไม่ควรยืนรออิกอมะฮ์ก่อนที่อิหม่ามจะเข้ามายังสถานที่ละหมาด เช่นเดียวกับ อิบน์ อัลมุบาร็อกได้กล่าวว่า คนทั่วไปควรยืนขณะมีการอิกอมะฮ์เมื่อมีการกล่าวประโยค *قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ* ความว่า ถึงเวลายืนละหมาดแล้ว หรือเมื่อกล่าวประโยค *حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ* ความว่า จงมาละหมาดเถิด (Sa'īd Hawwā, 1994 : 2/567)

เมื่อศึกษาการก้าวเดินลงจากมินบรและการอิกอมะฮ์แล้ว สรุปได้ว่าขณะที่เคาะฎิบกำลังก้าวเดินลงจากมินบร มุอัสซิมสามารถดำเนินการอิกอมะฮ์ได้ แต่ไม่ควรยืนรออิกอมะฮ์ขณะที่เคาะฎิบยังยืนอยู่บนมินบร ส่วนการผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์เมื่อเห็นว่าเคาะฎิบได้นำเสนอคุฏบะฮ์เสร็จสิ้นแล้วควรยืนเพื่อเตรียมพร้อมที่จะละหมาดหรืออาจยืนขณะมีการกล่าวอิกอมะฮ์เมื่อถึงสองประโยค

ข้างต้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่าควรรีบยื่นจัดแถวและพร้อมที่จะยืนในแถวหากเห็นว่าควรจัดให้เรียบร้อย ก่อนที่อิหม่ามจะเริ่มละหมาด

2.9.2 เคาะฏีบและอิหม่ามคนละคน

เคาะฏีบและอิหม่ามนำละหมาดวันศุกร์ควรเป็นคนเดียวกัน เพราะตามสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ท่านเป็นผู้นำเสนอญุมะฮฺและท่านเป็นผู้นำละหมาดวันศุกร์ด้วยตนเอง เช่นเดียวกับบรรดาเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงคุณธรรม ﷺ ที่ได้ปฏิบัติตามสุนนะฮฺเป็นประจำทุกครั้งที่มีการละหมาดวันศุกร์ ซึ่งในเรื่องนี้ หากเคาะฏีบและอิหม่ามคนละคน บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะทั้งเห็นพ้องและเห็นต่างดังต่อไปนี้

- 1) เคาะฏีบและอิหม่ามคนละคน อนุญาตให้กระทำได้เพราะด้วยเหตุจำเป็นที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ จึงต้องมีการคุฏบะฮฺและนำละหมาดคนละคน
- 2) หากไม่มีเหตุจำเป็นใดๆ ไม่ควรที่จะให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่เคาะฏีบเป็นอิหม่ามนำละหมาด เพราะหลักฐานจากอัลอะดีษเล่าจากมาลิก ﷺ ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจและพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับละหมาดว่า

((... وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي ...))

ความว่า...และพวกเจ้าจงละหมาดดังที่พวกเจ้าเห็นฉันละหมาด...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 631)

เพราะท่านนบี ﷺ จะนำละหมาดทุกครั้งหลังจากเสร็จสิ้นคุฏบะฮฺ ไม่มีเคาะฮาบะฮฺคนใดที่ได้รับอนุญาตให้ขึ้นเป็นอิหม่ามนำละหมาดแทนท่าน แต่หากเกิดเหตุจำเป็นด้วยประการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเคาะฏีบป่วยกระทันหันหรือน้ำละหมาดเสียหลังจากเสร็จสิ้นคุฏบะฮฺจนทำให้ขาดช่วงระหว่างคุฏบะฮฺกับละหมาดวันศุกร์ จึงอนุญาตให้คนใดคนหนึ่งที่อยู่ใกล้มัสญิดที่ได้ฟังคุฏบะฮฺขึ้นเป็นอิหม่ามแทนได้ (al-Kāsānī, 2002 : 2/203, Ibn Qudāmah, 1997 : 3/177-178 , al-Nawawiy, 1999 : 4/402)

2.9.3 การอ่านสุเราะฮฺในละหมาดวันศุกร์

การอ่านสุเราะฮฺในละหมาดวันศุกร์เป็นสุนัตและเป็นกิจจะสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ที่ได้ปฏิบัติเป็นประจำหลังจากอ่านสุเราะฮฺอัลฟาติฮะฮฺทั้งในสองร็อกอัต ท่านนบี ﷺ มักอ่านสุเราะฮฺอัลมูอะฮฺในร็อกอัตแรกและอ่านสุเราะฮฺอัลมุนาฟิฎนในร็อกอัตที่สอง ไม่ว่าท่านคุฏบะฮฺในเรื่องใดก็ตาม ดังหลักฐานอัลอะดีษที่เล่าจากอิบน์ อีบรอฮีม ﷺ กับเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับอบี

สุรอยเราะฮฺ ﷺ (อ้างใน อัลอะดิษบันทีกโดย Muslim,2005 : 877) บางครั้งท่านนบี ﷺ อ่านสุเราะฮฺอัลอะอลา ในร็อกอ์ตแรก และอ่านสุเราะฮฺอัลฆอซียะฮฺในร็อกอ์ตที่สองในละหมาดวันอีดทั้งสองและละหมาดวันศุกร์ ดังหลักฐานในอัลอะดิษที่เล่าจาก อันนุอุมาน เบน บะซิร์ ﷺ (อ้างใน อัลอะดิษบันทีกโดย Muslim,2005 : 878)

อิหม่ามไม่จำเป็นต้องอ่านอายะฮฺในละหมาดที่เป็นเรื่องเดียวกันกับเนื้อหาคุณบะฮฺ เพราะบางครั้งอิหม่ามเห็นว่าเมื่อเนื้อหาคุณบะฮฺที่ได้หยิบยกหลักฐานจากอัลกุรอานด้วยอายะฮฺใดอายะฮฺนั้นก็จะถูกนำมาอ่านในละหมาดวันศุกร์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องอุตริกรรมที่ท่านนบี ﷺ และชนรุ่นแรก (อัลสะลัฟ) ไม่เคยปฏิบัติมาก่อนที่ไม่ควรปฏิบัติในทุกรูปแบบเป็นอย่างยิ่ง (Bakr Abū Zayd, 1999 : 319)

เมื่อท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติเป็นประจำทุกวันศุกร์แสดงให้เห็นว่าท่านได้ทำเป็นแบบอย่างแก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติที่ควรแก่การปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง แต่บางครั้งท่านอ่านสุเราะฮฺอื่นในละหมาดวันศุกร์เพื่อแสดงให้เห็นว่าท่านไม่ได้เกาะติดกับสุเราะฮฺดังกล่าวจนทำให้บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ เข้าใจว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่จำเป็นจนกลายเป็นวาญิบ และเพื่อไม่ให้เป็นการเลือกปฏิบัติในการอ่านอายะฮฺจากอัลกุรอานซึ่งอิหม่ามทุกคนสามารถเลือกอ่านอายะฮฺและสุเราะฮฺใดก็ได้แต่ไม่ควรพลาดสุเราะฮฺอัลฆุมมะฮฺและสุเราะฮฺอัลมุนาฟิฎีน ถึงแม้ต้องอ่านควบทั้งสองสุเราะฮฺในร็อกอ์ตที่สองก็ตามเพราะทั้งสองสุเราะฮฺนี้มีเนื้อหาแจ้งเตือนแก่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์เรื่องหน้าที่ของผู้ศรัทธาที่ควรแก่การละหมาดวันศุกร์ และแจ้งเตือนเรื่องคุณลักษณะของบรรดาหน้าไหว้หลังหลอกเพื่อไม่ให้มุสลิมตกเป็นเหยื่อและกลายเป็นกลุ่มเหล่านั้น (al-Kāsāni, 2002 : 2/213-213 , al-Nawawiy, 1999 : 4/402-403)

2.9.4 การคุณบะฮฺสั้นและละหมาดยาว

การคุณบะฮฺสั้นและละหมาดยาวเป็นแบบอย่างจากท่านนบี ﷺ ที่ได้ถือปฏิบัติเป็นประจำทุกวันศุกร์ บรรดาเศาะฮาบะฮฺก็นำแบบอย่างดังกล่าวไปใช้ในการนำเสนอคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์ จากการสังเกตในปัจจุบันพบว่า เศาะฮาบะฮฺมักนำเสนอคุณบะฮฺยาวจนทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและมีความรู้สึกไม่ดีต่อเศาะฮาบะฮฺ แต่บางมัสญิดเศาะฮาบะฮฺนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการนำเสนอเฉพาะรูกุ่นคุณบะฮฺเท่านั้น ซึ่งอาจไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการคุณบะฮฺอย่างแท้จริง คุณบะฮฺที่ดีคือการนำเสนอที่พอเหมาะด้วยเนื้อหาและเวลา

ในเรื่องดังกล่าว มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในสมัยท่านนบี ﷺ เล่าโดยอับดูวาลิ ﷺ ว่ามีเศาะฮาบะฮฺชื่ออัมมารฺ เบน ยาสิร์ ﷺ ได้นำเสนอคุณบะฮฺอย่างรวดเร็วด้วยคำพูดที่เร็วมาก หลังจากเขาลงจากมินบร์ บรรดาเศาะฮาบะฮฺหลายคนก็ได้กล่าวแก่เขาว่า ท่านพูดสั้นและเร็วเกินไป หากท่าน

คุณบะฮฺยารอีกนิตก็น่าจะดีกว่า อับวาลิ رضي الله عنه ก็ได้กล่าวแก่เขาว่า แท้จริงฉันได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวในเรื่องนี้ว่า

((إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَثْنَةٌ مِنْ فِقْهِهِ فَأَطِيلُوا
الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنْ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 869)

ความว่า แท้จริงผู้ที่ละหมาดยาวและคุณบะฮฺยารสั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเข้าใจของเขา ดังนั้นเจ้าทั้งหลายจงละหมาดยาวและจงคุณบะฮฺยารสั้นเถิด เพราะแท้จริงการนำเสนอที่สั้นย่อมเป็นวาทศิลป์

(บันทึกโดย Muslim ,2005 : 869)

ในเรื่องข้างต้น อิหม่ามอัชชาฟีอียได้แสดงทัศนะว่า ฉันปรารถนาที่จะให้เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮฺด้วยประโยคที่พอเหมาะและครอบคลุมประเด็นสำคัญ หากได้ปฏิบัติดังกล่าวแล้ว แสดงว่าการนำเสนอคุณบะฮฺอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ยาวเกินไป เช่นเดียวกับทัศนะของอิหม่ามอันนะวะวีย์ที่ได้กล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้ทำเป็นแบบอย่างให้เคาะฎิบเห็นว่าควรนำเสนอคุณบะฮฺสั้นกว่าการละหมาดวันศุกร์เพื่อให้ทุกคนได้รับคำตักเตือนจากคุณบะฮฺและตั้งใจขณะละหมาดด้วยการฟังอายะฮ์อัลกุรอาน (al-Shāfi'iy,2001 : 1/344 , al-Nawawiy, 1999 : 6/219) และมีอุละมาอ์หลายท่านที่เห็นด้วยกับทัศนะข้างต้นโดยให้เหตุผลว่า คุณบะฮฺเป็นการให้ความรู้และการตักเตือนเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ไม่ควรยาวเกินไป

บรรดาอุละมาอ์สมัยใหม่ได้อธิบายด้วยการแสดงทัศนะเกี่ยวกับการคุณบะฮฺสั้นและละหมาดยาวดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในอัลฮะดีษข้างต้นว่าเป็นการวัดความพอเหมาะในการปฏิบัติ ซึ่งคนทั่วไปย่อมเข้าใจดีว่าความพอเหมาะระหว่างเนื้อหากับเวลาควรอยู่ในช่วงเวลาที่นาที่ เมื่อเคาะฎิบสามารถประมาณการณ์เนื้อหาและเวลาคุณบะฮฺ แสดงว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นความเข้าใจที่ดีของผู้ทำหน้าที่นำเสนอคุณบะฮฺ เพราะคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เน้นการตักเตือนด้วยไม่ก็ประโยค ไม่ควรยาวจนทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและหงุดหงิด (Abū Muḥammad ‘Abdullāh al-Jabrayn,2001 : 1/221-222)

2.9.5 การละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์

การละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์เป็นสุนนะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้ปฏิบัติเป็นประจำ ปรากฏในหลักฐานจากอัลฮะดีษที่ท่านได้กล่าวไว้ มีทั้งละหมาดสุนัตสองร็อกอ์ตและสี่ร็อกอ์ต

ซึ่งบรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่เห็นต่างเกี่ยวกับการละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์ว่ามีสองร็อกอ์ตหรือสี่ร็อกอ์ตดังนี้

อิหม่ามมาลิก อัสชาฟีอีย์และอะฮฺมัดมีทัศนะในเรื่องนี้ว่า การละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์มีสี่ร็อกอ์ตที่แยกปฏิบัติ โดยอ้างอัลฮะดีษที่เล่าจากอบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ข้างต้น (al-Shāfi'iy, 2001 : 2/256) แต่อีกทัศนะหนึ่งของอิหม่ามอัสชาฟีอีย์และอะฮฺมัดว่า ละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์มีสองร็อกอ์ตเท่านั้น (Ibn Abi Shaybah, 2006 : 3/132)

หลักฐานการละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์สี่ร็อกอ์ต ปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าจากอบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَصِلْ بَعْدَهَا أَرْبَعًا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 881)

ความว่า เมื่อคนหนึ่งในกลุ่มพวกเราเข้าได้ละหมาดวันศุกร์แล้ว เขาจงละหมาด(สุนัต)หลังจากนั้นสี่ร็อกอ์ต

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 881)

ส่วนหลักฐานการละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดวันศุกร์สองร็อกอ์ตนั้นปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าจากอิบนุ อุมัร رضي الله عنه บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 937 ว่าท่านนบี ﷺ ละหมาดสุนัตสองร็อกอ์ตหลังจากละหมาดวันศุกร์ และอัลฮะดีษที่เล่าจากอิบนุอุมัร บันทึกโดย Muslim, 2005 : 881 เช่นเดียวกับอัลฮะดีษ บันทึกโดย Abu Dāwūd, 2005 : 1130 เล่าว่าท่านนบี ﷺ ละหมาดในบ้านของท่านหลังจากละหมาดวันศุกร์สองร็อกอ์ต

สำหรับผู้ที่ปรารถนาละหมาดสุนัตดังกล่าวทั้งอิหม่ามและมะฆูมควรเว้นช่วงระหว่างละหมาดวันศุกร์กับละหมาดสุนัตด้วยการพูดหรือลุกจากที่นั่งไปยังที่อื่นหรือละหมาดสุนัตที่บ้าน เพราะนั่นเป็นสุนนะฮฺและการปฏิบัติของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ رضي الله عنهم ที่ได้รับการสอนจากท่านนบี ﷺ (al-Nawawiy, 1999 : 4/123-124)

2.10 คุณบะฮฺกับการตะอวะฮฺ

คุณบะฮฺเป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺเชิญชวนมวลชนที่รวมตัวที่มีสติปัญญา ก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ เป็นการตะอวะฮฺคนทุกวัยสู่การเข้าใจอิสลามเพื่อให้มีวิถีชีวิตที่ถูกต้องตาม

หลักศาสนาอันนำไปสู่การประกอบคุณงามความดี ละเว้นความชั่ว และสร้างสังคมคุณธรรม เมื่อวิเคราะห์การนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์แล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าคุณบะฮ์มีนัยการตะอวะฮ์ที่แฝงอยู่ในเนื้อหาที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมด้วยวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจ ปฏิบัติ และสานต่อ ซึ่งเนื้อหาคุณบะฮ์มีวัตถุประสงค์ของการตะอวะฮ์ในหลายประการดังรายละเอียดดังนี้

2.10.1 ตะอวะฮ์ด้วยคุณบะฮ์สู่การเข้าใจอิสลาม

การรวมตัวของบรรดามุสลิมที่มีสติทุกวันศุกร์ เกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกของแต่ละคนที่ประสงค์ร่วมละหมาด การเชิญชวนดำเนินไปเพียงแต่การป่าวประกาศด้วยเสียงอะซาน ผู้ที่ได้ยินเสียงเรียกร้องจะรวมตัวที่มีสติเพื่อปฏิบัติศาสนกิจในวันดังกล่าวอย่างพร้อมเพรียงกัน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิธีการอื่น

คุณบะฮ์วันศุกร์เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของสังคมมุสลิมที่มีการนำเสนอความรู้แก่คนจำนวนมากที่สดับฟังอย่างตั้งใจ ผู้ที่สำคัญที่สุดในช่วงเวลานั้นคือเคาะฎิบผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่นำเสนอคุณบะฮ์ที่มีเนื้อหาและรายละเอียดที่หลากหลายเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้เกี่ยวกับศาสนาและข่าวคราวที่เป็นเหตุการณ์ร่วมสมัย สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ประกอบคุณงามความดี ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ สร้างสรรค์และพัฒนาสังคม (al-Shāhūd,2009 : 138)

เมื่อการนำเสนอคุณบะฮ์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังแล้ว ทุกสังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนา และได้รับความพึงพอใจจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะคุณบะฮ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกทุกวัยและทุกระดับชั้น คุณบะฮ์ที่มีคุณภาพจะสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังส่วนใหญ่และสามารถจุดประกายทัศนคติที่ดีแก่ผู้นำสังคมที่รับผิดชอบดูแลความสงบสุข พร้อมกระตุ้นให้ผู้ฟังสามารถปฏิรูปตนเองด้วยความรู้สู่การเป็นพลเมืองที่ดี และยอมรับทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กลายเป็นชุมชนและประเทศชาติที่มีคนดี มีความรู้ มีคุณภาพและคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต (al-Qusoair,2009 : 3-4)

2.10.2 ตะอวะฮ์ด้วยคุณบะฮ์สู่การปฏิบัติหลักคำสอนศาสนา

ตะอวะฮ์สู่การปฏิบัติตามหลักคำสอนศาสนาด้วยคุณบะฮ์เป็นการตะอวะฮ์ให้ทุกคนนำความรู้ที่ได้จากการฟังและเข้าใจไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ซึ่งถือเป็นการตะอวะฮ์ในรูปแบบอิวาตะฮ์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะผู้ที่มีความรู้เป็นผู้ที่มีเกียรติยิ่ง ณ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จึงจำเป็นต้องปฏิบัติในความรู้ที่ได้ศึกษามาพร้อมทั้งเชิญชวนให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการศึกษาและปฏิบัติทั้งสิ่งที่เป็นฟัรฎุและเป็นสุนัต

ความรู้ที่ปราศจากการปฏิบัติจะไม่เกิดผลดีแก่ผู้ศึกษาแต่ประการใด ดังคำกล่าวของ อัลฟุฏอยลฺ เบ็น อียาฏ ¹ ที่ได้กล่าวว่า "ผู้รู้ยังคงไร้วิชาจนกว่าเขาจะปฏิบัติสิ่งที่เขาได้ศึกษามา" เนื่องจากความรู้มีความเชื่อมต่อกับอิหม่าม และอิหม่ามของผู้ศรัทธาจะเพิ่มพูนได้ก็ต่อเมื่อคนหนึ่งได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนเกิดการตักวาต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ดังอายะฮฺที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ ۖ ﴾ (1)

(سورة يونس : بعض من آية 9)

ความหมาย แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาและผู้ประกอบความดี พระเจ้าของพวกเขาจะทรงชี้แนะทางที่ถูกต้องให้แก่พวกเขา เนื่องด้วยการศรัทธาของพวกเขา...

(สุเราะฮฺยูนุส : ส่วนหนึ่งจากอายะฮฺ 9)

จากอายะฮฺข้างต้น อัลฎะฮะบะรียฺได้อธิบายว่า ผู้ศรัทธามั่นในพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ปฏิบัติตามเราะฮฺลูล ﷺ และภักดีด้วยการประกอบคุณงามความดียอมได้รับการชี้แนะจากพระองค์ด้วยอิหม่ามสู่แดนสวรรค์อันไพศาล เพราะความดีและความศรัทธานั้นเป็นรัศมีให้คนดีเดินสู่ศาสนาที่พระองค์ทรงพอพระทัยยิ่ง (al-Tabariy, 2001 : 12/123-125)

การตะอะฮะฮฺปฏิบัติตามหลักคำสอนมีความสำคัญยิ่ง เคาะฎิบควรเป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถปฏิบัติดังที่ตนได้ตะอะฮะฮฺผู้ฟัง เช่นเดียวกับผู้ฟังคุฏบะฮฺก็ควรปฏิบัติในสิ่งที่ตนได้เรียนรู้จากคุฏบะฮฺ สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติในความรู้ที่ได้ศึกษานั้นทั้งเคาะฎิบและผู้ฟังก็จะอยู่ในข่ายผู้ที่ทุกษระหมในโลกอาคิเราะฮฺดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ว่า ท่านเราะฮฺลูลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า

((لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ)) قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنِ الشَّقِيُّ قَالَ

((مَنْ لَمْ يَعْمَلْ لِلَّهِ بِطَاعَةٍ وَلَمْ يَتْرِكْ لَهُ مَعْصِيَةً))

(أخرجه ابن ماجه ، 2005 : 4298) وقال الألباني حديث ضعيف

ความว่า ไม่มีใครตกนรกยกเว้นผู้ที่ทุกษระหม มีการถามว่า โอ้เราะฮฺลูลลอฮฺ ใครคือผู้ที่ทุกษระหมหรือ? ท่านตอบว่า คนที่ไม่

¹ อัลฟุฏอยลฺ เบ็น อียาฏ มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 105-187 ตรงกับปี ค.ศ. 723-803 มีชื่อเต็มว่า อบู อาลี อัลฟุฏอยลฺ เบ็น อียาฏ เบ็น มัสอูด อัลตะมิมียฺ อัลยรรูบียฺ เกิดที่เมืองสามร์กอนด์ เด็บโตที่เมืองอับฮูริต และพำนักชั่วคราวในเมืองกูฟะฮฺ เป็นซัยคฺ อัลฮะรอม มักระฮฺได้รับการไว้นิพนธ์ใจในการไกล่เกลี่ยปัญหา เป็นผู้รายงานฮะดีษน่าเชื่อถือยิ่ง มีลูกศิษย์มากมาย อาทิ อิหม่ามอัซฮาฟีอียฺ เขาเสียชีวิตที่นครมักระฮฺ วจนะวาจาที่โดดเด่นที่เขาเคยกล่าวคือ " مَنْ عَرَفَ الْمَسْأَلَةَ اسْتَرَحَّ " ความว่า ใครที่รู้จักมนุษยเขาจะได้ผ่อนคลาย (al-Zirikly, 2002 : 5/153)

ปฏิบัติด้วยการรักดีเพื่อพระองค์อัลลอฮ์และไม่ละทิ้งการกระทำ
บาปเพื่อพระองค์

(บันทึกโดย Ibn Mājah, 2005 : 4298) ท่านอัลฮัลบานีย์กล่าวว่า
ว่าเป็นฮะดีษ ฎะอ์อีฟ

ฉะนั้น การตะอวะฮ์ด้วยคุณบะฮ์สู่อุบัติปฏิบัติในหลักคำสอนศาสนาเป็นการตะอวะฮ์
ให้ทุกคนเข้าสู่ในหลักการศาสนาสู่อุบัติปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้ปฏิบัติทั้งบนโลกนี้และ
อาคิเราะฮ์ ดังกวีท่านหนึ่งได้กล่าวในกลอนหนึ่งว่า

اعْمَلْ بِعِلْمِكَ ، تَعْنَمُ أَيُّهَا الرَّجُلُ
لا يَنْفَعُ الْعِلْمُ إِنْ لَمْ يَحْسُنْ

الْعَمَلُ

وَالْعِلْمُ زَيْنٌ وَتَقْوَى اللَّهِ زِينَتُهُ
وَالْمُتَّقُونَ لَهُمْ فِي

عِلْمِهِ

شُ

(ابن عساکر، 1416 : 45)

ความว่า จงปฏิบัติด้วยความรู้เถิดไอ้สุภาพบุรุษเจ้าจะประสบความสำเร็จในชีวิต
ความรู้จะไม่เกิดผลใด ๆ หากการปฏิบัติออกมาไม่ดี
ความรู้เป็นเครื่องประดับการยำเกรงต่ออัลลอฮ์นั่นแหละจะประดับมัน
ผู้ยำเกรงจะหมกมุ่นกับความรู้ด้วยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
(Ibn ‘Asākir, 1416 : 45)

ทุกครั้งที่ท่านนบี ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ท่านจะอ่านอัลกุรอานให้ฟัง
และให้กำลังใจแก่พวกเขาโดยฝากความหวังถึงความรุ่งโรจน์ของประชาชาติในกิจการงานและศาสนา
จนถึงวันกิยามะฮ์ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากอุบัย บิน กะอับ ﷺ ว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((بَشِّرْ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِالسَّنَاءِ وَالرِّفْعِ
وَالدِّينِ وَالتَّصَرُّفِ وَالتَّمْكِينِ فِي الْأَرْضِ ...))
(أخرجه أحمد ، 1995 : بعض من حديث 21220) وقال الشيخ

الأرنؤوط إسناده قوي

ความว่า จงแจ้งข่าวดีแก่ประชาชาตินี้ด้วยเกียรติยศ ความสูงส่ง
ความแพร่หลายของศาสนา การได้รับชัยชนะ และความเป็น
ปึกแผ่นบนผืนแผ่นดินนี้เถิด...

(บันทึกโดย Ahmad, 1995 ส่วนหนึ่งจากอะดิษ 21220) ท่านซัยค
อัลอรรนะอฎุกกล่าวว่า เป็นอะดิษที่มีสายรายงานที่เข้มแข็ง

จากการศึกษาการตะอวะฮ์ของท่านนบี ﷺ ทั้งที่นครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์พบว่าการตะอวะฮ์ของท่านเป็นการเชิญชวนเชิงรุกเพื่อให้ทุกคนเข้ารับอิสลามและหวนกลับไปสู่การศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม ส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ห่างไกลจากการตั้งภาคีและบาปทั้งปวง ถึงแม้ต้องเผชิญหน้ากับมรสุมและอุปสรรคต่างๆ จากฝ่ายตรงข้าม แต่ด้วยความอดทนและความเชื่อมั่นในคำมั่นสัญญาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยความช่วยเหลือและชัยชนะ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ศาสนาจนถึงวินาทีสุดท้าย เพราะความสำเร็จย่อมเกิดขึ้นกับผู้อดทนและผู้ศรัทธามั่นเสมอ

2.10.3 ตะอวะฮ์ด้วยคุณบะฮ์เพื่อให้เกิดการสานตะอวะฮ์

การตะอวะฮ์ด้วยคุณบะฮ์เพื่อให้เกิดการสานตะอวะฮ์เป็นการถ่ายทอดภารกิจโดยเคาะฎิบแก่ผู้ฟัง ทั้งความรู้และประสบการณ์เพื่อให้งานตะอวะฮ์สามารถเดินหน้าต่อไปเรื่อยๆ เป็นการสร้างดาอีย์หน้าใหม่ที่มีความรู้และเสริมสร้างทักษะในการเผยแผ่อิสลามจากรุ่นสู่รุ่นถึงแม้ไม่ได้เป็นการถ่ายทอดวิชาตะอวะฮ์เป็นทางการก็ตาม แต่ท่านนบี ﷺ ได้ถ่ายทอดความรู้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ พร้อมกับสั่งเสียให้มีการเผยแผ่คำสอนเหล่านั้นแก่ผู้อื่น¹ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าการคุณบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของถ่ายทอดความรู้เพื่อให้เกิดการสานตะอวะฮ์มีมาตั้งแต่สมัยท่านนบี ﷺ จนถึงปัจจุบัน

¹ คำสอนจากท่านนบี ﷺ ที่ได้สั่งเสียแก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ให้มีการสืบสานเผยแผ่ศาสนาปรากฏในอัลอะดิษพอสังเขปต่อไปนี้

1. อัลอะดิษที่ท่านได้กล่าวว่า ((اَخْبِرُوا بَيْنَ مِنْ وَرَاءِكُمْ)) ความว่า จงแจ้งคำสอนเหล่านั้นให้ดีและจงสอนมันไว้แก่คนที่มาหลังจากพวกท่าน (บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : 53) ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวประโยคดังกล่าวแก่ตัวแทนจากอับดุล อัลกัยยส์ที่สามารถพบกับท่านในเดือนอัลชะรอหมเท่านั้น ท่านนบี ﷺ จึงถือโอกาสนั้นสอนเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับศาสนาและได้กล่าวทิ้งท้ายด้วยประโยคข้างต้น (al-Asqolāniy, 2005 : 1/233-242)

2. อัลอะดิษที่ท่านได้กล่าวว่า ((بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ بَدَتْ أَرْجُلِي)) ความว่า จงเผยแผ่หลักคำสอนจากฉันแม้เป็นเพียงแค่หนึ่งอายะฮ์ก็ตาม... (บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดิษ 3461) ท่านอับนุ ฮะญัร อัลอัศเกาะลานีย์ ได้กล่าวว่าท่าน อัลมุอาฟา อัล นะฮฺ เราะวานีย์ ได้อธิบายคำว่า "อายะฮ์" ในอัลอะดิษข้างต้นหมายถึงคำสอนที่มาจากอายะฮ์อัลกุรอานเพื่อให้ผู้สืบสานรับสอนแก่ผู้ที่

การนำเสนอคุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ ในเรื่องการสืบสานตะอวะฮฺนั้น ท่านได้เน้นนโยบายการปฏิรูปสังคมด้วยการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และใช้นโยบายการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทุกที่เป็นสถานศึกษา ทุกเวลาเป็นโอกาสการเรียนรู้ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมในการศึกษา มัสญิดเป็นจุดศูนย์กลางในการศึกษาและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการรวมตัวเพื่อประกอบศาสนกิจในแต่ละวันและประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์อันเป็นการพัฒนามนุษย์สู่การมีคุณธรรมจริยธรรมและได้รับความพึงพอใจของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยหวังว่าประชาชาติยุคหลังจะได้สานภารกิจสำคัญนี้ต่อไป (Shalabi, 1996 : 1/297-303)

ในเรื่องข้างต้นอัลบะยานูนีย์ ได้กล่าวว่า การตะอวะฮฺมีหลากหลายรูปแบบและแตกต่างกันทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละคนหรือสำนักตะอวะฮฺวางไว้ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

- 1) งานตะอวะฮฺดำเนินอย่างต่อเนื่องในทุกรูปแบบ ทั้งในนามปัจเจกบุคคลหรือองค์กร แม้จะล้มลุกคลุกคลานตามกาลเวลาก็ตาม แต่ดาอีย์ต้องศรัทธามั่นต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเชื่อในสัญญาที่พระองค์จะทรงคุ้มครองดาอีย์ผู้เผยแผ่ศาสนาของพระองค์บนโลกนี้ตลอดกาลนาน
- 2) การตะอวะฮฺมีหลากหลายและแตกต่างทั้งในนามส่วนตัวหรือองค์กร รัฐหรือเอกชน ทางการหรือไม่เป็นทางการ ทุกหนแห่งย่อมมีดาอีย์ที่กำลังเดินหน้าเชิญชวนผู้คนสู่สังฆธรรมดังที่ปรากฏให้เห็นเสมอ
- 3) การตะอวะฮฺย่อมมีทั้งครอบคลุมทุกประเด็นหรือบางประเด็น หรือเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อตอบสนองนโยบายที่ถูกกำหนดไว้เพื่อให้คนทั่วไปหันมาสนใจเพิ่มจำนวนมากขึ้น
- 4) การตะอวะฮฺย่อมเกิดความผิดพลาดโดยไม่ได้ตั้งใจ อาทิ การตัดสินใจผิดพลาดเกี่ยวกับสถานะของมัดอูว์ การหวังในความสำเร็จเร็วเกินไป การให้ความสำคัญกับเรื่องที่ไม่สำคัญ การใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา บ่อยครั้งที่ปัญหาเดิมเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าอันเนื่องมาจากดาอีย์ขาดความระมัดระวังในการตะอวะฮฺหรือขาดทักษะในการตะอวะฮฺ

ปรารถนาศึกษาความรู้อิสลามถึงแม้จะน้อยนิดก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้คำสอนที่มาจากท่านนบี ﷺ ได้ถูกเผยแผ่ตลอดกาล (al-Asqolani, 2005 : 8/99)

3. อัลอะดีษที่ท่านได้กล่าวว่า ((فَلْيَبِغِ السَّاهِدُ الْعَابِدَ...)) (บันทึกโดย al-Bukhari, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 1739) ความว่า ผู้ที่ร่วมในพิธีจึงเผยแผ่แก่ผู้ไม่ได้ร่วมด้วย...

4. อัลอะดีษที่ท่านได้กล่าวว่า ((...وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَبُّهُ الْأَنْبِيَاءَ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُرْتُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَرَتُّوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ...)) (บันทึกโดย Abū Dāwūd, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 3641) ความว่า...และแท้จริงบรรดาอุละมาอ์เป็นผู้รับมรดกจากบรรดานบี และแท้จริงบรรดานบีนั้นไม่ได้ทิ้งมรดกเงินดinars และเงิน dirhams แต่พวกเขาได้ทิ้งมรดกความรู้ ดังนั้นใครก็ตามที่ได้เอาความรู้แสดงว่าเขาได้เอาสิ่งที่มีค่ายิ่ง

5) ความประมาทในการตะอวะฮฺอาจเกิดผลร้ายต่อดาอีย์และมัดอูว์เสมอ ทั้งเรื่องการใช้วาจา การแสดงออกด้วยพฤติกรรม และการตัดสินใจ ซึ่งอันตรายยิ่งกว่าโรคระบาด ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก อบีษะอละบะฮฺ رضي الله عنه ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((... بَلِ اتَّخِرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شَحًّا مُطَاعًا وَهَوًى مُتَّبَعًا وَدُنْيَا مُؤْتَرَةً وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَاعْلَيْكَ - يَعْنِي بِنَفْسِكَ - وَدَعْ عَنكَ الْعَوَامَّ ((...

(أخرجه أبو داود ، 2005 : بعض من حديث (4341) وقال

الألباني حديث ضعيف

ความว่า ...จงเชิญชวนกระทำความดีและห้ามปรามความชั่วเถิด จนกว่าเจ้าจะให้เห็นความตระหนี่ถูกตาม อารมณ์ใฝ่ต่ำถูกปฏิบัติ โลกคุณยาได้รับการยกย่อง คนหนึ่งรู้สึกตะลึงกับความคิดของตนเอง ดังนั้นเจ้าจงยึดตัวของเจ้าเอง และจงละทิ้งคนทั่วไปเถิด...

(บันทึกโดย Abū Dāwūd, 2005 : ส่วนหนึ่งจากฮะดีษ 4341)

ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ

6) ดาอีย์ทุกระดับต้องเผชิญกับการท้าทายจากฝ่ายที่พยายามทำลายล้างอิสลาม บิดเบือนสังฆธรรม รุกรานทางวัฒนธรรมและสติปัญญา ใช้กลอุบายทุกรูปแบบให้ดาอีย์หย่อนยานในการปฏิบัติหน้าที่จนล้มเหลวและถอยหลังจากการดำเนินภารกิจตะอวะฮฺ (al- Bayānūnī, 1993 : 107-111)

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื่องจากคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นเป็นส่วนหนึ่งของตะอวะฮฺที่เป็นภารกิจของเคาะฎิบหรือผู้รู้ที่ควรแก่การปฏิบัติตามอัตฎาฟ เคาะฎิบที่เป็นดาอีย์ควรดำเนินการนำเสนอคุณบะฮฺในรูปแบบการตะอวะฮฺเพื่อให้ผู้ฟังกลายเป็นผู้สานเนื้อหาต่อไปยังผู้อื่นอย่างต่อเนื่องในทุกรูปแบบ ทุกวิธีการ และทุกโอกาส ตามบริบทของตน เพราะการตะอวะฮฺเป็นมรดกจากบรรดาเราะสูล ดังนั้นประชาชาติในแต่ละยุคควรสืบสานเจตนารมณ์นี้ด้วยการเชิญชวนมุสลิมและคนต่างศาสนิกสู่การเข้าใจศาสนา ให้ความกระจ่างเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายอิสลามที่ได้วางไว้

2.11 การพัฒนาสังคมด้วยคุณบะฮฺ

คุณบะฮฺเป็นหัวใจหลักของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ เพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับความรู้ คำแนะนำ ข้อตักเตือน และข้อมูลต่างๆ จากบรรดาเคาะฎิบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาวีถีชีวิต ได้รับความพึงพอใจจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเกิดการยำเกรงต่อพระองค์ ด้วยความรู้และความเข้าใจที่เปรียบเสมือนจุดประกายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.11.1 การพัฒนาสังคมด้วยคุณบะฮฺด้านความรู้

การนำเสนอคุณบะฮฺเป็นการนำเสนอความรู้ที่มาจากหลากหลายแหล่งข้อมูลที่เคาะฎิบสรรรวบรวมแก่ผู้ฟังเพื่อเป็นประโยชน์ เกิดทัศนคติที่ดี ปฏิบัติที่ถูกต้อง และเกิดการตักเตือนต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยเน้นเนื้อหาที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ซึ่งการพัฒนาสังคมผ่านคุณบะฮฺวันศุกร์เกิดขึ้นได้ในหลายมิติ อาทิ ด้านความรู้ ด้านข้อมูล และด้านการปรับความเข้าใจ ซึ่งในเรื่องนี้ อัลชาฎิบีย ได้กล่าวว่า

" أَنَّ الْعِلْمَ وَسِيْلَةٌ مِنَ الْوَسَائِلِ، لَيْسَ مَقْصُوْدًا لِنَفْسِهِ مِنْ حَيْثُ النَّظَرِ الشَّرْعِيِّ، وَإِنَّمَا هُوَ وَسِيْلَةٌ إِلَى الْعَمَلِ، وَكُلُّ مَا وَرَدَ فِي فَضْلِ الْعِلْمِ؛ فَإِنَّمَا هُوَ ثَابِتٌ لِلْعِلْمِ مِنْ حِجَّةِ مَا هُوَ مُكَلَّفٌ بِالْعَمَلِ بِهِ "

(الشاطبي، 1997 : 1/83)

ความว่า ความรู้เป็นตัวเชื่อมที่ไม่ได้เป็นจุดหมายในตัวของมันในหลักการชะรีอะฮฺ แต่เป็นตัวเชื่อม (ระหว่างผู้ศึกษากับเนื้อหาที่ได้ศึกษา) อันนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะความประเสริฐของความรู้ เป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในตัวของมันที่ถูกบัญญัติไว้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างแท้จริง

(al-Shāṭibiy, 1997 : 1/83)

ความรู้ที่ถูกบรรจุในคุณบะฮฺล้วนเป็นความรู้ที่เป็นปัจจัยสำคัญอันนำไปสู่การพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ให้รุ่งเรืองทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเนื้อหาที่เป็นศาสตร์ที่ถูกรวบรวมทั้งอดีตและปัจจุบันจนกลายเป็นจุดประกายของการดำเนินชีวิต เคาะฎิบที่มีวิสัยทัศน์มักมองการไกลกับการพัฒนาสังคมด้วยเนื้อหาคุณบะฮฺเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอน ตลอดจนแทรกด้วยเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยหวังว่าความรู้ที่ได้นำเสนอานั้นจะถูกสะสมในสติปัญญาของผู้ฟังจนกลายเป็นสังคมอุดมปัญญาและพัฒนาในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง

เคาะฏีบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺเป็นเคาะฏีบที่ได้รับเกียรติและเป็นที่ยอมรับของสังคม ทุกคำพูดมีพลัง น่าฟังและดึงดูดผู้ฟังสู่การพัฒนาในด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อคุณบะฮฺมีเนื้อหาการให้กำลังใจเพื่อให้ผู้ฟังศึกษาอย่างต่อเนื่อง ค้นคว้า วิจัย ความเจริญรุ่งเรืองของบรรพชนด้วยการศึกษา คุณบะฮฺก็จะกลายเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ฟังรู้สึกที่จะพัฒนาตนเองสู่การเป็นพลเมืองที่มีความรู้ เมื่อใดที่เคาะฏีบมองปัญหาและสามารถให้ข้อเสนอแนะในเรื่องวิถีชีวิตของชุมชนสามารถนำเสนอคุณบะฮฺได้อย่างดีและสามารถพัฒนาสังคมสู่สังคมที่มั่งคั่งที่ยั่งยืน

บรรดาบรรพชนได้รุ่งเรืองด้วยความรู้เพราะความทะเยอทะยานในการแสวงหาความเจริญตลอดหลายศตวรรษ จนโลกได้จารึกไว้ซึ่งความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นด้วยการพลิกวิถีชีวิตจากความป่าเถื่อนและความไร้ซึ่งความเจริญสู่โฉมใหม่แห่งความมั่นคงและมั่งคั่งด้วยการศึกษา การเข้าใจหลักคำสอนของศาสนา ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และได้รับความพึงพอใจจากพระองค์ (Shakib Arsalān, n.d. : 41-45)

การพัฒนาสังคมด้วยคุณบะฮฺด้านความรู้จึงเป็นสาเหตุของความเจริญด้านอารยธรรมของมนุษยชาติที่เป็นจุดประกายของกระบวนการคิด การวางแผน การพัฒนา การเปลี่ยนแปลงสู่ความรุ่งเรืองเพื่ออนาคตที่ดีกว่า ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า

﴿ ... يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝۱۱ ﴾

(سورة المجادلة : بعض من آية ۱۱)

ความว่า อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทอดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้นและอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ

(สูเราะฮฺ อัลมัจญาดะละฮฺ : ส่วนหนึ่งจากอายะฮฺ 11)

2.11.2 การสร้างสังคมคุณธรรมด้วยคุณบะฮฺ

วัตถุประสงค์หลักของการนำเสนอคุณบะฮฺคือให้ความรู้ คำแนะนำ ชี้แนะ ตักเตือน และส่งเสริมให้เกิดการตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ถึงแม้ว่าคุณบะฮฺมีการนำเสนอในรูปแบบที่คล้ายกัน แต่เป้าหมายจะไม่ออกนอกวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ (‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir, 2002 : 77) หนึ่งในเป้าหมายดังกล่าวคือการสร้างสังคมคุณธรรมด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดี เพิ่มจำนวนคนดี เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รักใคร่ สู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาด้วยจรรยาบรรณที่ดี จริยธรรมที่งดงาม และซื่อสัตย์สุจริต ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้

สร้างสังคมคุณธรรมที่มาจากนำเสนอคุณบะฮฺประจำสัปดาห์ เพราะเนื้อหาในคุณบะฮฺเน้นให้คนมีคุณธรรม โดยหวังว่าเมื่อมีการตอกย้ำและให้ความเข้าใจจะกลายเป็นการเตือนสติให้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวต่อพระองค์ทุกที่ทุกเวลา (Ibn Qayyim al-Jawziyyah, 1998 : 1/409-410)

อิสลามให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง เริ่มต้นด้วยการสร้างความเข้าใจด้วยความรู้ที่ถูกต้องและใช้ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสู่การเป็นสังคมที่มีพลังเสมือนก้อนอิฐที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างอาคาร จนกลายเป็นสิ่งปลูกสร้างที่แข็งแกร่ง ฉันทัดฉันทัน สังคมที่มีคุณธรรมย่อมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ มีคนดีเพิ่มขึ้น มีมนุษยธรรม มีเกราะป้องกันจากสิ่งเลวร้าย ซึ่งล้วนมาจากการบ่มเพาะ อบรมสั่งสอนที่มาจากการศึกษาที่ถูกต้องตั้งแต่วัยเด็กจนกลายเป็นสังคมคุณธรรม (Muhammad Abu Zahrah, 1981 : 121-123)

การสร้างสังคมคุณธรรมจำเป็นต้องใช้กระบวนการเข้าใจและความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งเรื่องศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต เริ่มต้นจากปัจเจกบุคคลจนกลายเป็นสังคมที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน ภาพพจน์ของสังคมจะสะท้อนถึงความเป็นสังคมที่ทุกคนร่วมตัดสินใจ ยิ่งถ้าเป็นสังคมที่ต้องมีความรักใคร่ เป็นพี่น้อง ให้เกียรติ มีความเป็นอยู่อย่างสมานฉันท์ เห็นได้จากการขออูอาทังในและนอกละหมาด ทุกคนจะขอในนามส่วนรวมด้วยคำว่า **سُبْحَانَكَ يَا رَبَّنَا**...ความว่า โอ้พระเจ้าของเรา...ถึงแม้มีบางอูอาทังผู้ขอจะวิงวอนในนามส่วนตัวด้วยคำว่า **سُبْحَانَكَ يَا رَبِّي**...ความว่า โอ้พระเจ้าของฉัน...ก็ตาม เช่นเดียวกับการศุภบะฮฺที่ต้องมีการรวมตัวในมัสญิดและร่วมกันรับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของแต่ละคน ครอบครัว ประเทศชาติ และประชาชาติ (al-Qaradāwi, 2001 : 5-9)

เมื่อสังคมได้รับการฟื้นฟูด้วยการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่องสู่การเป็นสังคมที่มีคนดี มีความรู้ ตักวาต่ออัลลอฮ์ **سُبْحَانَكَ يَا رَبِّي** เมื่อนั้นสังคมก็จะมั่นคงและสันติ เพราะคนดีย่อมมีความเกรงกลัวต่อพระองค์ มั่นใจในการควบคุมและการสอดส่องจากพระองค์ รู้สึกละอายที่จะทำความผิด รู้ถึงหนทางที่จะนำไปสู่ความเลวทรามและบาป รู้ถึงการหลอกลวงของชัยฏอนมารร้ายที่ใช้กลอุบาย รู้วิธีการเอาชนะกิเลสและปฏิบัติตามหลักการศาสนา ผู้ยำเกรงย่อมได้รับรางวัลอันยิ่งใหญ่ทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ (Ahmad Fard, 1993 : 5-7) ดังอายะฮฺที่พระองค์ตรัสว่า

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَأَتَّقَوْا لَفَنَحْنَاهُمْ بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٦﴾

(سورة الأعراف : آية ٩٦)

ความว่า และหากว่าชาวเมืองนั้นได้ศรัทธากันและมีความยำเกรงแล้วไซ้รแน่นอนเราก็เปิดให้แก่พวกเขาแล้ว ซึ่งบรรดาความเพิ่มพูน

จากพากฟ้าและแผ่นดินแต่ทว่าพวกเขาปฏิเสธ ดังนั้นเราจึงได้
ลงโทษพวกเขา เนื่องด้วยสิ่งที่พวกเขาชวนขวยไว้

(สุเราะฮ์ อัลอะอฺรอฟ : อายะฮ์ 96)

2.11.3 ความรู้ที่ได้จากคัมภีร์

ความรู้¹เป็นผลที่ได้จากการศึกษาเข้าใจเนื้อหาที่ถูกต้อง มีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์ที่เปรียบเสมือนอาหารที่สติปัญญาที่คอยหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณให้อยู่บนแนวทางที่ถูกต้อง เป็นเงื่อนไขของความน่าเชื่อถือในวาจาและประพฤติปฏิบัติ ความรู้ต้องมาก่อนพูดและปฏิบัติเสมอ ทำให้การเนียตและการปฏิบัติถูกต้อง และความรู้จะไม่เกิดประโยชน์ยกเว้นต่อเมื่อมีการปฏิบัติ (al-'Asqolāniy, 2005 : 1/283-284) สำหรับผู้ที่ได้ศึกษาและได้รับความรู้ย่อมเป็นผู้ที่ได้รับเกียรติที่สูงส่งและความดีทั้งปวง ดังอายะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا

كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٣٦﴾

(سورة البقرة : آية ٢٦٩)

ความว่า พระองค์จะทรงประทานความรู้ให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรง
ประสงค์ และผู้ใดที่ได้รับความรู้ แน่نونเขาก็ได้รับความความดี

¹ ความรู้คือสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 : 232) บรรดาอุละมาอ์ผู้บันทึกอัลอะฮ์ดีซที่ท่านได้บรรจุหัวข้อที่เกี่ยวกับความรู้ที่ท่านนี้ ﷻ ได้กล่าวในเรื่องนี้มากมาย อาทิ

อิหม่ามอัลบุคอรี ได้เรียบเรียงอัลอะฮ์ดีซในบทที่ 3 มีทั้งหมด 53 เรื่อง

อิหม่ามมุสลิม ได้เรียบเรียงอัลอะฮ์ดีซในบทที่ 47 มีทั้งหมด 6 เรื่อง

อิหม่ามออบูดาูด ได้เรียบเรียงอัลอะฮ์ดีซในบทที่ 26 มีทั้งหมด 11 เรื่อง

อิหม่ามอัลติรมิซีย์ ได้เรียบเรียงอัลอะฮ์ดีซในบทที่ 37 มีทั้งหมด 19 เรื่อง

ซึ่งอิหม่ามอัลบุคอรีได้ตั้งหัวข้อในบทที่ 10 ว่าด้วยเรื่อง الْعِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلُ : บَابُ : ความว่า บทว่าด้วยความรู้ก่อนพูดและปฏิบัติ แสดงถึงความสำคัญของความรู้ที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังที่เศาะฮาบะฮ์ที่ชื่อ มุอาซ เป็น ญะบัล ﷻ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อศึกษาหาความรู้ ส่วนหนึ่งจากคำพูดของท่านว่า

... " تَعْلَمُوا الْعِلْمَ فَإِنَّ تَعْلَمَهُ لِلَّهِ حَشِيَّةٌ وَطَلَبُهُ عِبَادَةٌ وَمَا كَرِهْتُمْ سَبِيحٌ وَالْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ وَتَعْلَمُهُ صِدْقٌ

ความว่า เจ้าทั้งหลายจงศึกษาหาความรู้เถิด เพราะการศึกษาเพื่อพระองค์อัลลอฮ์นั้นเป็นการยากเกรง การศึกษาความรู้เป็นอิบาดะฮ์ การทบทวนความรู้เป็นการตัสบีฮ์ และการค้นหาความรู้เป็นการญิฮาด การสอนเป็นเศาะตะเกาะฮ์บริจาการทำทาน (al-Fakhr al-Rāziy, 1995 : 1/333)

อันมากมาย และไม่มีใครจะรำลึกนอกจากบรรดาผู้ที่มีสติปัญญา
เท่านั้น

(สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ : ายะฮ์ 269)

ความรู้มีหลายแขนงที่สามารถศึกษาค้นคว้าขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ศึกษา แต่ที่สำคัญคือความรู้ที่นำพาชีวิตสู่ความผาสุก ที่ถูกต้องทั้งเรื่องศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต ความรู้บางอย่างไม่ได้มาจากอัลกุรอานและฮะดีษนะฮ์เสมอไป แต่เป็นวิถีที่มนุษย์แสวงหาและคิดค้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิต อาทิ ความรู้ทางการแพทย์ การคิดคำนวณ การเพาะปลูก การค้าขาย เป็นต้น (Ibn Taymiyyah, 1993 : 13/136)

ผู้ที่มีความรู้ย่อมมีเกียรติยิ่ง ณ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากได้ศึกษาและปฏิบัติแล้วควรเผยแพร่แก่ผู้อื่นในทุกรูปแบบที่สามารถกระทำได้ ไม่ควรเก็บหรือปกปิดสิ่งที่ตนรู้เพียงคนเดียว สอดคล้องกับประโยคที่ท่านสุฟยาน เบน อุษัยนะฮ์¹ ได้กล่าวว่า

" أَجْهَلَ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ مَا يَعْلَمُ ، وَأَعْلَمُ النَّاسِ مَنْ عَمِلَ بِمَا يَعْلَمُ ، وَأَفْضَلُ النَّاسِ
أَخْشَعُهُمْ لِلَّهِ وَقَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ " يُرَادُ لِلْعِلْمِ : الْحِفْظُ وَالْعَمَلُ وَالِاسْتِمَاعُ وَالِإِنْصَاتُ
وَالنَّشْرُ "

ความว่า "ผู้ที่โง่เขลาที่สุดคือผู้ที่ละทิ้งสิ่งที่เขารู้ (ได้ศึกษามา) ผู้ที่ฉลาดคือ ผู้ที่ปฏิบัติกับสิ่งที่ตนได้ศึกษา และผู้ที่ประเสริฐคือผู้ที่เกรงกลัวพระองค์อัลลอฮ์มากที่สุด" ท่านได้กล่าวอีกว่า "ความรู้ที่หมายถึงในที่นี้คือ การท่อง การปฏิบัติ การตั้งใจฟัง การสงบนิ่งขณะศึกษาและจริงจังในการเผยแพร่

(‘Abd al-‘Aziz Bādū, 1978 : 70)

ความรู้ที่ได้มานั้นจะเกิดประสิทธิภพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความเฉลียวฉลาดของผู้ศึกษาด้านสติปัญญาที่เปรียบเสมือนเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ในการรับและจำสิ่งที่ได้ศึกษาและสัมผัสด้วยประสาทที่มีในร่างกายมนุษย์ เช่นเดียวกับความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์บะฮ์วันศุกร์ที่เคาะฎิบได้มอบแก่ผู้ฟังเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ศึกษาอย่างต่อเนื่อง และเผยแพร่แก่ผู้อื่น

¹ สุฟยาน เบน อุษัยนะฮ์ มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 107-198 ตรงกับปี ฮ.ศ. 725-815 มีชื่อเต็มว่า สุฟยาน เบน อุษัยนะฮ์ เบน มัยมูน อัลฮิลาลีย์ อัลกูฟีย์ เกิดที่เมืองอัลกูฟะฮ์และพำนักในนครมักกะฮ์ ตาเฮล ประกอบพิธีฮัจญ์ 70 ครั้ง เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาอัลฮะดีษในอัลฮะรอหม อัลมักกีฮ์ ท่องจำอัลฮะดีษที่นำเชื่อถือยิ่ง มีความรู้มากมาย อิหม่ามอัชชาฟีอีย์ได้กล่าวยกย่องเขาว่า หากไม่มีอิหม่ามมาลิก และสุฟยาน ความรู้ที่ควั่นอิญาซย่อมจางหายไป เขาเสียชีวิตที่นครมักกะฮ์ (al-Zirikli, 2002 : 3/105)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 3

วิเคราะห์แบบสอบถามเคาะถีบและผู้ฟังคุฎบะฮวันศุกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเรื่องศักยภาพของคุฎบะฮวันศุกรเพื่อพัฒนาสังคม
กรณีศึกษาคุฎบะฮวันศุกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.2 ผลการประเมินแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฎบะฮวันศุกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งหมด 4 ตอน
ดังนี้

3.2.1 ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ฟังคุฎบะฮวันศุกร

3.2.2 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฎบะฮวัน
ศุกร

3.2.3 ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังคุฎบะฮวันศุกรที่มีผลเพื่อพัฒนา
สังคม

3.2.4 ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามถึงผลจากการฟังคุฎบะฮวันศุกรเพื่อ
พัฒนาสังคม

3.3 ผลการประเมินแบบสอบถามจากผู้นำเสนอคุฎบะฮวันศุกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งหมด 3
ตอนดังนี้

3.3.1 ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวของเคาะถีบ

3.3.2 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุฎบะฮวันศุกร

3.3.3 ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเคาะถีบที่มีผลเพื่อพัฒนาสังคม

3.1 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จำนวนมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี พ.ศ. 2558 จำแนกตามจังหวัด อำเภอและตำบลดังตารางต่อไปนี้

3.1.1 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดนราธิวาส

อำเภอ	ตำบล	จำนวนมัสญิด	หมายเหตุ
1. เมือง	7	70	
2. ตากใบ	8	36	
3. เจาะไอร้อง	3	34	
4. แว้ง	6	50	
5. จะแนะ	4	39	
6. บาเจาะ	6	51	
7. ยี่งอ	6	49	มีมัสญิดทุกตำบล
8. ระแงะ	7	88	
9. รือเสาะ	9	83	
10. ศรีสาคร	6	45	
11. สุไหงโกลก	4	31	
12. สุไหงปาดี	6	45	
13. สุคีริน	5	27	
รวม	76	626	

3.1.2 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดปัตตานี

อำเภอ	ตำบล	จำนวนมัสญิด	หมายเหตุ
1. เมือง	12	67	
2. แม่ลาน	3	17	
3. โคกโพธิ์	12	61	
4. ไม้แก่น	4	19	มีมัสญิดทุกตำบล
5. กะป้อ	3	26	
6. หุ่่งยางแดง	4	29	
7. ปะนาเระ	10	36	
8. มายอ	13	68	

9. ยะรัง	12	111
10. ยะหริ่ง	18	91
11. สายบุรี	11	80
12. หนองจิก	12	82
รวม	114	662

3.1.3 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดยะลา

อำเภอ	ตำบล	จำนวนมัสญิด	หมายเหตุ
1. เมือง	14	109	
2. กรงปินัง	4	35	
3. เบตง	5	30	ไม่พบข้อมูลมัสญิดที่
4. กาบัง	2	21	ตำบลลำพะยา
5. ธารโต	4	17	อำเภอเมือง
6. บันนังสตา	6	63	และที่ตำบลตาชี
7. ยะหา	7	63	อำเภอยะลา
8. รามัน	16	130	
รวม	58	450	

3.1.4 ข้อมูลมัสญิดในจังหวัดสตูล

อำเภอ	ตำบล	จำนวนมัสญิด	หมายเหตุ
1. เมือง	12	66	
2. ควนโดน	4	24	
3. ควนกาหลง	3	23	
4. ท่าแพ	4	27	
5. พงุ่หว้า	5	18	
6. ละงู	6	62	
7. มะนัง	2	5	
รวม	36	224	มีมัสญิดทุกตำบล

3.1.5 ข้อมูลมัสญิดใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา

อำเภอ	ตำบล	จำนวนมัสญิด	หมายเหตุ
1. สะบ้าย้อย	9	58	ไม่พบข้อมูลมัสญิด
2. เทพา	7	68	ที่ตำบลทับช้าง

3. จະณะ	14	67	และตำบลสะท้อน
4. นาทวี	10	26	อำเภอ นาทวี
รวม	36	240	

Prince of Songkla University
Pattani Campus

3.2 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จำนวนมัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในหัวข้อเรื่องศักยภาพของชุมชนบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคูญบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังต่อไปนี้

3.2.1 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดนราธิวาส

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
1 เมือง	1	1-กะลุวอ	ดาร์ลคอยรียะห์ บ. กะลุวอ ม. 3
	2	2-กะลุวอเหนือ	คอยรียะห์ บ. คีรี ม. 2
	3	3-โคกเคียน	ยามาอียะห์ บ. ฮูตตุวอ ม. 4
	4	4-บางปอ	สะฟีนะตุลอาซีเราะห์ บ. ตะละอาแน ม. 4
	5	5-มะนังตายอ	อัลรุสฎอ บ. บาตัสบารู ม. 1 หมายเลข
	6	6-ลำภู	อัลรอปีตตุลอิสลามียะห์ บ. ปลักปลา ม. 8
	7	7-บางนาค	ดาร์ลคอยร์ บ. ยะกิง 2
2 ตากใบ	1	8-น่านาค	ดาร์ลกะรอมะห์ บ. ศรีโป ม. 3
	2	9-เจ๊ะเท	อิฮซาน บ. ตาบาฮีเล ม. 1
	3	10-โฆซิด	โคคมาร์บา บ. โคคมือบาร์ ม. 4
	4	11-เกาะสะท้อน	ตาอวานู บ. ปูยูฮูตุ ม. 9
	5	12-บางขุนทอง	อัสซาดาอะห์ บ. บางขุนทอง ม. 6
	6	13-พร่อน	อิบาอะห์ บ. โคกยาง ม. 5
	7	14-ไพรวัน	อิสละห์ บ. กูบู ม. 6
	8	15-ศาลาใหม่	อันนัวร์ บ. ศาลาใหม่ ม. 3
3 เจ๊ะไอร่อง	1	16-จวบ	เจ๊ะไอร่อง บ. เจ๊ะไอร่องสถานี ม. 1
	2	17-บูกิต	บูเกะตาโมง บ. บูเกะตาโมง ม. 7
	3	18-มะรือโบออก	มุฮัมมะดียะห์ บ. ปาเระรุโอะ ม. 3
4 แว้ง	1	19-กายูคละ	วูสตอ บ. วากัฟสี่กู ม. 6
	2	20-ขอเลาะ	ซอลาตุลเราะห์มะห์ บ. กะดุนุง ม. 2
	3	21-แม่ตง	อิสติกอมะห์ บ. บาละ ม. 6
	4	22-โล๊ะจูด	ดาร์ลซาอาดะห์ บ. บูเกะตาล ม. 2
	5	23-แว้ง	จือเม บ. จือเม ม. 3
	6	24-เอราวัณ	ดาร์ลฟาละห์ บ. จาบังตูวอ ม. 4
5	1	25-จะแนะ	วาตอนี บ. จะแนะ ม. 2

จะแนะ	2	26-ช้างเผือก	อีตายาตุซซาบาบ๊ะห์ บ. ไอร์ซื่อเร๊ะ ม. 3
	3	27-คฺซงญอ	คฺซงญอ บ. คฺซงญอ ม. 1
	4	28-ผดุงมาตร	นุรุลอิสลามมียะห์ บ. ริแง ม. 3
อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
6 บาเจาะ	1	29-กาเยาะมาตี	กาเยาะมาตี บ. กาเยาะมาตี ม. 3
	2	30-บาเจาะ	ดาโรสซาลัม บ. แปะบุญ ม. 2
	3	31-บาเระไต๋	อีตายาตุซซอลีฮีน บ. ฮูแตยือลอ ม. 2
	4	32-บาเระเหนือ	ยือลอ บ. ยือลอ ม. 3
	5	33-ปะลุกาสาเมาะ	นุรุลอิสลาม บ. ปะลุกาสาเมาะ ม. 2
	6	34-ลูโปะสาวอ	ดาร์ลุอามาน บ. ปือราแง ม. 4
7 ยี่งอ	1	35-จอบาะ	อัลฮูตา บ. ลูโปะนือริง ม. 4
	2	36-ตะปอเยาะ	ปะลุกาसानอ บ. ปะลุกาसानอ ม. 4
	3	37-ยี่งอ	ยามมอ บ. ยี่งอ ม. 2
	4	38-ละหาร	ดาร์ลุอีมาน บ. บาโง ม. 2
	5	39-ลูโปะบายะ	มากอมุดดิน บ. โคกกือดุง ม. 4
	6	40-ลูโปะปือซา	ดาร์ลุอิสลามมียะ บ. ลูโปะดาโตะ ม. 4
8 ระแงะ	1	41-กาลิซา	ตันหยงกาลิซา บ. ตันหยง ม. 6
	2	42-เฉลิม	อมมุลกอรอ บ. ตันหยง ม. 2
	3	43-บองอ	น๊ะตอตุลอิลมียะ บ. บาโงกูโบร์ ม. 6
	4	44-ตันหยงลิมอ	ดาร์ลุสาลาม บ. ลูโปะตีแยตตะวันตก ม. 6
	5	45-ปาโงสะโต	ยาดีด บ. บาโย ม. 8
	6	46-มะรือโอบตก	อิสลามมียะห์ บ. บาโงระนะ ม. 5
	7	47-ตันหยงมัส	นุรุลฮูตา บ. กอแนะ ม. 6
9 รือเสาะ	1	48-โคกสะตอ	ดาร์ลุฮิชซาน บ. ไอร์กู่แป ม. 2
	2	49-บาตง	ดาร์ลุสาลาม บ. มางาญอ ม. 3
	3	50-รือเสาะ	ดาร์ลุอามาล บ. รือเสาะ ม. 4
	4	51-รือเสาะออก	ยุมอียะห์ บ. ตลาตรือเสาะ ม. 1
	5	52-เรียง	รอมาล บ. บาโงปูล๊ะ ม. 7
	6	53-ลาโละ	นุรุลยากิน บ. รือแย็ง ม. 4

	7	54-สามัคคี	ดาร์ลุฮีสาน บ. ปูโปร์ ม. 7
	8	55-สาวอ	ดาร์ลุสาลัม บ. สาวอ ม. 6
	9	56-สุวารี	อรรเราะห์มานียะห์ บ. ตะโหนด ม. 2
10 ศรีสาคร	1	57-กาหลง	บาลาดุลอามาน บ. กาหลง ม. 1
	2	58-เชิงคีรี	ดาร์ลุอามานนี บ. มัคคี ม. 1
	3	59-ซากอ	มูฮำมาดียะห์ บ. กวาลอกาเว ม. 1
	4	60-ตะมะยุง	อูบูตียะห์ บ. ปือแนบาเตาะ ม. 1
	5	61-ศรีบรรพต	ดาร์ลุอามาน บ. ละโอ ม. 2
	6	62-ศรีสาคร	อัลอิติสอม บ. ไอร์แยง ม. 3

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
11 สุโขทัย	1	63-ป่าเสม็ด	นะฎอตุลอิสลาฮียะห์ บ. บาโงสรายอ ม. 1
	2	64-มูโนะ	อารอห์มาน บ. ลูโอะลือซง ม. 2
	3	65-ปูโยะ	นุรุลอิบาดะห์ บ. กูแบอี่แก ม. 4
	4	66-สุโขทัย	อัลยุมอียะห์อัลฮาซานียะห์ บ. สุโขทัย ม.
12 สุโขทัย	1	67-กาวะ	กาวะ บ. กาวะ ม. 2
	2	68-โต๊ะเต็ง	อิสลามียะห์ บ. อาเยบาตู ม. 4
	3	69-ปะลูลู	อัลอะหลี บ. ปอหงกือปะ ม. 2
	4	70-ริโก๋	ราวฎอตุลยันนะห์ บ. ดอหะ ม. 3
	5	71-ซากอ	ดาร์ลุเราะมะห์ บ. ซากอ ม. 4
	6	72-สุโขทัย	ตือบิงตัง บ. ตือบิงตัง ม. 9
13 สุโขทัย	1	73-เกียร์	ดาร์ลุฮูดา บ. ไอบาตุกาเยาะกาแวง ม. 2
	2	74-มาโมง	อัสตักวา บ. ปารี ม. 3
	3	75-ร่มไทร	ตัสตีกียะห์ บ. กวาลอจือบอ ม. 3
	00	ภูเขาทอง 000000	ไม่พบข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัด
	4	76-สุโขทัย	ดาร์ลุอิสลามียะห์ บ. บูเกะนามี ม. 4

3.2.2 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดปัตตานี

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
14 เมือง	1	77-กะมียอ	อานีซอฟาตียะห์ บ.บาโง ม. 4
	2	78-คลองมานิง	คลองมานิง บ.คลองมานิง ม. 2
	3	79-ตะลู่ปะ	ดาร์ลุนาอิม บ.แบร่อแวง ม. 3

	4	80-ต้นหยงลูโละ	ต้นหยงลูโละ บ.ต้นหยงลูโละ ม. 1
	5	81-บานา	นุรุลอิสลาม บ.บานา ม. 2
	6	82-บาราโหม	ดารุสสลาม เซคดาวุดอัลฟาฏอนี บ.บาราโหม ม.2
	7	83-บาราเฮาะ	แบร่อ บ.แบร่อ ม. 1
	8	84-ปะกาสะรัง	อะห์มาดียะห์ บ.กือยา ม. 3
	9	85-ปูยุด	ดารุลฮูดา บ.ราโหม่ง ม. 1
	10	86-รูสะมีแล	ดารุสสลาม บ.ควอนนือกือรี ม. 4
	11	87-สะบารัง	นุรุลเตาฟิก ถ.สฤษดี ต.สะบารัง
	12	88-อาเนาะรู	กลางจังหวัดปัตตานี ถ.ยะรัง ต.อาเนาะรู
15 แม่ลาน	1	89-ป่าไร่	อาอิสลาม บ.บาตะกูบู ม. 6
	2	90-ม่วงเตี้ย	นุรุยันนะห์ บ.นือริงตีกอ ม. 3
	3	91-แม่ลาน	นุรุลฮูดา บ.คลองทราย ม. 7

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
16 โคกโพธิ์	1	92-ควนโนรี	นุรุดีน บ.สี่แยกควนโนรี ม. 3
	2	93-โคกโพธิ์	ดารุลนาอิม บ.กำปงนือริง ม. 3
	3	94-ช้างให้ตก	มิฟตาฮุลอับดุลอะฮ์ ม. 1
	4	95-ทรายขาว	ดารุลกูบรอ บ.ใหญ่ ม. 1
	5	96-ท่าเรือ	จะบังติกอ บ.บางโกระ ม. 5
	6	97-ทุ่งปลา	ดารุลอามาน ม. 3
	7	98-นาเกตุ	ดารุลออาบีดีน ม. 4
	8	99-นาประคู้	นะห์ฎอตุอิสลามียะห์ บ.บลูกา ม. 2
	9	100-บางโกระ	อัลฟัลลาหฺ บ.กูบู ม. 4
	10	101-ปากล่อ	อิสลาม บ.ปาแตตือบู ม. 2
	11	102-ป่าบอน	กำปงบือซา บ.กำปงบือซา ม. 3
	12	103-มะกรูด	อาเนาะบูเกะ บ.อาเนาะบูเกะ ม. 2
17 ไม้แก่น	1	104-ไม้แก่น	กะรือจฺ บ.กะรือจฺ ม. 4
	2	105-ดอนทราย	ปูลากรืออง บ.ปูลากรืออง ม. 2
	3	106-ตะโละไกรทอง	กำปงลาโอะ บ.กำปงลาโอะ ม. 2
	4	107-ไทรทอง	นุรุลฮือบาดะห์ บ.กูบังปีงะ ม. 4

18 กะพ้อ	1	108-กะรูปี	อัลมุณีร์ บ.ป้อแนบูตี ม. 4
	2	109-ตะโละคือรามัน	ดาร์ลนาอีม บ.ปีติง ม. 5
	3	110-ปล่องหอย	อัลเอียะตีซอม ม. 8
19 ทุ่งยางแดง	1	111-ตะโละแมะนา	นุรุลอิสลาม บ.ตะโละบูโละ ม. 3
	2	112-น้ำดำ	นุรุลยากิน บ.น้ำดำ ม. 1
	3	113-ปากู	ดาร์ลนาอีม บ.ป้อแนยง ม. 4
	4	114-พิเทิน	นุรุลอิซฮาน บ.อาตะบาโง ม. 3
20 ปะนาเระ	1	115-ปะนาเระ	นุรุลอีมาน บ.นาพร้าว ม. 2
	2	116-ควน	ปาละฮู บ.ปาละฮู ม. 1
	3	117-คอกกระป้อ	ฮูตเตฮือแล บ.ฮูตเตฮือแล ม. 4
	4	118-ดอน	อิสลามียะห์ บ.หลักควอ ม. 1
	5	119-ท่าข้าม	ดาร์ลมุฮซีนีน บ.ลูโกะ ม. 4
	6	120-ท่าน้ำ	กาภิบูเกะเซ็งเซา บ.กาภิบูเกะ ม. 4
	7	121-บ้านกลาง	นุรุลอามานียะห์ ม. 3
	8	122-บ้านนอก	นุรุลยากิน บ.บังกาลัมบูตี ม. 4
	9	123-บ้านน้ำบ่อ	นุรุลตักวา บ.บาโงล ม. 1
	10	124-พ้อมิ่ง	อัลตักวา บ.พ้อมิ่ง ม. 3

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสยิดและสถานที่ตั้ง
21 มายอ	1	125-กระเสาะ	กอลัม บ.กอลำ ม. 2
	2	126-กระหวะ	นุรุลฮีตายะฮู บ.เมาะโมะ ม. 4
	3	127-เกาะจัน	มิฟตาฮุลยันนะห์ บ.โตะโระ ม. 2
	4	128-ตรัง	กำปงบองอ บ.กำปงบองอ ม. 1
	5	129-ถนน	ถนน บ.ถนน ม. 1
	6	130-ปะโด	ดาร์สสลาม ม. 1
	7	131-ปานัน	ดาร์ลมุตากิน บ.กานาเปะ ม. 1
	8	132-มายอ	ดาร์ลอามาน บ.บูเกะจะะ ม. 1
	9	133-ลานา	ดาร์สสลาม ม. 7
	10	134-ลูโบะยีไร	ดาร์ลอิบาดะห์ บ.ลูโบะยีไร ม. 4
	11	135-สะกำ	ศาลาบูตี บ.ศาลาบูตี ม. 2

	12	136-สาคอใต้	นุรุลฮุด บ.สมาหอ ม. 3
	13	137-สาคอบน	อัลอันศอร บ.กุวิง ม. 2
22 ยะรัง	1	138-กระโต	นุรุลอิสลาม ม. 2
	2	139-กอลำ	นุรุชุกรียะห์ บ.เปาะมุเร็ง ม. 1
	3	140-เขาตุม	ซ็อรง (อุสตะแซ) บ.โสรง ม. 3
	4	141-คลองใหม่	นุรุลอิฮसान บ.เกาะแน ม. 4
	5	142-ประจัน	ดาร์ลมาห์รุฟ บ.จาแบปะบือแนปีแน ม. 7
	6	143-ปีตุมุดี	ราบอ บ.ราบอ ม. 3
	7	144-เมาะมาวี	เราะฆอตุลอิบาดะห์ บ.ตุซงปันยัง ม. 2
	8	145-ยะรัง	รอฆอตุลนาอิล บ.ปราแวง ม. 3
	9	146-ระแวง	ดาร์ลสาลาม บ.อาเต๊ะ ม. 2
	10	147-วัด	ดาร์ลอามาน บ.วัตลูโอะ ม. 1
	11	148-สะดาวา	รียาดุลมุสลิมีน ม. 2
	12	149-สะนอ	ดาร์ลตักวา บ.บือแนกะลุแป ม. 2
23 ยะหริง	1	150-จะรัง	ดาร์ลมุมีนีน บ.เปี้ยแมสูง ม. 2
	2	151-ตอหลัง	ดูโสเนปันยัง ม. 3
	3	152-ตะโละ	ตะโละแอะเราะะ บ.ตะโละ ม. 5
	4	153-ตะโละกาโปร์	ตะโละอาโฮ (ดาลาม) ม. 2
	5	154-ตันหยงจ็องงา	ศอลาฮุดดีน บ.โตะตีเตร์ ม. 1
	6	155-ตันหยงดาลอ	บ.ตันหยงดาลอ ม. 5
	7	156-ตาแกะ	ดาร์ลอามาน บ.ตาแกะ ม. 3
	8	157-ตาลีอาयर	นุรุลฮุดา บ.ปูลาบلاغอ ม. 2
	9	158-บางปู	อัตตาอาวุน บ.บางปู ม. 3
	10	159-บาโลย	บาโลย บ.บาโลย ม. 3
	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
	11	160-ปยามูม้ง	ดาร์ลมะมูริอิสลามียะฮฺ บ. ม. 4
	12	161-ปูลากง	ปาโอะฆาเยาะ ม. 2
	13	162-มะนังยง	นุรุลอิสลาม บ.สุปัน ม. 3
	14	163-ยามู	ดาร์ลสาลาม บ.โตะรอยอะหะยี ม. 3
	15	164-ราตาปันยัง	นุรุดดีน ม. 1
	16	165-สาบัน	ดาร์ลมาอาเรฟ ม. 5

	17	166-หนองแรต	นุรุลฮูตา ม. 1
	18	167-แหลมโพธิ์	อัลซุฟรอน บ.กำปงบารู ม. 3
24 สายบุรี	1	168-กะดุนง	ดาร์ลุสลาาม บ.ฮูแตมาแจ ม. 1
	2	169-ตะบั้ง	นุรุวาหะตะหุ บ.ลาคอ ม. 2
	3	170-ตะลุปัน	นุรุอิสลาม บ.ตรีอเบาเซ ถ.ตะพา
	4	171-เตราะบอน	อิสลาฮุดดีน บ.กะลาพอ ม. 8
	5	172-ทุ่งคล้า	ฮิดายาตุลซอลีฮีน
	6	173-บางเก่า	ม. 2 ทะเบียนเลขที่
	7	174-ปือเราะ	กอตอปือเราะ ม. 2
	8	175-ปะเสยะวอ	ม. 3 ทะเบียนเลขที่
	9	176-แป้น	ดัม บ.ดัม ม. 4
	10	177-มะนังดาลำ	อัลฟิรตาวส์ ม. 1
	11	178-ละหาร	นุรุลอิฮซาน บ.วาซา ม. 1
25 หนองจิก	1	179-เกาะเปาะ	นุรุฮิดายะฮุ บ.มะพร้าวตันเดี่ยว ม. 2
	2	180-คอลลอดันหยง	นุรุตดิน บ.บาโงนากอ ม. 3
	3	181-ดอนรัก	นุรุลอิสลามียะฮุ บ.สุโห่งฆาลี ม. 4
	4	182-ดาโต๊ะ	นุรุลฮูตา บ.ดาโต๊ะ ม. 1
	5	183-ตุยง	ยามิฮิลเราะหัมมะห์ บ.ตุยง ม. 2
	6	184-ท่ากำชำ	ดาวาฮุดดิน บ.ปริง ม. 2
	7	185-ป่อทอง	นุรุลฮาหมีน บ.บูเกะตือลูงอ ม. 1
	8	186-บางเขา	เอานินนาส บ.บางไร่ ม. 1
	9	187-บางตาวา	บุสตานุลยันนะห์ บ.กั้วลาตาวา ปาตา ม. 2
	10	188-ปุโละปุโย	นุรุตดิน บ.กูแบซื่อโยะ ม. 8
	11	189-ยาปี	ดาร์ลุมุตตากีน บ.ฮารอยาปี ม. 2
	12	190-ลิปะสะง์	ดาร์ลุมุตตากีน บ.กาแลกูโบ ม. 4

3.2.3 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดยะลา

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
-------	-------	------	--------------------------

	1	191-ตาเซะ	มุตมาอินนะห์ หมู่ 3 ทบ.ที่ 127
	2	192-บันนังสาเรง	ดาร์ลุมมีนีน หมู่ 3 ทบ.ที่ 133
	3	193-เปาะเส็ง	ลางาเปาะเส็ง หมู่ 1 ทบ.ที่ 37
	4	194-พร่อน	มาตอรูซอ หมู่ 4 ทบ.ที่ 70
	5	195-ยะลา	มุตมาเอิ้นหน๊ะ หมู่ 2 ทบ.ที่ 128
	00	ล่ำพะยา	ไม่พบข้อมูลมัดสมุด
26	6	196-ลำใหม่	บาโยงฮารอ หมู่ 6 ทบ.ที่ 24
เมืองยะลา	7	197-ลิดล	บาตัน หมู่ 4 ทบ.ที่ 15
	8	198-หน้าถ้ำ	ดาร์สสลาม หมู่ 2 ทบ.ที่ 158
	9	199-ยุโรป	ยาแมะอัลแบะชะฮุ หมู่ 3 ทบ.ที่ 73
	10	200-สะเตงนอก	กำปังบูเกะ หมู่ 8 ทบ.ที่ 64
	11	201-บุตี	อรรีควาน หมู่ 6 ทบ.ที่ 160
	12	202-ท่าสาป	ดาร์ลือหม่าน หมู่ 1 ทบ.ที่ 404
	13	203-สะเตง	ยาแมะเราะฆอตุลยันนะฮุ ตลาดเก่า ทบ.ที่ 12
27	1	204-กรงปินัง	ยามืออาตุลยันนะฮุ หมู่ 7 ทบ.ที่ 27
กรงปินัง	2	205-สะเอะ	ยาแมะบาโงยือโร หมู่ 1 ทบ.ที่ 91
	3	206-ห้วยกระทิง	ซีรอฮิลหุดาย์ หมู่ 1 ทบ.ที่ 271
	4	207-บุโรง	มากอมิลิกยามือดิน หมู่ 1 ทบ.ที่ 156
28	1	208-เบตง	อัลยามืออุลฮมาตี หมู่ 6 ทบ.ที่ 11
เบตง	2	209-ตาดะเนาะแมเราะ	เจาะเราะปาแต หมู่ 1 ทบ.ที่ 8
	3	210-ยะรม	นุรุลฮิมาน บ.ลูโอะปะบือเด หมู่ 3 ทบ.ที่ 450
	4	211-อัยเยอร์เวง	อัลอิจตีฮาดุดดินสามัคคีธรรม หมู่ 2 ทบ.ที่ 188
	5	212-ธารน้ำทิพย์	ราวภูอตุลยันนะห์ บ.ธารน้ำทิพย์ หมู่ 2 ทบ.ที่ 284
29	1	213-กาบัง	ลูโละปันยัง บ.ลูโอะปะปันยัง หมู่ 3 ทบ.ที่ 62
กาบัง	2	214-บาละ	นุรุคติน บ.สุงายือแอะ หมู่ 2 ทบ.ที่ 189
30	1	215-ธารโต	สามัคคีธารโต บ.ธารโต หมู่ 1 ทบ.ที่ 163
ธารโต	2	216-บ้านแห	ยาแมะกำปังแห บ.แห หมู่ 1 ทบ.ที่ 120
	3	217-แม่หวาด	ดาร์ลอามัน ซานี บ.สันติ 2 หมู่ 6 ทบ.ที่ 288
	4	218-คีรีเขต	นุรุลฮีตายะห์ บ.ผ่านศึก หมู่ 3 ทบ.ที่ 362
31	1	219-ตาดะเนาะปูเต๊ะ	ตาดะเนาะปูเต๊ะ หมู่ 4 ทบ.ที่ 58

บันนังสตา	2	220-บาเจาะ	กำปงลาแล หมู่ 2 ทบ.ที่ 22		
	3	221-บันนังสตา	อิสลามเมียห หมู่ 1 ทบ.ที่ 35		
อำเภอ ยะหา		ลำดับ	ตำบล		
		4	222-ตลิ่งชัน	ยันทาตุลมะวา หมู่ 1 ทบ.ที่ 102	
		5	223-เขื่อนบางลาง	นุรุลฮีมาน หมู่ 2 ทบ.ที่ 325	
		6	224-ถ้ำทะเล	นุรุตดิน หมู่ 3 ทบ.ที่ 338	
		1	225-ยะหา	ยามิประจำอำเภอยะลา หมู่ 2 ทบ.ที่ 13	
		2	226-บาโงยซิแน	ดาร์ซสาลาม หมู่ 1 ทบ.ที่ 32	
	32	3	227-ละแอ	ละแอ หมู่ 1 ทบ.ที่ 53	
	ยะหา	4	228-บาโร๊ะ	บ้านซีเซ๊ะ หมู่ 5 ทบ.ที่ 63	
		5	229-กาตอง	ตักวา หมู่ 2 ทบ.ที่ 124	
		6	230-ปะแต	ยามิตักวา หมู่ 6 ทบ.ที่ 159	
		00	ตาซี 0000	ไม่พบข้อมูลมัสญิด	
	33 รามัน		1	231-กอตตือระ	ยาแมะบาตะตัง หมู่ 2 ทบ.ที่ 107
			2	232-กายูบอเกาะ	อิสลามียะห์ หมู่ 1 ทะเบียนเลขที่ 1
			3	233-กาลอ	บ้านกาลอ หมู่ 3 ทบ.ที่ 87
			4	234-กาลูปัง	บ้านกาลูปัง หมู่ 2 ทบ.ที่ 34
			5	235-เกะรือ	ดาร์ลอามาน หมู่ 2 ทบ.ที่ 178
		6	236-จะกะวีระ	ยาแมะย็อนนะเร๊ะ หมู่ 4 ทบ.ที่ 3	
		7	237-ตะโละหะลือ	ตะโล๊ะหะลือ หมู่ 2 ทบ.ที่ 39	
33		8	238-ท่าธง	ชายอิสลาม หมู่ 2 ทบ.ที่ 105	
รามัน		9	239-เนินงาม	บันนังตือบู หมู่ 2 ทบ.ที่ 40	
		10	240-บาโงย	บ้านบาโงย หมู่ 4 ทะเบียนเลขที่ 1	
		11	241-ปือมัง	ดินุลฮูดา หมู่ 1 ทบ.ที่ 122	
		12	242-ยะต๊ะ	ดาร์นนาอิม หมู่ 3 ทบ.ที่ 152	
		13	243-วังพญา	ปากาสาแม หมู่ 1 ทบ.ที่ 46	
		14	244-อาซ่อง	กำปงสะโต หมู่ 5 ทบ.ที่ 45	
		15	245-บาลอ	ดาร์ลมาอาด หมู่ 1 ทบ.ที่ 274	
		16	246-โกตาบารู	โกตาบารู หมู่ 1 ทบ.ที่ 38	

3.2.4 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดสตูล

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง				
34 เมืองสตูล	1	247-บ้านควน	ญันนะตุ้นนาอิม ม. 2				
	2	248-ฉลุง	อັตตักวา บ้านโคกประดู่ ม. 11				
	3	249-ควนขัน	นุรุลมุสตะกิม บ้านกะดู่ ม. 2 ท.เลขที่ 52				
	4	250-เกาะสาหร่าย	ตันหยงกลิง บ้านตันหยงกลิง ม. 3 ท.เลขที่ 63				
	5	251-ตันหยงโป	อิสลามียะฮฺ บ้านตันหยงโป ม. 1 ท.เลขที่ 15				
อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง				
				6	252-เจ๊ะบิลัง	บันนังปูเลา บ้านบันนังปูเลา ม. 4 ท.เลขที่ 53	
				7	253-ตำมะลัง	แสงอิสลามียะฮฺ ม. 2 ท.เลขที่ 88	
				8	254-ปยู	ฮิดายาตุลอิมาน ม. 3 ท.เลขที่ 202	
				9	255-ควนโพธิ์	มุฮำมาดียะห์ ม. 6 ท.เลขที่ 141	
				10	256-เกตรี	ดาร์ลุอิสลามียะห์ ม. 5 ท.เลขที่ 147	
				11	257-คลองขุด	อัลอักศอ บ้านบูเก้ตจินา ม. 1 ท.เลขที่ 154	
				12	258-พิมาน	นุรุลฮิดาญะฮฺ ม. 00 ท.เลขที่ 222	
				35 ควนโดน	1	259-ควนโดน	ดาร์ลุอิบาดะห์ บ้านดusun ม. 5 ท.เลขที่ 8
					2	260-ควนสตอ	นุรุลฮิดาเยห์ ม. 6 ท.เลขที่ 9
					3	261-ย่านซื่อ	ดาร์ลุนาอิม ม. 3 ท.เลขที่ 90
					4	262-วังประจัน	นุรุลเอี้ยะซาน ม. 2 ท.เลขที่ 149
36 ควน กาหลง	1	263-ควนกาหลง	นุรุตดิน บ้านควนกาหลง ม. 7 ท.เลขที่ 97				
	2	264-ทุ่งนุ้ย	กอซิมียะห์ บ้านน้ำร้อน ม. 4 ท.เลขที่ 12				
	3	265-อุไคเจริญ	เราะฆอตุลญันนะฮฺ ม. 5 ท.เลขที่ 23				
37 ท่าแพ	1	266-ท่าแพ	ท่าแพเหนือ บ้านท่าแพเหนือ ม. 3 ท.เลขที่ 26				
	2	267-ท่าเรือ	ยามีอาตุลอิสลามียะฮฺ ม. 1 ท.เลขที่ 206				
	3	268-แปะระ	ดาร์ลุมุอีนีน ม. 2 ท.เลขที่ 208				
	4	269-สาคร	นุรุลอิสลาม ม. 7 ท.เลขที่ 83				
38 ทุ่งหว้า	1	270-ขอนแก่น	อารเราะห์มาน ม. 4 ท.เลขที่ 183				
	2	271-ทุ่งบุหลัง	ดาร์ลุฮ์รออม ม. 3 ท.เลขที่ 164				
	3	272-ทุ่งหว้า	นุรุลมุคลีฮีน ม. 8 ท.เลขที่ 139				
	4	273-นาทอน	อิบาดูเราะห์มาน ม. 1 ท.เลขที่ 166				
	5	274-ป่าแกบ่อหิน	บ้านทุ่งดินลู่ม ม. 3 ท.เลขที่ 119				

39 ละงู	1	275-กำแพง	ยามิอุลอิควาน ม. 4 ท.เลขที่ 143
	2	276-เขาขาว	ญามิอุลญอยยี่ป็น ม. 2 ท.เลขที่ 145
	3	277-น้ำผุด	มุฮายีรีน ม. 1 ท.เลขที่ 190
	4	278-ปากน้ำ	อัลมุญาฮิดีน ม. 6 ท.เลขที่ 151
	5	279-ละงู	นุรุลอิควาน ม. 3 ท.เลขที่ 41
	6	280-แหลมสน	ดาร์สสอลิฮีน ม. 6 ท.เลขที่ 193
40 มะนัง	1	281-นิคมพัฒนา	ญามาตุดีน ม. 6 ท.เลขที่ 179
	2	282-ปาล์มพัฒนา	ดะวาตุลอิสลาม ม. 8 ท.เลขที่ 95

3.2.5 มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา

อำเภอ	ลำดับ	ตำบล	ชื่อมัสญิดและสถานที่ตั้ง
41 สะบ้าย้อย	1	283-เขาแดง	นุรุลฮูดา ม. 5 ทะเบียนเลขที่ 274
	2	284-คูหา	นุรุดดีน ม. 6 ทะเบียนเลขที่ 180
	3	285-จะแหน	กียามุดดีน ม. 1 ทะเบียนเลขที่ 86
	4	286-ทุ่งพอ	ดาร์สสลาม ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 231
	5	287-ธารคีรี	บ้านสุไส๊ะ ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 80
	6	288-บ้านโหนด	นุรุลฮูดา บ.ละโอน ม. 6 ทะเบียนเลขที่ 295
	7	289-บาไหย	มูเนวารตุลฮูดา ม. 5 ทะเบียนเลขที่ 304
	8	290-สะบ้าย้อย	ดาร์ลอามาน บ.ควนแร่ ม. 3 ทะเบียนเลขที่ 344
	9	291-เปียน	ยาบัลบารอการ์ ม. 6 ทะเบียนเลขที่ 183
42 เทพา	1	292-เทพา	บ้านนาเกาะ บ.นาเกาะ ม.4 ทบ. 3
	2	293-ท่าม่วง	บ้านท่าม่วง บ.ท่าม่วง ม. 1 ทบ. 1
	3	294-ปากบาง	ปูเหลาหลู่นัง บ.ปากบาง ม. 3 ทะเบียนเลขที่ 23
	4	295-ลำไพล	บ้านลำไพล บ.ลำไพล ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 27
	5	296-วังใหญ่	นุรุดดีน บ.วังใหญ่ ม. 8 ทะเบียนเลขที่ 351
	6	297-เกาะสะบ้า	นุรุดดีน บ.เกาะสะบ้า ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 223
	7	298-สะกอม	ตักญีตุลอาบิตีน บ.สะกอม ม. 1 ทะเบียนเลขที่ 135
43	1	299-ขุนตัดหวาย	ป่าหว้า บ.ป่าหว้า ม. 8 ทะเบียนเลขที่ 184

จะนะ	2	300-คลองเป็ยะ	ควนหัวช้าง ม. 6 ทะเบียนเลขที่ 210
	3	301-คู	เร๊ะหมีะ บ.พ้อแดง ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 177
	4	302-แค	มะว้าย บ.แค ม. 2 ทะเบียนเลขที่ 46
	5	303-จะโหลง	บุستانุดตั้น ม. 9 ทะเบียนเลขที่ 66
	6	304-บ้านนา	นุรุลอีมาน ม. 6 ทะเบียนเลขที่ 2
	7	305-ตลิ่งชัน	บ๊ะดุดตั้น ม. 7 ทะเบียนเลขที่ 235
	8	306-ท่าหมอไทร	นุรุลกอมารี บ.วังหาร ม. 10 ทะเบียนเลขที่ 291
	9	307-นาหว่า	นุรุลอิห์ซาน ม. 4 ทะเบียนเลขที่ 266
	10	308-นาทับ	ดาร์สลาม ม. 12 ทะเบียนเลขที่ 314
	11	309-น้ำขาว	คูด่างควาย บ.คูด่างควาย ม. 4 ทะเบียนเลขที่ 61
	12	310-ป่าชิง	ดาร์ลอมาน ม. 4 ทะเบียนเลขที่ 72
	13	311-สะกอม	สอลาหุดตั้น ม. 4 ทะเบียนเลขที่ 76
	14	312-สะพานไม้แก่น	บ้านทรายขาว บ.ทรายขาว ม. 5 ทะเบียนเลขที่ 74
	44 นาทวี	1	313-คลองกวาง
2		314-นาทวี	ดาร์ตัตควา บ.ป่าขี้เหล็ก ม. 15 ทะเบียนเลขที่ 214
3		315-คลองทราย	บ้านเขานา ม. 8 ทะเบียนเลขที่ 297
4		316-ฉาง	พลีใต้ บ.พลีใต้ ม. 3 ทะเบียนเลขที่ 44
00		ทับช้าง	ไม่พบข้อมูลมัสญิด
5		317-ท่าประดู่	นุรุลเอะยซ์ซาน ม. 7 ทะเบียนเลขที่ 270
6		318-นาหมอศรี	ดาร์ลอบิาดะฮ์ บ.ทุ่งแหล ม. 3 ทะเบียนเลขที่ 60
7		319-ประกอบ	ดาร์ลอิจเราะฮ์ ม. 1 ทะเบียนเลขที่ 318
8		320-ปลักหนู	นุรุลอีตายะฮ์ ม. 7 ทะเบียนเลขที่ 293
00		สะท้อน	ไม่พบข้อมูลมัสญิด

3.3 สรุบบแบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.3.1 สรุบบแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส

3.3.1.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส

	ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน	ร้อยละ
1.อายุ			
	21-25 ปี	23	15.1

26-30 ปี	10	6.6
31-35 ปี	17	11.2
36-40 ปี	15	9.9
41-45 ปี	51	33.6
46-50 ปี	36	23.7
51 ปีขึ้นไป	0	0
รวม	152	100.0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อับตาดออี๋	9	5.9
มุตะวัสสิฎุ	22	14.5
ษะนะวีย	80	52.6
อนุปริญญา	37	24.3
ปริญญาตรี	4	2.6
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
รวม	152	100.0
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	7	4.6
มัธยมศึกษาตอนต้น	11	7.2
มัธยมศึกษาตอนปลาย	67	44.1
อนุปริญญา	65	42.8
ปริญญาตรี	2	1.3
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
รวม	152	100.0
4. อาชีพ		
นักศึกษา	16	10.5
เกษตรกร	28	18.4
รับจ้าง	13	8.6
ค้าขาย	67	44.1
ข้าราชการ	4	2.6
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	1	0.7
ประกอบอาชีพส่วนตัว	14	9.2

อื่น ๆ			9	5.9	
รวม			152	100.0	
5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร					
ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	152	100	0	0
	ฟัง	152	100	0	0
	เขียน	152	100	0	0
	อ่าน	152	100	0	0
ภาษาไทย	พูด	152	100	0	0
	ฟัง	152	100	0	0
	เขียน	152	100	0	0
	อ่าน	152	100	0	0
รวม		152	100.0	0	0.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเพศชายทั้งหมด มีอายุระหว่าง 41-45 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.6 รองลงมาคืออายุ 46-50 ปี 21-25 ปี 31-35 ปี และ 26-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.7 15.1 11.2 9.9 และ 6.6 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้วุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นชณะวินัยมากที่สุดร้อยละ 52.6 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นปริญญา มุตะวัสสิฎ อิบติดาอีย และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 24.3 14.5 5.9 และ 2.6 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้วุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 67 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นปริญญา มัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 42.8 7.2 4.6 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้อาชีพค้าขายมากที่สุดร้อยละ 44.1 รองลงมาเกษตรกร นักศึกษา ประกอบอาชีพส่วนตัว รับจ้าง อื่น ๆ ข้าราชการ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ 18.4 10.5 9.2 8.6 5.9 2.6 และ 0.7 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ซึ่งมีทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 100.00

เมื่อสรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังคฤภะฮ์ในจังหวัดนราธิวาสที่ใช้ในการวิจัยนี้ได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามมีอายุระหว่าง 41-45 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.6 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระนิเวศน์ ร้อยละ 52.6 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 67 มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ 44.1 และมีทักษะด้านภาษาในการสื่อสารที่สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทยทั้งพูด ฟัง เขียน อ่าน ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 100.00

3.3.1.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการจัดเคาะฎิบในจังหวัดนราธิวาส

การบริหารจัดการของมัสญิดในการเคาะฎิบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบที่มีสติในชุมชนของท่าน?		
อิหม่าม	20	13.2
เคาะฎิบ	27	17.8
บิหลัน	6	3.9
สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน	82	53.9
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	14	9.2
อื่น ๆ	3	2.0
รวม	152	100.0
2. วิธีการนำเสนอคฤภะฮ์แบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?		
อ่านจากหนังสือคฤภะฮ์	101	66.4
พูด-บรรยายตามความถนัด	44	28.9
อื่น ๆ	7	4.6
รวม	152	100.0
3. เนื้อหาคฤภะฮ์ประเภทใดที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟัง?		
การประกอบอิบาดะฮ์	81	53.3
การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	152	100.0
การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์	152	100.0
ชีวประวัติในบีและประวัติศาสตร์อิสลาม	57	37.5

วิธีชีวิตความเป็นอยู่	152	100.0
อื่น ๆ	11	7.2
รวม	152	100.0
4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำ?		
ภาษามลายูกลาง	105	69.1
ภาษามลายูถิ่น	42	27.6
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0
ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูในสองคุณบะฮุ	0	0
อื่น ๆ	0	0
รวม	152	100.0
5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮุได้หรือไม่?		
เข้าใจ	108	71.1
ไม่เข้าใจ	2	1.3
เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง	42	27.6
อื่น ๆ	0	0
รวม	152	100.0
6. ช่วงเวลาการนำเสนอคุณบะฮุที่เหมาะสม ควรเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	22	14.5
15-20 นาที	69	45.4
20-25 นาที	35	23.0
25-30 นาที	26	17.1
อื่น ๆ	0	0
รวม	152	100.0
7. ที่มีสติตแห่งนี้มีการคุณบะฮุสั้นหรือยาว?		
คุณบะฮุสั้น	45	29.6
คุณบะฮุยาว	78	51.3
อื่น ๆ	29	19.1

8. คุณบะฮฺควรแบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไร?		
คุณบะฮฺแรกสั้นกว่าคุณบะฮฺที่สอง	22	14.5
คุณบะฮฺแรกยาวกว่าคุณบะฮฺที่สอง	150	98.7
ทั้งสองคุณบะฮฺใช้เวลาเท่ากัน	114	75.0
คุณบะฮฺที่สองยากกว่าคุณบะฮฺแรก	14	9.2
อื่น ๆ	2	1.3
รวม	152	100.0
9. เนื้อหาคุณบะฮฺเป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?		
เป็นความรู้ใหม่	38	25.0
ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่	100	65.8
อื่น ๆ	14	9.2
รวม	152	100.0
10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?		
ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	60	39.5
ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาเดฮฺ	25	16.4
ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ	55	36.2
อื่น ๆ	12	7.9
รวม	152	100.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละของความคิดเห็นจากผู้ฟังคุณบะฮฺต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ข้อ 1. เคาะฎิบที่มีสติปัญญาในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.9 รองลงมาคือ เคาะฎิบ อิหม่าม บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 17.8 13.2 9.2 และ 3.9 ตามลำดับ

ข้อ 2. วิธีการนำเสนอคุณบะฮฺที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นเป็นประจำคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮฺ มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 66.4 รองลงมาคือด้วยการพูดหรือบรรยายตามความถนัดและอื่น ๆ คือด้วยการเตรียมเนื้อหาสำคัญซึ่งเคาะฎิบจะอ่านและพูดตามเนื้อหาที่ได้เตรียมไว้ คิดเป็นร้อยละ 28.9 และ 4.6 ตามลำดับ

ข้อ 3. เนื้อหาคุณบะฮฺที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮฺ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน

รองลงมาคือเรื่องการประกอบอภิปาตะฮ ซิวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องปลีกย่อยที่เป็นการแนะนำแก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 53.3 37.5 และ 7.2 ตามลำดับ

ข้อ 4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำคือภาษามลายูกกลาง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 69.1 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 27.6 ส่วนภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นไม่ค่อยนิยมใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุในจังหวัดนราธิวาส ยกเว้นด้วยการแทรกบางคำเท่านั้นเพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจมากขึ้น

ข้อ 5. ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.1 รองลงมาคือเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง และไม่เข้าใจเลย คิดเป็นร้อยละ 27.6 และ 1.3 ตามลำดับ

ข้อ 6. ช่วงเวลาคุณบะฮุที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.4 รองลงมาคือ 20-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 23.0 17.1 และ 14.5 ตามลำดับ

ข้อ 7. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุณบะฮุยาว คิดเป็นร้อยละ 51.3 รองลงมาคือมีการคุณบะฮุสั้น และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งมีการคุณบะฮุสั้น บางครั้งมีการคุณบะฮุยาว คิดเป็นร้อยละ 29.6 และ 19.1 ตามลำดับ

ข้อ 8. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุณบะฮุคือคุณบะฮุแรกยาวกว่าคุณบะฮุที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 98.7 รองลงมาคือทั้งสองคุณบะฮุใช้เวลาเท่ากัน คุณบะฮุแรกสั้นกว่าคุณบะฮุที่สอง คุณบะฮุที่สองยาวกว่าคุณบะฮุแรก และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งมีการคุณบะฮุสั้นยาวไม่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ 75.0 14.5 9.2 และ 1.3 ตามลำดับ

ข้อ 9. เนื้อหาคุณบะฮุไม่ได้เป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม ตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65.8 รองลงมาเป็นความรู้ใหม่ และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งเคาะฎิบได้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและเป็นความรู้ใหม่คิดเป็นร้อยละ 25.0 และ 9.2 ตามลำดับ

ข้อ 10. ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณบะฮุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.5 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอภิปาตะฮ และอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 36.2 16.4 และ 7.9 ตามลำดับ

สรุปความคิดเห็นจากผู้ฟังคุณบะฮุต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุณบะฮุวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส คือ เคาะฎิบที่มีสติมีการสลับกันระหว่างอิมาม เคาะฎิบ บิหลัน คิดเป็นร้อยละ 53.9 วิธีการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮุ คิดเป็นร้อยละ 66.4 เนื้อหาคุณบะฮุที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำคือภาษามลายูกกลาง คิดเป็นร้อยละ 69.1 ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบ

นำเสนอคุณบะฮุ คิดเป็นร้อยละ 71.1 ช่วงเวลาคุณบะฮุที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 45.4 ที่มีสญมมีการคุณบะฮุยาว คิดเป็นร้อยละ 51.3 ที่มีสญมมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุณบะฮุคือคุณบะฮุแรกยาวกว่าคุณบะฮุที่สอง คิดเป็นร้อยละ 98.7 เนื้อหาคุณบะฮุไม่ได้เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 65.8 และ ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณบะฮุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 39.5

3.3.1.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 ความคิดเห็นของผู้ฟังศักยภาพคุณบะฮุวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมจากการฟังคุณบะฮุวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮุ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1.การฟังคุณบะฮุวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่?	ใช่	149	98.0
	ไม่ใช่	3	2.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
2.การฟังคุณบะฮุวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?	ใช่	113	74.3
	ไม่ใช่	37	24.3
	อื่นๆ	2	1.3
รวม		152	100.0
3.การฟังคุณบะฮุวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺหรือไม่?	ใช่	116	76.3
	ไม่ใช่	35	23.0
	อื่นๆ	1	0.7
รวม		152	100.0
4.การคุณบะฮุสั้นมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	135	88.8
	ไม่ใช่	10	6.6
	อื่นๆ	7	4.6
รวม		152	100.0
5.การคุณบะฮุยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	38	25.0
	ไม่ใช่	114	75.0
	อื่นๆ	0	0
รวม		152	100.0
6.การฟังคุณบะฮุสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?	ใช่	65	42.8

	ไม่ใช่	87	57.2
	อื่นๆ	0	0
	รวม	152	100.0
7.การฟังคฤภะฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?	ใช่	148	97.4
	ไม่ใช่	4	2.6
	อื่นๆ	0	0
	รวม	152	100.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคฤภะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระอวะฮจากการฟังคฤภะฮวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาสมีดังนี้

ข้อ 1. การฟังคฤภะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระอวะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.0 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 2.0

ข้อ 2. การฟังคฤภะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 74.3 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ และอื่น ๆ เนื่องจากการดำรงชีวิตจะพัฒนาขึ้นอาจได้มาจากการศึกษาด้านอื่น ๆ อีกมากมาย คิดเป็นร้อยละ 24.3 และ 1.3 ตามลำดับ

ข้อ 3. การฟังคฤภะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 76.3 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่และอื่น ๆ เนื่องจากการยำเกรงต่ออัลลอฮปรากฏในช่องทางอื่นนอกจากคฤภะฮก็ได้ คิดเป็นร้อยละ 23.0 และ 0.7 ตามลำดับ

ข้อ 4. การคฤภะฮสัันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.8 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ และอื่น ๆ เนื่องจากความเข้าใจในเนื้อหาไม่ได้อยู่ที่คฤภะฮสัันหรือยาวแต่อยู่กับหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดผลต่อการเข้าใจ คิดเป็นร้อยละ 6.6 และ 4.6 ตามลำดับ

ข้อ 5.การคฤภะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาตอบว่าใช่ คิดเป็นร้อยละ 25.0

ข้อ 6.การฟังคฤภะฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 57.2 รองลงมาตอบว่าใช่ คิดเป็นร้อยละ 42.8

ข้อ 7.การฟังคฤภะฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามตอบใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 97.4 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 2.6

สรุปความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคฤภะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระอวะฮจากการฟังคฤภะฮวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส คือการฟังคฤภะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระอวะฮ คิดเป็น

ร้อยละ 98.0 การฟังคุฏบะฮ์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนาดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 74.3 การคุฏบะฮ์สั้นมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 88.8 แต่การคุฏบะฮ์ยาวมีเกิดผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 75.0 การฟังคุฏบะฮ์ไม่สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ คิดเป็นร้อยละ 57.2 การฟังคุฏบะฮ์สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม คิดเป็นร้อยละ 97.4

3.3.1.4 แบบสอบถามตอนที่ 4 ผลของการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดนราธิวาส จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 152 คน

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุฏบะฮ์	เลือกตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าเคาะฏีบที่มีสติปัญญาในชุมชนท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุฏบะฮ์หรือไม่?	เหมาะสม	141	92.8
	ไม่เหมาะสม	11	7.2
	อื่นๆ	0	0
2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
2.1 เลือกเคาะฏีบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ	ตอบ	98	64.5
	ไม่ตอบ	54	35.5
2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฏีบก่อนขึ้นคุฏบะฮ์	ตอบ	152	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุฏบะฮ์	ตอบ	86	56.6
	ไม่ตอบ	66	43.4
2.4 อื่นๆ	ตอบ	49	32.2
	ไม่ตอบ	103	67.8
3. ท่านคิดว่าเคาะฏีบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์	ตอบ	152	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์	ตอบ	101	66.4
	ไม่ตอบ	51	33.6
3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์	ตอบ	81	53.3
	ไม่ตอบ	71	46.7
3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน	ตอบ	85	55.9
	ไม่ตอบ	67	44.1
3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น	ตอบ	81	53.3

	ไม่ตอบ	71	46.7
3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ	ตอบ	77	50.7
	ไม่ตอบ	75	49.3
3.7 เน้นการศึกษาศาสนา	ตอบ	66	43.4
	ไม่ตอบ	86	56.6
3.8 อื่น ๆ	ตอบ	5	3.3
	ไม่ตอบ	147	96.7
4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคฤงษะที่มีสติแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์	ตอบ	44	28.9
	ไม่ตอบ	108	71.1
4.2 ชอบเคาะฆีปที่มีทักษะในการนำเสนอคฤงษะ	ตอบ	72	47.4
	ไม่ตอบ	80	52.6
4.3 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่	ตอบ	20	13.2
	ไม่ตอบ	132	86.8
4.4 อื่น ๆ	ตอบ	0	0
	ไม่ตอบ	152	100.0
5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคฤงษะที่มีสติแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)			
5.1 เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง	ตอบ	94	61.8
	ไม่ตอบ	58	38.2
5.2 เคาะฆีปไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ	ตอบ	78	51.3
	ไม่ตอบ	74	48.7
5.3 เคาะฆีปอ่านจากหนังสือ กระดาษ	ตอบ	110	72.4
	ไม่ตอบ	42	27.6
5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคฤงษะเป็นประจำ	ตอบ	23	15.1
	ไม่ตอบ	129	84.9
5.5 อื่น ๆ	ตอบ	4	2.6
	ไม่ตอบ	148	97.4
6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฆีปเพื่อพัฒนาการนำเสนอคฤงษะ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?			
6.1 อยากให้เคาะฆีปมีการเตรียมตัวก่อนคฤงษะ	เสนอ	79	52.0

	ไม่เสนอ	73	48.0
6.2 เคาะฎีบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา	เสนอ	97	63.8
	ไม่เสนอ	55	36.2
6.3 ขอให้นำเสนอคุณูปะฮุดด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน	เสนอ	90	59.2
	ไม่เสนอ	62	40.8
6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณูปะฮุดด้วยการอบรม	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.5 นำเสนอคุณูปะฮุดด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.8 ขอให้คุณูปะฮุดด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย	เสนอ	63	41.4
	ไม่เสนอ	89	58.6
6.9 ขอให้ชัดเจนยชัดเจนคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษและพูด	เสนอ	83	54.6
	ไม่เสนอ	69	45.4
6.10 เสียงเคาะฎีบควรมีดังและชัดเจนมากกว่านี้	เสนอ	23	15.1
	ไม่เสนอ	129	84.9
6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฎีบควรรักษาไว้	เสนอ	23	15.1
	ไม่เสนอ	129	84.9
6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณูปะฮุดให้พอเหมาะกับผู้ที่ฟังที่ทำงานต่อ	เสนอ	27	17.8
	ไม่เสนอ	125	82.2
6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณูปะฮุด	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณูปะฮุด	เสนอ	152	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณูปะฮุดบ้าง	เสนอ	23	15.1
	ไม่เสนอ	129	84.9
6.16 อื่น ๆ	เสนอ	24	15.8

จากแบบสอบถามข้างต้น ผลจากการฟังคฤงษณ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดนราธิวาส

ข้อ 1 ท่านคิดว่าเคาะฆ้องที่มีสญิตในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ
คฤงษณ์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 92.8 และตอบว่าไม่
เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 7.2

ข้อ 2 ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคฤงษณ์วันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? โดยให้
ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบดังนี้

2.1 เลือกเคาะฆ้องที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอบคิดเป็นร้อยละ 64.5 และไม่ตอบคิดเป็นร้อยละ 35.5

2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฆ้องก่อนขึ้นคฤงษณ์ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ทุกคนตอบว่าควรมีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 100

2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคฤงษณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมาก
ที่สุดคิดเป็นร้อยละ 56.6 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 43.4

2.4 เรื่องอื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า คฤงษณ์ควรมีกระบวนการนำเสนอ
ที่เป็นระบบและมีผลต่อผู้ฟังที่ไม่ใช่แค่เรื่องเตือนสติว่าด้วยการประกอบอบัติะชหรือเรื่องอาคิเราะช
เพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 32.2 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 67.8

ข้อ 3 ท่านคิดว่าเคาะฆ้องควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด? โดยให้
ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอส ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบว่าควรเน้น
เป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 100

3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกรอานและอัลสุนนะช ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า
ควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 66.4 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 33.6

3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะช ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่า
ควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 53.3 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 46.7

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน ผู้ตอบ
แบบสอบถามตอบส่วนใหญ่ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 55.9 และร้อยละ 44.1 ไม่ตอบ

3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 53.3 และร้อยละ 46.7 ไม่ตอบ

3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 50.7 และร้อยละ 49.3 ไม่ตอบ

3.7 เน้นการศึกษาศาสนา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 56.6 และร้อยละ 43.4 ตอบว่าควรเน้น

3.8 อื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 96.7 แต่ที่ตอบในข้อนี้ ได้เสริมทัศนระว่า คุณบะฮฺควรเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ทำให้ประโยชน์มากที่สุดแก่ผู้ฟัง โดยเน้นที่เนื้อหาที่สามารถตีความหัวข้อได้เป็นอย่างดี เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 3.3

ข้อ 4 สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮฺที่มีสติแห่งนี้? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 71.1 และร้อยละ 28.9 เลือกตอบ

4.2 ชอบเคาะฆิ๊บที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 52.6 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 47.4

4.3 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 86.8 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 13.2

4.4 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนไม่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 100

ข้อ 5 สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮฺที่มีสติแห่งนี้? โดยตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 61.8 และร้อยละ 38.2 ไม่ตอบ

5.2 เคาะฆิ๊บไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 51.3 และร้อยละ 48.7 ไม่ตอบ

5.3 เคาะฆิ๊บอ่านจากหนังสือ กระดาษ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 72.4 และร้อยละ 27.6 ไม่ตอบ

5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮฺเป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 84.9 และร้อยละ 15.1 เลือกตอบ

5.5 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 97.4 และร้อยละ 2.6 เลือกตอบ โดยให้เหตุผลว่า ถึงแม้คุณบะฮฺเป็นการอ่านเนื้อหาเดิม ๆ แต่จะเป็นการตอกย้ำเพื่อให้ทุกคนมีสติและจะได้จดจำไว้นาน ๆ ถึงแม้เคาะฆิ๊บจะอ่านจากหนังสือหรือกระดาษแต่ที่สำคัญอยู่ที่ผู้ฟังว่าจะมีความตั้งใจฟังมากน้อยเพียงใด

ข้อ 6 หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่คณะผู้ปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาการนำเสนอ
คุณประโยชน์ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?

ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเภทและ
คิดเป็นร้อยละดังต่อไปนี้

6.1 อยากให้คณะผู้ปฏิบัติงานมีการเตรียมตัวก่อนคุณประโยชน์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอ
ความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 52.0 และร้อยละ 48.0 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.2 คณะผู้ปฏิบัติงานควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 63.8 และร้อยละ 36.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.3 ขอให้นำเสนอคุณประโยชน์ด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน ผู้ตอบแบบสอบถาม
ได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 59.2 และร้อยละ 40.8 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณประโยชน์ด้วยการเข้ารับการอบรม ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.5 นำเสนอคุณประโยชน์ด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอ
ความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.8 ขอให้คุณประโยชน์ด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 41.4 และร้อยละ 58.6 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.9 ขอให้ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 54.6 และร้อยละ 45.4 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.10 เสียงคณะผู้ปฏิบัติงานควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่
ไม่แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 84.9 และร้อยละ 15.1 แสดงความคิดเห็น

6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของคณะผู้ปฏิบัติงานควรรักษาไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้
เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 15.1 และร้อยละ 84.9 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณประโยชน์ให้พอเหมาะกับผู้ที่ต้องทำงานต่อ ผู้ตอบ
แบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 17.8 และร้อยละ 82.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณประโยชน์ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคฤงษะ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.15 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคฤงษะบ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 15.1 และร้อยละ 84.9 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.16 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอคฤงษะควรยกระดับทั้งระบบเริ่มตั้งแต่การเลือกหัวข้อ การเลือกผู้ที่เหมาะสมที่จะนำเสนอ จัดเวรคฤงษะประจำสัปดาห์โดยออกเป็นปฏิทินในรอบปี เคาะกฐิควรให้ความสำคัญกับคฤงษะด้วยโอกาสที่มีคนจำนวนมากร่วมฟังในเวลาอันจำกัด เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 15.8 และร้อยละ 84.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

สรุปความคิดเห็นจากการฟังคฤงษะวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดนครราชสีมา คือ เคาะกฐิที่มีสถิตินหมู่บ้านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคฤงษะ คิดเป็นร้อยละ 92.8 วิธีการนำเสนอคฤงษะวันศุกร์ควรพัฒนาด้านต่างๆ เช่น เลือกเคาะกฐิที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 64.5 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาก่อนขึ้นคฤงษะ คิดเป็นร้อยละ 100 การเน้นเสียงสูง-ต่ำ ขณะนำเสนอคฤงษะ คิดเป็นร้อยละ 56.6 ควรมีกระบวนการนำเสนอที่เป็นระบบและมีผลต่อผู้ฟังที่ไม่ใช่แค่เรื่องเตือนสติว่าด้วยการประกอบอาชีพหรือเรื่องอาคิระะฮะเพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 32.2 เคาะกฐิควรเน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 66.4 เน้นเรื่องความตายและอาคิระะฮะ คิดเป็นร้อยละ 53.3 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 55.9 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 53.3 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 50.7 เน้นการศึกษาศาสนา คิดเป็นร้อยละ 43.4 คฤงษะควรเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ให้ประโยชน์มากที่สุดแก่ผู้ฟัง โดยเน้นที่เนื้อหาที่สามารถตีความหัวข้อได้เป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 3.3

สาเหตุใดที่ทำให้ผู้ฟังสนใจฟังคฤงษะคือ ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 28.9 เลือกตอบ ชอบเคาะกฐิที่มีทักษะในการนำเสนอคฤงษะ คิดเป็นร้อยละ 47.4 ชอบบรรยากาศมีสถิตินหมู่และสถานที่ คิดเป็นร้อยละ 13.2 และสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังไม่ค่อยสนใจฟังคฤงษะคือ เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง คิดเป็นร้อยละ 61.8 เคาะกฐิไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 51.3 เคาะกฐิอ่านจากหนังสือ กระดาษ คิดเป็นร้อยละ 72.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคฤงษะเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 84.9 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากให้ความคิดเห็นว่าถึงแม้คฤงษะเป็นการอ่านเนื้อหาเดิมๆ แต่จะเป็นการตอกย้ำเพื่อให้ทุกคนมีสติและจะได้จดจำไว้นานๆ ถึงแม้เคาะกฐิจะอ่านจากหนังสือหรือกระดาษแต่ที่สำคัญอยู่ที่ผู้ฟังว่าจะมีความตั้งใจฟังมากน้อยเพียงใด

หากผู้ฟังคฤงษะมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่คณะกรรมาธิการเพื่อพัฒนาการนำเสนอ คฤงษะ จะเสนอเรื่องต่างๆ ดังนี้ การเตรียมตัวก่อนคฤงษะ ให้มีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ ภาษา นำเสนอคฤงษะด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน เสริมทักษะในการนำเสนอด้วยการเข้ารับ การอบรม นำเสนอคฤงษะด้วยปากเปล่า ไม่อ่านจากหนังสือตั้งแต่ต้นจนจบ นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทัน เหตุการณ์ ใช้ภาษาต่างๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ คฤงษะด้วยภาษาถิ่น อาจแทรก ภาษากลางบ้างเล็กน้อย ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลอะดิษ และพูด บุคลิกความน่าเชื่อถือ ของคณะกรรมาธิการไว้ รักษาเวลาคฤงษะให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ คำนึงถึงความรู้ที่เป็น ประโยชน์แก่ผู้ฟังคฤงษะ คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคฤงษะ เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอ คฤงษะ ควรยกระดับทั้งระบบเริ่มตั้งแต่การเลือกหัวข้อ การเลือกผู้ที่เหมาะสมที่จะนำเสนอ จัดเวร คฤงษะประจำสัปดาห์โดยออกเป็นปฏิทินในรอบปี คณะกรรมาธิการให้ความสำคัญกับคฤงษะด้วยโอกาส ที่มีคนจำนวนมากร่วมฟังในเวลาอันจำกัด

3.3.2 สรุบบแบบสอบถามจากผู้ฟังคฤงษะวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี

3.3.2.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคฤงษะวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี

ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน (228 คน)	ร้อยละ
1.อายุ		
21-25 ปี	31	13.6
26-30 ปี	19	8.3
31-35 ปี	19	8.3
36-40 ปี	21	9.2
41-45 ปี	79	34.6
46-50 ปี	59	25.9
51 ปีขึ้นไป	0	0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อิบติดาอีย	17	7.5
มุตะวัสสิฎ	32	14.0
ษนะวียี	118	51.8
อนุปริญญา	52	22.8
ปริญญาตรี	9	3.9
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0

3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ					
ประถมศึกษา	22	9.6			
มัธยมศึกษาตอนต้น	20	8.8			
มัธยมศึกษาตอนปลาย	94	41.2			
อนุปริญญา	89	39.0			
ปริญญาตรี	3	1.3			
ปริญญาโท	0	0			
อื่น ๆ	0	0			
4. อาชีพ					
นักศึกษา	0	0			
เกษตรกร	76	33.3			
รับจ้าง	32	14.0			
ค้าขาย	82	36.0			
ข้าราชการ	1	.4			
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	5	2.2			
ประกอบอาชีพส่วนตัว	4	1.8			
อื่น ๆ	28	12.3			
5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร					
ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	228	100	0	0
	ฟัง	228	100	0	0
	เขียน	228	100	0	0
	อ่าน	228	100	0	0
ภาษาไทย	พูด	228	100	0	0
	ฟัง	228	100	0	0
	เขียน	228	100	0	0
	อ่าน	228	100	0	0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.6 รองลงมาคืออายุ 46-50 ปี 21-25 ปี 36-40 ปี 31-35 ปี และ 26-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.9 13.6 9.2 และ 8.3 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 51.8 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 22.8 14.0 7.5 และ 3.9 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 41.2 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 39.0 9.6 8.8 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอาชีพค้าขายมากที่สุดร้อยละ 36.0 รองลงมาเป็นเกษตรกร รับจ้าง อื่น ๆ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ประกอบอาชีพส่วนตัว และข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 33.3 14.0 12.3 2.2 1.8 และ 0.4 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ซึ่งมีทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 100.00

สรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังคุฏบะฮ์ในจังหวัดปัตตานีได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.6 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.8 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 41.2 มีอาชีพค้าขายมากที่สุดร้อยละ 36.0 สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ทั้งการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.00

3.3.2.2. แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี

แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการ นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี	จำนวน (228 คน)	ร้อยละ
1.ใครเป็นเคาะฎิบที่มีสติในชุมชนของท่าน?		
อิหม่าม	35	15.3
เคาะฎิบ	72	31.5

บิหลั่น	10	4.3
สลับกัันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น	85	37.2
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	26	11.4
2. วิธีการนำเสนอคุฏบะฮฺแบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?		
อ่านจากหนังสือคุฏบะฮฺ	137	60.1
พูด-บรรยายตามความถนัด	74	32.5
อื่น ๆ	17	7.5
3. เนื้อหาคุฏบะฮฺประเภทใดที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟัง?		
การประกอบอิบาตะฮฺ	102	44.7
การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮฺ	228	100.0
การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ	228	100.0
ชีวประวัตินบี และประวัติศาสตร์อิสลาม	93	40.8
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	228	100.0
อื่น ๆ	11	4.8
4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮฺเป็นประจำ?		
ภาษามลายูกลาง	173	75.9
ภาษามลายูถิ่น	55	24.1
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0
ภาษามลายูในคุฏบะฮฺที่ 1 ภาษาไทยในคุฏบะฮฺที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุฏบะฮฺที่ 1 ภาษามลายูในคุฏบะฮฺที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูในสองคุฏบะฮฺ	0	0
อื่น ๆ	0	0
5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุฏบะฮฺได้หรือไม่?		
เข้าใจ	159	69.7
ไม่เข้าใจ	0	0
เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง	69	30.3
อื่น ๆ	0	0
6. ช่วงเวลาคุฏบะฮฺที่เหมาะสมควรเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	29	12.7
15-20 นาที	94	41.2

20-25 นาที	57	25.0
25-30 นาที	48	21.1
อื่น ๆ	0	0
7. ที่มีสติแห่งนี้มีการคุฏบะฮ์สั้นหรือยาว?		
คุฏบะฮ์สั้น	70	30.7
คุฏบะฮ์ยาว	116	50.9
อื่น ๆ	42	18.4
8. คุฏบะฮ์ควรแบ่งสัดส่วนเวลาเท่าใด?		
คุฏบะฮ์แรกยาวกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง	98	43.0
ทั้งสองคุฏบะฮ์ใช้เวลาเท่ากัน	76	33.3
คุฏบะฮ์ที่สองยาวกว่าคุฏบะฮ์แรก	54	23.7
อื่น ๆ	0	0
9. เนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?		
เป็นความรู้ใหม่	37	16.2
ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่	176	77.2
อื่น ๆ	15	6.6
10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?		
ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	87	38.2
ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาตะฮ์	40	17.5
ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ	85	37.3
อื่น ๆ	16	7.0

จากแบบสอบถามข้างต้นแสดงถึงร้อยละของความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ข้อ 1. เคาะฎิบที่มีสติดีในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.2 รองลงมาคือ เคาะฎิบ อิหม่าม บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 15.3 11.4 และ 4.3 ตามลำดับ

ข้อ 2. วิธีการนำเสนอคุณประโยชน์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นเป็นประจำ คือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณประโยชน์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.1 รองลงมาคือ การพูด-บรรยายตามความถนัดและอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 32.5 และ 7.5 ตามลำดับ

ข้อ 3. เนื้อหาคุณประโยชน์ที่เคาะภูมิกักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเรอะฮ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือเรื่องการประกอบอียาดะฮ ซิวประวัตินบีและประวัติศาสตร์อิสลาม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องทั่วไปที่เป็นการชี้แนะและตักเตือนแก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 44.7 40.8 และ 4.8 ตามลำดับ

ข้อ 4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณประโยชน์เป็นประจำคือภาษามลายูกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.1 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 24.1 ส่วนภาษาไทยกลางไม่ค่อยได้รับความนิยมในการนำเสนอคุณประโยชน์ในจังหวัดปัตตานี ยกเว้นบางมัสญิดในอำเภอเมืองที่เคาะภูมิกักเห็นควรคุณประโยชน์เป็นภาษาไทย

ข้อ 5. ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะภูมิกักนำเสนอคุณประโยชน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.7 รองลงมือน้อยคือเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง คิดเป็นร้อยละ 30.3

ข้อ 6. ช่วงเวลาคุณประโยชน์ที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.2 รองลงมาคือ 20-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 25.0 21.1 และ 12.7 ตามลำดับ

ข้อ 7. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุณประโยชน์ยาว คิดเป็นร้อยละ 50.9 รองลงมาคือมีการคุณประโยชน์สั้น และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งมีการคุณประโยชน์สั้น บางครั้งมีการคุณประโยชน์ยาว คิดเป็นร้อยละ 30.7 และ 18.4 ตามลำดับ

ข้อ 8. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุณประโยชน์คือคุณประโยชน์แรกยาวกว่าคุณประโยชน์ที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.0 รองลงมาคือทั้งสองคุณประโยชน์ใช้เวลาเท่ากัน คุณประโยชน์แรกสั้นกว่าคุณประโยชน์ที่สอง คุณประโยชน์ที่สองยาวกว่าคุณประโยชน์แรก ซึ่งบางครั้งมีการคุณประโยชน์สั้นยาวไม่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ 33.3 14.5 และ 23.7 ตามลำดับ

ข้อ 9. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าเนื้อหาคุณประโยชน์ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่โดยตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 77.2 รองลงมาเป็นความรู้ใหม่ และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งเคาะภูมิกักได้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ใหม่คิดเป็นร้อยละ 16.2 และ 6.6 ตามลำดับ

ข้อ 10. ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณประโยชน์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 38.2 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอียาดะฮ และอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 37.3 17.5 และ 7.0 ตามลำดับ

สรุปความคิดเห็นจากผู้ฟังคฤภะฮต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคฤภะฮวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี คือ เคาะฎิบส่วนใหญ่มีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.2 วิธีการนำเสนอคฤภะฮด้วยการอ่านจากหนังสือคฤภะฮมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.1 เนื้อหาคฤภะฮมักเน้นแก่ผู้ฟังมากที่สุดคือการรำลึกถึงวัน อาคิเราะฮ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัสนุนนะฮ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ถูกใช้เป็นประจำคือภาษามลายูกลาง คิดเป็นร้อยละ 75.1 ช่วงเวลาคฤภะฮที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 41.2 ส่วนใหญ่มีการคฤภะฮยาว คิดเป็นร้อยละ 50.9 มีการแบ่งสัดส่วนเวลาคฤภะฮคือคฤภะฮแรกยาวกว่าคฤภะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 43.0 เนื้อหาคฤภะฮไม่ได้เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 77.2 และความรู้ที่ควรบรรจุในคฤภะฮเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลชะเคาะฮ คิดเป็นร้อยละ 38.2

3.3.2.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคฤภะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอะฮะฮจากการฟังคฤภะฮวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคฤภะฮ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1.การฟังคฤภะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอะฮะฮหรือไม่?	ใช่	228	100.0
	ไม่ใช่	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
2.การฟังคฤภะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?	ใช่	175	76.8
	ไม่ใช่	53	23.2
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
3.การฟังคฤภะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮหรือไม่?	ใช่	168	73.7
	ไม่ใช่	60	26.3
	อื่นๆ	0	0.0

	รวม	228	100.0
4.การดูแลสุขภาพมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	207	90.8
	ไม่ใช่	15	6.6
	อื่นๆ	6	2.6
	รวม	228	100.0
5.การดูแลสุขภาพมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	184	80.7
	ไม่ใช่	44	19.3
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	228	100.0
6.การฟังสุขภาพสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?	ใช่	72	31.6
	ไม่ใช่	156	68.4
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	228	100.0
7.การฟังสุขภาพสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?	ใช่		
	ไม่ใช่	214	93.9
	อื่นๆ	14	6.1
	รวม	0	0.0

จากแบบสอบถามข้างต้นแสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อสุขภาพวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระหนักรู้จากการฟังสุขภาพวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานีมีดังนี้

ข้อ 1. การฟังสุขภาพวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระหนักรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0

ข้อ 2. การฟังสุขภาพวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนาดีขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.3 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 23.2

ข้อ 3. การฟังสุขภาพวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 73.7 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 26.3

ข้อ 4. การดูแลสุขภาพมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 90.8 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ และอื่น ๆ เนื่องจากความเข้าใจในเนื้อหาสุขภาพไม่ได้อยู่ที่สุขภาพวันศุกร์หรือยาวแต่อยู่กับหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดผลต่อการเข้าใจ คิดเป็นร้อยละ 6.6 และ 2.6 ตามลำดับ

ข้อ 5. การควบคุมชะงวามมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือใช่ คิดเป็นร้อยละ 80.7 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 19.3

ข้อ 6. การฟังควบคุมชะงวามสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 68.4 รองลงมาตอบว่าใช่ คิดเป็นร้อยละ 31.6

ข้อ 7. การฟังควบคุมชะงวามสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามตอบใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.9 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 6.1

สรุปความคิดเห็นของผู้ฟังต่อควบคุมชะงวามวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระหวะฮจากการฟังควบคุมชะงวามวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี คือ การฟังควบคุมชะงวามวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระหวะฮ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การฟังควบคุมชะงวามวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.3 ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺ คิดเป็นร้อยละ 73.7 การควบคุมชะงวามมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 90.8 การควบคุมชะงวามมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 80.7 ควบคุมชะงวามไม่สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ คิดเป็นร้อยละ 68.4 และการฟังควบคุมชะงวามสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม คิดเป็นร้อยละ 93.9

3.3.2.4 แบบสอบถามตอนที่ 4 ผลของการฟังควบคุมชะงวามวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดปัตตานี

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อควบคุมชะงวาม	เลือกตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าเคาะฎิบที่มีสติในชุมชนท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอควบคุมชะงวามหรือไม่	เหมาะสม	217	95.2
	ไม่เหมาะสม	11	4.8
	อื่นๆ	0	0
2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอควบคุมชะงวามวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
2.1 เลือกเคาะฎิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ	ตอบ	150	65.8
	ไม่ตอบ	78	34.2
2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฎิบก่อนขึ้นควบคุมชะงวาม	ตอบ	228	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอควบคุมชะงวาม	ตอบ	127	55.7
	ไม่ตอบ	101	44.3
2.4 อื่น ๆ	ตอบ	76	33.3
	ไม่ตอบ	152	66.7
3. ท่านคิดว่าเคาะฎิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้เกิดคุณธรรมมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์	ตอบ	228	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์	ตอบ	142	62.3
	ไม่ตอบ	86	37.7
3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์	ตอบ	123	53.9
	ไม่ตอบ	105	46.1
3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน	ตอบ	126	55.3
	ไม่ตอบ	102	44.7
3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น	ตอบ	125	54.8
	ไม่ตอบ	103	45.2
3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ	ตอบ	127	55.7
	ไม่ตอบ	101	44.3
3.7 เน้นการศึกษาศาสนา	ตอบ	88	39.6
	ไม่ตอบ	140	61.4
3.8 อื่น ๆ	ตอบ	9	3.9
	ไม่ตอบ	219	96.1
4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุฏบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์	ตอบ	76	33.3
	ไม่ตอบ	152	66.7
4.2 ชอบเคาะฏีบที่มีทักษะในการนำเสนอคุฏบะฮ์	ตอบ	30	13.2
	ไม่ตอบ	198	86.8
4.3 ชอบบรรยากาศมีสติตและสถานที่	ตอบ	25	10.9
	ไม่ตอบ	203	89.1
4.4 อื่น ๆ	ตอบ	0	0
	ไม่ตอบ	228	100.0
5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุฏบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)			
5.1 เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง	ตอบ	147	64.5
	ไม่ตอบ	81	35.5
5.2 เคาะฏีบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ	ตอบ	118	51.8
	ไม่ตอบ	110	48.2

5.3 เคาะภู็บบอ่านจากหนังสือ กระจดาช	ตอบ	160	70.2
	ไม่ตอบ	68	29.8
5.4 ง่วนนอนหรือหลับขณะฟังคภู็บบะฮุเป็นประจ่า	ตอบ	35	15.4
	ไม่ตอบ	193	84.6
5.5 อื่น ๆ	ตอบ	2	0.9
	ไม่ตอบ	226	99.1
6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะภู็บบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคภู็บบะฮุ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?			
6.1 ออยากให้เคาะภู็บบมีการเตรียมตัวก่อนคภู็บบะฮุ	เสนอ	118	51.8
	ไม่เสนอ	110	48.2
6.2 เคาะภู็บบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา	เสนอ	149	65.4
	ไม่เสนอ	79	34.6
6.3 ขอให้นำเสนอคภู็บบะฮุด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน	เสนอ	84	36.8
	ไม่เสนอ	144	63.2
6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคภู็บบะฮุด้วยการอบรม	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.5 นำเสนอคภู็บบะฮุด้วยปากเปล่า โดยไม้อ่านจากหนังสือ	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.7 ขอให้ใช้ภาษา่าง่ายๆ เป็นภาษาพูดไมใช่ภาษาทางการ	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.8 ขอให้คภู็บบะฮุด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้าง เล็กน้อย	เสนอ	102	44.7
	ไม่เสนอ	126	55.3
6.9 ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด	เสนอ	148	64.9
	ไม่เสนอ	80	35.1
6.10 เสียงเคาะภู็บบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้	เสนอ	35	15.4
	ไม่เสนอ	193	84.6
6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะภู็บบควรรักษาไว้	เสนอ	35	15.4
	ไม่เสนอ	193	84.6

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณบะฮฺให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ	เสนอ	38	16.7
	ไม่เสนอ	190	83.3
6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮฺ	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮฺ	เสนอ	228	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮฺบ้าง	เสนอ	35	15.4
	ไม่เสนอ	193	84.6
6.16 อื่น ๆ	เสนอ	35	15.4
	ไม่เสนอ	193	84.6

จากแบบสอบถามข้างต้น ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามถึงผลจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดปัตตานี

ข้อ 1 ท่านคิดว่าเคาะฎิบที่มีสติในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุณบะฮฺหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 95.2 และตอบว่าไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 4.8

ข้อ 2 ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบดังนี้

2.1 เลือกเคาะฎิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคิดเป็นร้อยละ 65.8 และไม่ตอบคิดเป็นร้อยละ 34.2

2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฎิบก่อนขึ้นคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบว่าควรมีการเตรียมตัวเป็นอย่างยิ่ง คิดเป็นร้อยละ 100

2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 55.7 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 44.3

2.4 เรื่องอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า คุณบะฮฺควรมีกระบวนการนำเสนอที่เป็นระบบด้วยการเตรียมพร้อมที่จะนำเสนอและหวังในผลประโยชน์ที่จะให้ผู้ฟังได้รับสิ่งที่ดีมีผลต่อผู้ฟังที่ไม่ใช่แค่การเตือนสติว่าด้วยการประกอบอียาดะฮฺหรือเรื่องอาคิเราะฮฺเพียงอย่างเดียว ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ตอบคิดเป็นร้อยละ 66.7 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 33.3

ข้อ 3 ท่านคิดว่าเคาะฎิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

3.1 เน้นให้ผู้ฟังย้ำเกรงต่ออัลลอฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบว่าควรเน้นเป็นอย่างยิ่ง คิดเป็นร้อยละ 100

3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 62.3 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 37.7

3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 53.9 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 46.1

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบส่วนใหญ่ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 55.3 และร้อยละ 44.7 ไม่ตอบ

3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 54.8 และร้อยละ 45.2 ไม่ตอบ

3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 55.7 และร้อยละ 44.3 ไม่ตอบ

3.7 เน้นการศึกษาศาสนา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 61.4 และร้อยละ 39.6 ตอบว่าควรเน้น

3.8 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 96.1 แต่ที่ตอบในข้อนี้ได้เสริมที่ทราบว่า คุณบะฮ์ควรเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ทำให้ประโยชน์มากที่สุดแก่ผู้ฟัง โดยเน้นให้ทุกคนได้รับความรู้ ความเข้าใจ การยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 3.9

ข้อ 4 สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 66.7 และร้อยละ 33.3 เลือกตอบ

4.2 ชอบเคาะฆิ๊บที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 86.8 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 13.2

4.3 ชอบบรรยากาศมีสติตและสถานที่ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 89.1 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 13.2

4.4 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนไม่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 100

ข้อ 5 สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? โดยตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 64.5 และร้อยละ 35.5 ไม่ตอบ

5.2 เคาะก๊อบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 51.8 และร้อยละ 48.2 ไม่ตอบ

5.3 เคาะก๊อบอ่านจากหนังสือ กระดาษ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 70.2 และร้อยละ 29.8 ไม่ตอบ

5.4 ว่างนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮ์เป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 84.6 และร้อยละ 15.4 เลือกตอบ

5.5 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 99.1 และร้อยละ 0.9 เลือกตอบ โดยให้เหตุผลว่า ถึงแม้คุณบะฮ์เป็นการอ่านเนื้อหาเดิม ๆ แต่บางครั้งการอ่านนั้นจะทำให้เคาะก๊อบไม่หลงประเด็นในการคุณบะฮ์ เคาะก๊อบสามารถใช้ให้เป็นเอกสารวิชาการที่สามารถอ้างอิงได้ อีกทั้งสามารถปรับแต่งเนื้อหาเท่ากับเนื้อหาใหม่ เป็นต้น

ข้อ 6 หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะก๊อบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮ์ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?

ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเภทและคิดเป็นร้อยละดังต่อไปนี้

6.1 อยากให้เคาะก๊อบมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 51.8 และร้อยละ 48.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.2 เคาะก๊อบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 65.4 และร้อยละ 34.6 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮ์ด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 36.8 และร้อยละ 63.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ์ด้วยการเข้ารับการอบรม ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.5 นำเสนอคุณบะฮ์ด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.8 ขอให้คุณบะฮ์ด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 44.7 และร้อยละ 55.3 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.9 ขอให้ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 64.9 และร้อยละ 35.1 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.10 เสียงเคาะฆิบบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 84.6 และร้อยละ 15.4 แสดงความคิดเห็น

6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฆิบบควรรักษาไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้ไม่เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 84.6 และร้อยละ 15.4 เสนอความคิดเห็น

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุฏบะฮ์ให้พอเหมาะกับผู้ที่ต้องทำงานต่อ ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 83.3 และร้อยละ 16.7 เสนอความคิดเห็น

6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุฏบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุฏบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.15 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุฏบะฮ์บ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 15.4 และร้อยละ 84.6 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.16 อื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮ์ควรวางระบบใหม่ด้วยการวางแผนการนำเสนอคุฏบะฮ์ในรอบปีว่าจะนำเสนอเรื่องอะไรเป็นขั้นตอน โดยให้คุฏบะฮ์แรกเป็นเนื้อหาหลัก คุฏบะฮ์ที่สองเป็นเรื่องปัจจุบันที่เคาะฆิบบควรนำเสนอเป็นประจำทุกสัปดาห์เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 15.4 และร้อยละ 84.6 ไม่เสนอความคิดเห็น

สรุปความคิดเห็นจากการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดปัตตานี คือ เคาะฆิบบที่มีสญิตเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุฏบะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 95.2 วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์ควรพัฒนาด้านการเลือกเคาะฆิบบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 65.8 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาก่อนขึ้นคุฏบะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุฏบะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 55.7 และควรมีกระบวนการนำเสนอที่เป็นระบบด้วยการเตรียมพร้อมที่จะนำเสนอและหวังในผลประโยชน์ที่จะให้ผู้ฟังได้รับสิ่งที่ดีมีผลต่อผู้ฟังที่ไม่ใช่แค่การเตือนสติว่าด้วยการประกอบอิบาดะฮ์หรือเรื่องอาคิเราะฮ์เพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 66.7

เคาะฆิบบควรเน้นด้านใดด้านหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด อาทิ เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์ เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 62.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 53.9 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 55.3 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 54.8 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 55.7 เน้นการศึกษาศาสนา คิดเป็นร้อยละ 61.4

คุณบะฮุควรเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ทำให้ประโยชน์มากที่สุดแก่ผู้ฟัง โดยเน้นให้ทุกคนได้รับความรู้ ความเข้าใจ การย้ำเกรงต่ออัลลอฮ์ และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 3.9

สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังคุณบะฮุชอบฟังคุณบะฮุ เนื่องจาก เนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 66.7 ชอบเคาะก๊ิบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮุ คิดเป็นร้อยละ 86.8 แต่เน้นที่บรรยากาศมีสติและสถานที่ คิดเป็นร้อยละ 89.1 และสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮุ เนื่องจากเนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง เคาะก๊ิบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 51.8 เคาะก๊ิบอ่านจากหนังสือ กระดาษ คิดเป็นร้อยละ 70.2 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮุเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 84.6 แต่ถึงแม้คุณบะฮุเป็นการอ่านเนื้อหาเดิมๆ แต่บางครั้งการอ่านนั้นจะทำให้เคาะก๊ิบไม่หลงประเด็นในการคุณบะฮุ เคาะก๊ิบสามารถใช้ให้เป็นเอกสารวิชาการที่สามารถอ้างอิงได้ อีกทั้งสามารถปรับแต่งเนื้อหาเก่ากับเนื้อหาใหม่

หากผู้ฟังคุณบะฮุมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะก๊ิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮุ ผู้ฟังจะเสนอเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้ คือ ให้เคาะก๊ิบเตรียมตัวก่อนคุณบะฮุ คิดเป็นร้อยละ 51.8 ควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา คิดเป็นร้อยละ 65.4 นำเสนอคุณบะฮุด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 36.8 เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮุด้วยการเข้ารับการอบรม นำเสนอคุณบะฮุด้วยปากเปล่า โดยไม่อ่านจากหนังสือ ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ขอให้ใช้ภาษาง่ายๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ทั้งหมดนั้นคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100 นำเสนอคุณบะฮุด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 44.7 ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด คิดเป็นร้อยละ 64.9 เสียงเคาะก๊ิบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ 84.6 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะก๊ิบควรรักษาไว้ คิดเป็นร้อยละ 84.6 รักษาเวลาคุณบะฮุให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ คิดเป็นร้อยละ 83.3 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮุ เน้นคุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮุ คิดเป็นร้อยละ 100 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮุบ้าง คิดเป็นร้อยละ 15.4 การนำเสนอคุณบะฮุควรวางระบบใหม่ด้วยการวางแผนการนำเสนอคุณบะฮุในรอบปีว่าจะนำเสนอเรื่องอะไร โดยให้คุณบะฮุแรกเป็นเนื้อหาหลัก คุณบะฮุที่สองเป็นเรื่องปัจจุบันที่เคาะก๊ิบควรนำเสนอเป็นประจำทุกสัปดาห์เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 15.4 และร้อยละ 84.6 ไม่เสนอความคิดเห็น

3.3.3 สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุณบะฮุวันศุกร์ในจังหวัดยะลา

3.3.3.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุณบะฮุวันศุกร์ในจังหวัดยะลา

ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน	ร้อยละ
---------------	-------	--------

(112 คน)		
1.อายุ		
21-25 ปี	19	17.0
26-30 ปี	5	4.5
31-35 ปี	11	9.8
36-40 ปี	41	36.6
41-45 ปี	7	6.3
46-50 ปี	29	25.9
51 ปีขึ้นไป	0	0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อับติดาอีย์	13	11.6
มุตะวัสสิฎ	11	9.8
ษนะวีย	62	55.4
อนุปริญญา	22	19.6
ปริญญาตรี	4	3.6
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	12	10.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	9	8.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย	51	45.5
อนุปริญญา	39	34.8
ปริญญาตรี	1	.9
ปริญญาโท	0	0
4. อาชีพ		
นักศึกษา	0	0
เกษตรกร	10	8.9
รับจ้าง	21	18.8
ค้าขาย	37	32.9
ข้าราชการ	1	0.9
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	0	0
ประกอบอาชีพส่วนตัว	43	38.4

อื่น ๆ		0	0		
5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร					
ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	112	100	0	0
	ฟัง	112	100	0	0
	เขียน	112	100	0	0
	อ่าน	112	100	0	0
ภาษาไทย	พูด	112	100	0	0
	ฟัง	112	100	0	0
	เขียน	112	100	0	0
	อ่าน	112	100	0	0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 36-40 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.6 รองลงมาคืออายุ 46-50 ปี 21-25 ปี 31-35 ปี และ 26-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.9 17.0 9.8 และ 6.3 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติมากที่สุดร้อยละ 55.4 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น อิบติดาอียี มุตะวัสสิฎ และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 19.6 11.6 9.8 และ 3.6 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 45.5 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 34.8 10.7 8.0 และ 09 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 38.4 รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง เกษตรกร และข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 32.9 18.8 8.9 และ 0.9 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ซึ่งมีทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 100.00

เมื่อสรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังคุฏบะฮ์ในจังหวัดยะลาได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 36-40 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.6 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่สูงสุดร้อยละ 55.4 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 45.5 มีอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 38.4 มีทักษะด้านพูด ฟัง เขียน อ่าน ทั้งภาษามลายูและภาษาไทยคิดเป็นร้อยละ 100.00

3.3.3.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดยะลา

แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการ นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดยะลา	จำนวน (112 คน)	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎีบที่มีสติญิดในชุมชนของท่าน?		
อิหม่าม	13	11.6
เคาะฎีบ	28	25.0
บิหลัน	5	4.5
สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎีบ บิหลัน	40	39.5
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	26	23.2
2. วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์แบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?		
อ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์	69	61.6
พูด-บรรยายตามความถนัด	33	29.5
อื่น ๆ	10	8.9
3. เนื้อหาคุฏบะฮ์ประเภทใดที่เคาะฎีบมักเน้นแก่ผู้ฟัง?		
การประกอบอิบาดะฮ์	51	45.5
การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	112	100.0
การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์	112	100.0
ชีวประวัตินบี และประวัติศาสตร์อิสลาม	45	40.2
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	112	100.0
อื่น ๆ	5	4.5
4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นประจำ?		
ภาษามลายูกกลาง	88	78.6
ภาษามลายูถิ่น	24	21.4
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0

ภาษามลายูในคุณบะฮูที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮูที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮูที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮูที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูในสองคุณบะฮู	0	0
5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะภูิบนำเสนอคุณบะฮูได้หรือไม่?		
เข้าใจ	77	68.8
ไม่เข้าใจ	0	0
เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง	35	31.3
อื่น ๆ	0	0
6. ช่วงเวลาคุณบะฮูที่เหมาะสมควรเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	13	11.6
15-20 นาที	45	40.2
20-25 นาที	26	23.2
25-30 นาที	28	25.0
อื่น ๆ	0	0
7. ที่มีสญิตแห่งนี้มีการคุณบะฮูสั้นหรือยาว?		
คุณบะฮูสั้น	40	35.7
คุณบะฮูยาว	51	45.5
อื่น ๆ	21	18.8
8. คุณบะฮูควรแบ่งสัดส่วนเวลาเท่าใด?		
คุณบะฮูแรกยาวกว่าคุณบะฮูที่สอง	59	52.7
ทั้งสองคุณบะฮูใช้เวลาเท่ากัน	43	38.4
คุณบะฮูที่สองยาวกว่าคุณบะฮูแรก	10	8.9
อื่น ๆ	0	0
9. เนื้อหาคุณบะฮูเป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?		
เป็นความรู้ใหม่	17	15.2
ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่	90	80.4
อื่น ๆ	5	4.5
10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮูเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?		
ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	47	42.0

ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอียาคะฮุ	18	16.1
ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ	40	35.7
อื่น ๆ	7	6.3

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละของความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุณบะฮัวันศุกร์ในจังหวัดยะลา ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ข้อ 1. เคาะฎิบที่มีมัสญิดในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.5 รองลงมาคือ เคาะฎิบ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ อิหม่าม และบิหลัน คิดเป็นร้อยละ 25.0 23.2 11.6 และ 4.5 ตามลำดับ

ข้อ 2. วิธีการนำเสนอคุณบะฮัของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นเป็นประจำ คือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮั มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.6 รองลงมาคือ การพูด-บรรยายตามความถนัดและอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 29.5 และ 8.9 ตามลำดับ

ข้อ 3. เนื้อหาคุณบะฮัที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮุ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮุ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือเรื่องการประกอบอียาคะฮุ ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องทั่วไปที่เป็นการชี้แนะและตักเตือนแก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 45.5 40.2 และ 4.5 ตามลำดับ

ข้อ 4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮัเป็นประจำคือภาษามลายูกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78.6 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 21.4 ส่วนภาษาไทยกลางไม่ค่อยได้รับความนิยมในการนำเสนอคุณบะฮัในจังหวัดยะลา ยกเว้นบางมัสญิดที่ทางมัสญิดได้เชิญเคาะฎิบคนนอกหรือเคาะฎิบที่สามารถพูดภาษาไทยคล่องเห็นควรคุณบะฮัเป็นภาษาไทยในบางโอกาส

ข้อ 5. ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮัมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.8 รองลงมือน้อยคือเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง คิดเป็นร้อยละ 31.3

ข้อ 6. ช่วงเวลาคุณบะฮัที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 40.2 รองลงมาคือ 25-30 นาที 20-25 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 25.0 23.2 และ 11.6 ตามลำดับ

ข้อ 7. ที่มัสญิดของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุฏบะฮัยาว คิดเป็นร้อยละ 45.5 รองลงมาคือมีการคุฏบะฮัสั้น และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งมีการคุฏบะฮัสั้น บางครั้งมีการคุฏบะฮัยาวตามสถานการณ์และช่วงเวลาอะซานนั้น ๆ คิดเป็นร้อยละ 35.7 และ 18.8 ตามลำดับ

ข้อ 8. ที่มัสญิดของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุฏบะฮัคือคุฏบะฮัแรกยาวกว่าคุฏบะฮัที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.7 รองลงมาคือทั้งสองคุฏบะฮัใช้เวลาเท่ากัน คุฏบะฮัแรกสั้นกว่าคุฏบะฮัที่สอง คุฏบะฮัที่สองยาวกว่าคุฏบะฮัแรก ซึ่งบางครั้งมีการคุฏบะฮัสั้นยาว

ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เคาะฆีบจะเน้นแก่ผู้ร่วมละหมาด คิดเป็นร้อยละ 38.4 และ 8.9 ตามลำดับ

ข้อ 9. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าเนื้อหาคุณภะฮฺไม่ได้เป็นความรู้ใหม่โดยตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80.4 รองลงมาตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ และอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งเคาะฆีบได้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ใหม่ตามเคาะฆีบผู้นำคุณภะฮฺที่มีทักษะและความรู้ที่ไม่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 15.2 และ 4.5 ตามลำดับ

ข้อ 10. ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณภะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาตะฮฺ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เคาะฆีบควรสรุปสั้น ๆ และนำเสนอให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 35.7 16.1 และ 6.3 ตามลำดับ

สรุปความคิดเห็นจากผู้ฟังคุณภะฮฺต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุณภะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดยะลา คือ เคาะฆีบส่วนใหญ่มีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฆีบ บิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 39.5 วิธีการนำเสนอคุณภะฮฺด้วยการอ่านจากหนังสือคุณภะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 61.6 เนื้อหาที่เน้นแก่ผู้ฟังคือเรื่องการรำลึกถึงวันอาดิเราะฮฺ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณภะฮฺเป็นภาษามลายูกลาง คิดเป็นร้อยละ 78.6 ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฆีบนำเสนอคุณภะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 68.8 ช่วงเวลาคุณภะฮฺที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 40.2 แต่ส่วนใหญ่มีการคุณภะฮฺยาว คิดเป็นร้อยละ 45.5 โดยแบ่งสัดส่วนเวลาคุณภะฮฺคือคุณภะฮฺแรกยาวกว่าคุณภะฮฺที่สอง คิดเป็นร้อยละ 52.7 เนื้อหาคุณภะฮฺไม่ได้เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 80.4 ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณภะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด คือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 42.0

3.3.3.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณภะฮฺวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอวะฮฺจากการฟังคุณภะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดยะลา

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณภะฮฺ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1.การฟังคุณภะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่?	ใช่	112	100.0
	ไม่ใช่	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
2.การฟังคุณภะฮฺวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?	ใช่	80	71.4
	ไม่ใช่	32	28.6
	อื่นๆ	0	0.0

	รวม	112	100.0
3.การฟังคุณบะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ์หรือไม่ ?	ใช่	86	76.8
	ไม่ใช่	26	23.2
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	112	100.0
4.การคุณบะฮวันศุกร์มีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	105	93.8
	ไม่ใช่	6	5.4
	อื่นๆ	1	.9
	รวม	112	100.0
5.การคุณบะฮวันศุกร์มีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	21	18.8
	ไม่ใช่	91	81.3
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	112	100.0
6.การฟังคุณบะฮวันศุกร์สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?	ใช่	33	29.5
	ไม่ใช่	79	70.5
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	112	100.0
7.การฟังคุณบะฮวันศุกร์สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?	ใช่	105	93.8
	ไม่ใช่	7	6.3
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	112	100.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอวะฮจากการฟังคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดยะลา มีดังนี้

ข้อ 1. การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบทุกคน คิดเป็นร้อยละ 100.0

ข้อ 2. การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนาดีขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.4 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 28.6

ข้อ 3. การฟังคุณบะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 76.8 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 23.2

คุณบะฮ	ไม่ตอบ	0	0
2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮ	ตอบ	56	50.0
	ไม่ตอบ	51	45.5
2.4 อื่น ๆ	ตอบ	34	30.4
	ไม่ตอบ	78	69.6
3. ท่านคิดว่าคุณบะฮวันศุกร์ เคาะก๊ีบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ	ตอบ	112	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ	ตอบ	71	63.4
	ไม่ตอบ	41	36.6
3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ	ตอบ	60	53.6
	ไม่ตอบ	52	46.4
3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน	ตอบ	57	50.9
	ไม่ตอบ	55	49.1
3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น	ตอบ	68	60.7
	ไม่ตอบ	44	39.3
3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ	ตอบ	64	57.1
	ไม่ตอบ	48	42.9
3.7 เน้นการศึกษาศาสนา	ตอบ	36	32.1
	ไม่ตอบ	76	67.9
3.8 อื่น ๆ	ตอบ	6	5.4
	ไม่ตอบ	106	94.6
4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮที่มีสญิตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์	ตอบ	77	68.8
	ไม่ตอบ	35	31.3
4.2 ชอบเคาะก๊ีบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ	ตอบ	31	27.7
	ไม่ตอบ	81	72.3
4.3 ชอบบรรยากาศมีสญิตและสถานที่	ตอบ	12	10.7
	ไม่ตอบ	100	89.3

4.4 อื่น ๆ	ตอบ	0	0
	ไม่ตอบ	112	100.0
5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคฤงษะที่มีสติปัญญานี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)			
5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง	ตอบ	72	64.3
	ไม่ตอบ	40	35.7
5.2 เคาะฎีกไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ	ตอบ	60	53.6
	ไม่ตอบ	52	46.4
5.3 เคาะฎีกอ่านจากหนังสือ กระดาษ	ตอบ	81	72.3
	ไม่ตอบ	31	27.7
5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคฤงษะเป็นประจำ	ตอบ	22	19.6
	ไม่ตอบ	90	80.4
5.5 อื่น ๆ	ตอบ	2	1.8
	ไม่ตอบ	110	98.2
6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฎีกเพื่อพัฒนาการนำเสนอคฤงษะ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?			
6.1 อยากให้เคาะฎีกมีการเตรียมตัวก่อนคฤงษะ	เสนอ	58	51.8
	ไม่เสนอ	54	48.2
6.2 เคาะฎีกควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา	เสนอ	73	65.2
	ไม่เสนอ	39	34.8
6.3 ขอให้นำเสนอคฤงษะด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน	เสนอ	81	72.3
	ไม่เสนอ	31	27.7
6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคฤงษะด้วยการอบรม	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.5 นำเสนอคฤงษะด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.8 ขอให้คฤงษะด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลาง	เสนอ	68	60.7

บ้างเล็กน้อย	ไม่เสนอ	44	39.3
6.9 ขอให้ชด้อยชดค่าในการอ่านอัลกุรอาน อัลอะดิษ	เสนอ	77	68.8
และพูด	ไม่เสนอ	35	31.3
6.10 เสียงเคาะฆิบบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้	เสนอ	22	19.6
	ไม่เสนอ	90	80.4
6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฆิบบควรรักษาไว้	เสนอ	90	80.4
	ไม่เสนอ	22	19.6
6.12 ขอให้รักษาเวลาคุฏบะฮ์ให้พอเหมาะกับผู้ที่ต้องทำงานต่อ	เสนอ	18	16.1
	ไม่เสนอ	94	83.9
6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุฏบะฮ์	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุฏบะฮ์	เสนอ	112	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุฏบะฮ์	เสนอ	90	80.4
บ้าง	ไม่เสนอ	22	19.6
6.16 อื่น ๆ	เสนอ	22	19.6
	ไม่เสนอ	90	80.4

จากการสอบถามข้างต้น 24 ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามถึงผลจากการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดยะลา

ข้อ 1 ท่านคิดว่าเคาะฆิบบที่มีสติในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุฏบะฮ์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 95.5 และตอบว่าไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 4.5

ข้อ 2 ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบดังนี้

2.1 เลือกเคาะฆิบบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคิดเป็นร้อยละ 64.3 และไม่ตอบคิดเป็นร้อยละ 35.7

2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฆิบบก่อนขึ้นคุฏบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบว่าควรมีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 100

2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮู ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 51.7 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 48.3

2.4 เรื่องอื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า คุณบะฮูควรพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะผู้นำเสนอคุณบะฮูควรมีทักษะ ความรู้ และนำเสนอเนื้อหาที่สามารถให้ผลดีต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ตอบคิดเป็นร้อยละ 69.6 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 30.4

ข้อ 3 ท่านคิดว่าเคาะฆีบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบว่าควรเน้นเป็นอย่างยิ่ง คิดเป็นร้อยละ 100

3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 63.4 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 36.6

3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 53.6 และไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 46.4

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบส่วนใหญ่ตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 50.9 และร้อยละ 49.1 ไม่ตอบ

3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 60.7 และร้อยละ 39.3 ไม่ตอบ

3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้น คิดเป็นร้อยละ 57.1 และร้อยละ 42.9 ไม่ตอบ

3.7 เน้นการศึกษาศาสนา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 67.9 และร้อยละ 32.1 ตอบว่าควรเน้น

3.8 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 94.6 แต่ที่ตอบในข้อนี้ ได้เสนอว่า คุณบะฮูเป็นการตักเตือนและให้คำแนะนำ ทุกเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคือ คุณบะฮูเพียงให้เคาะฆีบเรียบเรียงเนื้อหาให้ทุกคนได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกิดการตักวาต่อพระองค์อัลลอฮ์ และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรเน้นถึงแม้เป็นเพียงประโยคไม่กี่คำก็ตาม เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 5.4

ข้อ 4 สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮูที่มีสญูดแห่งนี้? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 68.8 และร้อยละ 31.3 เลือกตอบ

4.2 ชอบเคาะฆีปที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 72.3 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 27.7

4.3 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 89.3 และเลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 10.7

4.4 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนไม่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 100

ข้อ 5 สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮที่มีสติแห่งหนึ่ง? โดยตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

5.1 เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 64.3 และร้อยละ 35.7 ไม่ตอบ

5.2 เคาะฆีปไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 53.6 และร้อยละ 46.4 ไม่ตอบ

5.3 เคาะฆีปอ่านจากหนังสือ กระดาษ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกตอบ คิดเป็นร้อยละ 72.3 และร้อยละ 27.7 ไม่ตอบ

5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮเป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 80.4 และร้อยละ 19.6 เลือกตอบ

5.5 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากไม่ตอบ คิดเป็นร้อยละ 98.2 และร้อยละ 1.8 เลือกตอบ โดยให้เหตุผลว่า คุณบะฮที่ดีหายาก ขึ้นอยู่กับเคาะฆีปที่มีทักษะการนำเสนอและผู้ฟังที่ตั้งใจฟัง จะอ่านหรือพูดโดยตรงไม่เป็นอุปสรรคแต่ควรคำนึงถึงเนื้อหาที่มีผลดีต่อทุกคนที่ร่วมละหมาดวันศุกร์

ข้อ 6 หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฆีปเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?

ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเภทและคิดเป็นร้อยละดังต่อไปนี้

6.1 อยากให้เคาะฆีปมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 51.8 และร้อยละ 48.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.2 เคาะฆีปควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 65.2 และร้อยละ 34.8 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 72.3 และร้อยละ 27.7 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮด้วยการเข้ารับการอบรม ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.5 นำเสนอคุณบะฮ์ด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.8 ขอให้คุณบะฮ์ด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 60.7 และร้อยละ 39.3 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.9 ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลอะดีษ และพูด ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 68.8 และร้อยละ 31.3 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.10 เสียงเคาะฏีบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 80.4 และร้อยละ 19.6 แสดงความคิดเห็น

6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฏีบควรรักษาไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้ไม่เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 80.4 และร้อยละ 19.6 เสนอความคิดเห็น

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณบะฮ์ให้พอเหมาะกับผู้ที่ต้องทำงานต่อ ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 83.9 และร้อยละ 16.1 เสนอความคิดเห็น

6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.15 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮ์บ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 19.6 และร้อยละ 80.4 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.16 เรื่องอื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์เพื่อให้ได้ความรู้จนนำไปสู่การมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตควรให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดคัดเลือกคนที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฏีบ บิหลัน ด้วยการสอบความรู้และความสามารถ เสนอให้ผู้นำศาสนาในชุมชนเป็นคนมีความรู้ระดับมาตรฐานที่สามารถนำพาชุมชนของตนได้พัฒนาวิถีชีวิตด้วยหลักคำสอนที่มาจากศาสนา เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 19.6 และร้อยละ 80.4 ไม่เสนอความคิดเห็น

สรุปความคิดเห็นจากการฟังคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดยะลา คือ เคาะฏีบเป็นผู้ที่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 95.5 การนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ควรพัฒนาด้านต่างๆ อาทิ เลือக்கะฏีบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 64.3 ควรเตรียมตัวด้านเนื้อหาก่อน

ขึ้นคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 51.7 นำเสนอเนื้อหาที่สามารถให้ผลดีต่อผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 69.6

เคาะฎิบควรเน้นให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด โดยเน้นให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 53.6 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและหวังผลบุญเป็นผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 50.9 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 60.7 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 57.1 เน้นการศึกษาศาสนา คิดเป็นร้อยละ 67.9 ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอให้คุณบะฮฺเป็นการตักเตือนและให้คำแนะนำ ทุกเรื่องที่เป็นประโยชน์

สาเหตุใดที่ทำให้ผู้ฟังไม่สนใจฟังคุณบะฮฺคือเนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง คิดเป็นร้อยละ 64.3 เคาะฎิบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 53.6 เคาะฎิบอ่านจากหนังสือ กระดาษ คิดเป็นร้อยละ 72.3 ร่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮฺเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 19.6 เลือกตอบ นอกจากนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มว่า คุณบะฮฺที่ดีหายาก ขึ้นอยู่กับเคาะฎิบมีทักษะในการนำเสนอและผู้ฟังตั้งใจฟัง ถึงแม้จะอ่านหรือพูดโดยตรงไม่ได้เป็นอุปสรรค แต่ควรคำนึงถึงเนื้อหาที่มีผลดีต่อทุกคนที่ร่วมละหมาดวันศุกร์

หากผู้ตอบแบบสอบถามมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฎิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็นดังต่อไปนี้ อยากรู้ให้เคาะฎิบเตรียมตัวก่อนคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 51.8 เคาะฎิบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา คิดเป็นร้อยละ 65.2 ให้นำเสนอคุณบะฮฺด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจนคิดเป็นร้อยละ 72.3 ให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการเข้ารับการอบรม คิดเป็นร้อยละ 100 นำเสนอคุณบะฮฺด้วยปากเปล่า โดยไม่อ่านจากหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 100 นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 100 ใช้ภาษาง่ายๆ ที่เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ คิดเป็นร้อยละ 100 คุณบะฮฺด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 60.7 ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด คิดเป็นร้อยละ 68.8 เสียงเคาะฎิบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ 80.4 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฎิบควรรักษาไว้ คิดเป็นร้อยละ 80.4 รักษาเวลาคุณบะฮฺให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ คิดเป็นร้อยละ 83.9 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮฺบ้าง คิดเป็นร้อยละ 19.6 ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอเพิ่มเติมคือ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรคัดเลือกคนที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบและบิหลั่น ด้วยการสอบความรู้และความสามารถ เสนอให้ผู้ผู้นำศาสนาในชุมชนเป็นคนมีความรู้ระดับมาตรฐานที่สามารถนำพาชุมชนของตนได้พัฒนาวิถีชีวิตด้วยหลักคำสอนที่มาจากศาสนา เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 19.6

3.3.4 สรุบบแบบสอบถามจากผู้ฟังคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล

3.3.4.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล

ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน (72 คน)	ร้อยละ
1.อายุ		
21-25 ปี	4	5.6
26-30 ปี	5	6.9
31-35 ปี	9	12.5
36-40 ปี	10	13.9
41-45 ปี	24	33.3
46-50 ปี	20	27.8
51 ปีขึ้นไป	0	0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อับติดาอีย้	8	11.1
มุตะวัสตีฎ	7	9.7
ษะนะวีย้	43	59.7
อนุปริญญา	10	13.9
ปริญญาตรี	4	5.6
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	8	11.1
มัธยมศึกษาตอนต้น	7	9.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย	29	40.3
อนุปริญญา	26	36.1
ปริญญาตรี	2	2.8
ปริญญาโท	0	0
อื่น ๆ	0	0
4. อาชีพ		
นักศึกษา	12	16.7
เกษตรกร	7	9.7

รับจ้าง	2	2.8
ค้าขาย	25	34.7
ข้าราชการ	0	0
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	0	0
ประกอบอาชีพส่วนตัว	26	36.1
อื่น ๆ	0	0

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	12	16.7	60	83.3
	ฟัง	12	16.7	60	83.3
	เขียน	12	16.7	60	83.3
	อ่าน	12	16.7	60	83.3
ภาษาไทย	พูด	72	100.0	0	0
	ฟัง	72	100.0	0	0
	เขียน	72	100.0	0	0
	อ่าน	72	100.0	0	0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.3 รองลงมาอายุ 46-50 ปี 31-35 ปี 26-30 ปี และ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.8 13.9 12.5 และ 5.6 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติมากที่สุดร้อยละ 59.7 รองลงมาวุฒิกศการระดับอนุปริญญา อิบติดาอีย มตะวะสสิฎฐ และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 13.9 11.1 9.7 และ 5.6 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 40.3 รองลงมาวุฒิกศการระดับอนุปริญญา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 36.1 11.1 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 36.1 รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย นักศึกษา เกษตรกร และรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 34.7 16.7 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูคิดเป็นร้อยละ 16.7 และภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 83.3

สรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังคุฏบะฮ์ในจังหวัดสตูลในการวิจัยนี้ได้ตั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.3 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่สองร้อยละ 59.7 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 40.3 ประกอบอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 36.1 มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูคิดเป็นร้อยละ 16.7 และภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 83.3

3.3.4.2. แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดสตูล

แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการ นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดสตูล	จำนวน (72 คน)	ร้อยละ
1.ใครเป็นเคาะฎีบที่มีมัสญิดในชุมชนของท่าน?		
อิหม่าม	20	27.8
เคาะฎีบ	6	8.3
บิหลั่น	3	4.2
สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎีบ บิหลั่น	38	52.8
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	5	6.9
อื่น ๆ	0	0
2.วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์แบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?		
อ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์	45	62.5
พูด-บรรยายตามความถนัด	21	29.2
อื่น ๆ	6	8.3
3. เนื้อหาคุฏบะฮ์ประเภทใดที่เคาะฎีบมักเน้นแก่ผู้ฟัง?		
การประกอบอิบาดะฮ์	31	43.1
การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	72	100.0
การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์	72	100.0
ชีวประวัติวันปี และประวัติศาสตร์อิสลาม	23	31.9

วิถีชีวิตความเป็นอยู่	72	100.0
อื่น ๆ	3	4.2
4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำ?		
ภาษามลายูกลาง	12	16.7
ภาษามลายูถิ่น	0	0
ภาษาไทยกลาง	2	2.8
ภาษาไทยถิ่น	58	80.6
ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูในสองคุณบะฮุ	0	0
5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะภูบนำเสนอบุบะฮุได้หรือไม่?		
เข้าใจ	48	66.7
ไม่เข้าใจ	0	0
เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง	24	33.3
6. ช่วงเวลาคุณบะฮุที่เหมาะสมควรเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	10	13.9
15-20 นาที	28	38.9
20-25 นาที	20	27.8
25-30 นาที	14	19.4
อื่น ๆ	0	0
7. ที่มีสญิตแห่งนี้มีการคุณบะฮุสั้นหรือยาว?		
คุณบะฮุสั้น	21	29.2
คุณบะฮุยาว	34	47.2
อื่น ๆ	17	23.6
8. คุณบะฮุควรแบ่งสัดส่วนเวลาเท่าใด?		
คุณบะฮุแรกยาวกว่าคุณบะฮุที่สอง	39	54.2
ทั้งสองคุณบะฮุใช้เวลาเท่ากัน	29	40.3
คุณบะฮุที่สองยาวกว่าคุณบะฮุแรก	4	5.6
อื่น ๆ	0	0

9. เนื้อหาคุณบะฮุเป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?

เป็นความรู้ใหม่	7	9.7
ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่	63	87.5
อื่น ๆ	2	2.8

10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?

ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	33	45.8
ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาตะฮุ	12	16.7
ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ	23	31.9
อื่น ๆ	4	5.6

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละของความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุณบะฮุวันศุกร์ในจังหวัดสตูล ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ข้อ 1. เคาะฎิบที่มีสติปัญญาในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.8 รองลงมาคือ อิหม่าม เคาะฎิบ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 27.8 8.3 6.9 และ 4.2 ตามลำดับ

ข้อ 2. วิธีการนำเสนอคุณบะฮุที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นเป็นประจำ คือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมาคือ การพูด-บรรยายตามความถนัดและอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 29.2 และ 8.3 ตามลำดับ

ข้อ 3. เนื้อหาคุณบะฮุที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮุ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮุ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือเรื่องการประกอบอิบาตะฮุ ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการชี้แนะและตักเตือนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 43.1 31.9 และ 4.2 ตามลำดับ

ข้อ 4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮุเป็นประจำคือภาษาไทยถิ่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.6 รองลงมาคือภาษามลายูกลาง และภาษาไทยกลาง คิดเป็นร้อยละ 16.7 และ 2.8 ตามลำดับ ส่วนภาษามลายูถิ่นและภาษาไทยกลางปรากฏในคุณบะฮุที่เคาะฎิบเห็นว่าผู้ฟังส่วนหนึ่งเข้าใจสองภาษา และส่วนใหญ่เป็นเคาะฎิบที่ได้รับเชิญจากภายนอก

ข้อ 5. ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมือน้อยคือเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง คิดเป็นร้อยละ 33.3

ข้อ 6. ช่วงเวลาคุณบะฮุที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 38.9 รองลงมาคือ 25-30 นาที 20-25 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 27.8 19.4 และ 13.9 ตามลำดับ

ข้อ 7. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุฏบะฮยาว คิดเป็นร้อยละ 47.2 รองลงมาคือมีการคุฏบะฮสั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งเคาะฆิ๊บได้คุฏบะฮสั้น บางครั้งมีการคุฏบะฮยาวตามสภาพเนื้อหา เวลา และอารมณ์ของเคาะฆิ๊บ คิดเป็นร้อยละ 29.2 และ 23.6 ตามลำดับ

ข้อ 8. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุฏบะฮคือคุฏบะฮแรกยาวกว่าคุฏบะฮที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 54.2 รองลงมาคือทั้งสองคุฏบะฮใช้เวลาเท่ากัน คุฏบะฮแรกสั้นกว่าคุฏบะฮที่สอง คุฏบะฮที่สองยาวกว่าคุฏบะฮแรก ซึ่งบางครั้งมีการคุฏบะฮสั้นยาวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เคาะฆิ๊บจะเน้นแก่ผู้ร่วมละหมาด คิดเป็นร้อยละ 40.3 และ 5.6 ตามลำดับ

ข้อ 9. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าเนื้อหาคุฏบะฮไม่ได้เป็นความรู้ใหม่โดยตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 87.5 รองลงมาตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ และอื่น ๆ เพราะคุฏบะฮที่นำเสนอโดยเคาะฆิ๊บที่มีความรู้สูงและมีทักษะในการนำเสนอ ถึงแม้เป็นเรื่องเดียวกันที่เคยฟังมาหลายครั้งกลายเป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

ข้อ 10. ความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 45.8 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอบิดาฮะฮ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตตั้งแต่สมัยนบีจนถึงปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 31.9 16.7 และ 5.6 ตามลำดับ

สรุปความคิดเห็นจากผู้ฟังคุฏบะฮต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล คือ เคาะฆิ๊บมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฆิ๊บ บิหลัน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.8 วิธีการนำเสนอคุฏบะฮด้วยการอ่านจากหนังสือคุฏบะฮ คิดเป็นร้อยละ 62.5 เนื้อหาคุฏบะฮที่เน้นแก่ผู้ฟังคือเรื่องการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮเป็นประจำคือภาษาไทยถิ่น คิดเป็นร้อยละ 80.6 ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฆิ๊บนำเสนอคุฏบะฮ คิดเป็นร้อยละ 66.7 ช่วงเวลาคุฏบะฮที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 38.9 ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุฏบะฮยาว คิดเป็นร้อยละ 47.2 มีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุฏบะฮคือคุฏบะฮแรกยาวกว่าคุฏบะฮที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 54.2 เนื้อหาคุฏบะฮไม่ได้เป็นความรู้ใหม่โดย คิดเป็นร้อยละ 87.5 ความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด คือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ คิดเป็นร้อยละ 45.8

3.3.4.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุฏบะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอวะฮจากการฟังคุฏบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1.การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮหรือไม?	ใช่	72	100.0
	ไม่ใช่	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
2.การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?	ใช่	54	75.0
	ไม่ใช่	18	25.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
3.การฟังคุณบะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮหรือไม่?	ใช่	55	76.4
	ไม่ใช่	17	23.6
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
4.การคุณบะฮสันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	67	93.0
	ไม่ใช่	2	2.8
	อื่นๆ	3	4.2
รวม		72	100.0
5.การคุณบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	57	79.2
	ไม่ใช่	15	20.8
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
6.การฟังคุณบะฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?	ใช่	23	31.9
	ไม่ใช่	49	68.1
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
7.การฟังคุณบะฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?	ใช่	69	95.8
	ไม่ใช่	3	4.2

	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	72	100.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระอวะฮจากการฟังคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูลมีดังนี้

ข้อ 1. การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระอวะฮของผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0

ข้อ 2. การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 25.0

ข้อ 3. การฟังคุณบะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 76.4 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 23.6

ข้อ 4. การคุณบะฮฮันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.1 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ และอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 2.8 และ 4.2 ตามลำดับ

ข้อ 5. การคุณบะฮฮามีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาผู้ตอบแบบสอบถามตอบไข่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 79.2 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 20.8

ข้อ 6. การฟังคุณบะฮฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบไม่ใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.1 รองลงมาตอบว่าใช่ คิดเป็นร้อยละ 31.9

ข้อ 7. การฟังคุณบะฮฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามตอบใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.8 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 4.2

สรุปความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุกร์ที่มีผลต่อการตระอวะฮจากการฟังคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล คือ การฟังคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตระอวะฮ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น คิดเป็นร้อยละ 75.0 ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮ คิดเป็นร้อยละ 76.4 การคุณบะฮฮันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 93.1 การคุณบะฮฮามีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 79.2 การฟังคุณบะฮฮไม่สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ คิดเป็นร้อยละ 68.1 และการฟังคุณบะฮฮสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม คิดเป็นร้อยละ 95.8

3.3.4.4 แบบสอบถามตอนที่ 4 ผลของการฟังคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดสตูล

1. ท่านคิดว่าเคาะ楯ที่มีสถิตในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ คุณะฮหรือไม?			
เหมาะสม	ตอบ	67	93.1
ไม่เหมาะสม	ไม่ตอบ	5	6.9
อื่น ๆ		0	0
2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุณะฮวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
2.1 เลือกลงเคาะ楯ที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ	ตอบ	48	66.7
	ไม่ตอบ	24	33.3
2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะ楯ก่อนขึ้น คุณะฮ	ตอบ	72	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณะฮ	ตอบ	38	52.8
	ไม่ตอบ	34	47.2
2.4 อื่น ๆ	ตอบ	24	33.3
	ไม่ตอบ	48	66.7
3. ท่านคิดว่าคุณะฮวันศุกร์ เคาะ楯ควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ	ตอบ	72	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกรอานและอัสนนะฮ	ตอบ	41	56.9
	ไม่ตอบ	31	43.1
3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ	ตอบ	33	45.8
	ไม่ตอบ	39	54.2
3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน	ตอบ	40	55.6
	ไม่ตอบ	32	44.4
3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น	ตอบ	35	48.6
	ไม่ตอบ	37	51.4
3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ	ตอบ	35	48.6
	ไม่ตอบ	37	51.4
3.7 เน้นการศึกษาศาสนา	ตอบ	23	31.9
	ไม่ตอบ	49	68.1

3.8 อื่น ๆ	ตอบ	6	8.3
	ไม่ตอบ	66	91.7
4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮุที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์	ตอบ	25	34.7
	ไม่ตอบ	47	65.3
4.2 ชอบเคาะฆีบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮุ	ตอบ	34	47.2
	ไม่ตอบ	38	52.8
4.3 ชอบบรรยากาศมีสติตและสถานที่	ตอบ	11	15.3
	ไม่ตอบ	61	84.7
4.4 อื่น ๆ	ตอบ	0	0
	ไม่ตอบ	72	100.0
5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮุที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)			
5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง	ตอบ	46	63.9
	ไม่ตอบ	26	36.1
5.2 เคาะฆีบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ	ตอบ	37	51.4
	ไม่ตอบ	35	48.6
5.3 เคาะฆีบอ่านจากหนังสือ กระดาษ	ตอบ	51	70.8
	ไม่ตอบ	21	29.2
5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮุเป็นประจำ	ตอบ	10	13.9
	ไม่ตอบ	62	86.1
5.5 อื่น ๆ	ตอบ	1	1.4
	ไม่ตอบ	71	98.6
6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฆีบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮุ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?			
6.1 อยากให้เคาะฆีบมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮุ	เสนอ	38	52.8
	ไม่เสนอ	34	47.2
6.2 เคาะฆีบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา	เสนอ	47	65.3
	ไม่เสนอ	25	34.7
6.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮุด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน	เสนอ	21	29.2
	ไม่เสนอ	51	70.8

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณสมบัติด้วยการ อบรม	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.5 นำเสนอคุณสมบัติด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษา ทางการ	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.8 ขอให้คุณสมบัติด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลาง บ้างเล็กน้อย	เสนอ	40	55.6
	ไม่เสนอ	32	44.4
6.9 ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด	เสนอ	45	62.5
	ไม่เสนอ	27	37.5
6.10 เสียงเคาะมือควรดังและชัดเจนมากกว่านี้	เสนอ	10	13.9
	ไม่เสนอ	62	86.1
6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะมือควรรักษาไว้	เสนอ	10	13.9
	ไม่เสนอ	62	86.1
6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณสมบัติให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ ต้องทำงานต่อ	เสนอ	9	12.5
	ไม่เสนอ	63	87.5
6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง คุณสมบัติ	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณสมบัติ	เสนอ	72	100.0
	ไม่เสนอ	0	0
6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณสมบัติ บ้าง	เสนอ	10	13.9
	ไม่เสนอ	62	86.1
6.16 อื่น ๆ	เสนอ	13	18.1
	ไม่เสนอ	59	81.9

จากแบบสอบถามข้างต้น ข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามถึงผลของการฟัง
คุณสมบัติวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดสตูล

ข้อ 1 ท่านคิดว่าเคาะก๊ีบที่มีสญิตในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ
 คุฎบะฮฺหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 93.1 ตอบว่าไม่
 เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 6.9

ข้อ 2 ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุฎบะฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? โดยให้
 ตอบได้มากกว่า 1ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบดังนี้

2.1 เลือกเคาะก๊ีบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตอบ คิดเป็นร้อยละ 66.7 และร้อยละ 33.3 ไม่ตอบ

2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะก๊ีบก่อนขึ้นคุฎบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตอบ คิดเป็นร้อยละ 100

2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุฎบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิด
 เป็นร้อยละ 52.8 และร้อยละ 47.2 ไม่ตอบ

2.4 เรื่องอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าคุฎบะฮฺควรพัฒนาในด้านวิธีการ
 นำเสนอของเคาะก๊ีบโดยให้มีการประเมินและจัดการอบรมเป็นพิเศษสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในมัสญิด
 คิดเป็นร้อยละ 33.3 และร้อยละ 66.7 ไม่ตอบ

ข้อ 3 ท่านคิดว่าคุฎบะฮฺวันศุกร์ เคาะก๊ีบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมาก
 ที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ
 100

3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิด
 เป็นร้อยละ 56.9 และร้อยละ 43.1 ไม่ตอบ

3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อย
 ละ 45.8 และร้อยละ 54.2 ไม่ตอบ

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
 คิดเป็นร้อยละ 55.6 และร้อยละ 44.4 ไม่ตอบ

3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตอบ คิดเป็นร้อยละ 48.6 และร้อยละ 51.4 ไม่ตอบ

3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 48.6
 และร้อยละ 51.4 ไม่ตอบ

3.7 เน้นการศึกษาศาสนา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 31.9 และ
 ร้อยละ 68.1 ไม่ตอบ

3.8 เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเน้นในการนำเสนอคุณสมบัติผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอบว่าควรเน้นสิ่งที่เป็นจุดประกายในการดำเนินชีวิต ถึงแม้จะเป็นเพียงแค่มัธยมศึกษาหรือไม่ก็มัธยมศึกษาตาม คิดเป็น
ร้อยละ 8.3 และร้อยละ 91.7 ไม่ตอบ

ข้อ 4 สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณสมบัติที่มีสติแห่งนี้? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1
ข้อดังนี้

4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
คิดเป็นร้อยละ 34.7 และร้อยละ 65.3 ไม่ตอบ

4.2 ชอบเคาะฆ้องที่มีทักษะในการนำเสนอคุณสมบัติ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
คิดเป็นร้อยละ 47.2 และร้อยละ 52.8 ไม่ตอบ

4.3 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคิดเป็นร้อย
ละ 15.3 และร้อยละ 84.7 ไม่ตอบ

4.4 เรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับความสนใจที่จะฟังคุณสมบัติที่มีสติแห่งนี้ ผู้ตอบ
แบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 0 และร้อยละ 100 ไม่ตอบ

ข้อ 5 สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณสมบัติที่มีสติแห่งนี้? โดยตอบได้มากกว่า
1 คำตอบ

5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
คิดเป็นร้อยละ 63.9 และร้อยละ 36.1 ไม่ตอบ

5.2 เคาะฆ้องไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
คิดเป็นร้อยละ 51.4 และร้อยละ 48.6 ไม่ตอบ

5.3 เคาะฆ้องอ่านจากหนังสือ กระดาษ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อย
ละ 70.8 และร้อยละ 29.2 ไม่ตอบ

5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณสมบัติเป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ
คิดเป็นร้อยละ 13.9 และร้อยละ 86.1 ไม่ตอบ

5.5 เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังไม่ค่อยสนใจฟังคุณสมบัติ ผู้ตอบ
แบบสอบถามตอบเนื่องจากผู้นำเสนอคุณสมบัติเป็นคนเดิม ไม่มีเรื่องใหม่ในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 1.4
และร้อยละ 98.6 ไม่ตอบ

ข้อ 6 หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฆ้องเพื่อพัฒนาการนำเสนอ
คุณสมบัติ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?

ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเภทและ
คิดเป็นร้อยละดังต่อไปนี้

6.1 อยากให้เคาะฆ้องมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 52.8 และร้อยละ 47.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.2 เคาะฆ้องควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 65.3 และร้อยละ 34.7 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 29.2 และร้อยละ 70.8 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮด้วยการอบรม ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.5 นำเสนอคุณบะฮด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.7 ขอให้ใช้ภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.8 ขอให้คุณบะฮด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 55.6 และร้อยละ 44.4 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.9 ขอให้ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 62.5 และร้อยละ 37.5 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.10 เสียงเคาะฆ้องควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 13.9 และร้อยละ 86.1 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฆ้องควรรักษาไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 13.9 และร้อยละ 86.1 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณบะฮให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 12.5 และร้อยละ 87.5 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮบ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 13.9 และร้อยละ 86.1 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.16 อื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นให้แก่เคาะก๊ิบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ให้มีการเรียนและศึกษาต่อ อ่านหนังสือตำราที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺให้มากกว่า การติดตามข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 18.1 และร้อยละ 81.9 ไม่เสนอความคิดเห็น

สรุปความคิดเห็นจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดสตูลมีดังนี้ เคาะก๊ิบที่มีสติผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 93.1 วิธีการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ เลือกเคาะก๊ิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 66.7 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของคุณบะฮฺก่อนขึ้นคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 52.8 คุณบะฮฺควรพัฒนาในด้านวิธีการนำเสนอของเคาะก๊ิบโดยให้มีการประเมินและจัดการอบรมเป็นพิเศษสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในมัสญิด คิดเป็นร้อยละ 33.3

คุณบะฮฺวันศุกร์ เคาะก๊ิบควรเน้นหลายด้านเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรม เช่น เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัสสุนนะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 56.9 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 45.8 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 55.6 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 48.6 เน้นการศึกษาศาสนา คิดเป็นร้อยละ 31.9 ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอว่าควรเน้นสิ่งที่เป็นจุดประกายในการดำเนินชีวิต ถึงแม้จะเป็นเพียงแค่มะกัฏก็ประโยชน์ก็ตาม คิดเป็นร้อยละ 8.3

สาเหตุใดที่ทำให้ผู้ฟังคุณบะฮฺสนใจฟังมีหลายปัจจัย เช่น ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบัน และทันเหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 34.7 ชอบเคาะก๊ิบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 47.2 ชอบบรรยากาศมัสญิดและสถานที่ คิดเป็นร้อยละ 15.3 แต่สาเหตุที่ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮฺมีหลายปัจจัยเช่นกัน คือเนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง คิดเป็นร้อยละ 63.9 เคาะก๊ิบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 51.4 เคาะก๊ิบอ่านจากหนังสือ กระดาษ คิดเป็นร้อยละ 70.8 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮฺเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 13.9 และผู้นำเสนอคุณบะฮฺเป็นคนเดิม ไม่มีเรื่องใหม่ในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 1.4

หากผู้ฟังคุณบะฮฺมีโอกาสได้เสนอความแก่เคาะก๊ิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามได้ความคิดเห็นดังต่อไปนี้ คืออยากให้เคาะก๊ิบมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 52.8 เคาะก๊ิบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา คิดเป็นร้อยละ 65.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮฺด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 29.2 เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการอบรม คิดเป็นร้อยละ 100 นำเสนอคุณบะฮฺด้วยปากเปล่า โดยไม่อ่านจากหนังสือ นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ และใช้ภาษาง่ายๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ คิดเป็นร้อยละ 100 หรือคุณบะฮฺด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 55.6 ชัด

ถ้อยขัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพุด คิดเป็นร้อยละ 62.5 เสียงเคาะฎิบควรตั้งและชัดเจนมากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ 13.9 มีบุคลิกความน่าเชื่อถือ คิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 13.9 รักษาเวลาคุฏบะฮ์ให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ คิดเป็นร้อยละ 12.5 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุฏบะฮ์ แก่ผู้ฟังคุฏบะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุฏบะฮ์บ้าง คิดเป็นร้อยละ 13.9 และให้เคาะฎิบมีการเรียนและศึกษาต่อ อ่านหนังสือตำราที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮ์ให้มากกว่า ติดตามข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 18.1

3.3.5 สรุปแบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

3.3.5.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัด

สงขลา

ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน (76)	ร้อยละ
1.อายุ		
21-25 ปี	13	17.1
26-30 ปี	6	7.9
31-35 ปี	8	10.5
36-40 ปี	8	10.5
41-45 ปี	24	31.6
46-50 ปี	17	22.4
51 ปีขึ้นไป	0	0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อิมดาอียี่	9	11.8
มุตะวัสสิฎุ	5	6.6
ษะนะวียี่	44	57.9
อนุปริญญา	16	21.1
ปริญญาตรี	2	2.6
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	8	10.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	6	7.9

มัธยมศึกษาตอนปลาย	32	42.1
อนุปริญญา	29	38.2
ปริญญาตรี	1	1.3
ปริญญาโท	0	0
อื่น ๆ	0	0

4. อาชีพ

นักศึกษา	14	18.4
เกษตรกร	6	7.9
รับจ้าง	1	1.3
ค้าขาย	26	34.2
ข้าราชการ	1	1.3
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	0	0
ประกอบอาชีพส่วนตัว	28	36.8
อื่น ๆ	0	0

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	18	23.7	58	76.3
	ฟัง	18	23.7	58	76.3
	เขียน	18	23.7	58	76.3
	อ่าน	18	23.7	58	76.3
ภาษาไทย	พูด	76	100.0	0	0
	ฟัง	76	100.0	0	0
	เขียน	76	100.0	0	0
	อ่าน	76	100.0	0	0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
ครั้งนี้ มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.6 รองลงมาคืออายุ 46-50 ปี 21-25 ปี 31-35 ปี และ 36-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.4 17.1 10.5 และ 7.9 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติมากที่สุดร้อยละ 57.9 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น อิบติดาอียี่ มุตะวัสสิฎ และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 21.1 11.8 6.6 และ 2.6 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 42.1 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 38.2 10.5 7.9 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 36.8 รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย นักศึกษา เกษตรกร รับจ้าง และข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 34.2 18.4 7.9 1.3 และ 1.3 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูคิดเป็นร้อยละ 23.7 และภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 76.3

สรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังคุฏบะฮ์ในจังหวัดสงขลาในการวิจัยนี้ได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.6 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติ คิดเป็นร้อยละ 57.9 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 42.1 ประกอบอาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 36.8 และมีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูคิดเป็นร้อยละ 23.7 และภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 76.3

3.3.5.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการ นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา	จำนวน (76 คน)	ร้อยละ
1.ใครเป็นเคาะฎีบที่มัสญิดในชุมชนของท่าน?		
อิหม่าม	11	14.5
เคาะฎีบ	13	17.1
บิหลั่น	3	3.9
สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎีบ บิหลั่น	31	40.8
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	18	23.7
อื่น ๆ	0	0

2. วิธีการนำเสนอคุณูปะฮแบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?		
อ่านจากหนังสือคุณูปะฮ	47	61.8
พูด-บรรยายตามความถนัด	25	32.9
อื่น ๆ	4	5.3
3. เนื้อหาคุณูปะฮประเภทใดที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟัง?		
การประกอบอิบาตะฮ	35	46.1
การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ	76	100.0
การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัสนุนนะฮ	76	100.0
ชีวประวัตินบี และประวัติศาสตร์อิสลาม	34	44.7
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	76	100.0
อื่น ๆ	4	5.3
4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณูปะฮเป็นประจำ?		
ภาษามลายูกลาง	17	22.4
ภาษามลายูถิ่น	0	0
ภาษาไทยกลาง	2	2.6
ภาษาไทยถิ่น	57	75.0
ภาษามลายูในคุณูปะฮที่ 1 ภาษาไทยในคุณูปะฮที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณูปะฮที่ 1 ภาษามลายูในคุณูปะฮที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูในสองคุณูปะฮ	0	0
อื่น ๆ	0	0
5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณูปะฮได้หรือไม่?		
เข้าใจ	51	67.1
ไม่เข้าใจ	0	0
เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง	25	32.9
อื่น ๆ	0	0
6. ช่วงเวลาคุณูปะฮที่เหมาะสมควรเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	12	15.8
15-20 นาที	28	36.8
20-25 นาที	19	25.0

25-30 นาที	17	22.4
อื่น ๆ	0	0
7. ที่มีสติปัญญาที่มีการควบคุมระยะสั้นหรือยาว?		
ควบคุมระยะสั้น	24	31.6
ควบคุมระยะยาว	41	53.9
อื่น ๆ	11	14.5
8. ควบคุมระยะยาวแบ่งสัดส่วนเวลาเท่าใด?		
ควบคุมระยะยาวมากกว่าควบคุมระยะสั้น	43	56.6
ทั้งสองควบคุมระยะยาวใช้เวลาเท่ากัน	28	36.8
ควบคุมระยะสั้นมากกว่าควบคุมระยะยาว	5	6.6
อื่น ๆ	0	0
9. เนื้อหาควบคุมระยะยาวเป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?		
เป็นความรู้ใหม่	16	21.1
ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่	54	71.1
อื่น ๆ	6	7.9
10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในควบคุมระยะยาวเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?		
ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	24	31.6
ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาเดฮ์	10	13.2
ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ	33	43.4
อื่น ๆ	9	11.8

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละของความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของมัสญิดในการนำเสนอควบคุมระยะสั้นครั้งใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ข้อ 1. เคาะฎิบที่มีสติปัญญาในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.8 รองลงมาคือบุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ เคาะฎิบ อิหม่าม และบิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 23.7 17.1 14.5 และ 3.9 ตามลำดับ

ข้อ 2. วิธีการนำเสนอควบคุมระยะยาวที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นเป็นประจำ คือด้วยการอ่านจากหนังสือควบคุมระยะยาว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.8 รองลงมาคือ การพูด-บรรยายตามความถนัดและอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 32.9 และ 5.3 ตามลำดับ

ข้อ 3. เนื้อหาควบคุมระยะยาวที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟังคือการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน

รองลงมาคือเรื่องการประกอบอภิปาตะฮ ซิวประวัติินปีและประวัติศาสตร์อิสลาม และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการตกเดือนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 46.1 44.7 และ 5.3 ตามลำดับ

ข้อ 4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮเป็นประจำคือภาษาไทยถิ่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาคือภาษามลายูกลางและภาษาไทยกลาง คิดเป็นร้อยละ 22.4 และ 2.6 ตามลำดับ

ข้อ 5. ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.1 รองลงมือน้อยคือเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง คิดเป็นร้อยละ 32.9

ข้อ 6. ช่วงเวลาคุณบะฮที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ 20-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 25.0 22.4 และ 15.8 ตามลำดับ

ข้อ 7. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการคุณบะฮยาว คิดเป็นร้อยละ 53.9 รองลงมาคือมีการคุณบะฮสั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งเคาะฎิบได้คุณบะฮพอสมควร ส่วนใหญ่มีการคุณบะฮยาวตามเนื้อหา เวลา และโอกาสของเคาะฎิบบางท่าน คิดเป็นร้อยละ 31.6 และ 14.5 ตามลำดับ

ข้อ 8. ที่มีสติของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแบ่งสัดส่วนเวลาคุณบะฮคือคุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สอง มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 56.6 รองลงมาคือทั้งสองคุณบะฮใช้เวลาเท่ากัน คุณบะฮแรกสั้นกว่าคุณบะฮที่สอง คุณบะฮที่สองยาวกว่าคุณบะฮแรก ซึ่งบางครั้งมีการคุณบะฮสั้นยาวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เคาะฎิบจะเน้นแก่ผู้ร่วมละหมาด คิดเป็นร้อยละ 36.8 และ 6.6 ตามลำดับ

ข้อ 9. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าเนื้อหาคุณบะฮไม่ได้เป็นความรู้ใหม่โดยตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 71.1 รองลงมาตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ และอื่น ๆ เพราะบางครั้งเนื้อหาคุณบะฮที่นำเสนอโดยเคาะฎิบที่มีความรู้และมีทักษะผู้ฟังจะได้รับความรู้มากมายจากการฟังคุณบะฮ คิดเป็นร้อยละ 21.1 และ 7.9 ตามลำดับ

ข้อ 10. ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณบะฮเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 43.4 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอภิปาตะฮ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตเพื่อให้ตรงตามแบบฉบับที่ท่านนบีได้สอนไว้ คิดเป็นร้อยละ 31.6 13.2 และ 11.8 ตามลำดับ

สรุปความคิดเห็นจากผู้ฟังคุณบะฮต่อการบริหารจัดการของมัสนิดในการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา คือ เคาะฎิบมีการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน คิดเป็นร้อยละ 40.8 วิธีการนำเสนอคุณบะฮที่เห็นเป็นประจำด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ คิดเป็นร้อยละ 61.8 เนื้อหาคุณบะฮที่มักเน้นแก่ผู้ฟังคือเรื่องการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ การยึดมั่นกับอัลกุ

รอ่านและฮัสสนะฮ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอ
 คุฏบะฮเป็นประจำคือภาษาไทยถิ่น คิดเป็นร้อยละ 75.0 ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ
 67.1 ช่วงเวลาคุฏบะฮอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 36.8 มีการคุฏบะฮยาว คิดเป็นร้อยละ
 53.9 คุฏบะฮแรกยาวกว่าคุฏบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 56.6 เนื้อหาคุฏบะฮไม่ได้เป็นความรู้ใหม่คิด
 เป็นร้อยละ 71.1 ความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับ
 การขัดเกลาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 43.4

3.3.5.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุฏบะฮวัน
 ศุกร์ที่มีผลต่อการตะวอะฮจากการฟังคุฏบะฮวันศุกร์ใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา

ความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุฏบะฮ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1.การฟังคุฏบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะวอะฮหรือไม่?	ใช่	76	100
	ไม่ใช่	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
2.การฟังคุฏบะฮวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?	ใช่	58	76.3
	ไม่ใช่	18	23.7
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
3.การฟังคุฏบะฮวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮหรือไม่ ?	ใช่	60	78.9
	ไม่ใช่	16	21.1
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
4.การคุฏบะฮสั้นมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	70	92.1
	ไม่ใช่	3	3.9
	อื่นๆ	3	3.9
รวม		76	100.0
5.การคุฏบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?	ใช่	62	81.6
	ไม่ใช่	14	18.4
	อื่นๆ	0	0.0

	รวม	76	100.0
6.การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?	ใช่	51	67.1
	ไม่ใช่	25	32.9
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	76	100.0
7.การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?	ใช่	73	96.1
	ไม่ใช่	3	3.9
	อื่นๆ	0	0.0
	รวม	76	100.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮฺวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอวะฮฺจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์ใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลามีดังนี้

ข้อ 1. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0

ข้อ 2. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.3 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 23.7

ข้อ 3. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 78.9 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 21.1

ข้อ 4. การคุณบะฮฺสันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92.1 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ และอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 3.9 และ 3.9 ตามลำดับ

ข้อ 5.การคุณบะฮฺฮฺยามมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาผู้ตอบแบบสอบถามตอบใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.6 รองลงมาตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 18.4

ข้อ 6.การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบไม่ใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.1รองลงมาตอบว่าใช่ คิดเป็นร้อยละ 32.9

ข้อ 7.การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามตอบใช่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.1 รองลงมาตอบว่า ไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 3.9

สรุปความคิดเห็นของผู้ฟังต่อคุณบะฮฺวันศุกร์ที่มีผลต่อการตะอวะฮฺจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา คือการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การฟังคุณบะฮฺทำให้การดำรงชีวิตได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.3 ทำ

ให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺ คิดเป็นร้อยละ 78.9 สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ คิดเป็นร้อยละ 67.1 สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรม คิดเป็นร้อยละ 96.1 คุณบะฮฺยัฮฺมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 92.1 และคุณบะฮฺยัฮฺมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 81.6

3.3.5.4 แบบสอบถามตอนที่ 4 ผลของการฟังคุณบะฮฺยัฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา

**1. ท่านคิดว่าเคาะฎิบที่มีสติในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ
คุณบะฮฺยัฮฺหรือไม่?**

	เลือกตอบ	จำนวน	ร้อยละ
เหมาะสม	ตอบ	73	96.1
ไม่เหมาะสม	ไม่ตอบ	3	3.9
อื่น ๆ		0	0

2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺยัฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

2.1 เลือกเคาะฎิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ	ตอบ	47	61.8
	ไม่ตอบ	29	38.2
2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฎิบก่อนขึ้น คุณบะฮฺยัฮฺ	ตอบ	76	100
	ไม่ตอบ	0	0
2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮฺยัฮฺ	ตอบ	45	59.2
	ไม่ตอบ	31	40.7
2.4 อื่น ๆ	ตอบ	24	31.6
	ไม่ตอบ	52	68.4

**3. ท่านคิดว่าคุณบะฮฺยัฮฺวันศุกร์ เคาะฎิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมากที่สุด?
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)**

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮฺ	ตอบ	76	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัสสุนนะฮฺ	ตอบ	76	100.0
	ไม่ตอบ	0	0
3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ	ตอบ	38	50.0
	ไม่ตอบ	38	50.0

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน	ตอบ	39	51.3
	ไม่ตอบ	37	48.7
3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น	ตอบ	45	59.2
	ไม่ตอบ	31	40.8
3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ	ตอบ	42	55.3
	ไม่ตอบ	34	44.7
3.7 เน้นการศึกษาศาสนา	ตอบ	25	32.9
	ไม่ตอบ	51	67.1
3.8 อื่น ๆ	ตอบ	5	6.6
	ไม่ตอบ	71	93.4
4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์	ตอบ	18	23.7
	ไม่ตอบ	58	76.3
4.2 ชอบเคาะฏีบที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ์	ตอบ	35	46.1
	ไม่ตอบ	41	53.9
4.3 ชอบบรรยายกาศมีสติตและสถานที่	ตอบ	6	7.9
	ไม่ตอบ	70	92.1
4.4 อื่น ๆ	ตอบ	0	0
	ไม่ตอบ	76	100
5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติตแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)			
5.1 เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง	ตอบ	48	63.2
	ไม่ตอบ	28	36.8
5.2 เคาะฏีบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ	ตอบ	43	56.6
	ไม่ตอบ	33	43.4
5.3 เคาะฏีบอ่านจากหนังสือ กระดาษ	ตอบ	55	72.4
	ไม่ตอบ	21	27.6
5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮ์เป็นประจำ	ตอบ	13	17.1
	ไม่ตอบ	63	82.9
5.5 อื่นๆ	ตอบ	3	3.9
	ไม่ตอบ	73	96.1

6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่คณะกรรมาธิการเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณูปะฮ			
ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?			
6.1	อยากให้คณะกรรมาธิการเตรียมตัวก่อนคุณูปะฮ	เสนอ	40 52.6
		ไม่เสนอ	36 47.4
6.2	คณะกรรมาธิการควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา	เสนอ	49 64.5
		ไม่เสนอ	27 35.5
6.3	ขอให้นำเสนอคุณูปะฮด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน	เสนอ	21 27.6
		ไม่เสนอ	55 72.4
6.4	ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณูปะฮด้วยการอบรม	เสนอ	76 100.0
		ไม่เสนอ	0 0
6.5	นำเสนอคุณูปะฮด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ	เสนอ	76 100.0
		ไม่เสนอ	0 0
6.6	ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์	เสนอ	76 100.0
		ไม่เสนอ	0 0
6.7	ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ	เสนอ	76 100.0
		ไม่เสนอ	0 0
6.8	ขอให้คุณูปะฮด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย	เสนอ	41 53.9
		ไม่เสนอ	35 46.1
6.9	ขอให้ชัดเจนยชัดเจนคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด	เสนอ	48 63.2
		ไม่เสนอ	28 36.8
6.10	เสียงคณะกรรมาธิการควรดังและชัดเจนมากกว่านี้	เสนอ	13 17.1
		ไม่เสนอ	63 82.9
6.11	บุคลิกความน่าเชื่อถือของคณะกรรมาธิการควรรักษาไว้	เสนอ	13 17.1
		ไม่เสนอ	63 82.9
6.12	ขอให้รักษาเวลาคุณูปะฮให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ	เสนอ	15 19.7
		ไม่เสนอ	61 80.3
6.13	ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณูปะฮ	เสนอ	76 100.0
		ไม่เสนอ	0 0
6.14	คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณูปะฮ	เสนอ	76 100.0

	ไม่เสนอ	0	0
6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณูปะฮ	เสนอ	18	23.7
บ้าง	ไม่เสนอ	58	76.3
6.16 อื่น ๆ	เสนอ	9	11.8
	ไม่เสนอ	67	88.2

จากแบบสอบถามข้างต้น ข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามถึงผลของการฟัง
คุณูปะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

ข้อ 1 ท่านคิดว่าเคาะฆิบที่มีสญิตในหมู่บ้านท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ
คุณูปะฮหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดว่า เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 96.1 ตอบว่าไม่
เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 3.9

ข้อ 2 ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุณูปะฮวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? โดยให้
ตอบได้มากกว่า 1ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบดังนี้

2.1 เลือกเคาะฆิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอบ คิดเป็นร้อยละ 61.8 และร้อยละ 38.2 ไม่ตอบ

2.2 การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฆิบก่อนขึ้นคุณูปะฮ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอบ คิดเป็นร้อยละ 100

2.3 การเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณูปะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิด
เป็นร้อยละ 59.2 และร้อยละ 40.7 ไม่ตอบ

2.4 เรื่องอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าคุณูปะฮควรพัฒนาในทุกด้าน
โดยเฉพาะพัฒนาในด้านบริหารจัดการ บริหารผู้นำเสนอคุณูปะฮ ทักษะและวิธีการนำเสนอ คิดเป็น
ร้อยละ 31.6 และร้อยละ 68.4 ไม่ตอบ

ข้อ 3 ท่านคิดว่าคุณูปะฮวันศุกร์ เคาะฆิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรมมาก
ที่สุด? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

3.1 เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ
100

3.2 เน้นการปฏิบัติตามอัลกรุอานและอัซสุนนะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิด
เป็นร้อยละ 100

3.3 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อย
ละ 50.0 และร้อยละ 50.0 ไม่ตอบ

3.4 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 51.3 และร้อยละ 48.7 ไม่ตอบ

3.5 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 59.2 และร้อยละ 40.8 ไม่ตอบ

3.6 เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 55.3 และร้อยละ 44.7 ไม่ตอบ

3.7 เน้นการศึกษาศาสนา ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 32.9 และร้อยละ 67.1 ไม่ตอบ

3.8 เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเน้นในการนำเสนอคุณบะฮ์ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าควรเน้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต คิดเป็นร้อยละ 6.6 และร้อยละ 93.4 ไม่ตอบ

ข้อ 4 สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติแห่งนี้? โดยให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อดังนี้

4.1 ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 23.7 และร้อยละ 76.3 ไม่ตอบ

4.2 ชอบเคาะฆิบบ์ที่มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 46.1 และร้อยละ 53.9 ไม่ตอบ

4.3 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคิดเป็นร้อยละ 7.9 และร้อยละ 92.1 ไม่ตอบ

4.4 เรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับความสนใจที่จะฟังคุณบะฮ์ที่มีสติแห่งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 0 และร้อยละ 100 ไม่ตอบ

ข้อ 5 สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮ์ที่มีสติแห่งนี้? โดยตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

5.1 เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 63.2 และร้อยละ 36.8 ไม่ตอบ

5.2 เคาะฆิบบ์ไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 56.6 และร้อยละ 43.3 ไม่ตอบ

5.3 เคาะฆิบบ์อ่านจากหนังสือ กระดาษ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 72.4 และร้อยละ 27.6 ไม่ตอบ

5.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮ์เป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ คิดเป็นร้อยละ 17.1 และร้อยละ 82.9 ไม่ตอบ

5.5 เรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังไม่ค่อยสนใจฟังคุณบะฮู ผู้ตอบแบบสอบถามตอบเนื่องจากผู้นำเสนอคุณบะฮูเป็นคนเดิม ไม่มีเรื่องใหม่ในเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 3.9 และร้อยละ 96.1 ไม่ตอบ

ข้อ 6 หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฎิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮู ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด?

ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเภทและคิดเป็นร้อยละดังต่อไปนี้

6.1 อยากให้เคาะฎิบมีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮู ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 52.6 และร้อยละ 47.4 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.2 เคาะฎิบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 64.5 และร้อยละ 35.5 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.3 ขอให้นำเสนอคุณบะฮูด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 27.6 และร้อยละ 72.4 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.4 ขอให้เสริมทักษะในการนำเสนอคุณบะฮูด้วยการอบรม ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.5 นำเสนอคุณบะฮูด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.6 ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.7 ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.8 ขอให้คุณบะฮูด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 53.9 และร้อยละ 46.1 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.9 ขอให้ชัดถ้อยชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 63.2 และร้อยละ 36.8 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.10 เสียงเคาะฎิบควรดังและชัดเจนมากกว่านี้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 17.1 และร้อยละ 82.9 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.11 บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฎิบควรรักษาไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 17.1 และร้อยละ 82.9 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.12 ขอให้รักษาเวลาคุณบะฮูให้พอเหมาะกับผู้ที่ต้องทำงานต่อ ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 19.7 และร้อยละ 80.3 ไม่แสดงความคิดเห็น

6.13 ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.14 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 100

6.15 ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮฺบ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 23.7 และร้อยละ 76.3 ไม่เสนอความคิดเห็น

6.16 เรื่องอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอความคิดเห็นให้แก่เคาะฎิบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ให้เคาะฎิบได้รับการอบรมวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺที่กะทัดรัด มีจิตวิญญาณเป็นดาอีย์ มีความเป็นเคาะฎิบที่เชี่ยวชาญ คิดเป็นร้อยละ 11.8 และร้อยละ 88.2 ไม่เสนอความคิดเห็น

สรุปความคิดเห็นจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลามีดังนี้ เคาะฎิบเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 96.1 วิธีการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านต่างๆ คือ เคาะฎิบควรมีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 61.8 เคาะฎิบควรเตรียมตัวด้านเนื้อหาก่อนขึ้นคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 ควรเน้นเสียงสูง-ต่ำขณะนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 59.2 คุณบะฮฺควรพัฒนาในทุกด้านโดยเฉพาะพัฒนาในด้านบริหารจัดการ บริหารผู้นำเสนอคุณบะฮฺ ทักษะและวิธีการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 31. ควรเน้นให้ผู้ฟังอย่าเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷻ ให้คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 50.0 เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 51.3 เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 59.2 เน้นการศึกษาศาสนา คิดเป็นร้อยละ 32.9 และเน้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต คิดเป็นร้อยละ 6.6

สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังส่วนหนึ่งสนใจฟังคุณบะฮฺคือ ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์ คิดเป็นร้อยละ 23.7 เคาะฎิบมีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 46.1 ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ คิดเป็นร้อยละ 7.9 แต่สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังไม่สนใจฟังคุณบะฮฺคือ เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ไม่มีเรื่องใหม่ ส่วนใหญ่เรื่องที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง คิดเป็นร้อยละ 63.2 เคาะฎิบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ คิดเป็นร้อยละ 56.6 เคาะฎิบอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 72.4 ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮฺเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 17.1 เคาะฎิบเป็นคนเดิม คิดเป็นร้อยละ 3.9

หากผู้ฟังคุณบะฮฺมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฎิบเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ฟังได้เสนอความคิดเห็นดังนี้ ให้เคาะฎิบเตรียมตัวก่อนคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 52.6 เคาะฎิบควรมีความรู้ด้านศาสนาและมีทักษะการใช้ภาษา คิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 64.5 ให้นำเสนอคุณบะฮฺด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 27.6 คุณบะฮฺด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้าง

เล็กน้อย คิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 53.9 ชดถ้อยขัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษ และพูด คิดเป็นร้อยละ 63.2 เสียงเคาะฎิบควรดังและชัดเจนมากกว่า คิดเป็นร้อยละ 17.1 บุคลิกความน่าเชื่อถือ คิดเห็นคิดเป็นร้อยละ 17.1 รักษาเวลาคุฏบะฮ์ให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ คิดเป็นร้อยละ 19.7 เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุฏบะฮ์บ้าง คิดเป็นร้อยละ 23.7 ให้เคาะฎิบได้รับการอบรมวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่กะทัดรัด มีจิตวิญญาณเป็นดาอีย์ มีความเป็นเคาะฎิบที่เชี่ยวชาญ คิดเป็นร้อยละ 11.8 คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุฏบะฮ์ คำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุฏบะฮ์ ให้เสริมทักษะด้วยการอบรม นำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยปากเปล่า ไม่อ่านจากหนังสือตั้งแต่ต้นจนจบ นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์ และใช้ภาษาง่ายๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ คิดเป็นร้อยละ 100

3.4 สรุปแบบสอบถามจากเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.4.1 สรุปแบบสอบถามเคาะฎิบในจังหวัดนราธิวาสจำนวน 152 คน

3.4.1.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้นำคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส

1.อายุ	จำนวน	ร้อยละ
21-25 ปี	0	0
26-30 ปี	0	0
31-35 ปี	8	5.3
36-40 ปี	19	12.5
41-45 ปี	61	40.1
46-50 ปี	64	42.1
51 ปีขึ้นไป	0	0
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อิบติดาอีย์	0	0
มุตะวัชซิด	0	0
ษะนะวีย	96	63.2
อนุปริญญา	31	20.4
ปริญญาตรี	8	5.3
อื่น ๆ	17	11.2
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	7	4.6

มัธยมศึกษาตอนต้น	11	7.2
มัธยมศึกษาตอนปลาย	67	44.1
อนุปริญญา	65	42.8
ปริญญาตรี	2	1.3
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
อื่น ๆ	0	0

4. อาชีพ

ครูสอนศาสนา (อูस्ताซ)	4	2.6
วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ	28	18.4
เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา	13	8.6
ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ	2	1.3
ชาวสวน-ชาวไร่- ชาวนา	15	9.9
ประกอบอาชีพส่วนตัว	67	44.1
อื่น ๆ	22	14.5

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	152	100.0	0	0
	ฟัง	152	100.0	0	0
	เขียน	152	100.0	0	0
	อ่าน	152	100.0	0	0
ภาษาไทย	พูด	152	100.0	0	0
	ฟัง	152	100.0	0	0
	เขียน	152	100.0	0	0
	อ่าน	152	100.0	0	0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลทั่วไปตอนที่ 1 ของกลุ่มผู้ที่ได้รับการสอบถามจากผู้นำเสนอคณะอยู่ในจังหวัดนราธิวาสจำนวน 152 คน มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.1 รองลงมาคืออายุ 41-45 ปี 36-40 ปี 31-35 ปี และ 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.1 12.5 และ 5.3 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 63.2 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นอนุปริญญา และ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 20.4 และ 5.3 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 44.1 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นอนุปริญญา มัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 42.5 7.2 4.6 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 44.1 รองลงมาประกอบวิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ อาชีพอื่น ๆ ชาวสวน ชาวไร่ ชาวนา เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา ครูสอนศาสนา และข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 18.4 14.5 9.9 8.6 2.6 และ 1.3 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

สรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำเสนอคุณูปะฮ์ในจังหวัดนราธิวาสในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.1 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 63.2 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 44.1 ประกอบอาชีพส่วนตัวมากที่สุดร้อยละ 44.1 มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

3.4.1.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณูปะฮ์

แบบสอบถาม	จำนวน (152)	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบเป็นประจำที่มีสติแห่งนี้		
อิหม่าม	22	14.5
เคาะฎิบ	23	15.1
บิหลัน	16	10.5
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	32	21.1
สลักันคุณูปะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก	59	38.8
อื่น ๆ	0	0

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์เป็นอย่างไร?		
อ่านจากหนังสือคุณบะฮ 12 เดือนที่เป็นเล่ม	90	59.2
อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง	44	28.9
บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร	18	11.8
อื่น ๆ		
3. เนื้อหาคุณบะฮที่มีการเน้นเป็นเรื่องอะไร? (คิดเป็นร้อยละตามผู้ตอบแบบสอบถาม)		
การประกอบอภิปาตะฮ์	81	53.3
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	152	100
รำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	152	100
ชีวประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์	57	37.5
วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน	13	8.6
เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	148	97.4
คุณธรรมและจริยธรรม	148	97.4
อื่น ๆ	36	23.7
4. ภาษาใดที่ผู้นำเสนอคุณบะฮมักใช้ในการคุณบะฮ?		
ภาษามลายูกลาง	105	69.1
ภาษามลายูถิ่น	42	27.1
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0
ภาษามลายูในคุณบะฮที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุณบะฮ	5	3.3
อื่น ๆ	0	0
5. เวลาในการนำเสนอคุณบะฮทั้งสองรวมเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	22	14.5
15-20 นาที	69	45.4
20-25 นาที	35	23.0
25-30 นาที	26	17.1
อื่น ๆ	0	0
6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮ?		
คุณบะฮแรกยาวเท่ากับคุณบะฮที่สอง	14	9.2

คุณบะฮ์แรกยาวกว่าคุณบะฮ์ที่สอง	114	75.0
คุณบะฮ์แรกสั้นกว่าคุณบะฮ์ที่สอง	22	14.5
อื่น ๆ	0	0
7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮ์สั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?		
คุณบะฮ์สั้นมีผลมากกว่า	45	29.6
คุณบะฮ์ยาวมีผลมากกว่า	78	51.3
อื่น ๆ	29	19.1
8. คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?		
ได้มากที่สุด	100	65.8
ได้พอสมควร	38	25.0
ได้น้อย	14	9.2
อื่น ๆ	0	0
9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮ์หรือไม่?		
ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก	60	39.5
ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน	55	36.2
ไม่ให้ความสนใจ	25	16.4
อื่น ๆ	12	7.9

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากการสอบถามเคาะฆูบเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 152 คน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. เคาะฆูบเป็นประจำที่มีสติในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือมีการสลับกันคุณบะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.8 รองลงมาคือบุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ เคาะฆูบ อิหม่าม และบิหลั่น คิดเป็นร้อยละ 21.1 15.1 14.5 และ 10.5 ตามลำดับ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.2 รองลงมาคือ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง และบรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 28.9 และ 11.8 ตามลำดับ

3. เนื้อหาคุณบะฮ์ที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังที่ผู้ตอบแบบสอบถามคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือการยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์ และเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม คิดเป็นร้อยละ 97.4 เท่ากัน การประกอบอิบาเดฮ์

ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม อื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการตกเดือนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และวิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 53.3 37.5 23.7 และ 8.6 ตามลำดับ

4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮฺเป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ภาษามลายูกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.1 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 27.1

5. เวลาใช้ในการคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.4 รองลงมาคือ 20-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 23.0 17.1 และ 14.5 ตามลำดับ

6. การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุณบะฮฺ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮฺ แรกยาวกว่าคุณบะฮฺที่สองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาคือคุณบะฮฺแรกสั้นกว่าคุณบะฮฺที่สอง และคุณบะฮฺแรกยาวเท่ากับคุณบะฮฺที่สอง คิดเป็นร้อยละ 14.5 และ 9.2 ตามลำดับ

7. การนำเสนอคุณบะฮฺสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮฺยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 51.3 รองลงมาคือมีการคุณบะฮฺสั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งมีการคุณบะฮฺพอสมควร บางครั้งมีการคุณบะฮฺยาวเนื่องจากเนื้อหาที่มีการอธิบายให้กระจ่างตามโอกาสของเคาะฎิบของท่าน คิดเป็นร้อยละ 29.6 และ 19.1 ตามลำดับ

8. ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮฺวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65.8 รองลงมาคือได้พอสมควร และได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 25.0 และ 9.2 ตามลำดับ

9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮฺมากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ให้ความสนใจอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 39.5 รองลงมาคือให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน ไม่ให้ความสนใจ และอื่น ๆ เนื่องจากบางครั้งเนื้อหาคุณบะฮฺเป็นรู้จักกันในหมู่ผู้ร่วมละหมาด บางคนอยู่นอกมัสญิด บางคนพูดกับคนรอบข้าง และบางคนเป็นเยาวชนในหมู่บ้านที่มักไม่ให้ความสำคัญกับการฟังคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 36.2 16.4 และ 7.9 ตามลำดับ

สรุปการสอบถามเคาะฎิบเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดนราธิวาส คือ เคาะฎิบมีการสลับกัน ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก คิดเป็นร้อยละ 38.8 รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 59.2 เนื้อหาคุณบะฮฺมีการเน้นเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณบะฮฺคือภาษามลายูกลาง คิดเป็นร้อยละ 69.1 เวลาใช้ในการคุณบะฮฺระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 45.4 คุณบะฮฺแรกยาวกว่าคุณบะฮฺที่สอง คิดเป็นร้อยละ 75.0 คุณบะฮฺยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 51.3 ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮฺวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65.8 ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮฺเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 39.5

3.4.1.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเคาะฎิบเพื่อพัฒนาสังคม

ความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮุ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าคุณบะฮุวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวน ตะอวะฮฺหรือไม่?	ใช่	149	98.0
	ไม่ใช่	3	2.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
2. ท่านคิดว่าคุณบะฮุสั้น-ยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่	ใช่	115	76.0
	ไม่ใช่	37	24.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุณบะฮุวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่	ใช่	67	42.8
	ไม่ใช่	85	57.2
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
4. คุณบะฮุวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ หรือไม่	ใช่	149	98.0
	ไม่ใช่	3	2.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
5. การตัดทอนต่ออัลลอฮฺเกิดขึ้นจากการคุณบะฮุวันศุกร์หรือไม่	ใช่	117	77.0
	ไม่ใช่	35	23.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		152	100.0
6. คุณบะฮุควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม			
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)		จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
เลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน		141	92.8
นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม		122	80.3
พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		90	59.2
คุณบะฮุโดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร		147	96.7
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง			
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)			
อะกีดะฮฺ (หลักการศรัทธา)		152	100

ฟิกฮฺ (บทบัญญัติอิสลาม)	101	66.4
ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)	81	53.3
อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ)	85	55.9
อัสสี่เราะฮฺ อันนะบะวียะฮฺ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)	81	53.3
ตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ)	77	50.7
อื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ)	66	43.4

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเคาะสุ่มเพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 152 คนมีดังนี้

1. การนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ ใช่ คิดเป็นร้อยละ 98.0 และตอบว่าไม่ใช่ คิดเป็นร้อยละ 2.0

2. การคุณบะฮฺสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุณบะฮฺสั้น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.0 และคุณบะฮฺยาว คิดเป็นร้อยละ 24.0

3. การนำเสนอคุณบะฮฺเป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 57.2 และตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 42.8

4. คุณบะฮฺวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 98.0 และตอบว่าไม่สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 2.0

5. การตักเตือนอัลลอฮฺเกิดขึ้นจากการคุณบะฮฺวันศุกร์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 77.0 รองลงมาตอบว่าไม่เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 23.0

6. คุณบะฮฺควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้และคุณธรรมผู้ตอบแบบสอบถามคิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ คุณบะฮฺโดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 96.7 รองลงมาตอบว่า เลือกรหัสข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม และพูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน คิดเป็นร้อยละ 92.8 80.3 และ 59.2 ตามลำดับ

7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 152 คน คือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮฺ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺ (บทบัญญัติอิสลาม) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) อัสสี่เราะฮฺ อันนะบะวียะฮฺ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) และอื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ) คิดเป็นร้อยละ 66.4 55.9 53.3 53.3 และ 43.4 ตามลำดับ

สรุปแบบสอบถามเคาะสุ่มเพื่อพัฒนาสังคมคือ การนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 98.0 การคุณบะฮ์สันมีผลต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 76.0 การนำเสนอคุณบะฮ์ไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 57.2 คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 98.0 การตัดทวนต่ออัลลอฮ์ ﷻ เกิดขึ้นจากการคุณบะฮ์วันศุกร์ คิดเป็นร้อยละ 77.0 คุณบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม อาทิ คุณบะฮ์โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร เลือกรหัสข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม และพูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน

ความรู้ที่ควรบรรจุในคุณบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง คือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 100.0 ความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม) อัลอะดีบ์ (วณะของท่านนบี ﷺ) อัสสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ) และอื่นๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ) คิดเป็นร้อยละ 66.4 55.9 53.3 53.3 และ 43.4 ตามลำดับ

3.4.2 สรุปแบบสอบถามเคาะสุ่มในจังหวัดปัตตานี จำนวน 228 คน

3.4.2.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้นำคุณบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี

1.อายุ	จำนวน	ร้อยละ
21-25 ปี	1	0.4
26-30 ปี	2	0.9
31-35 ปี	11	4.8
36-40 ปี	25	11.0
41-45 ปี	52	22.8
46-50 ปี	97	42.5
51 ปีขึ้นไป	40	17.5
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อิบติดาอีย์	0	0
มุตะวัชชิต	7	3.1
ชะนะวีรีย์	39	17.1
อนุปริญญา	9	3.9
ปริญญาตรี	131	57.5

อื่น ๆ		42	18.4		
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ					
ประถมศึกษา		20	8.8		
มัธยมศึกษาตอนต้น		20	8.8		
มัธยมศึกษาตอนปลาย		96	42.1		
อนุปริญญา		89	39.0		
ปริญญาตรี		3	1.3		
สูงกว่าปริญญาตรี		0	0		
อื่น ๆ		0	0		
4. อาชีพ					
ครูสอนศาสนา (อุस्ताซ)		81	35.5		
วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ		33	14.5		
เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา		8	3.5		
ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ		2	0.9		
ชาวสวน-ชาวไร่- ชวนา		29	12.7		
ประกอบอาชีพส่วนตัว		75	32.9		
อื่น ๆ		0	0		
5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร					
ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	228	100.0	0	0.0
	ฟัง	228	100.0	0	0.0
	เขียน	228	100.0	0	0.0
	อ่าน	228	100.0	0	0.0
ภาษาไทย	พูด	228	100.0	0	0.0
	ฟัง	228	100.0	0	0.0
	เขียน	228	100.0	0	0.0
	อ่าน	228	100.0	0	0.0

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 1 ผู้นำเสนอคุณูปะฮ์ในจังหวัดปัตตานีจำนวน 228 คน มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.5 รองลงมาคืออายุ 41-45 ปี 51 ปีขึ้นไป 36-40 ปี 31-35 ปี 26-30 ปี และ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.8 17.5 11.0 4.8 0.9 และ 0.4 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นปริญญาตรี มากที่สุดร้อยละ 57.2 รองลงมาคือวุฒิอื่นๆ ที่รวมถึงการศึกษานอกระบบและการศึกษาจากระบบ ปอเนาะที่ไม่มีวุฒิการศึกษา การศึกษาระดับอนุปริญญา ชะนะวียี แลมุตะวะซซิด คิดเป็นร้อยละ 18.4 17.1 3.9 และ 3.1 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 42.1 รองลงมาวุฒิการศึกษาระดับอนุปริญญา มัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 39.0 8.8 8.8 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพครูสอนศาสนา (อุสตาซ) มากที่สุดร้อยละ 35.5 รองลงมาประกอบอาชีพส่วนตัว วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา และข้าราชการ-รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 32.9 14.5 12.7 3.5 และ 0.9 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

สรุปข้อมูลส่วนตัวกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำเสนอคุณูปะฮ์ในจังหวัดปัตตานีในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.5 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบปริญญาตรีมากที่สุดร้อยละ 57.2 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 42.1 ประกอบอาชีพครูสอนศาสนา (อุสตาซ) มากที่สุดร้อยละ 35.5 และมีทักษะด้านภาษาในการสื่อสารทั้งภาษามลายูและภาษาไทย ทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

3.4.2.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณูปะฮ์

แบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบเป็นประจำที่มีสถิตแห่งนี้		
อิหม่าม	50	21.9
เคาะฎิบ	34	14.9
บิหลัน	25	11.0

บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	34	14.9
สลับกันคุณุบะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก	85	37.3
อื่น ๆ	0	0
2. รูปแบบการนำเสนอคุณุบะฮ์วันศุกร์เป็นอย่างไร?		
อ่านจากหนังสือคุณุบะฮ์ 12 เดือนที่เป็นเล่ม	137	60.1
อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง	74	32.5
บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร	17	7.5
อื่น ๆ	0	0
3. เนื้อหาคุณุบะฮ์ที่มีการเน้นเป็นเรื่องอะไร? (คิดเป็นร้อยละตามผู้ตอบแบบสอบถาม)		
การประกอบอิบาตะฮ์	102	44.7
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	74	32.5
รำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	228	100.0
ชีวประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์	93	40.8
วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน	19	8.3
เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	228	100.0
คุณุบะฮ์และจริยธรรม	50	21.9
อื่น ๆ	17	7.5
4. ภาษาใดที่ผู้นำนเสนอคุณุบะฮ์มักใช้ในการคุณุบะฮ์?		
ภาษามลายูกลาง	173	75.9
ภาษามลายูถิ่น	55	24.1
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0
ภาษามลายูในคุณุบะฮ์ที่ 1 ภาษาไทยในคุณุบะฮ์ที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณุบะฮ์ที่ 1 ภาษามลายูในคุณุบะฮ์ที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุณุบะฮ์	0	0
อื่น ๆ	0	0
5. เวลาในการนำเสนอคุณุบะฮ์ทั้งสองรวมเป็นกี่ยาที่?		
10-15 นาที	29	12.7
15-20 นาที	94	41.2

20-25 นาที	57	25.0
25-30 นาที	48	21.1
อื่น ๆ	0	0
6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮู?		
คุณบะฮูแรกยาวเท่ากับคุณบะฮูที่สอง	76	33.3
คุณบะฮูแรกยาวกว่าคุณบะฮูที่สอง	98	43.0
คุณบะฮูแรกสั้นกว่าคุณบะฮูที่สอง	54	23.7
อื่น ๆ		
7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮูสั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?		
คุณบะฮูสั้นมีผลมากกว่า	70	30.7
คุณบะฮูยาวมีผลมากกว่า	116	50.9
อื่น ๆ	42	18.4
8. คุณบะฮูวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?		
ได้มากที่สุด	176	77.2
ได้พอสมควร	37	16.2
ได้น้อย	15	6.6
อื่น ๆ		
9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮูหรือไม่?		
ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก	87	38.2
ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน	85	37.3
ไม่ให้ความสนใจ	16	7.0
อื่น ๆ	40	17.5

จากแบบสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากการสอบถามเคาะฆิบเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮูวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี จำนวน 228 คน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. เคาะฆิบเป็นประจำที่มีสติในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือมีการสลับกันคุณบะฮูด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.3 รองลงมาคืออิหม่ามเคาะฆิบ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลัน คิดเป็นร้อยละ 21.9 14.9 14.9 และ 11.0 ตามลำดับ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.1 รองลงมาคือ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง และบรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 32.5 และ 7.5 ตามลำดับ

3. เนื้อหาคุณบะฮ์ที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์และการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือ การประกอบอิบาตะฮ์ ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม วิธีชีวิตความเป็นอยู่ เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน และอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการตักเตือนและให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคิดเป็นร้อยละ 44.7 40.8 32.5 21.9 8.3 และ 7.5 ตามลำดับ

4. ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณบะฮ์เป็นประจำผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือภาษามลายูกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.9 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 24.1

5. เวลาที่ใช้ในการคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.2 รองลงมาคือ 20-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 25.0 21.1 และ 12.7 ตามลำดับ

6. การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุณบะฮ์ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮ์แรกยาวกว่าคุณบะฮ์ที่สองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.0 รองลงมาคือคุณบะฮ์แรกยาวเท่ากับคุณบะฮ์ที่สอง และคุณบะฮ์แรกสั้นกว่าคุณบะฮ์ที่สอง คิดเป็นร้อยละ 33.3 และ 23.7 ตามลำดับ

7. การนำเสนอคุณบะฮ์สั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุณบะฮ์ยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 50.9 รองลงมาคือมีการคุณบะฮ์สั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งมีการคุณบะฮ์ยาวสั้นพอสมควร บางครั้งมีการคุณบะฮ์ยาวตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมหรือเหตุการณ์ที่เกิดกับพี่น้องมุสลิมในบางประเทศ คิดเป็นร้อยละ 30.7 และ 18.4 ตามลำดับ

8. ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮ์วันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 77.2 รองลงมาคือได้พอสมควร และได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 16.2 และ 6.6 ตามลำดับ

9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮ์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 38.2 รองลงมาคือให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน อื่น ๆ เนื่องจากเคาะฎิบเป็นคนเดิม บางครั้งเนื้อหาคุณบะฮ์เป็นเนื้อหาที่คนในหมู่บ้านเคยฟังมาแล้ว บางคนพูดคุยขณะฟังคุณบะฮ์ และบางส่วนเป็นเยาวชนที่ร่วมละหมาดวันศุกร์พร้อมกับผู้ใหญ่ที่มักพูดคุยขณะเคาะฎิบกำลังคุณบะฮ์ และไม่ให้ความสนใจ คิดเป็นร้อยละ 37.3 17.5 และ 7.0 ตามลำดับ

สรุปการสอบถามเคาะสุ่มเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดปัตตานี มีดังนี้ เคาะสุ่มเป็นประจำที่มีสถิติผู้ให้สอบถามมีการสลับกันคุณบะฮด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก คิดเป็นร้อยละ 37.3 รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ คิดเป็นร้อยละ 60.1 เนื้อหาคุณบะฮที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังคือ เรื่องการยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัสนุนะฮและการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณบะฮคือภาษามลายูกลาง คิดเป็นร้อยละ 75.9 สัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุณบะฮคือ คุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 43.0 การนำเสนอคุณบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 50.9 ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 77.2 ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 38.2

3.4.2.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเคาะสุ่มเพื่อพัฒนาสังคม

ความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวน ตะอวะฮหรือไม?	เป็น	228	100.0
	ไม่เป็น	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
2. ท่านคิดว่าคุณบะฮสั้น-ยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่	สั้น	53	23.2
	ยาว	175	76.8
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุณบะฮวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่	เป็น	72	31.6
	ไม่เป็น	156	68.4
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
4. คุณบะฮวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่	พัฒนา	214	93.9
	ไม่พัฒนา	14	6.1
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
5. การตักวาต่ออัลลอฮเกิดขึ้นจากการคุณบะฮวันศุกร์หรือไม่	เกิดขึ้น	168	73.7
	ไม่เกิดขึ้น	60	26.3

	อื่นๆ	0	0.0
รวม		228	100.0
6. คุฏบะฮฺควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม			
รูปแบบที่ควรพัฒนา	จำนวน	ร้อยละ	
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)			
พัฒนาที่ตัวเคาะกู๊บบให้มีทักษะในการนำเสนอ	85	32.2	
นำเสนอเรื่องใกล้ตัว เรื่องในครอบครัว ในชุมชน	142	62.2	
พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย	156	68.4	
คุฏบะฮฺโดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร	64	28.0	
ให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามวางนโยบายให้ชัดเจน	187	82.0	
ผู้ร่วมละหมาดควรให้ความสำคัญกับการฟังคุฏบะฮฺ	199	87.2	
บรรจุความรู้ใหม่ ๆ หรือสะกิดความรู้สึกในบางครั้ง	78	34.2	
ทั้งความรู้และคุณธรรมในคุฏบะฮฺต้องชัดเจน	59	22.8	
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง			
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)			
อะกีดะฮฺ (หลักการศรัทธา)	228	100.0	
ฟิกฮฺ (บทบัญญัติอิสลาม)	87	38.2	
ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)	123	53.9	
อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ)	126	55.3	
อัสสี่เราะฮฺ อันนะบะวียะฮฺ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)	125	54.8	
ตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ)	127	55.7	
อื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ)	142	62.3	

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเคาะกู๊บบเพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดปัตตานี จำนวน 228 คน มีดังนี้

1. การนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ใช่ คิดเป็นร้อยละ 100.0
2. การคุฏบะฮฺสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุฏบะฮฺยาวมีผล มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.8 และคุฏบะฮฺสั้น คิดเป็นร้อยละ 23.2
3. การนำเสนอคุฏบะฮฺเป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 68.4 และตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 31.6

4. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคู่มือเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 228 คน คือ ความรู้เกี่ยวกับอะเกีตะฮฺ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ความรู้เกี่ยวกับตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) อัสนีเราะฮฺ อันนะบะวียะฮฺ (ชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺ (บทบัญญัติอิสลาม)คิดเป็นร้อยละ 62.3 55.7 55.3 54.8 53.3 และ 38.2 ตามลำดับ

5. คู่มือสัวันศุรฺสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 93.9 และตอบว่าไม่สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 6.1

6. การตัดทอนอัลลอฮฺเกิดขึ้นจากการคู่มือสัวันศุรฺหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 73.7 รองลงมาตอบว่าไม่เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 26.3

7. คู่มือควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรมผู้ตอบแบบสอบถามคิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุดคือ ผู้ร่วมละหมาดควรให้ความสำคัญกับการฟังคู่มือ คิดเป็นร้อยละ 87.2 รองลงมาคือ ให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามวางนโยบายให้ชัดเจน พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย นำเสนอเรื่องใกล้ตัว เรื่องในครอบครัว ในชุมชน บรรจุความรู้ใหม่ ๆ หรือสะกิดความรู้สึกในบางครั้ง พัฒนาที่ตัวเคาะฎิบให้มีทักษะในการนำเสนอ คู่มือโดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร และเน้นทั้งความรู้และคุณธรรมในคู่มือต้องชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 82.0 68.4 62.2 34.2 32.2 28.0 และ 22.8 ตามลำดับ

สรุปแบบสอบถามเคาะฎิบเพื่อพัฒนาสังคม คือการนำเสนอคู่มือสัวันศุรฺเป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การคู่มือสัวันศุรฺมีผลต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 76.8 การนำเสนอคู่มือไม่เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 68.4 ความรู้ประเภทที่ควรบรรจุในคู่มือเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังคือ ความรู้เกี่ยวกับอะเกีตะฮฺ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ความรู้เกี่ยวกับตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) อัสนีเราะฮฺ อันนะบะวียะฮฺ (ชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺ (บทบัญญัติอิสลาม)คิดเป็นร้อยละ 62.3 55.7 55.3 54.8 53.3 และ 38.2 ตามลำดับและการตัดทอนอัลลอฮฺ ﷻ เกิดขึ้นจากการคู่มือสัวันศุรฺ คิดเป็นร้อยละ 73.7

คู่มือสัวันศุรฺสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 93.9 แต่คู่มือควรพัฒนาในหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม อาทิ ผู้ร่วมละหมาดควรให้ความสำคัญกับการฟังคู่มือ คิดเป็นร้อยละ 87.2 สำนักงานคณะกรรมการอิสลามวางนโยบายให้

ชัดเจน พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย นำเสนอเรื่องใกล้ตัว เรื่องในครอบครัว ในชุมชน บรรจุความรู้ใหม่ ๆ หรือสะกิดความรู้สึกในบางครั้ง พัฒนาที่ตัวเคาะก๊อบให้มีทักษะในการนำเสนอ คุณประโยชน์โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร และเน้นทั้งความรู้และคุณธรรมในคุณประโยชน์ต้องชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 82.0 68.4 62.2 34.2 32.2 28.0 และ 22.8 ตามลำดับ

3.4.3 สรุปแบบสอบถามผู้นำเสนอคุณประโยชน์ในจังหวัดยะลาจำนวน 112 คน

3.4.3.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้นำคุณประโยชน์วันศุกร์ในจังหวัดยะลา

1.อายุ	จำนวน	ร้อยละ
21-25 ปี	0	0
26-30 ปี	0	0
31-35 ปี 5	7	6.3
36-40 ปี 4	13	11.6
41-45 ปี 2	26	23.2
46-50 ปี 3	20	17.8
51 ปีขึ้นไป	46	41.1
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อับติดาอีย้	0	0
มุตะวัชชิต	0	0
ชะนะวีย้	62	55.4
อนุปริญญา	21	18.8
ปริญญาตรี	5	4.5
อื่น ๆ	24	21.4
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	0	0
มัธยมศึกษาตอนต้น	1	0.9
มัธยมศึกษาตอนปลาย	51	45.5
อนุปริญญา	39	34.8
ปริญญาตรี	12	10.7
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
อื่น ๆ	9	8.0
4. อาชีพ		
ครูสอนศาสนา (อุस्ताซ)	38	33.9

วิทยาการวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ	10	8.9
เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา	0	0
ข้าราชการ – รัฐวิสาหกิจ	0	0
ชาวสวน-ชาวไร่- ชาวนา	12	10.7
ประกอบอาชีพส่วนตัว	43	38.4
อื่น ๆ	9	8.0

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	112	100.0	0	0.0
	ฟัง	112	100.0	0	0.0
	เขียน	112	100.0	0	0.0
	อ่าน	112	100.0	0	0.0
ภาษาไทย	พูด	112	100.0	0	0.0
	ฟัง	112	100.0	0	0.0
	เขียน	112	100.0	0	0.0
	อ่าน	112	100.0	0	0.0

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 1 การสอบถามจากผู้นำเสนอ
 คุฏบะฮ์ในจังหวัดยะลาจำนวน 112 คน มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 50 ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.1
 รองลงมาคืออายุ 41-45 ปี 46.50 ปี 36-40 ปี และ 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.2 17.8 11.6 และ 6.3
 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษา
 ที่สุดร้อยละ 55.4 รองลงมาคือวุฒิอื่นๆ ซึ่งรวมถึงการศึกษาในระบบปอเนาะที่ไม่มีวุฒิการศึกษา
 การศึกษาระดับอนุปริญญา และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 21.4 18.8 และ 4.5 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 45.5 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาาระดับอนุปริญา ปริญญาตรี อื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการศึกษานอกระบบ และมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 34.8 10.7 8.0 และ 0.9 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพประกอบอาชีพส่วนตัว มากที่สุดร้อยละ 38.4 รองลงมาคือครูสอนศาสนา (อุสตาซ) ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ วิทยาการวิชาการศาสนา ประจำโรงเรียนสามัญ และอื่น ๆ รวมถึงงานอิสระที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ระบุ คิดเป็นร้อยละ 33.9 10.7 8.9 และ 8.0 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

สรุปข้อมูลทั่วไปกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำเสนอคุณสมบัติในจังหวัดยะลาในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสอบถามมีอายุ 50 ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.1 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นชณะวีย์มากที่สุดร้อยละ 55.4 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 45.5 ประกอบอาชีพประกอบอาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 38.4 มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสารทั้งภาษามลายูและภาษาไทย ทั้งพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0

3.4.3 แบบสอบถามผู้นำเสนอคุณสมบัติในจังหวัดยะลาจำนวน 112 คน

3.4.3.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณสมบัติ

แบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบเป็นประจำที่มีสถิตินี้		
อิหม่าม	23	20.5
เคาะฎิบ	17	15.2
บิหลั่น	17	15.2
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	12	10.7
สลับกันคุฎิบด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก	43	38.4
อื่น ๆ	0	0
2. รูปแบบการนำเสนอคุฎิบวันศุกร์เป็นอย่างไร?		
อ่านจากหนังสือคุฎิบะฮฺ 12 เดือนที่เป็นเล่ม	69	61.6
อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง	33	29.5
บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร	10	8.9
อื่น ๆ	0	0

3. เนื้อหาคุณบะฮุที่มีการเน้นเป็นเรื่องอะไร? (คิดเป็นร้อยละตามผู้ตอบแบบสอบถาม)		
การประกอบอิมบาตะฮ์	51	45.5
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	61	54.5
รำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	112	100.0
ชีวประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์	45	40.2
วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน	4	3.6
เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	112	100.0
คุณธรรมและจริยธรรม	25	22.3
อื่น ๆ	13	11.6
4. ภาษาใดที่ผู้นำเสนอคุณบะฮุมักใช้ในการคุณบะฮุ?		
ภาษามลายูกลาง	88	78.6
ภาษามลายูถิ่น	24	21.4
ภาษาไทยกลาง	0	0
ภาษาไทยถิ่น	0	0
ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮุที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮุที่ 2	0	0
ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุณบะฮุ	0	0
อื่น ๆ	0	0
5. เวลาในการนำเสนอคุณบะฮุทั้งสองรวมเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	13	11.6
15-20 นาที	45	40.2
20-25 นาที	26	23.2
25-30 นาที	28	25.0
อื่น ๆ	0	0
6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮุ?		
คุณบะฮุแรกยาวเท่ากับคุณบะฮุที่สอง	43	38.4
คุณบะฮุแรกยาวกว่าคุณบะฮุที่สอง	59	52.7
คุณบะฮุแรกสั้นกว่าคุณบะฮุที่สอง	10	8.9
อื่น ๆ	0	0

7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮ์สั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?		
คุณบะฮ์สั้นมีผลมากกว่า	40	35.7
คุณบะฮ์ยาวมีผลมากกว่า	51	45.5
อื่น ๆ	21	18.8
8. คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?		
ได้มากที่สุด	90	80.4
ได้พอสมควร	17	15.2
ได้น้อย	5	4.5
อื่น ๆ	0	0
9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮ์หรือไม่?		
ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก	47	42.0
ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน	40	35.7
ไม่ให้ความสนใจ	7	6.3
อื่น ๆ	18	16.1

จากการสอบถามข้างต้น 40 แสดงถึงร้อยละจากการสอบถามเคาะฎิบเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดยะลา จำนวน 112 คน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. เคาะฎิบเป็นประจำที่มีสติในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือมีการสลับกันคุณบะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.4 รองลงมาคืออิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น และบุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ คิดเป็นร้อยละ 20.5 15.2 15.2 และ 10.7 ตามลำดับ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.6 รองลงมาคือ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง และบรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 29.5 และ 8.9 ตามลำดับ

3. เนื้อหาคุณบะฮ์ที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์และการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอิบาดะฮ์ ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม เรื่องอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการตักเตือนและให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และวิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 54.5 45.5 40.2 22.3 11.6 และ 3.6 ตามลำดับ

4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮ์เป็นประจำผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือภาษามลายูกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78.6 รองลงมาคือภาษามลายูถิ่น คิดเป็นร้อยละ 21.4

5. เวลาใช้ในการคฤบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 40.2 รองลงมาคือ 25-30 นาที 20-25 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 25.0 23.2 และ 11.6 ตามลำดับ

6. การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคฤบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คฤบะฮ แรกยาวกว่าคฤบะฮที่สองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.7 รองลงมาคือคฤบะฮแรกยาวเท่ากับคฤบะฮที่สอง และคฤบะฮแรกสั้นกว่าคฤบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 38.4 และ 8.9 ตามลำดับ

7. การนำเสนอคฤบะฮสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คฤบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.5 รองลงมาคือมีการคฤบะฮสั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งคฤบะฮสั้นหรือยาวอาจอยู่ที่เนื้อหาที่เคาะฎิบบางคนได้ให้ความกระจ่างในเนื้อหาด้วยการอธิบายเพิ่มเติมจากเนื้อหาที่ได้อ่านจากหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 35.7 และ 18.8 ตามลำดับ

8. ผู้ฟังสามารถนำคฤบะฮวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80.4 รองลงมาคือได้น้อย และได้พอสมควร คิดเป็นร้อยละ 15.1 และ 4.5 ตามลำดับ

9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคฤบะฮมากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 42.2 รองลงมาคือให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน อื่น ๆ เนื่องจากเคาะฎิบส่วนใหญ่อ่านคฤบะฮจากหนังสือที่เป็นภาษามลายูกลางซึ่งคนส่วนหนึ่งเข้าใจแต่อีกส่วนหนึ่งไม่เข้าใจ เคาะฎิบอ่านด้วยน้ำเสียงที่สมดุลไม่มีเสียงสูงต่ำ และเป็นเนื้อหาเดิม ๆ ที่เคยนำเสนอคฤบะฮมาก่อนหน้านี้ และไม่ให้ความสนใจ คิดเป็นร้อยละ 35.7 16.1 และ 6.3 ตามลำดับ

สรุปการสอบถามเคาะฎิบเกี่ยวกับการนำเสนอคฤบะฮวันศุกร์ในจังหวัดยะลา คือ เคาะฎิบมีการสลับกันคฤบะฮด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก คิดเป็นร้อยละ 38.4 รูปแบบการนำเสนอคฤบะฮด้วยการอ่านจากหนังสือคฤบะฮ คิดเป็นร้อยละ 61.6 เนื้อหาคฤบะฮที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังคือเรื่องการยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัศสุนนะฮและการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคฤบะฮเป็นประจำคือภาษามลายูกลาง คิดเป็นร้อยละ 78.6 เวลาใช้ในการคฤบะฮอยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 40.2 โดยแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคฤบะฮคือ คฤบะฮแรกยาวกว่าคฤบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 52.7 การนำเสนอคฤบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.5 ผู้ฟังสามารถนำคฤบะฮวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80.4 ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคฤบะฮเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 42.2

3.4.3.2 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเคาะภูิเพื่อพัฒนาสังคม

ความคิดเห็นของผู้นำเสนอกฎบะฮุ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่ากฎบะฮุวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวน ตะอวะฮฺหรือไม่?	เป็น	112	100.0
	ไม่เป็น	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
2. ท่านคิดว่ากฎบะฮุสั้น-ยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่	สั้น	32	28.6
	ยาว	80	71.4
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
3. ท่านคิดว่าเนื้อหากฎบะฮุวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่	เป็น	79	70.5
	ไม่เป็น	33	29.5
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
4. กฎบะฮุวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ หรือไม่	พัฒนา	105	93.8
	ไม่พัฒนา	7	6.2
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
5. การตักวาต่ออัลลอฮฺเกิดขึ้นจากการกฎบะฮุวันศุกร์หรือไม่	เกิดขึ้น	86	76.8
	ไม่เกิดขึ้น	26	23.2
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		112	100.0
6. กฎบะฮุควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม			
รูปแบบที่ควรพัฒนา		จำนวน	ร้อยละ
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)			
เลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน		21	18.8
นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม		23	20.5
พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน		65	58.0
กฎบะฮุโดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร		19	16.9

7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง (คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ให้สอบถาม)		
อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา)	105	93.8
ฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม)	36	32.1
ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)	68	60.7
อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ)	60	53.6
อัสสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)	57	50.9
ตะเสาวฟูฟ (การขัดเกลาจิตใจ)	64	57.1
อื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ)	71	63.4

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเคาะฆีบเพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดยะลา จำนวน 112 คน มีดังนี้

1. การนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ใช่ คิดเป็นร้อยละ 100.0

2. การคุฏบะฮ์สั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุฏบะฮ์ยาวมีผล มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.4 และคุฏบะฮ์สั้น คิดเป็นร้อยละ 28.6

3. การนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 70.5 และตอบว่าไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 29.5

4. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 93.8 รองลงมาคือเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ความรู้เกี่ยวกับตะเสาวฟูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) อัสสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม) คิดเป็นร้อยละ 63.4 60.7 57.1 53.6 50.9 และ 32.1 ตามลำดับ

5. คุฏบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 93.8 และตอบว่าไม่สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 6.2

6. การตักวาต่ออัลลอฮ์เกิดขึ้นจากการคุฏบะฮ์วันศุกร์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.8 รองลงมาตอบว่าไม่เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 23.2

7. คุฏบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามคิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน คิดเป็นร้อยละ 58.0 รองลงมาคือ นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม เลือกรหัสข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน คุฏบะฮ์โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 20.5 18.8 และ 16.9 ตามลำดับ

สรุปแบบสอบถามเคาะฆิบเพื่อพัฒนาสังคมมีดังนี้ การนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การคุฏบะฮ์ยาวมีผลต่อผู้ฟังมากกว่าคุฏบะฮ์สั้น คิดเป็นร้อยละ 71.4 การนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 70.5 คุฏบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 93.8 การตัดทอนอัลลอฮ์เกิดขึ้นจากการคุฏบะฮ์วันศุกร์ คิดเป็นร้อยละ 76.8 คุฏบะฮ์ควรพัฒนาในหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม อาทิ พูดด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน คิดเป็นร้อยละ 58.0 นำเสนอเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบโลกมุสลิม เลือกรหัสข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน คุฏบะฮ์โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 20.5 18.8 และ 16.9 ตามลำดับ ความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง คือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) คิดเป็นร้อยละ 93.8 เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ความรู้เกี่ยวกับตะเสวูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบี ﷺ) อัสนีเราะฮ์ อันนะบะเวียยะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม) คิดเป็นร้อยละ 63.4 60.7 57.1 53.6 50.9 และ 32.1 ตามลำดับ

3.4.4 แบบสอบถามผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ในจังหวัดสตูลจำนวน 72 คน

3.4.4.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้นำคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดสตูล

1.อายุ

	จำนวน	ร้อยละ
21-25 ปี	0	0
26-30 ปี	2	2.8
31-35 ปี	1	1.4
36-40 ปี	6	8.3
41-45 ปี	33	45.8
46-50 ปี	13	18.0
51 ปีขึ้นไป	17	23.6

2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา

อิปติดาอีย์	0	0	
มุตะวัชชิต	1	1.4	
ชชนะวีย์	44	61.1	
อนุปริญญา	12	16.7	
ปริญญาตรี	3	4.2	
อื่น ๆ	12	16.7	
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ			
ประถมศึกษา	0	0	
มัธยมศึกษาตอนต้น	7	9.7	
มัธยมศึกษาตอนปลาย	29	40.3	
อนุปริญญา	26	36.1	
ปริญญาตรี	8	11.1	
สูงกว่าปริญญาตรี	2	2.8	
อื่น ๆ	0	0	
4. อาชีพ			
ครูสอนศาสนา (อุस्ताซ)	25	34.7	
วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ	7	9.7	
เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา	2	2.8	
ข้าราชการ – รัฐวิสาหกิจ	0	0	
ชาวสวน-ชาวไร่- ช่างนา	8	11.1	
ประกอบอาชีพส่วนตัว	26	36.1	
อื่น ๆ	0	0	
5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร			
ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้ ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้ ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	12	16.7
	ฟัง	12	16.7
	เขียน	12	16.7
	อ่าน	12	16.7

ภาษาไทย	พูด	72	100.0	0	0.0
	ฟัง	72	100.0	0	0.0
	เขียน	72	100.0	0	0.0
	อ่าน	72	100.0	0	0.0

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 1 จากกลุ่มผู้ที่ได้รับการสอบถามจากผู้นำเสนอคุณสมบัติในจังหวัดสตูลจำนวน 72 คน มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.8 รองลงมาคืออายุ 51 ปีขึ้นไป 46-50 36-40 และ 26-30 คิดเป็นร้อยละ 23.6 18.0 8.3 2.8 และ 1.4 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติมากที่สุดร้อยละ 61.1 รองลงมาคือการศึกษาในระดับอนุปริญญา วุฒิอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการศึกษาในระบบ ปอเนาะที่ไม่มีวุฒิการศึกษาและศึกษาด้วยตนเอง ปริญญาตรี และการศึกษาระดับมศวะสสิต คิดเป็นร้อยละ 16.7 16.7 4.2 และ 1.4 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุดร้อยละ 40.3 รองลงมาวุฒิการศึกษาระดับอนุปริญญา ปริญญาตรี มัธยมศึกษาตอนต้น และ และสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 36.1 11.1 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพส่วนตัว มากที่สุดร้อยละ 36.1 รองลงมาคือครูสอนศาสนา (อุสตาซ) ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ และเจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา คิดเป็นร้อยละ 34.7 11.1 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และสามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 16.7

สรุปข้อมูลทั่วไปกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำเสนอคุณสมบัติในจังหวัดสตูลในการวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 41-45 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.8 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นพระปริยัติ คิดเป็นร้อยละ 61.1 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 40.3 ประกอบอาชีพส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 36.1 และมีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยคิดเป็นทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และสามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 16.7

3.4.4.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์ในจังหวัดสตูล

แบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบเป็นประจำที่มีสติดีแห่งนี้		
อิหม่าม	18	25.0
เคาะฎิบ	8	11.1
บิหลั่น	7	9.7
บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ	7	9.7
สลับกัณคุณบะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก	32	44.4
อื่น ๆ	0	0
2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นอย่างไร?		
อ่านจากหนังสือคุณบะฮ์ 12 เดือนที่เป็นเล่ม	45	62.5
อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง	21	29.2
บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร	6	8.3
อื่น ๆ	0	0
3. เนื้อหาคุณบะฮ์ที่มีการเน้นเป็นเรื่องอะไร? (คิดเป็นร้อยละตามผู้ตอบแบบสอบถาม)		
การประกอบอิบาตะฮ์	31	43.1
วิถีชีวิตความเป็นอยู่	8	11.1
รำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์	72	100.0
ชีวประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์	23	31.9
วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน	2	2.8
เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ	72	100.0
คุณธรรมและจริยธรรม	21	29.2
อื่น ๆ	0	0
4. ภาษาใดที่ผู้นำเสนอคุณบะฮ์มักใช้ในการคุณบะฮ์?		
ภาษามลายูกลาง	12	16.7
ภาษามลายูถิ่น	0	0
ภาษาไทยกลาง	2	2.8
ภาษาไทยถิ่น	58	80.6
ภาษามลายูในคุณบะฮ์ที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮ์ที่ 2	0	0
ภาษาไทยในคุณบะฮ์ที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮ์ที่ 2	0	0

ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุณบะฮู	0	0
อื่น ๆ	0	0
5. เวลาในการนำเสนอคุณบะฮูทั้งสองรวมเป็นกี่นาที?		
10-15 นาที	10	13.9
15-20 นาที	28	38.9
20-25 นาที	20	27.8
25-30 นาที	14	19.4
อื่น ๆ	0	0
6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮู?		
คุณบะฮูแรกยาวเท่ากับคุณบะฮูที่สอง	29	40.3
คุณบะฮูแรกยาวกว่าคุณบะฮูที่สอง	39	54.2
คุณบะฮูแรกสั้นกว่าคุณบะฮูที่สอง	4	5.6
อื่น ๆ	0	0
7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮูสั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?		
คุณบะฮูสั้นมีผลมากกว่า	21	29.2
คุณบะฮูยาวมีผลมากกว่า	34	47.2
อื่น ๆ	17	23.6
8. คุณบะฮูวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?		
ได้มากที่สุด	63	87.5
ได้พอสมควร	7	9.7
ได้น้อย	2	2.8
อื่น ๆ	0	0
9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮูหรือไม่?		
ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก	33	45.8
ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน	12	16.7
ไม่ให้ความสนใจ	23	31.9
อื่น ๆ	4	5.6

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากการสอบถามเคาะสุ่มเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดสตูล จำนวน 72 คน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. เคาะสุ่มเป็นประจำที่มีสติในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือมีการสลับกันคุณบะฮด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.4 รองลงมาคืออิหม่ามเคาะสุ่ม บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลัน คิดเป็นร้อยละ 25.0 11.1 9.7 และ 9.7 ตามลำดับ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมาคือ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง และบรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 29.2 และ 8.3 ตามลำดับ

3. เนื้อหาคุณบะฮที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮและการยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 เท่ากัน รองลงมาคือ การประกอบอิบาเดฮ์ ชีวประวัติในปีและประวัติศาสตร์อิสลาม เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 43.1 31.9 29.2 และ 11.1 ตามลำดับ

4. ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณบะฮเป็นประจำผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือภาษาไทยถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.6 รองลงมาคือภาษามลายูกลางและภาษาไทยกลาง คิดเป็นร้อยละ 16.7 และ 2.8 ตามลำดับ

5. เวลาใช้ในการคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 38.9 รองลงมาคือ 25-25 นาที 25-30 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 27.8 19.4 และ 13.9 ตามลำดับ

6. การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุณบะฮ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.2 รองลงมาคือคุณบะฮแรกยาวเท่ากับคุณบะฮที่สอง และคุณบะฮแรกสั้นกว่าคุณบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 40.3 และ 5.6 ตามลำดับ

7. การนำเสนอคุณบะฮสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุณบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 47.2 รองลงมาคือมีการคุณบะฮสั้น และอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าบางครั้งมีการคุณบะฮสั้นหรือยาวนั้นขึ้นอยู่กับเวลาสุริในบางเดือนเริ่มตั้งแต่เที่ยงวันจึงมีเวลามากพอสมควรที่ทำให้เคาะสุ่มได้คุณบะฮยาวกว่าปกติ บางครั้งเคาะสุ่มที่ได้รับเชิญจากภายนอกได้รับอนุญาตให้คุณบะฮยาวกว่าปกติ บางครั้งคุณบะฮวันศุกร์ซึ่งเป็นวันหยุดราชการและหยุดนคตฤกษ์ เคาะสุ่มจึงถือโอกาสพูดยาวด้วยการอธิบายเพิ่มเติมจากเนื้อหาที่ได้อ่านจากหนังสือเป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 29.2 และ 23.6 ตามลำดับ

8. ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 87.5 รองลงมาคือ ได้พอสมควรและได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 9.7 และ 2.8 ตามลำดับ

9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุฏบะฮ์มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.8 รองลงมาคือให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน ไม่ให้ความสนใจ และ อื่น ๆ เนื่องจากเคาะฆิบบส่วนใหญ่อ่านคุฏบะฮ์จากหนังสือด้วยสำนวนผสมผสานระหว่างภาษาไทยถิ่นและภาษาไทยกลางซึ่งคนส่วนหนึ่งอาจคิดว่าตนเองก็สามารถอ่านได้ เคาะฆิบบอ่านด้วยน้ำเสียงที่ไม่มีการเน้นเสียงสูงต่ำ และเป็นเนื้อหาเดิม ๆ ที่เคยนำเสนอคุฏบะฮ์ก่อนหน้านี้ คิดเป็นร้อยละ 31.9 16.7 และ 5.6 ตามลำดับ

สรุปการสอบถามเคาะฆิบบเกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดสตูล คือ เคาะฆิบบเป็นประจำมีการสลับกันคุฏบะฮ์ด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.4 รูปแบบการนำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยการอ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 62.5 เนื้อหาคุฏบะฮ์ที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังคือเรื่องการรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์และการยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นประจำคือภาษาไทยถิ่น คิดเป็นร้อยละ 80.6 เวลาใช้ในการคุฏบะฮ์อยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ 38.9 การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุฏบะฮ์ คุฏบะฮ์แรกยาวกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง คิดเป็นร้อยละ 54.2 การนำเสนอคุฏบะฮ์ยาวมีผลต่อผู้ฟังมากคิดเป็นร้อยละ 47.2 ผู้ฟังสามารถนำคุฏบะฮ์วันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากคิดเป็นร้อยละ 87.5 ผู้ฟังให้ความสนใจในการฟังคุฏบะฮ์เป็นอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.8

3.4.4.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 แบบสอบถามเคาะฆิบบเพื่อพัฒนาสังคม

ความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุฏบะฮ์	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวน ตะอวะฮ์หรือไม่?	เป็น	72	100.0
	ไม่เป็น	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
2. ท่านคิดว่าคุฏบะฮ์สั้น-ยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่	สั้น	54	75.0
	ยาว	18	25.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่	เป็น	23	31.9
	ไม่เป็น	49	68.1
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0

4. คุฎบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่	พัฒนา	69	95.8
	ไม่พัฒนา	3	4.2
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
5. การตักวาต่ออัลลอฮ์เกิดขึ้นจากการคุฎบะฮ์วันศุกร์หรือไม่	เกิดขึ้น	55	76.4
	ไม่เกิดขึ้น	17	23.6
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		72	100.0
6. คุฎบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้และคุณธรรม			
รูปแบบที่ควรพัฒนา		จำนวน	ร้อยละ
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ให้การสอบถาม)			
เนื้อหาแน่นด้วยความรู้ที่ต้องเป็นสาเหตุการพัฒนาผู้ฟัง		67	93.1
นำเรื่องใกล้ตัวและข่าวคราวที่เกิดขึ้นกับมุสลิม		33	45.8
ผู้นำเสนอคุฎบะฮ์ต้องเก่ง มีทักษะ เสียงชัด ทันทสมัย		35	48.6
นำเสนอเรื่องศาสนาผสมผสานกับคุณธรรมจริยธรรมสังคม		25	34.7
คุฎบะฮ์สั้น เน้นเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน		47	65.3
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฎบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง			
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)			
อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา)		67	93.1
ฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม)		35	48.6
ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)		33	45.8
อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ)		41	56.9
อัสสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)		23	31.9
ตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ)		35	48.6
อื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ)		72	100.0

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเคาะสุ๊บบเพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดสตูลจำนวน 72 คน มีดังนี้

1. การนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ใช่ คิดเป็นร้อยละ 100.0

2. การคุณบะฮ์สั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุณบะฮ์สั้นมีผล มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 และคุณบะฮ์ยาว คิดเป็นร้อยละ 25.0

3. การนำเสนอคุณบะฮ์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 68.1 และตอบว่าเป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 31.9

4. คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 95.8 และตอบว่าไม่สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 4.2

5. การตักวาต่ออัลลอฮ์เกิดขึ้นจากการคุณบะฮ์วันศุกร์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.4 รองลงมาตอบว่าไม่เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 23.6

6. คุณบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ เนื้อหาแน่นด้วยความรู้ที่ต้องเป็นสาเหตุการพัฒนาผู้ฟังพูด คิดเป็นร้อยละ 93.1 รองลงมาคือ คุณบะฮ์สั้น เน้นเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน นำเรื่องใกล้ตัวและข่าวคราวที่เกิดขึ้นกับมุสลิม ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ต้องเก่ง มีทักษะ เสียงชัด ทันสมัย และนำเสนอเรื่องศาสนาผสมผสานกับคุณธรรมจริยธรรมสังคม คิดเป็นร้อยละ 65.3 48.8 45.6 และ 34.7 ตามลำดับ

7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คือ เรื่องการเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) อัลอะดีษ (วามะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม) ความรู้เกี่ยวกับตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ) ความรู้เกี่ยวกับตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) และความรู้เกี่ยวกับอัสฮีเราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) คิดเป็นร้อยละ 93.1 56.9 48.6 45.8 และ 31.9 ตามลำดับ

สรุปแบบสอบถามเคาะฎิบเพื่อพัฒนาสังคมมีดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การคุณบะฮ์สั้นมีผลต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 75.0 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าการนำเสนอคุณบะฮ์ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 68.1 คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 95.8 การตักวาต่ออัลลอฮ์ ﷻ เกิดขึ้นจากการคุณบะฮ์วันศุกร์ คิดเป็นร้อยละ 76.4

คุณบะฮ์ควรพัฒนาในหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม อาทิ เนื้อหาแน่นด้วยความรู้ที่ต้องเป็นสาเหตุการพัฒนาผู้ฟังพูด คิดเป็นร้อยละ 93.1 คุณบะฮ์สั้น เน้นเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน นำเรื่องใกล้ตัวและข่าวคราวที่เกิดขึ้นกับมุสลิม ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ต้อง

เก่ง มีทักษะ เสียงชัด ทันสมัย และนำเสนอเรื่องศาสนาผสมผสานกับคุณธรรมจริยธรรมสังคม คิดเป็นร้อยละ 65.3 48.8 45.6 และ 34.7 ตามลำดับ

ความรู้ที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังคือ เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ ความรู้เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม) ความรู้เกี่ยวกับตะเสาวฟูฟ (การขัดเกลาจิตใจ) ความรู้เกี่ยวกับตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) และความรู้เกี่ยวกับอัศสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ)

3.4.5 แบบสอบถามผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา จำนวน 76 คน

3.4.5.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้นำคุฏบะฮ์วันศุกร์

1.อายุ	จำนวน	ร้อยละ
21-25 ปี	0	0
26-30 ปี	0	0
31-35 ปี	3	3.9
36-40 ปี	9	11.8
41-45 ปี	15	19.7
46-50 ปี	28	36.8
51 ปีขึ้นไป	21	27.6
2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา		
อิบติดาอีย์	0	0
มุตะวัชชีด	4	5.2
ซนะนะวีย์	40	52.6
อนุปริญญา	12	15.7
ปริญญาตรี	8	10.5
อื่น ๆ	12	15.7
3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ		
ประถมศึกษา	0	0
มัธยมศึกษาตอนต้น	1	1.3

มัธยมศึกษาตอนปลาย	22	28.9
อนุปริญญา	12	15.7
ปริญญาตรี	20	26.3
สูงกว่าปริญญาตรี	9	11.8
อื่น ๆ	12	15.7

4. อาชีพ

ครูสอนศาสนา (อุस्ताซ)	25	32.8
วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ	8	10.5
เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา	4	5.2
ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ	2	2.6
ชาวสวน-ชาวไร่- ชวนา	8	10.5
ประกอบอาชีพส่วนตัว	26	34.2
อื่น ๆ	3	3.9

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษา	ทักษะในการสื่อสาร	สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ	ไม่สามารถสื่อสารได้	ร้อยละ
ภาษามลายู	พูด	21	27.6	55	72.4
	ฟัง	21	27.6	55	72.4
	เขียน	21	27.6	55	72.4
	อ่าน	21	27.6	55	72.4
ภาษาไทย	พูด	100	100.0	0	0.0
	ฟัง	100	100.0	0	0.0
	เขียน	100	100.0	0	0.0
	อ่าน	100	100.0	0	0.0

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ที่ได้รับการสอบถามจากผู้
นำเสนอคุณบะฮ์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลาจำนวน 76 คน มีดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคืออายุ 51 ปีขึ้นไป 41-45 ปี และ 36-40 คิดเป็นร้อยละ 27.6 19.7 11.8 และ 3.9 ตามลำดับ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.6 รองลงมาคือการศึกษาระดับอนุปริญญา และวุฒิอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการศึกษาในระบบปอเนาะที่ไม่มีวุฒิการศึกษาและการศึกษาด้วยตนเอง ปริญญาตรี และการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 15.7 15.7 10.5 และ 5.2 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.9 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาชั้นปริญญตรี อนุปริญญา อื่น ๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ได้ระบุว่าวุฒิใด ระดับสูงกว่าปริญญาตรี และมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 26.3 15.7 15.7 11.8 และ 1.3 ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบอาชีพส่วนตัว มากที่สุดร้อยละ 34.2 รองลงมาคือครูสอนศาสนา (อุสตาซ) วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียนสามัญ ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา ประกอบอาชีพอื่น ๆ และข้าราชการ-รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 32.8 10.5 10.5 5.2 3.9 และ 2.6 ตามลำดับ

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย ทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และสามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 27.6

สรุปข้อมูลทั่วไปกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลาในการวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีอายุระหว่าง 46-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.8 มีวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จบชั้นมัธยมศึกษาที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.6 มีวุฒิการศึกษาด้านสามัญที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.9 ประกอบอาชีพส่วนตัว มากที่สุดร้อยละ 34.2 มีทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย ทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และสามารถสื่อสารด้วยภาษามลายูทั้งทักษะการพูด ฟัง เขียน อ่าน คิดเป็นร้อยละ 27.6

3.4.5.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 เกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮ์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

แบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. ใครเป็นเคาะฎิบเป็นประจำที่มัสญิดแห่งนี้		
อิหม่าม	18	23.6
เคาะฎิบ	21	27.6
บิหลั่น	2	2.6

อื่น ๆ	0	0.0
6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮู?		
คุณบะฮูแรกยาวเท่ากับคุณบะฮูที่สอง	29	38.2
คุณบะฮูแรกยาวกว่าคุณบะฮูที่สอง	43	56.5
คุณบะฮูแรกสั้นกว่าคุณบะฮูที่สอง	4	5.3
อื่น ๆ	0	0.0
7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮูสั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?		
คุณบะฮูสั้นมีผลมากกว่า	50	65.8
คุณบะฮูยาวมีผลมากกว่า	21	27.6
อื่น ๆ	5	6.6
8. คุณบะฮูวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?		
ได้มากที่สุด	63	82.9
ได้พอสมควร	7	9.3
ได้น้อย	6	7.8
อื่น ๆ	0	0.0
9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮูหรือไม่?		
ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก	37	48.7
ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน	23	30.3
ไม่ให้ความสนใจ	12	15.7
อื่น ๆ	4	5.3

จากการสอบถามข้างต้น แสดงถึงร้อยละจากการสอบถามเคาะฆิ๊บเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮูวันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา จำนวน 76 คน ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. เคาะฆิ๊บเป็นประจำที่มีสติในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือมีการสลับกันคุณบะฮูด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.1 รองลงมาคือเคาะฆิ๊บอิหม่าม บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ และบิหลัน คิดเป็นร้อยละ 27.6 23.6 3.9 และ 2.6 ตามลำดับ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮูที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮู มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.4 รองลงมาคือ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง และบรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือหรือเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 27.6 และ 7.8 ตามลำดับ

3. เนื้อหาคุณบะฮะที่มีการเน้นแก่ผู้ฟังที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ เรื่องคุณธรรม และจริยธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับการยึดมั่นกับอัลกุรอาน และอัลสุนนะฮะ การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮะ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอิบาตะฮะ วิเคราะห์ เหตุการณ์ในปัจจุบัน เรื่องอื่น ๆ ที่เคาะฎิบเน้นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม และเรื่องเกี่ยวกับ ชีวิตประจำวันและประวัติศาสตร์อิสลาม คิดเป็นร้อยละ 94.7 92.1 90.7 59.2 32.8 18.4 และ 17.1 ตามลำดับ

4. ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮะเป็นประจำ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ภาษาไทยถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.0 รองลงมาคือภาษามลายูกลางภาษาไทยกลาง และผสม ระหว่างภาษาไทยและภาษามลายูทั้งในสองคุณบะฮะ คิดเป็นร้อยละ 22.0 6.5 และ 6.5 ตามลำดับ

5. เวลาที่ใช้ในการคุณบะฮะ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที มาก ที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ 25-30 นาที 25-25 นาที และ 10-15 นาที คิดเป็นร้อยละ 26.4 23.6 และ 13.2 ตามลำดับ

6. การแบ่งสัดส่วนเวลาในการนำเสนอคุณบะฮะ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮะ แรกยาวกว่าคุณบะฮะที่สองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.5 รองลงมาคือคุณบะฮะแรกยาวเท่ากับคุณบะฮะ ที่สอง และคุณบะฮะแรกสั้นกว่าคุณบะฮะที่สอง คิดเป็นร้อยละ 38.2 และ 5.3 ตามลำดับ

7. การนำเสนอคุณบะฮะสั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ คุณบะฮะยาวมีผลต่อผู้ฟังมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 65.8 รองลงมาคือมีการคุณบะฮะสั้น 27.6 และ 6.6

8. ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮะวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างน้อยเพียงใด ผู้ตอบ แบบสอบถามตอบคือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 82.9 รองลงมาคือ ได้ พอสมควรและได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 9.3

9. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮะอย่างน้อยเพียงใด ผู้ตอบ แบบสอบถามตอบคือ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 48.7 รองลงมาคือให้ความ สนใจบ้างเป็นบางส่วน ไม่ให้ความสนใจ และ อื่น ๆ เนื่องจากผู้ฟังบางคนพูดคุยกับคนรอบข้างขณะ เคาะฎิบกำลังนำเสนอคุณบะฮะ เด็ก ๆ คอยกั้นระหว่างพวกเขา มีสติตั้งอยู่ริมถนนเป็นเหตุให้บางคน ที่ อยู่ริมหน้าต่างไม่ค่อยให้ความสนใจกับคุณบะฮะ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 30.3 15.7 และ 5.3 ตามลำดับ

สรุปการสอบถามเคาะฎิบเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮะวันศุกร์ใน 4 อำเภอจังหวัด สงขลา มีดังนี้ เคาะฎิบที่มีสติผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการสลับกันคุณบะฮะด้วยการจัดเวรทั้งคน ในและคนนอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.1 รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮะส่วนใหญ่ยังคงอ่านจาก หนังสือคุณบะฮะ คิดเป็นร้อยละ 64.4 ส่วนเนื้อหาคุณบะฮะมีการเน้นแก่ผู้ฟังเป็นเรื่องคุณธรรมและ จริยธรรม คิดเป็นร้อยละ 100.0 ภาษาที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุณบะฮะคือภาษาไทยถิ่น คิดเป็นร้อยละ 71.0 เวลาที่ใช้ในการคุณบะฮะ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคืออยู่ระหว่าง 15-20 นาที คิดเป็นร้อยละ

36.8 แบ่งสัดส่วนเวลาคุณบะฮออกเป็นสองส่วนคือคุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สอง คิดเป็นร้อยละ 56.5

การนำเสนอคุณบะฮยาวมีผลต่อผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 65.8 ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าสาเหตุที่มีการคุณบะฮสั้นหรือยาวในบางโอกาสนั้นเนื่องจากเคาะก๊ีบบางท่านได้เตรียมเนื้อหามาก แทรกด้วยการอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคุณบะฮในวันหยุดราชการซึ่งบางคนคิดว่าคุณบะฮยาวกว่าปกติคงไม่กระทบกับเวลาทำงานของผู้ฟังบางคน คิดเป็นร้อยละ 27.6 และ 6.6 ตามลำดับ ผู้ฟังสามารถนำคุณบะฮวันศุกร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์มาก คิดเป็นร้อยละ 82.9 และผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮมาก คิดเป็นร้อยละ 48.7

3.4.5.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 การนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

ความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮ	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าคุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวน ตะอวะฮหรือไม?	เป็น	76	100.0
	ไม่เป็น	0	0.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
2. ท่านคิดว่าคุณบะฮสั้น-ยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่	สั้น	54	71.0
	ยาว	22	29.0
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุณบะฮวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่	เป็น	45	59.2
	ไม่เป็น	31	40.8
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
4. คุณบะฮวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ หรือไม่	พัฒนา	69	90.7
	ไม่พัฒนา	7	9.3
	อื่นๆ	0	0.0
รวม		76	100.0
5. การตัดทอนต่ออัลลอฮเกิดขึ้นจากการคุณบะฮวันศุกร์หรือไม่	เกิดขึ้น	55	72.3
	ไม่เกิดขึ้น	21	26.7
	อื่นๆ	0	0.0

รวม	76	100.0
6. คุฏบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม		
รูปแบบที่ควรพัฒนา	จำนวน	ร้อยละ
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)		
เน้นความรู้ศาสนาและตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่ออัลลอฮ์	76	100.0
นำเสนอเรื่องในชุมชน แนะนำวิธีแก้ปัญหา	52	68.4
ใช้ภาษาที่นุ่มนวล เหมาะสม และกะทัดรัด	43	56.5
คุฏบะฮ์จากใจจริง เน้นให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุด	72	94.7
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง		
(คิดเป็นร้อยละตามคำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถาม)		
อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา)	52	68.4
ฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม)	30	39.4
ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)	55	72.3
อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบี ﷺ)	41	53.9
อัสสี่เราะฮ์ อันนะบะวียะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)	31	40.7
ตะเสาวฟูฟ (การขัดเกลาจิตใจ)	70	92.1
อื่น ๆ (เน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ)	69	90.7

จากการสอบถามข้างต้น 35 แสดงถึงร้อยละจากแบบสอบถามเคาะฆีบเพื่อพัฒนาสังคมใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา จำนวน 76 คน มีดังนี้

1. การนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือ ใช่ คิดเป็นร้อยละ 100.0
2. การคุฏบะฮ์สั้นหรือยาวมีผลต่อผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคือคุฏบะฮ์สั้นมีผล มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.0 และคุฏบะฮ์ยาว คิดเป็นร้อยละ 29.0
3. การนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 59.2 และตอบว่าไม่เป็นความรู้ใหม่ คิดเป็นร้อยละ 40.8
4. คุฏบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือสามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 90.7 และตอบว่าไม่สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคม คิดเป็นร้อยละ 9.3

5. การตัดกวางต่ออัลลอฮ์ ﷻ เกิดขึ้นจากการศุภะฮวันศุกร์หรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือเกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.4 รองลงมาตอบว่าไม่เกิดขึ้น คิดเป็นร้อยละ 23.6

6. ศุภะฮวันศุกร์พัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุดคือ เน้นความรู้ศาสนาและตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่ออัลลอฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ ศุภะฮวันจากใจจริง เน้นให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุด นำเสนอเรื่องในชุมชน แนะนำวิธีแก้ปัญหา และ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล เหมาะสม และกะทัดรัด คิดเป็นร้อยละ 94.7 68.4 และ 56.5 ตามลำดับ

7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในศุภะฮวันศุกร์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามตอบมากที่สุด คือ ความรู้เกี่ยวกับตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ) คิดเป็นร้อยละ 92.1 รองลงมาคือ เรื่องการเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ความรู้เกี่ยวกับตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ความรู้เกี่ยวกับอะเกะดีฮะฮ (หลักการศรัทธา) ความรู้เกี่ยวกับอัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ความรู้เกี่ยวกับอัซฮีเราะฮ อันนะบะวียะฮะฮ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ (บทบัญญัติอิสลาม) คิดเป็นร้อยละ 90.7 72.3 68.4 53.9 40.7 และ 39.4 ตามลำดับ

สรุปแบบสอบถามเคาะฆีบเพื่อพัฒนาสังคมมีดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าการนำเสนอศุภะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 การศุภะฮวันศุกร์มีผลต่อผู้ฟังมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.0 ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าการนำเสนอศุภะฮวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ 59.2 ศุภะฮวันศุกร์สามารถพัฒนาการดำรงชีวิตของสังคมได้ คิดเป็นร้อยละ 90.7 การตัดกวางต่ออัลลอฮ์ ﷻ เกิดขึ้นจากการศุภะฮวันศุกร์ คิดเป็นร้อยละ 76.4

ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าศุภะฮวันศุกร์พัฒนาในหลายรูปแบบเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม อาทิ เน้นความรู้ศาสนาและตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่ออัลลอฮ์ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ ศุภะฮวันจากใจจริง เน้นให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุด นำเสนอเรื่องในชุมชน แนะนำวิธีแก้ปัญหา และ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล เหมาะสม และกะทัดรัด ส่วนความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในศุภะฮวันศุกร์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง มากที่สุด คือ ความรู้เกี่ยวกับตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ) รองลงมาคือ เรื่องการเน้นการชี้แนะ ตักเตือน และเตือนสติ ความรู้เกี่ยวกับตัฟซีร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ความรู้เกี่ยวกับอะเกะดีฮะฮ (หลักการศรัทธา) ความรู้เกี่ยวกับอัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ) ความรู้เกี่ยวกับอัซฮีเราะฮ อันนะบะวียะฮะฮ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ) และความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ (บทบัญญัติอิสลาม)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 4

ศักยภาพของคฤหัสถ์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาเรื่องศักยภาพคฤหัสถ์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารและการสอบถามบรรดาเคาะฎิบและผู้ฟังคฤหัสถ์ พอสรุปได้ 3 ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

4.1 ศักยภาพของคฤหัสถ์เพื่อพัฒนาสังคม

เนื้อหาคฤหัสถ์ที่ถูกนำเสนอในแต่ละสัปดาห์มีนัยของการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ แต่เห็นได้ชัดในเรื่องการพัฒนาด้านความรู้และเสริมสร้างการมีคุณธรรม อีกทั้งเป็นการปรับทัศนคติ เสริมสร้างให้ผู้ฟังเกิดจุดประกายในการบำเพ็ญต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในการดำเนินชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 ศักยภาพของคฤหัสถ์เพื่อพัฒนาสังคมด้านความรู้

บรรดาเคาะฎิบต่างมุ่งมั่นด้วยความตั้งใจในการนำเสนอคฤหัสถ์เพื่อการเสริมสร้างให้สังคมเกิดการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเชิญชวนมวลชนที่ร่วมตัวในมัสญิด เข้าใจอิสลามที่มาจากหลักคำสอนของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเราะฮ์สุลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งโอกาสการเชิญชวนด้วยการนำเสนอความรู้ความเข้าใจในรูปแบบดังกล่าวย่อมหาได้ไม่ถ้อยนักหากไม่ถือโอกาสในขณะนำเสนอคฤหัสถ์

ทุกครั้งก่อนนำเสนอคฤหัสถ์ เคาะฎิบที่ประสบความสำเร็จในการนำเสนอ มักจะคัดสรรหัวข้อและเนื้อหาสำคัญที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์ที่สังคมให้ความสนใจอยากได้คำตอบหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สามารถนำเสนอในรูปแบบความเรียงด้วยประโยคที่เข้าใจง่าย เสริมด้วยหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ คำพูดของบรรพชนรุ่นอัลฮะดีษ คำวินิจฉัยจากบรรดาอุละมาอ์ และข้อชี้แนะ โดยเน้นเนื้อหาให้เป็นความรู้แก่ผู้ฟังเป็นหลัก

ความรู้ที่เคาะฎิบนำเสนอในคฤหัสถ์เป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงทางวิชาการได้ โดยอ้างอิงจากแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างถูกต้องตามหลักการวิชาการ อาทิ อ้างอิงจากตำรา อรรถาธิบายอัลกุรอาน ชื่อผู้แต่ง เล่มและหน้า เช่นเดียวกับอัลฮะดีษที่มีการระบุผู้เล่า ผู้บันทึก ระดับความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ และอ้างอิงจากหนังสืออื่นๆ ที่ได้กล่าวขานนำเสนอคฤหัสถ์เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความมั่นใจและเป็นที่น่าเชื่อถือ

การเรียบเรียงเนื้อหาคุณบะฮฺเป็นการเรียงตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นด้วยอรัมภบทจนถึงการสรุปผลที่เป็นบทเรียนแก่ผู้ฟัง โดยนำเสนอเป็นลำดับหรือเป็นข้อ หรือเรียงเป็นความเรียงที่กะทัดรัดกลายเป็นองค์ความรู้ที่สามารถให้ความเข้าใจแก่ผู้ฟังและนำไปสู่การยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ อย่างแท้จริง ทุกวรรคตอนในคุณบะฮฺมีการเสริมด้วยคุณธรรมและข้อคิดที่ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ตลอดจนมีการเสนอทัศนคติเพื่อให้ผู้ฟังสามารถคิดวิเคราะห์ไปพร้อมกับเคาะฎิบซึ่งทำให้คุณบะฮฺกลายเป็นเวทีของการจุดประกายความคิดแก่ผู้ฟัง (‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir, 1422 : 13-14 ; al-Washli, 1990 : 39-43)

ข้อเสนอจากการสอบถามเคาะฎิบและผู้ฟังคุณบะฮฺในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าคุณบะฮฺมีส่วนในการพัฒนาสังคมด้านความรู้ด้วยปัจจัย 2 ประการสำคัญคือ

ก. คุณบะฮฺวันศุกร์เต็มไปด้วยเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง มีการอ่านอายะฮฺจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ คำกล่าวของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ และความรู้ต่างๆ ที่ถูกหยิบยกเป็นหลักฐานในการนำเสนอด้วยการอ้างอิงแหล่งที่มาของหลักฐานอย่างชัดเจน เมื่อมีการบริหารจัดการคุณบะฮฺในรูปแบบการบันทึกก็จะกลายเป็นการอ้างอิงด้านวิชาการได้

ข. การบริหารจัดการเรื่องคุณบะฮฺวันศุกร์ควรจัดให้เป็นรูปธรรมโดยให้มีคุณบะฮฺที่มาตรฐานที่สามารถอ้างอิงได้ เป็นวิชาการ เป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถอ้างอิงทางวิชาการได้และเป็นเนื้อหาที่ทุกคนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ

4.1.2 ศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมด้านคุณธรรมนำชีวิต

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งเคาะฎิบและผู้ฟังจะนำผลจากการเข้าใจไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ในการดำเนินชีวิตสู่การมีคุณธรรม เมื่อคุณบะฮฺถูกเตรียมไว้เพื่อนำเสนออันมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักคุณธรรมในศาสนา การแนะนำ การตักเตือนเพื่อให้ดำรงชีวิตตามพระประสงค์ของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ สุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ มีจรรยา มารยาทที่งดงาม ห่างไกลจากสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย แสดงถึงการวิสัยทัศน์ของเคาะฎิบที่จะมอบสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และผู้ฟังก็พร้อมใจที่จะตอบรับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอไปใช้ให้เกิดผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดจนเผยแพร่สิ่งที่ตนรู้แก่ผู้อื่นเมื่อมีโอกาส

คุณธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมเกิดขึ้นจากการมีการตักวาหรือการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ได้มาจากการศึกษา การเข้าใจ และการปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดการเกรงกลัวต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ อีกทั้งได้รับการดลบันดาลใจในการตอบรับทางนำฮิยาฮฺจากพระองค์จน

รู้สึกรักที่จะปฏิบัติอิบาดะฮ์และดำรงชีวิตที่ตรงตามบทบัญญัติศาสนาทุกประการ (Tawfiq Yūsuf al-Wā'it ,1999 : 21-25 ;) ซึ่งในเรื่องนี้ มีคำกล่าวของท่านอุมัรฺ เป็น อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ได้กล่าวว่า

((لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوَى حَتَّى يَدَعَ مَا حَاكَ فِي الصَّدْرِ))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 881)

ความว่า บ่าวคนหนึ่งจะไม่บรรลุความแนแท้ของการตักวาจนกว่า
เขาจะละทิ้งสิ่งที่ลึกลงในหัวใจ

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : บทที่ 1)

การพัฒนาสังคมด้วยคุณธรรมนำชีวิตที่ได้จากการฟังคุฏบะฮ์ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นคนดี มีคุณธรรม เห็นสัจธรรม มีความบริสุทธิ์ใจในทุกการงาน ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับการตักวาว่า "การตักวาอยู่ที่นี้" และชี้ที่หน้าอกของท่านถึงสามครั้ง (บันทึกโดย Muslim ,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะฮ์ดีษ 2564) ซึ่งในเรื่องการพัฒนาสังคมที่ได้มาจากคุฏบะฮ์วันศุกร์นั้นสามารถนำสังคมสู่การมีคุณธรรม เห็นได้จากข้อเสนอจากการสอบถามเคาะฎิบและผู้ฟังคุฏบะฮ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เห็นว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์มีส่วนในการพัฒนาสังคมด้านคุณธรรมด้วยปัจจัย 3 ประการสำคัญคือ

ก. เคาะฎิบทุกคนปรารถนาที่จะถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจที่อาจเป็นประโยชน์สองทางแก่ผู้ฟังในการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาสังคมด้วยความรู้ ความเข้าใจสู่การเป็นคนมีคุณธรรมที่สามารถพัฒนาตนเองและสังคมสู่ความรุ่งเรือง

ข. ผู้นำสังคมทุกระดับที่ร่วมละหมาดวันศุกร์อาจได้รับข้อคิดดีๆ จากการฟังคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจ อาจนำข้อคิดดังกล่าวไปพิจารณาเพื่อให้เกิดโครงการต่างๆ สู่การพัฒนาชุมชนและสังคมในหลายด้านจนกลายเป็นนโยบายการวางแผนและกำหนดโครงการต่างๆ ที่ทำให้ชุมชนรุ่งเรืองและพัฒนา

ค. สังคมจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อมีผู้นำที่เข้าใจและให้การสนับสนุนกิจการบริหารสังคมและกิจการศาสนาควบคู่กัน คนส่วนใหญ่มักให้การสนับสนุนกับนโยบายของผู้นำซึ่งสิ่งเหล่านั้นอาจจะได้รับจากการฟังคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่ดี

4.2 ศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในทัศนะของบรรดาเคาะฎิบ

การพัฒนาสังคมที่ได้จากนำเสนอและฟังคุณบะฮฺเป็นสิ่งที่ประโยชน์แก่เคาะฎิบและผู้ฟัง บรรดาเคาะฎิบผู้มีใจที่ได้นำเสนอเนื้อหาคุณบะฮฺที่มีค่ายิ่งแก่ผู้ฟัง ส่วนผู้ฟังรู้สึกคุณค่าที่ได้รับความรู้และเกิดจิตสำนึกอย่างแท้จริงในช่วงเวลาอันจำกัดเสมือนเป็นการจุดประกายความคิดและเป็นการสร้างกำลังใจในการเผชิญกับอนาคต

เมื่อคุณบะฮฺมีศักยภาพในการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ผู้วิจัยได้ดำเนินสอบถามบรรดาเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประโยคต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์ต่อการพัฒนาสังคม โดยเลือกที่คณะและข้อเสนอแนะต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.2.1 ศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในทัศนะของบรรดาเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

บรรดาเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของคุณบะฮฺเพื่อพัฒนาสังคม ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทข้อเสนอเป็น 5 หมวดพร้อมทั้งรายละเอียดพอสรุปดังต่อไปนี้

4.2.1.1 หมวดที่ 1 คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นศาสตร์ที่มีชีวิต

ก. คุณบะฮฺเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่ยิ่งใหญ่ สำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่หาได้ไม่มากนัก ผู้ร่วมละหมาดทุกคนจะรวมตัวที่มีสติด้วยจิตสำนึกในหน้าที่ที่ต้องฟังคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกัน เมื่อได้รับความรู้จากคุณบะฮฺแล้วจะนำไปเผยแพร่แก่ผู้อื่นโดยเฉพาะครอบครัวตามอัตภาพของแต่ละคนถึงแม้เพียงไม่กี่ประโยคก็ตาม

ข. เนื้อหาคุณบะฮฺเต็มไปด้วยการตักเตือน ข้อชี้แนะ เชิญชวน เป็นองค์ความรู้ในรูปแบบการนำเสนอแบบความเรียงที่พร้อมจะให้ทุกคนรับฟังและประโยชน์ การนำเสนอเนื้อหาไม่เจาะจงเฉพาะตัวบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่เป็นการแนะนำแก่ทุกคนที่ร่วมฟังเพื่อนำเนื้อหาที่ได้จากการฟังไปใช้ให้เกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และมีจุดหมายในการดำเนินชีวิต

ค. บรรยากาศการนำเสนอและการฟังคุณบะฮฺเต็มไปด้วยความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะคุณบะฮฺเกิดขึ้นในมัสญิดที่เต็มไปด้วยความเป็นสิริมงคลด้วยการอติกาฟและรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และประกอบออบาตะฮฺที่หลากหลายทั้งก่อนคุณบะฮฺ ขณะคุณบะฮฺ และหลังจากละหมาดวันศุกร์ เป็นศาสตร์ที่มีชีวิต เป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคมให้รุ่งเรืองด้วยศาสตร์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ส่งเสริมให้มีหลักศรัทธา ปฏิบัติศาสนกิจที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีจรรยา มารยาทที่งดงาม พัฒนาสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง

ง. เนื้อหาคุณบะฮฺจะเป็นองค์ความรู้ที่ถูกกระจายในสังคมหากมีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องทั้งในรูปหนังสือ ตำรา สื่อเสียงและภาพเพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถอ่านและติดตาม

ย้อนหลังได้อย่างสะดวก และเป็นการเพิ่มพูนผลบุญแก่เคาะฎิบและผู้มีส่วนในการเผยแพร่ความดีงามตลอดกาลนาน

จ. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นข้อมูลที่ถูกบันทึกหากเคาะฎิบรวบรวมเนื้อหาที่เป็นวิชาการที่สามารถอ้างอิงได้ ทั้งในเรื่องอรรถาธิบายอัลกุรอาน อัลฮะดีษ คำพูดของบรรดาเคาะฮาบะฮฺ رضي الله عنهم กลอน ประโยคคำพูดของนักปราชญ์ ผนวกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล

ฉ. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นสื่อการถ่ายทอดความรู้และศาสตร์ร่วมสมัยระหว่างเคาะฎิบกับผู้ฟังด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่ถูกคัดเลือกในรูปของการแถลง แจ้งให้ทราบ สอนให้เข้าใจ สั่งเสียให้ปฏิบัติ ตักเตือนให้ห่างไกล ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

ช. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นการสื่อสารที่มีผลโดยตรงระหว่างเคาะฎิบกับผู้ฟังมากกว่าการอ่านจากหนังสือหรือฟังเสียงเพียงอย่างเดียว หากเคาะฎิบนำเสนอเนื้อหาที่ผู้ฟังประทับใจอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามและปรารถนาที่จะนำสิ่งที่ได้รับจากคุณบะฮฺไปปฏิบัติใช้ในชีวิต

ซ. การถ่ายทอดเนื้อหาคุณบะฮฺโดยตรงแก่ผู้ฟังที่ตั้งใจฟังในมัสญิดเป็นการถ่ายทอดท่ามกลางบรรยากาศที่สงบนิ่งและการตั้งใจฟังอาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามเคาะฎิบด้วยอิริยาบถต่างๆ ทั้งเสียง อารมณ์ ความรู้สึก และจุดประกายเพื่อให้ผู้ฟังเกิดกระบวนการคิด

ด. สาระสำคัญของคุณบะฮฺวันศุกร์ไม่ได้อยู่ที่การตักเตือนให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ เพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงเนื้อหาที่เน้นให้ผู้ฟังได้เข้าใจสาระสำคัญที่ถูกนำเสนอ และสามารถสรุปผลที่ได้จากการฟังคุณบะฮฺแต่ละครั้ง

ฎ. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นอมตะวาจาที่เคาะฎิบควรศึกษาจากคุณบะฮฺที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอแก่บรรดาเคาะฮาบะฮฺ رضي الله عنهم คุณบะฮฺในสมัยบรรดาเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงคุณธรรม رضي الله عنهم และคุณบะฮฺที่นำเสนอโดยบรรดาอุละมาอ์ทุกยุคสมัย เนื้อหาของคุณบะฮฺเต็มไปด้วยศาสตร์และความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังเป็นอย่างยิ่ง เคาะฎิบควรศึกษาค้นคว้าก่อนนำเสนอคุณบะฮฺและเสริมด้วยเนื้อหาที่เห็นเหมาะสมกับสภาพของแต่ละชุมชน

ฏ. คุณบะฮฺเป็นเนื้อหาที่คนทั่วโลกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยไม่จำกัดภาษา วัฒนธรรม และสภาพความเป็นอยู่ เพราะคุณบะฮฺเป็นเนื้อหาที่ถูกเรียบเรียงเป็นกลางในรูปแบบข้อชี้แนะและการตักเตือน เหมาะกับทุกสภาวะ ผู้ติดตามสามารถทบทวนและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ

ฏ. เคาะฎิบควรมีความรู้ศาสนาและความรู้ทั่วไป ศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทันเหตุการณ์ร่วมสมัย มีทักษะในการนำเสนอคุณบะฮฺ สามารถนำเสนอคุณบะฮฺให้ผู้ฟังประทับใจและปรารถนาที่จะติดตามเรื่อยๆ

ฐ. เตรียมเนื้อหาคุณบะฮฺที่เหมาะสมกับสภาพผู้ร่วมละหมาดที่มีทุภักข์ในชุมชน เหมาะเวลาการนำเสนอ และโอกาสที่หาได้ยาก เรียบเรียงเนื้อหาด้วยประโยคคำพูดที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย อาจเสริมด้วยประโยคอื่นที่มีความหมายเดียวกันเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและคิดคล้อยตามไปด้วย

ท. ในการนำเสนอคุณบะฮฺ เคาะฎิบควรเน้นเรื่องสำคัญที่สุดในรอบสัปดาห์ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังถึงแม้การตักเตือนด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และยึดมั่นกับอัสสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการนำเสนอคุณบะฮฺก็ตาม

4.2.1.2 หมวดที่ 2 คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺ

ก. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นการตะอวะฮฺมวลชนจำนวนมากที่ร่วมละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ เคาะฎิบควรถือโอกาสเชิญชวนผู้ให้อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรงด้วยการศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นกับอัสสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ศึกษาหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ข. เคาะฎิบควรให้ความสำคัญแก่ผู้ฟังด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ทั้งเรื่องความรู้เกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต ควบคู่กับการชี้แนะ การตักเตือน การนำเสนอปัญหาและทางออกที่มาจากหลักคำสอนศาสนา

ค. เชิญชวนผู้ฟังให้ปฏิบัติความดี ห่างไกลจากสิ่งชั่วร้าย มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

ง. ศึกษาวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มาใช้ในตะอวะฮฺบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ที่รวมตัวในมัสญิดด้วยถ้อยประโยคที่นุ่มนวล น่าสนใจ และดึงดูด ตลอดจนศึกษาเนื้อหาคุณบะฮฺจากหนังสือและตำราต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอเนื้อหาที่ผู้ฟังอาจได้รับประโยชน์

4.2.1.3 หมวดที่ 3 เคาะฎิบเป็นที่พึงพอใจและเป็นนักพัฒนาสังคม

ก. เคาะฎิบต้องเป็นดาอีย์โดยสายเลือด เห็นว่าคุณบะฮฺเป็นโอกาสในการนำเสนอเนื้อหาและข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่งด้วยการเชิญชวนให้ทุกคนเป็นบ่าวที่ดีของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้นำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ด้วยความจริงจังและจริงใจ ตักเตือนให้ทุกคนหวนสู่หนทางอันเที่ยงตรง

ข. เคาะฎิบควรมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ ปฏิบัติตนในหลักการศาสนา วาจาและปฏิบัติเป็นกิจจะลักษณะที่เสมอต้นเสมอปลาย

ค. คุณบะฮฺควรให้มีเครือข่ายเคาะฎิบที่สามารถโยนโยนหัวข้อและเนื้อหาที่ควรนำเสนอในคุณบะฮฺ อาจนำเสนอเนื้อหาเดียวกันในคุณบะฮฺแรกแต่นำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องในแต่ละ

ชุมชนในคฤหาสน์ที่สองเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ที่ใดก็ตามสามารถรับทราบเนื้อหาคฤหาสน์เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ง. ทูกมัสนัดควรมีแผนพัฒนาชุมชนด้วยกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้และการศึกษาที่ต้องเด่นกว่าเรื่องอื่น โดยเฉพาะการให้ข้อคิดแก่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในแต่ละสัปดาห์ที่อาจเป็นจุดประกายในการพัฒนาปัจเจกบุคคลและชุมชนสู่ความก้าวหน้าทั้งเรื่องโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์

จ. เคาะฎิบทุกคนควรศึกษาวิธีการนำเสนอคฤหาสน์ที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วยการวางแผนล่วงหน้าในแต่ละสัปดาห์ เตรียมหัวข้อ เนื้อหาที่จะนำเสนอ เสริมเนื้อหาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสัปดาห์เพื่อให้ชุมชนทันต่อเหตุการณ์ ด้วยการแบ่งคฤหาสน์แรกเป็นการให้คำแนะนำเรื่องศาสนาและวิถีชีวิต ส่วนคฤหาสน์ที่สองควรเสริมเนื้อหาเหตุการณ์ปัจจุบัน

ฉ. เคาะฎิบได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำเสนอคฤหาสน์ แต่ผู้ร่วมละหมาดมีสิทธิในการเสนอข้อคิดเห็นเพื่อให้คฤหาสน์ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยการรับข้อคิดเห็นผ่านตู้รับความคิดเห็นหรือเสนอโดยตรงต่อคณะกรรมการบริหารมัสนัด

4.2.1.4 หมวดที่ 4 การบริหารจัดการคฤหาสน์วันศุกร์ให้มีคุณภาพและเกิดประสิทธิผล

ก. มัสญิดควรจัดการบริหารเรื่องคฤหาสน์ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทูกมัสนัดให้มีการจัดเวร กำหนดหัวข้อเรื่อง เชิญเคาะฎิบจากภายนอกตามเวลาที่เห็นเหมาะสม

ข. ประเมินคุณภาพของผู้นำเสนอคฤหาสน์อย่างต่อเนื่อง โดยให้แบบสอบถามแก่ผู้ร่วมละหมาดประเมินความพึงพอใจของการนำเสนอคฤหาสน์ทุกสัปดาห์ และนำผลดังกล่าวแจ้งแก่ผู้บริหารมัสนัดเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ค. การบริหารจัดการคฤหาสน์วันศุกร์ควรจัดในรูปแบบการสลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน กรรมการมัสนัด ผู้รู้ในชุมชน และเชิญบุคคลภายนอกตามความเหมาะสม เพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้มีส่วนในการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ซ้ำและอาจมีข้อคิดดีๆ ด้วยการจัดตารางเวรคฤหาสน์ตลอดทั้งปีเพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้เตรียมตัวล่วงหน้าทุกครั้งก่อนขึ้นมินับร์คฤหาสน์

ง. การบริหารจัดการคฤหาสน์ในรูปแบบหมุนเวียนระหว่างมัสนัดในเครือข่ายเดียวกันเพื่อให้ผู้ฟังได้รับข้อคิดและเนื้อหาที่ไม่ซ้ำกัน โดยให้มัสนัดในเครือข่ายจัดเวรผู้ที่มีทักษะการนำเสนอคฤหาสน์หมุนเวียนกัน หรืออาจเชิญบุคคลภายนอกนำเสนอคฤหาสน์พร้อมจัดเวทีบรรยายในบางโอกาสเพื่อให้คนในชุมชนได้เปลี่ยนบรรยากาศการฟังคฤหาสน์จากเคาะฎิบหลายคนในรอบเดือน

จ. จัดเตรียมแบบประเมินผลคฤหาสน์วันศุกร์ทุกสัปดาห์ให้ผู้ฟังบางคนได้ประเมินการนำเสนอคฤหาสน์ ทั้งนี้เพื่อให้กรรมการบริหารมัสนัดได้นำผลการประเมินดังกล่าวพิจารณาในการวางแผนการบริหารจัดการคฤหาสน์ในโอกาสต่อไป อีกทั้งอาจได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ฟังในการพิจารณาตัดสินใจในการวางแผนต่อไป

ฉ. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรวางนโยบายการพัฒนาวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺให้เป็นมาตรฐาน กำหนดให้ทุกมัสยิดนำเสนอเนื้อหาคุณบะฮฺแรกในหัวข้อเดียวกัน ส่วนคุณบะฮฺที่สองให้เคาะฎิบนำเสนอตามความเหมาะสมของสภาพชุมชนหรือเหตุการณ์ร่วมสมัย

ช. มีการติดตามและประเมินมาตรฐานคุณบะฮฺอย่างต่อเนื่อง โดยให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามส่งผู้สังเกตการณ์เพื่อประเมินและให้คำแนะนำแก่มัสยิดและผู้นำเสนอคุณบะฮฺที่อาจมีข้อบกพร่องและสิ่งที่ควรปรับปรุง

ซ. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรจัดโครงการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารมัสยิด โดยเฉพาะบรรดาอิหม่ามและเคาะฎิบที่ควรได้รับการอบรมเสริมทักษะในเรื่องการพูดการนำเสนอคุณบะฮฺ การสอนหนังสือ การเทศนา เพื่อให้เคาะฎิบทุกมัสยิดสามารถโน้มน้าวผู้ฟังด้วยทักษะความสามารถในการนำเสนอคุณบะฮฺได้เป็นอย่างดี

ณ. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ควรมีการเชื่อมต่อกับบรรดาผู้บริหารมัสยิดทั่วจังหวัดทางเว็บไซต์หรือทางช่องใดช่องหนึ่งเพื่อแจ้งนโยบาย คำสั่งหรือสิ่งที่จะให้บรรดาผู้บริหารมัสยิดปฏิบัติ

4.2.1.5 หมวดที่ 5 ความขลังของคุณบะฮฺอยู่ที่เนื้อหาและทักษะการนำเสนอที่ไม่เคยล้าสมัยตามกาลเวลา

ก. คุณบะฮฺวันศุกร์จะมีผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอตรงประเด็นและสอดคล้องกับความสนใจของคนในชุมชน มีทักษะความสามารถในการคุณบะฮฺด้วยเนื้อหาที่กะทัดรัด เสียงชัดเจน วรรคตอนได้ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

ข. เนื้อหาคุณบะฮฺเป็นเนื้อหาที่เน้นการให้ความรู้ การตักเตือนเรื่องศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรรับฟังไม่ว่าจะฟังมาแล้วกี่ครั้ง เรื่องศาสนาไม่มีเบื่อหน่ายและล้าหลังถึงแม้เป็นเพียงแค่ว่าพูดเดียวกันก็ตาม

ค. คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นปัจจัยต่อการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมคุณธรรมได้หากการนำเสนอด้วยรูปแบบที่ทำให้ผู้ฟังสนใจ คิดตาม และไม่รู้สึกรู้สึกอึดอัดกับเนื้อหา แล้วยังรู้สึกที่จะติดตามคุณบะฮฺจากเคาะฎิบที่มีทักษะความสามารถในการเรียบเรียงเนื้อหาจนทำให้ผู้ฟังเข้าใจและคิดที่คล้อยตามดังเนื้อหาดังกล่าว

ง. เนื้อหาคุณบะฮฺที่ถูกนำเสนอมาแล้วหลายครั้ง ไม่เคยล้าสมัยแต่กลับเป็นคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกที่ ทุกเวลา และกับทุกคน เป็นการเตือนสติผู้หลงลืม เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ที่ไม่เคยฟังมาก่อน เป็นการฟื้นฟูความทรงจำสำหรับผู้ที่เคยฟังมาแล้ว และฟื้นฟูให้ผู้ฟังทุกคนได้รับการเตือนใจด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

จ. คุณบะฮวันศุภร์ที่ถูกนำเสนอในสมัยท่านนบี ﷺ และสมัยหลังจากนั้น ยังคงใช้ได้จนถึงทุกวันนี้ไม่เคยล้าสมัย เคาะฎิบอาจนำเนื้อหาคุณบะฮในสมัยต่างๆ ไปประยุกต์ด้วยเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันเพื่อให้เนื้อหาเก่ายังคงใช้ได้ผสมผสานกับเนื้อหาใหม่ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังไม่น้อยทีเดียว

ฉ. คุณบะฮวันศุภร์ที่ถูกเรียบเรียงเป็นเล่มนั้นไม่ใช่ให้เคาะฎิบอ่านขณะนำเสนอ คุณบะฮบนมินบَّر แต่ถูกเขียนขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการคุฏบะฮด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ผู้เขียนกำหนดให้เป็นแนวทางหรือตัวช่วยให้บรรดาเคาะฎิบทบทวนก่อนนำเสนอคุฏบะฮเท่านั้น แต่เนื่องจากเคาะฎิบส่วนใหญ่ไม่สามารถที่จะเรียบเรียงประโยคคำพูดในขณะคุฏบะฮ หนังสือคุฏบะฮก็กลายเป็นเนื้อหาคุฏบะฮที่มีการอ่าน จึงมีเรียกว่า อ่านคุฏบะฮ

ช. คุณบะฮวันศุภร์จะมีผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดไม่ได้ขึ้นอยู่กับเนื้อหา ช่วงเวลา เสียงสูงต่ำ คุฏบะฮสั้นหรือยาว แต่อยู่ที่ทักษะของเคาะฎิบในการนำเสนอรวมกับความเฉลียวฉลาดรอบคอบในการเรียบเรียงเนื้อหาได้สละสลวย มีสาระสามารถดึงความสนใจของผู้ฟังให้สนใจฟัง จนสามารถดึงน้ำตาผู้ฟังได้

ซ. ความอัจฉริยะและการมีทักษะในการพูดนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษา ค้นคว้า สังเกต มีประสบการณ์ เข้ารับการอบรม ฝึกฝน ปฏิบัติจริง และมีพรสวรรค์ในตัว แต่ประการดังกล่าวสามารถพัฒนาได้ด้วยมีจิตสำนึกที่ต้องการพัฒนาตนเองสู่การเป็นนักพูดที่ยอดเยี่ยม ถึงแม้ต้องใช้เวลานานก็ตาม เพราะทุกทักษะสามารถพัฒนาได้ด้วยการฝึกฝนและให้ความสนใจ

ฅ. ผู้ดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลันควรได้รับการคัดเลือกด้วยการสอบคัดเลือก สอบทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เมื่ออยู่ในตำแหน่งแล้วควรได้รับการพัฒนาความรู้ และทักษะทางวิชาการและทักษะต่างๆ เพื่อจะได้เป็นผู้นำในชุมชนและสามารถบริหารจัดการเรื่องศาสนาได้อย่างคล่องตัว

4.3 ศักยภาพของคุณบะฮวันศุภร์เพื่อพัฒนาสังคมในทัศนะของผู้ร่วมละหมาดวันศุภร์

ผู้ร่วมละหมาดวันศุภร์ส่วนใหญ่เป็นคนตั้งใจฟังคุฏบะฮด้วยการเตรียมพร้อมไปยังมีสติตั้งแต่ก่อนอะซาน นั่งแถวหน้า ฟังอย่างมีสติ คิดไปพร้อมกับเคาะฎิบที่กำลังนำเสนอคุฏบะฮ สร้างจินตนาการที่สร้างสรรค์เสมือนกับวาดภาพที่เกิดขึ้นไปพร้อมกับเคาะฎิบที่กำลังนำเสนอคุฏบะฮ เพื่อให้ทุกคำพูดของเคาะฎิบเป็นความรู้และข้อแนะนำที่มีค่ายิ่ง

การสดับฟังอย่างตั้งใจและเสียบเสียงโดยไม่กระทำการใดๆ ที่ทำให้ขาดสมาธิขณะฟังคุฏบะฮจะทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้และรับประโยชน์อันนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาและคิดคล้อย

ตามที่เป็นสาเหตุของพัฒนาวิธิดำเนินชีวิตเสมือนกับได้รับการชี้แนะที่เป็นกำลังใจในการเดินทางกับอนาคตที่ต้องมีการวางแผนถึงแม้ถูกกำหนดชะตาโดยพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ความรู้ที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮ์เป็นความรู้ที่เป็นศิริมงคลยิ่ง เนื่องจากคุฏบะฮ์เกิดขึ้นในมัสญิดซึ่งเป็นศาสนสถานบนผืนแผ่นดิน เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการฟังคำแนะนำจากผู้นำศาสนาก่อนที่จะปฏิบัติศาสนกิจที่มีคนรวมตัวมากที่สุดสัปดาห์ละครั้ง

ความรู้เป็นเสปียงอันล้ำค่าในการดำเนินชีวิต มนุษย์ทุกคนได้รับเกียรติจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในฐานะบ่าวที่มีศาสนาที่พระองค์ทรงยอมรับ เป็นที่ยึดมั่นในการประกอบอิบาดะฮ์ และมีสติปัญญาที่คอยประครองควบคุมไม่ได้หันเหจากธรรมะ ซึ่งทั้งหมดนั้นถูกรวบรวมในคุฏบะฮ์วันศุกร์ทุกสัปดาห์ หากผู้ฟังพิจารณาจักจะได้รับประโยชน์จากคุฏบะฮ์อย่างมากมาย

คุณธรรมที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งจากการรวบรวมความรู้ที่มาจากแหล่งต่างๆ ทั้งจากการฟัง การเห็น การพูดคุย การอ่าน การสังเกต และการค้นคว้า ที่สามารถนำไปสู่การยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง หากได้รับอิตายะฮ์การชี้แนะทางจากพระองค์จนกลายเป็นบ่าวที่ดีมีคุณธรรมตลอดชีวิต

จากเรื่องข้างต้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อเสนอแนะจากบรรดาผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์เกี่ยวกับศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ได้สรุปจากแบบสอบถาม ตามลำดับต่อไปนี้

4.3.1 ศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมตามทัศนะของบรรดาผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

บรรดาผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของคุฏบะฮ์เพื่อพัฒนาสังคม ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทข้อเสนอเป็น 2 หมวดสำคัญดังต่อไปนี้

4.3.1.1 หมวดที่ 1 ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรฟังและให้ความสำคัญต่อคุฏบะฮ์

ก. ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรรีบเร่งไปยังมัสญิดก่อนถึงเวลาคุฏบะฮ์เพื่อจะได้ปฏิบัติศาสนกิจสุนัต นั่งแถวหน้า ละหมาดตะฮียะฮ์ตุลมัสนูต เนียตออดิคาฟ ตั้งใจฟังคุฏบะฮ์ตั้งแต่ต้นจนจบ สงบนิ่งและเงียบเสียงขณะฟัง ไม่กระทำสิ่งที่เป็นสาเหตุของการพลาดโอกาสจากการฟังคุฏบะฮ์ เพราะในเนื้อหาคุฏบะฮ์อาจมีเรื่องสำคัญอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งที่เคาะฎิบได้กล่าวไปแล้วแต่ผู้ร่วมละหมาดไม่ทันฟัง ทำให้หัวใจสำคัญของคุฏบะฮ์สูญหายไป

ข. ฟังคุฏบะฮ์ด้วยจิตมุ่งมั่นคล้อยตามเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอ ฟินิจิเคราะห์ขณะฟังด้วยความตั้งใจ พร้อมจดจำเนื้อหาที่สำคัญเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ค. การฟังและการเข้าใจเนื้อหาคุณบะฮฺด้วยความตั้งใจอาจเป็นจุดประกายการได้รับทางนำฮิตายะฮฺจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเป็นสาเหตุการเปลี่ยนแปลงในชีวิตสู่หนทางที่ถูกต้อง เริ่มต้นด้วยจิตสำนึกจนกลายเป็นวิถีดำเนินชีวิตที่ได้รับความเมตตาจากพระองค์อย่างแท้จริง

4.3.1.2 หมวดที่ 2 คุณบะฮฺวันศุกร์ควรเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ก. เคาะฎิบควรแจ้งให้ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ตั้งใจฟังคุณบะฮฺ ไม่ว่าจะคุณบะฮฺจะออกในรูปแบบการนำเสนอด้วยปากเปล่าหรือด้วยการอ่าน ที่สำคัญอยู่ที่การตั้งใจฟังและไม่กระทำการใดๆ ที่ทำให้การฟังคุณบะฮฺจางหายไป

ข. คุณบะฮฺไม่ใช่พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อให้การละหมาดวันศุกร์ใช้ได้ แต่เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ที่มีอาจเกิดขึ้นได้หากไม่มีการคุณบะฮฺ ผู้ร่วมละหมาดควรให้ความสำคัญกับคุณบะฮฺเป็นอย่างยิ่ง ไม่ควรพลาดเนื้อหาที่ถูกนำเสนอถึงแม้เป็นเพียงแค่มุขปากก็ประโยชน์ก็ตาม

ค. ควรมีการจัดอบรมระยะสั้นแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารคุณบะฮฺด้วยนโยบายสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อการขับเคลื่อนพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ เพื่อให้บรรดาผู้บริหารมัสญิดมีทักษะความสามารถในการบริหารจัดการตามนโยบายที่ได้วางไว้

ง. ทางกรมควรจัดสอบคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งผู้บริหารมัสญิดทั้งอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลัน ด้วยการสอบวัดผลประเมินผลที่เป็นมาตรฐานและสอบภาคปฏิบัติทั้งเรื่องการประกอบศาสนกิจ การบริหารคนในชุมชน เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องและเชื่อมสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อผลักดันนโยบายในการพัฒนาชุมชนด้วยหลักการศาสนา

4.4 บทสัมภาษณ์บรรดาเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.4.1 สัมภาษณ์บรรดาเคาะฎิบในจังหวัดนราธิวาส

4.4.1.1 สัมภาษณ์นายฟิครุดดีน ดอเลาะ

เคาะฎิบรับเชิญในอำเภอเวียง อำเภอระแงะ และอำเภอสุหนิงโลก จังหวัดนราธิวาส สัมภาษณ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2559 เวลา 20.50 น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า

ที่มีสญิตในอำเภอดังกล่าวข้างต้นได้จัดเวรในการนำเสนอคุณบะฮฺทุกสัปดาห์ ด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่แตกต่างตามความถนัดของเคาะฎิบแต่ละท่าน บางท่านใช้วิธีการอ่านจากเอกสาร บางท่านใช้วิธีการพูดด้วยปากเปล่าตามความสามารถของตน แต่ส่วนใหญ่เป็นการพูดด้วยปากเปล่าที่ได้เตรียมเนื้อหาจากการอ่านและเสริมด้วยเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่อให้สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ร่วมละหมาดวันศุกร์

เนื้อหาที่ปรากฏในคฎบะฮฺโดยส่วนใหญ่แล้ว เป็นเนื้อหาที่เน้นการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ การนำสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และการปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคนที่พึงมีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม อาทิ การอบรมสั่งสอนลูกๆ การศึกษาหาความรู้ การประกอบอาชีพที่สุจริต การห่างไกลจากบาปและอบายมุขต่างๆ เป็นต้น

คฎบะฮฺวันศุกร์ย่อมเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง และช่วงเวลา คฎบะฮฺ เป็นช่วงเวลาสำคัญที่ทุกคนควรฟังอย่างสงบนิ่งและตั้งใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่วาญิบในการฟังคฎบะฮฺและละหมาด แต่เท่าที่สังเกตโดยรวมแล้ว ผู้ร่วมละหมาดมักจะไม่ได้รับประโยชน์จากการฟังคฎบะฮฺเท่าที่ควรอันเนื่องจากการนำเสนอคฎบะฮฺด้วยภาษาที่คนส่วนใหญ่ไม่สันทัศน์ ภาษาทางการ เนื้อหาซ้ำๆ เดิมๆ ที่คนส่วนใหญ่เคยเรียนและศึกษามาแล้ว บางครั้งคนส่วนใหญ่ได้ทราบจากสื่อต่างๆ มาแล้ว

สำนวนภาษาที่ใช้ในการคฎบะฮฺควรเลือกสรรที่เหมาะสมกับคนส่วนใหญ่เข้าใจ โดยไม่เน้นแก่ผู้มีการศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่ควรคำนึงถึงคนที่มีควมรู้่น้อย คนทั่วไปที่มีความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ไม่ควรใช้ภาษาทางการมากเกินไป ไม่ควรใช้คำที่ผู้ฟังเข้าใจยาก จุดสำคัญที่ควรเน้นก็ควรใช้น้ำเสียงที่พอเหมาะพอควรเพื่อให้ผู้ฟังได้รรถรสในเนื้อหาที่กำลังฟัง ส่วนประเด็นทั่วไปนั้นก็ควรใช้เสียงธรรมดาที่เห็นว่าพอดีกับผู้ฟัง

ส่วนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของคฎบะฮฺวันศุกร์ในด้านการเผยแพร่เชิญชวนคนทั่วไปสู่การมีคุณธรรมนั้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าคฎบะฮฺเป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนสู่หนทางที่ถูกต้อง แต่ควรเน้นวิธีการนำเสนอของเคาะฎิบเป็นหลักที่จะต้องมิตักกะในการนำเสนอด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หากใช้ภาษาและวิธีการที่ไม่เหมาะสมกับผู้ฟัง คฎบะฮฺก็จะไม่เกิดผลใดๆ แก่ผู้ฟัง กลายเป็นคฎบะฮฺที่นำเสนอเพื่อให้ครบเงื่อนไขการละหมาดวันศุกร์ ซึ่งความจริงแล้ว คฎบะฮฺน่าจะเป็นจุดประกายที่ดีแก่ผู้ฟังถึงแม้จะใช้เวลาเพียงเล็กน้อยก็ตาม

สิ่งที่ควรปรับปรุงในการนำเสนอคฎบะฮฺในปัจจุบัน คือทักษะการใช้ภาษา และใช้เวลาที่พอเหมาะกับการนำเสนอคฎบะฮฺ ซึ่งเคาะฎิบทุกท่านควรคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ฟัง มีฝีมือลายมือในการเรียบเรียงเนื้อหาด้วยภาษาที่นุ่มนวล น่าฟัง และน่าประทับใจ สามารถโน้มน้าวความรู้สึก อารมณ์ผู้ฟังให้คล้อยตามเนื้อหาที่กำลังฟัง ผู้ฟังควรได้รับสิ่งใหม่ๆ จากเนื้อหาคฎบะฮฺโดยไม่เน้นการอธิบายที่ยืดเยื้อจนผู้ฟังเบื่อหน่าย

4.4.1.2 สัมภาษณ์นายอับดุลรอเยะ มาหามะ

อิหม่ามมัสนัดอัลคอยริยะห์ บ้านยะกัง 2 ตำบลบางนาค อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส สัมภาษณ์เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2559 เวลา 06.30 น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า

คฎบะฮฺเป็นช่องทางหนึ่งในการนำเสนอความรู้ศาสนาและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและสังคม บรรดาเคาะฎิบควรคำนึงถึงสิ่งที่จะนำมาซึ่งประโยชน์ที่

ผู้ฟังสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและสังคมในด้านต่างๆ อันเป็นโอกาสดีสำหรับมุสลิมชายที่ได้ร่วมฟังการตักเตือนที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็นเสปียงกับชีวิต

เมื่อคุณบะฮฺเป็นหนึ่งในวิธีการเผยแพร่ศาสนาโดยใช้ช่วงเวลาก่อนละหมาดวันศุกร์ ดังนั้นเคาะฎิบควรถือโอกาสสำคัญนี้นำเสนอเนื้อหาที่คุ้มค่าที่สุดแก่ผู้ฟัง แต่เมื่อสังคมต่างพูดว่าคุณบะฮฺวันศุกร์ในปัจจุบันไม่มีประสิทธิผลต่อสังคมมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากพบบางประการที่จำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺดังนี้

เคาะฎิบไม่เตรียมตัวในการนำเสนอคุณบะฮฺ ไม่ว่าจะด้านเนื้อหาที่จะต้องเสริมด้วยอายะฮ์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ หรือเหตุการณ์ร่วมสมัย บางท่านนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการอ่านจากหนังสือคุณบะฮฺที่ถูกรวมเป็นเล่มที่ล้ำสมัยโดยไม่เตรียมตัวล่วงหน้าในเนื้อหาอื่นๆ

เคาะฎิบไม่ได้ผ่านการอบรมทักษะการนำเสนอคุณบะฮฺที่ถูกต้อง ซึ่งการฝึกฝนที่ผ่านการอบรมนั้นอาจช่วยให้เกิดทักษะและประสบการณ์ที่สามารถใช้ในการนำเสนอคุณบะฮฺที่ถูกต้อง เคาะฎิบควรใช้ลีลาในด้านการพูด การใช้เสียงสูง-ต่ำ สามารถดึงความสนใจและโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดการตื่นตัวขณะฟังและได้รับประโยชน์จากการฟังคุณบะฮฺให้มากที่สุด

ใช้ภาษาที่ไม่เหมาะกับผู้ฟังที่มีหลากหลายด้านวัยและการศึกษา บางท่านใช้ภาษาสูง ภาษาทางการที่ผสมผสานกับภาษาต่างประเทศยากต่อการเข้าใจ ใช้เวลายาวเกินไปกับเนื้อหาคุณบะฮฺที่ดีนั้นไม่ควรสั้นหรือยืดยาวเกินไป เพราะจะทำให้ผู้ฟังไม่ได้รับประโยชน์ แถมยังไม่สามารถจับประเด็นสำคัญจากเนื้อหาที่ได้ฟังมา

อย่างไรก็ดี คุณบะฮฺที่ดีนั้นต้องมีปัจจัยหลายอย่างที่จะนำมาซึ่งประโยชน์ทั้งผู้นำเสนอและผู้ฟัง อีกทั้งเป็นวิธีการตะอะฮฺรวมละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์โดยไม่ต้องเชิญชวนใดๆ ยกเว้นด้วยเสียงอะซานเท่านั้น ถือเป็นโอกาสดีสำหรับเคาะฎิบที่จะเชิญชวนผู้ร่วมละหมาดถึงแก่นแท้ของการนำเสนอคุณบะฮฺให้เกิดประสิทธิผลให้มากที่สุด

4.4.1.3 สัมภาษณ์นายอับดุลลาเต๊ะ มามะ

เจ้าหน้าที่สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส เคาะฎิบรับเชิญมาปฏิบัติในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2559 เวลา 14.20น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า

คุณบะฮฺเป็นส่วนหนึ่งของการตะอะฮฺเชิญชวนทั่วไปที่ร่วมละหมาดวันศุกร์ นำยกย่องและชมเชยแก่เคาะฎิบที่มีความรู้และความสามารถที่นำเสนอคุณบะฮฺด้วยการใช้ทักษะวิธีการต่างๆ เพื่อให้สิ่งดีๆ ปรากฏแก่ผู้ฟัง จนทำให้ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น สามารถเข้าใจศาสนา ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ถึงแม้ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาชีวิต แต่คุณบะฮฺเป็นอีกหนทางหนึ่งในการส่งเสริมให้ทุกคนเป็นคนดีด้วยการปฏิบัติความดีงาม ละเว้นความชั่ว

คุณบะฮฺควรนำเสนอในรูปแบบการพูดคุยมากกว่าการอ่าน นำเสนอในรูปแบบคล้ายกับการสนทนากับผู้ฟัง ถึงแม้จะเป็นการนำเสนอเพียงฝ่ายเดียว แต่เคาะฎิบควรคำนึงถึงประสิทธิผลหลังจากที่ตนได้นำเสนอคุณบะฮฺ อันเป็นการประเมินจากการคุณบะฮฺภายในตัว อาทิ หลังจากการนำเสนอแล้วสิ่งที่จะนำมาซึ่งประสิทธิผลคือการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนจากความเข้าใจในเนื้อหา ความสนใจของบางคนที่ยอยากจะสานต่อให้แก่ผู้ฟัง

เคาะฎิบควรเตรียมตัวทุกครั้งก่อนนำเสนอคุณบะฮฺด้วยการเลือกหัวข้อ เนื้อหาที่จะเสนอ นำเหตุการณ์ที่ทันสมัยและสถานการณ์ปัจจุบันบอกเล่าแก่ผู้ฟังเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ พร้อมทั้งจะเป็นเสียงแก่พวกเขา นำเสนอปัญหาและทางแก้ โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่พอเหมาะกับ ผู้ฟัง เพราะผู้ฟังบางคนอาจมีงานสำคัญหลังจากละหมาดวันศุกร์จึงจำเป็นต้องกำชับเวลาในการนำเสนอ

เคาะฎิบควรมีคุณลักษณะเด่นในตัวเองที่สมควรเป็นผู้นำเสนอคุณบะฮฺ อาทิ มีความรู้ ความสามารถด้านศาสนา ความรู้ด้านภาษาอาหรับ เข้าใจอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ มีทักษะด้านการใช้ภาษา สามารถเรียบเรียงเนื้อหาคุณบะฮฺที่น่าประทับใจ และดึงความสนใจของผู้ฟังได้ จนพวกเขาสามารถนำไปใช้และปฏิบัติต่อไป เคาะฎิบต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามเนื้อหาที่ตนได้นำเสนอแก่ผู้อื่น กล่าวคือ เคาะฎิบจะต้องมีคุณสมบัติความเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดกับศาสนา ปฏิบัติอย่างแน่วแน่ในสิ่งที่ตนพูดก่อนนำเสนอแก่ผู้ฟัง ซึ่งจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองตลอดกาล

4.4.1.4 สัมภาษณ์นายมุฮัมมัดนาเซ สามะ

พนักงานราชการโรงเรียนราชบุรีอุปถัมภ์ บ้านบลูกาฮูดู ตำบลบาตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส และเคาะฎิบรับเชิญเขตตำบลบาตง ได้ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 เวลา 06.20 น.ได้กล่าวพอสังเขปว่า

วันศุกร์เป็นวันที่มุสลิมทั่วโลกชุมนุมที่มีสญิตเพื่อประกอบศาสนกิจที่เรียกว่าละหมาดวันศุกร์ เคาะฎิบที่นำเสนอคุณบะฮฺเป็นผู้กระตุ้นความรู้สึกรู้สึก ความคิด เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากคุณบะฮฺ เนื่องจากคนที่ไปละหมาดส่วนใหญ่ตั้งใจที่จะฟังคุณบะฮฺเพื่อรับสิ่งใหม่ๆ และที่ทันสมัย อีกทั้งเพื่อเพิ่มพูนอิหม่านและปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศาสนา

ถึงแม้การนำเสนอคุณบะฮฺเป็นการอ่านจากหนังสือหรือเนื้อหาที่ถูกเขียนเป็นความเรียง แต่หากเคาะฎิบเตรียมตัวด้วยการศึกษาเนื้อหาก่อนที่จะนำเสนอเพื่อให้เป็นปัจจุบัน ทันสมัย และเสริมด้วยเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสังคม น่าจะดีกว่าการอ่านตามเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือรวมเล่มคุณบะฮฺ 12 เดือนตามที่ปรากฏในปัจจุบันและก่อนหน้านี้ เคาะฎิบควรเตรียมตัวก่อนขึ้นมินบรสามารถนำเสนอเนื้อหาที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน ด้วยการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ จนทำให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของเนื้อหาที่ได้รับฟัง แต่น่าเสียดาย เมื่อคุณบะฮฺในบางมัสญิด

ไม่ได้กระตุ้นผู้ฟังให้ได้รับสิ่งใหม่ ทั้งๆ ที่สังคมปัจจุบันมีปัญญาชนที่มีคุณภาพหลายท่าน แต่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มวลชนเท่าที่ควร

บางชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ด้วยการนำคุณบะฮฺเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และผู้รับผิดชอบการพัฒนาสังคมควรเอาใจใส่ในเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ เพราะกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยคุณบะฮฺ ไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากนัก บางคนฟังเพียงไม่กี่ประโยคก็สามารถเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองได้

มีสติที่นำเสนอคุณบะฮฺทันสมัยและทันเหตุการณ์ส่วนใหญ่เป็นมีสติที่อยู่ในเมืองมากกว่ามีสติที่อยู่ในชนบท และขึ้นอยู่กับเคาะฎิบที่มีทักษะการนำเสนอที่เก่ง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นคุณบะฮฺจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้องการส่งผลให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ อีกทั้งบรรยากาศการฟังคุณบะฮฺนั้นเกี่ยวข้องการรับฟังเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทุกคนต้องเงิบและฟังอย่างตั้งใจเกี่ยวข้องการสดับฟังด้วยบรรยากาศในมีสติที่ทุกคนตั้งหน้าตั้งตาเพื่อฟังคุณบะฮฺเป็นการเฉพาะ คล้ายกับฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา

ประโยคคำพูดที่ออกมาจากหัวใจเคาะฎิบสามารถกระแทกหัวใจผู้ฟังเป็นอย่างยิ่งสามารถเปิดใจผู้ฟังสู่การเปลี่ยนแปลงในชีวิต เพราะหัวใจสำคัญของคุณบะฮฺอยู่ที่การนำเสนอเนื้อที่เป็นประโยชน์อันเป็นความคิดรวบยอด กระตุ้นความคิด ความรู้สึกและอิหม่านผู้ฟังด้วยการสรุปเรื่องต่างๆ ทั้งที่มาจากอัลกุรอาน อัซสุนนะฮฺ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ปัจจุบัน ขาวคราวปัญหา ทางออกข้อเสนอแนะ โดยใช้ถ้อยคำที่ถูกเรียบเรียงที่สละสลวย ซึ่งแตกต่างจากการบรรยายหรือสอนทั่วไป เพราะช่วงคุณบะฮฺมีเวลาจำกัด ผู้ฟังมีจำนวนมาก หลากหลายด้านการศึกษาความคิดและวัย ในเวลาเพียงไม่กี่นาทีนั้นน่าจะเป็นจุดประกายให้ผู้ฟังได้รับสิ่งใหม่ๆ กระตุ้นหัวใจ และสามารถขยายความด้วยตนเองได้

4.4.2 สัมภาษณ์เคาะฎิบในจังหวัดปัตตานี

4.4.2.1 สัมภาษณ์นายสะการิยา บาราเฮง

ครูสอนอัลกุรอานและเคาะฎิบรับเชิญจากมีสติศูนย์อิสลาม หมู่ที่ 3 ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สัมภาษณ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ 27 กันยายน 2558 เวลา 15.10 น. เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปดังนี้

คุณบะฮฺไม่ได้ให้ผลแก่ผู้ฟังมากนัก แคร์้อยละ 30 เท่านั้นที่คนส่วนใหญ่จะรับได้ เคาะฎิบไม่ได้เตรียมเนื้อหาที่จะคุณบะฮฺอย่างจริงจัง เกือบทุกมีสติเคาะฎิบจะอ่านคุณบะฮฺจากหนังสือที่ถูกเขียนมาโดยไม่ได้เตรียมล่วงหน้าว่าจะอ่านเรื่องใด มีเคาะฎิบบางคนเท่านั้นที่เห็นจริงจังกับการนำเสนอคุณบะฮฺที่ได้ติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์ เอาเรื่องใกล้ตัวมาพูดและเสนอทางแก้

สังเกตง่ายว่าคุณบะฮฺที่มีผลต่อผู้ฟังคือผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์จะมีการพูดคุยเรื่องเนื้อหาที่ถูกลำเสนอหลังจากละหมาดวันศุกร์เสร็จสิ้น และจะมีการพูดต่อหลังจากนั้น อาจมีการต่อยอดในคุณบะฮฺสัปดาห์ถัดไปโดยเคาะฎิบคนต่อไป โดยเห็นว่าคุณบะฮฺที่ถูกลำเสนอในสัปดาห์นี้ต้องมีการขยายผลในสัปดาห์หน้า

คุณบะฮฺเป็นเวทีการตะวาระฮฺมวลชนที่ยากต่อการประเมินผลว่ามีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด เนื่องจากบุคคลที่ฟังคุณบะฮฺวันศุกร์มีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน อาทิ อายุ การศึกษา สติปัญญา ความเข้าใจ สมาธิขณะฟังคุณบะฮฺ บรรยากาศทั้งในและนอกมัสญิด สิ่งที่ทำให้รบกวนขณะฟังคุณบะฮฺ ความดังพอของเสียงเคาะฎิบ การใช้ภาษาของเคาะฎิบซึ่งบางครั้งผู้ฟังอาจไม่เข้าใจทั้งหมด หรือคุณบะฮฺด้วยภาษาที่ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจได้ทั้งหมด การมาสายของผู้ฟัง การหลับขณะฟังคุณบะฮฺ เคาะฎิบไม่พูดเร็วเกินไป ไม่ทับศัพท์ที่เป็นภาษาต่างประเทศ

ดังนั้น คุณบะฮฺที่ดีและมีประสิทธิผลต่อผู้ฟังนั้นควรมีปัจจัยที่ทำให้การนำเสนอและการรับฟังสามารถตอบสนองซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายเคาะฎิบต้องเป็นคนเก่ง ฉลาด มีทักษะ สามารถพูดได้แตกฉาน นำประเด็นที่น่าสนใจ มีทักษะการนำเสนอ ใช้เวลาที่พอเหมาะ พูดได้อย่างกะทัดรัด สามารถดึงความสนใจของผู้ฟัง เสียงเคาะฎิบเป็นที่สนใจเสมือนดึงความสนใจของผู้ฟัง มีความรู้ด้านศาสนาและวิถีชีวิต สามารถนำประเด็นสำคัญนำเสนอแก่ผู้ฟัง ฟังคุณบะฮฺก็ครั้งก็ไม่รู้สึกเบื่อ เป็นที่น่าเคารพและเชื่อถือเป็นเสมือนผู้นำทางจิตใจ

4.4.2.2 สัมภาษณ์นายอูมา จะกือวาโตะ

อิหม่ามมัสญิดบ้านดอน หมู่ที่ 7 ตำบลโคกโพธิ์ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และครูสอนวิชาศาสนาและภาษาอาหรับ สัมภาษณ์เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 16.00 น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า

บรรดามุสลิมินที่ร่วมละหมาดวันศุกร์มีความรู้สึกว่่ากระตือรือร้นในการรับฟังคุณบะฮฺที่ถือว่าเป็นวาญิบ เคาะฎิบควรถือโอกาสนี้แนะนำเสนอสิ่งที่ดี ทันสมัย ทันเหตุการณ์ และน่าประทับใจที่จะนำมาซึ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง โดยใช้เวลาอันจำกัดเพื่อให้ผู้ฟังได้ความรู้ที่เป็นจุดประกายในการดำเนินชีวิต อีกทั้งหวังความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ให้เป็นทางนำสำหรับผู้ฟัง

การเตรียมตัวของเคาะฎิบในการนำเสนอคุณบะฮฺเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง มีเหตุและผล โดยเฉพาะการใช้ภาษาที่ควรให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในการสื่อสารระหว่างสองฝ่าย โดยไม่จำเป็นต้องใช้ศัพท์หรือภาษาสูง และสิ่งสำคัญไม่น้อยกว่านั้นคือเคาะฎิบควรพูดในเนื้อหาจากใจที่บริสุทธิ์ เป็นคนที่พูดและปฏิบัติจริง เคร่งครัดกับศาสนา มีความผูกพันกับพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หวังในความโปรดปรานจากพระองค์เพื่อให้เกิดทางนำที่เป็นศิริมงคลแก่ตนเองและผู้ฟังจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรได้ เพราะศาสนาคือการตักเตือน

ส่วนคุณบะฮ์สั้นหรือยาวนั้นไม่สำคัญเท่ากับการที่ผู้ฟังสามารถจับประเด็นและสรุปผลจากการฟังได้ เพราะคุณบะฮ์ไม่ได้อยู่ที่การใช้เวลานานหรือน้อย แต่ควรเน้นสิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญเพื่อให้ผู้ฟังสามารถสรุปผลจากการฟัง

4.4.2.3 สัมภาษณ์นายมะรอปี แมะอูมา

บิหลันมัสญิดอัลอิศลาฮฺ หมู่ที่ 4 ตำบลบานา อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 เวลา 09.30 น. ได้กล่าวพอสรุปว่า

สังเกตจากการฟังคุณบะฮ์ในปัจจุบัน ไม่ค่อยเห็นประสิทธิผลเท่าที่ควร คุณบะฮ์เพียงแค่ประโยคที่ถูกกล่าวออกมาจากบรรดาเคาะฎิบเพื่อเติมเต็มเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ เนื้อหาและประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังมีน้อยมาก เนื่องจากผู้ฟังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการฟังคุณบะฮ์เท่าที่ควร คนส่วนใหญ่ไปร่วมละหมาดไม่ได้ให้ความสำคัญเพื่อฟังคุณบะฮ์ แต่เพื่อให้พ้นจากหน้าที่มุสลิมชายที่ต้องละหมาดวันศุกร์สัปดาห์ละครั้ง เนื้อหาคุณบะฮ์ที่บางมัสญิดเป็นเรื่องไกลตัวและสัมผัสไม่ได้ และไม่เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ฟัง

ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ควรใช้ภาษาที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย พยายามรักษาไว้ซึ่งความเป็นภาษาที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ สามารถสะท้อนถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม นำเสนอสภาพปัญหาและทางออกเพื่อให้ผู้ฟังสามารถสรุปผลและได้รับประโยชน์จากการฟังมากที่สุด ด้วยการสะท้อนเนื้อหาที่มาจากใจถึงใจและความรู้สึกผู้ฟัง โนม่น้าวด้วยลีลาเสียงสูงต่ำตามจังหวะเนื้อหาที่ควรเน้นกระตุ้นความรู้สึกและหัวใจ สามารถเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ถึงแม้เป็นทางอ้อม ปรับความเข้าใจพัฒนาสติปัญญาด้วยศาสตร์ต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอในเนื้อหา โดยใช้เวลาที่พอเหมาะกับผู้ฟัง ไม่สั้นและยาวจนเกินไป ไม่ยืดเยื้อด้วยเนื้อหาที่ไม่จำเป็น ไม่ใช่อกหักปรีดาหรืออวยวะอื่นจนเกินไป

หากเคาะฎิบได้รับการอบรมและมีทักษะในการนำเสนอ คุณบะฮ์ก็จะกลายเป็นเวทีสำคัญในสังคมทุกยุคสมัยเพื่อเป็นแหล่งความรู้ความเข้าใจ ปรับทัศนคติ และแสดงถึงด้านบวกที่จะทำให้ผู้ฟังเพิ่มพูนอิหม่าน มีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม สามารถนำพาตนและสังคมสู่ความเป็นเลิศ

4.4.2.4 สัมภาษณ์นายกอเซม มะแซ

ครูและหัวหน้าฝ่ายบริหารโรงเรียนมุสลิมพัฒนาศาสตร์ ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี และเคาะฎิบรับเชิญที่มีมติอดีตอะฮฺวาน ตำบลบางปู สัมภาษณ์เมื่อวันอังคารที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 07.00 น. ได้กล่าวพอสรุปว่า

ประสิทธิผลของการฟังคุณบะฮ์วันสุครั้นน้อยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการนำเสนอคุณบะฮ์ในสังคมปัจจุบันเป็นการอ่าน ไม่ได้เป็นคุณบะฮ์ที่มาจากใจและความรู้สึกของเคาะฎิบ อีกทั้งหัวข้อและเนื้อหาคุณบะฮ์ไม่เป็นที่น่าสนใจนัก บางมัสญิด เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮ์เน้นในเรื่องจริยธรรมเพียงอย่างเดียว โดยไม่พูดถึงสภาพปัจจุบันที่ทุกชุมชนกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก บางคุณบะฮ์เอาจากหนังสือรวมเล่มที่ล้ำสมัย ไม่ทันเหตุการณ์

คุณบะฮฺที่ดีไม่ควรยืดยาวจนเกินไป เนื้อหาต้องกะทัดรัด ใช้ภาษาถูกต้องและมีลีลา การนำเสนอที่น่าสนใจต่อผู้ฟัง เคาะฎิบควรเตรียมตัวก่อนนำเสนอคุณบะฮฺ ทั้งหัวข้อ เนื้อหา รายละเอียด ข้อปลีกย่อย ปัญหา และทางออก เช่น เรื่องการสูบบุหรี่ สามารถอธิบายให้ผู้ฟังกระจ่าง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่ อาทิ สาเหตุของการติดยาเสพติด การฟุ่มเฟือย การเป็นโรคจากการ สูบบุหรี่ และอื่น ๆ คุณบะฮฺควรนำเสนอในเรื่องใกล้ตัวมากที่สุด เรื่องชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในสังคมที่เป็นอุทธรณ์แก่ผู้ฟัง เสริมด้วยหลักฐานจากอายะฮฺอัลกุรอาน อัลหะดีษ คำพูดของ บรรดาผู้รู้ เพื่อเสริมแต่งให้คุณบะฮฺมีชีวิตชีวา น่าฟัง น่าประทับใจ โดยใช้เวลาพอเหมาะกับช่วงกลาง วันที่คนส่วนใหญ่พักเที่ยงและได้รับอาหารสมองเพื่อเป็นเกร็ดความรู้ที่เป็นเสปียงในการดำรงชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรจัดการคัดเลือกบรรดาอิหม่าม เคาะฎิบ หรือบุคคลที่จะเป็นผู้นำในชุมชนจากคนที่มีความรู้ ความสามารถที่จะนำเสนอสังคมสู่ความเจริญรุ่งเรือง อีกทั้งให้มีการจัดอบรมผู้นำมัสญิดในการนำเสนอคุณบะฮฺ เสริมทักษะความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ มัสญิดให้อยู่กับชุมชนอย่างแน่นแฟ้น

4.4.3 สัมภาษณ์เคาะฎิบในจังหวัดยะลา

4.4.3.1 สัมภาษณ์นายอับดุลฮาเล็ม ดุงยง

ครูสอนศาสนาสามัญกรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และประเทศมาเลเซีย ผู้นำเสนอคุณบะฮฺรับเชิญที่มีสติมุสอาฮิด อัญญาอะบือ ตลาดเมืองใหม่ ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2558 เวลา 19.30. น. เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปดังนี้

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นเวทีสำหรับเคาะฎิบนำเสนอ ความรู้ศาสนาที่มาจากพระองค์ อัลลอฮฺ ﷻ และสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ทศนคติของบรรดาอูละมาอ์ มุมมอง ข้อคิด และการ ตักเตือนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังที่ร่วมละหมาดวันศุกร์สัปดาห์ละครั้งที่ยากหากไม่ใช้การคุณบะฮฺ และการละหมาดวันศุกร์

คุณบะฮฺในบ้านเมืองเรามีเพียงไม่กี่มัสญิดเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อ ผู้ฟัง แต่ส่วนใหญ่คุณบะฮฺไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเพราะเคาะฎิบไม่ให้ความสนใจ ไม่จริงจังในการ นำเสนอคุณบะฮฺ และไม่กล้าพูดความจริงที่ต้องเปิดเผย แต่ที่สำคัญที่สุดคือเคาะฎิบไม่สามารถอ่านวิถี สังคมที่กำลังเกิดขึ้น ไม่ติดตามข่าวคราวที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองและข่าวต่างประเทศที่เกิดขึ้นกับพี่น้อง มุสลิม คุณบะฮฺที่เกิดขึ้นทั่วไปมักเป็นการอ่านจากหนังสือที่ถูกรวบรวมเป็นเล่มซึ่งส่วนใหญ่มีการบรรจุ เนื้อหาที่เป็นการเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

ปัญหาใหญ่ไม่ได้อยู่ที่ผู้ฟังคุณบะฮฺที่มีจำนวนเท่าใดในมัสญิด แต่อยู่ที่เคาะฎิบผู้ นำเสนอคุณบะฮฺต่างหากที่ไม่ค่อยให้ความสนใจกับการนำเสนอคุณบะฮฺต่างๆ ที่เขาควรใช้อีกสำคัญ

นั้นนำเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม นำเสนอปัญหาและทางออก ชำครวและวิเคราะห์ เหตุการณ์ร่วมสมัย

เคาะฆิบเป็นตั้สำคัญในการยกระดับความเป็นอยู่และความเข้าใจในเรื่งศาสนา และวิถีชีวิตของคนในชุมชนของตน ชี้แนะให้สังคมรุ่งเรื่องด้วยอิสลามด้วยความรู้ และมีทักษะในการ นำเสนอเนื้อหาคุณบะฮ์ที่ทันสมัย รอบด้าน พุดได้อย่างคล่องแคล่วและชัดเจน ถึงแม้จะอ่านจาก เอกสารที่ได้เตรียมไว้แต่ไม่ควรอ่านทุกคำ ควรพุดเสมือนกับให้กำลังใจและให้ความรู้แก่ผู้ที่ย่อยจ่อง มองด้วยความกระหายที่ปรารถนาความรู้และความเข้าใจจากเคาะฆิบ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้เวทีกุญบะฮ์วันศุคร์และคุญบะฮ์อื่น ๆ ในการยกระดับความรู้ ความเข้าใจ ปรับทัศนคติบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ และปฏิรูปสังคมตั้งแต่เริ่มต้นการใช้ชีวิตที่นคร มะดีนะฮ์จนถึงวาระสุดท้ายที่ท่านได้กล่าวคุญบะฮ์ก่อนสิ้นชีวิต เป็นการแสดงถึงความจริงใจและจริงจัง ที่ปรารถนาจะเห็นสังคมเจริญรุ่งเรื่องด้วยความควบคู่กับคุณธรรม พร้อมทั้งฝากให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ช่วยกันสานภารกิจสำคัญนี้ต่อไปหลังจากท่านเสียชีวิต

4.4.3.2 สัมภาษณ์นายอับดุลฆอฟร์ หะหวัง

อิหม่ามมัสนัดริฎาฏอตุลมุอมีนีน บ้านนิบงบารู ตำบลสะเตงนอก อำเภอมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 เวลา 20.40 น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า ที่มีสติฯ ผู้ที่รับผิดชอบในการคุญบะฮ์วันศุคร์คือเคาะฆิบ ทางมัสนัดได้จัดเวร หมุนเวียนระหว่างอิหม่าม เคาะฆิบและผู้ที่เกี่ยวข้องนำเสนอคุญบะฮ์ ทุกครั้งที่มีการนำเสนอคุญบะฮ์ มักจะเน้นตามสถานการณ์ที่เหมาะสมด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน สังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง โดยกำหนดคุญบะฮ์ฯ เริ่มตั้งแต่เวลาเที่ยงครึ่ง และไม่เกินเวลา สิบสามนาฬิกา ทั้งนี้เพื่อให้คนร่วมละหมาดสามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงานต่อไปในช่วงบ่ายและไม่ กระทบกับภาระหน้าที่ของคนทั่วไปที่มีภารกิจหลังจากละหมาด

การนำเสนอคุญบะฮ์ฯ จะไม่เน้นที่การอ่านจากหนังสือหรือสิ่งตีพิมพ์ แต่เป็นการ นำเสนอด้วยปากเปล่า เพราะเคาะฆิบเห็นว่า คุญบะฮ์ที่ปรากฏในหนังสือนั้นเป็นเนื้อหาที่ถูกรวบรวม ให้เกิดความสะดวกในการนำเสนอคุญบะฮ์เพื่อไม่ให้ผู้นำเสนอคุญบะฮ์บางท่านหลงประเด็น และเพื่อ ไม่ให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายกับเนื้อหาที่ได้ฟังจากการอ่าน

ส่วนประสิทธิผลจากการฟังคุญบะฮ์ฯ ที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้าน การยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และการพัฒนาในด้านการงานจนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นั้น ท่านเห็นว่า คุญบะฮ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความ เข้าใจศาสนา วิถีชีวิตตามบทบัญญัติจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และความรู้ต่าง ๆ ที่มาจากแบบฉบับ ของท่านนบิ ﷺ จนเป็นหนทางหนึ่งเพื่อพัฒนาชีวิต แต่อย่างไรก็ดี การพัฒนาชีวิตจากการฟังคุญบะฮ์

ศาสตร์แต่ละครั้งนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ทุกคนจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ด้วยความมุ่งมั่น และใช้ทักษะที่เป็นสาเหตุต่อการพัฒนาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอคุณะนั้นควรเป็นภาษาที่เรียบง่ายต่อการเข้าใจของผู้ฟัง หรือใช้ภาษาพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจถึงแก่นแท้ของการฟัง แต่อย่างไรก็ดี คุณประโยชน์ที่คืนนั้น เคารพควรเตรียมตัวล่วงหน้า ด้วยการเลือกหัวข้อและเนื้อหาที่คิดว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง เสริมกับหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ และหลักฐานอื่น ๆ ที่เห็นควรหยิบยก แต่คุณะฮ์วันศูกร์ไม่แนะนำให้เสนอในรูปแบบใด มักจะเน้นในเรื่องการศรัทธา การยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ใช้สติปัญญา และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต อันเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในวิถีชีวิต

4.4.3.3 สัมภาษณ์นายมะรอฮือดี เกละยะผา

เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และเคาะฎิบ์รับเชิญในเขตอำเภอเมืองจังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 17.45 น. ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณะฮ์ที่มีประสิทธิผลต่อผู้ฟังมีดังนี้

ผู้นำเสนอคุณะฮ์ต้องมีความรู้ศาสนา ปฏิบัติกับความรู้ที่ได้สอนแก่ผู้อื่น และมีความรู้ทั่วไปเพื่อให้มีชีวิตชีวาและดึงความสนใจผู้ฟังขณะฟังคุณะฮ์

ผู้นำเสนอคุณะฮ์ต้องหมั่นอ่านอัลกุรอานเป็นประจำ เข้าใจ และเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ พร้อมก็นำคำสอนจากอัลกุรอานประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผู้นำเสนอคุณะฮ์ต้องเตรียมตัวก่อนนำเสนอคุณะฮ์ด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้ฟังและสภาพชุมชน โดยเน้นการนำเสนอเนื้อหาที่พอเหมาะกับประเด็นที่จะให้ผู้ฟังรับเป็นข้อคิด และเป็นประโยชน์ทั้งที่เป็นความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูล ปัญหา วิธีแก้ และทางออก

ผู้นำเสนอคุณะฮ์ควรคำนึงถึงผู้ฟังที่มีหลายระดับ ทั้งวัยวุฒิ สติปัญญา ความรู้ ไหวพริบ ความเข้าใจด้านภาษา สมาธิ ความสนใจ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่จะทำให้การนำเสนอคุณะฮ์ประสบความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ

ผู้นำเสนอคุณะฮ์ควรคำนึงเรื่องเวลาที่พอเหมาะในการนำเสนอคุณะฮ์ ควรใช้เวลาประมาณ 15-20 นาที นำเสนอบทนำ บทเข้าสู่เนื้อหา เนื้อหาพร้อมหลักฐาน และสรุปประเด็นสำคัญ แต่ไม่ควรคุณะฮ์เกิน 30 นาที เนื่องจากผู้ฟังบางคนอาจมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติหลังจากละหมาดวันศูกร์

4.4.3.4 สัมภาษณ์นายมูหะมัดสุกรี สะเตาะ

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาอิสลามศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และเคาะฎิบรับเชิญในเขตอำเภอเมือง และอำเภอกรงปินังจังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันอังคารที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 16.15 น. ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณบะฮ์ที่มีประสิทธิผลต่อผู้ฟังว่า

เคาะฎิบควรมองเห็นผู้ฟังและกวาดสายตาให้ทั่วขณะนำเสนอคุณบะฮ์เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นคนสำคัญในสายตาเคาะฎิบที่ได้หันมองขณะกล่าวคุณบะฮ์

เนื้อหาคุณบะฮ์ควรเหมาะสมกับสภาพของชุมชน โดยคำนึงถึงวัย ความรู้ อาชีพ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ครั้งที่มีการนำเสนอคุณบะฮ์ เคาะฎิบควรพิจารณาเนื้อหาที่ชุมชนให้ความสนใจ อาจเป็นเรื่องเก่าแต่สามารถปรับตามสถานการณ์ด้วยการเปรียบเทียบหรือวิเคราะห์ตามความสามารถ

ใช้ภาษามลายูกลางสำเนียงท้องถิ่นที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ หรืออาจแทรกด้วยบางประโยคเป็นภาษาไทยเพื่อให้ทุกคนสามารถนำประโยชน์จากการฟังคุณบะฮ์ด้วยภาษาที่ตนเองเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้

เตรียมตัวก่อนขึ้นมิมบัรด้วยหัวข้อ เนื้อหา ซึ่งเคาะฎิบควรวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ในรอบสัปดาห์ หรือลำดับเรื่องราวที่คนในชุมชนให้ความสนใจ ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ต้องการคำตอบที่ชัดเจน ด้วยการผสมผสานกับหลักการศาสนาเพื่อการตักเตือนและสะกิดความรู้สึกผู้ฟัง

ใช้เวลาพอเหมาะ ระหว่าง 15-20 นาที แต่ละชุมชนอาจแตกต่างกันตามวิถีของคนส่วนใหญ่ตกลงกัน แต่โดยทั่วไปแล้ว คุณบะฮ์น่าจะปรากฏในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งถือว่าไม่สั้นและไม่ยาวเกินไป เพราะคุณบะฮ์เป็นเพียงตักเตือน ให้ความรู้และหลักการ ส่วนรายละเอียดควรศึกษาเพิ่มเติมในช่วงเวลาเรียนที่ผู้สอนและผู้ฟังมีโอกาสซักถามและสนทนาได้

คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับความรู้และบทเรียน เคาะฎิบควรเตรียมเนื้อหาที่กะทัดรัดและพอเหมาะกับเวลา เรียบเรียงประเด็นสำคัญก่อนนำเสนอเป็นอย่างดี และไม่ควรยืดยาวจนผู้ฟังไม่สามารถสรุปได้ว่าคุณบะฮ์ที่ถูกนำเสนอเป็นเรื่องอะไร และได้อะไรบ้าง

นำเสนอด้วยปากเปล่าโดยมีเอกสารประกอบขณะนำเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายประเด็นสำคัญ หรืออ่านจากเอกสารด้วยภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ แต่เมื่อเทียบกันระหว่างการนำเสนอด้วยปากเปล่าและด้วยการอ่านแล้ว ผลคืออยู่ที่การนำเสนอด้วยปากเปล่า

ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ต้องเป็นคนยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ปฏิบัติกับความรู้ที่ได้ศึกษา มีจริยธรรมที่งดงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน มีความซื่อสัตย์ น่าเชื่อถือ อยู่ในกรอบของศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่ขัดกับศาสนาและวิถีชุมชน

ควรทบทวนอายุฮัจญ์ อัจฉริยะ หรือประโยคคำพูดของบรรดาอุละมาอ์ที่เป็นภาษาอาหรับในคุฏบะฮ์ก่อนขึ้นมิมบร์ทุกครั้ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผิดพลาดขณะนำเสนอเนื้อหาด้วยหลักฐานประกอบ

4.4.4 สัมภาษณ์เคาะฎิบในจังหวัดสตูล

4.4.4.1 สัมภาษณ์นายอับดุลลอฮ์ อัลอัยยูบีย

รองประธานสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2558 เวลา 09.40 น. เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปได้ดังนี้

คุฏบะฮ์เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ร่วมละหมาดทั้งเรื่องศาสนาและวิถีดำเนินชีวิต ผู้ที่ตั้งใจฟังคุฏบะฮ์ย่อมได้รับประโยชน์มากมาย ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ส่วนใหญ่ยังให้ความสนใจฟังคุฏบะฮ์ร้อยละ 70 แต่จะให้ความสนใจมากกว่าหากเนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นเรื่องที่น่าสนใจและเกิดขึ้นในสังคมที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ

เคาะฎิบส่วนใหญ่ยังอ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์ที่ถูกรวบรวมเล่มร้อยละ 60 ซึ่งมักจะใช้ภาษามลายูหรือภาษาไทยกลางที่คนส่วนใหญ่เข้าใจแต่ไม่รู้สึกลึกซึ้ง เพราะคนส่วนใหญ่สนใจฟังคุฏบะฮ์ภาษาท้องถิ่นมากกว่าภาษากลาง

เนื้อหาคุฏบะฮ์ควรเป็นเรื่องใกล้ตัว เรื่องชุมชนและสังคมมุสลิม โดยใช้เวลาประมาณ 20-25 นาที หรืออย่างน้อยกว่า 20 นาทีในบางโอกาส เช่น ช่วงฤดูร้อนหรือขณะฝนตกหนัก เพราะคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสนใจกับการฟังเนื้อหาคุฏบะฮ์หากเคาะฎิบใช้เวลายาวเกินไป

เคาะฎิบควรมีความรู้ ความสามารถในการพูด มีทักษะในการเรียบเรียงเนื้อหา คุฏบะฮ์เป็นลำดับจนทำให้ผู้ฟังประทับใจและได้ประโยชน์จากการฟัง ควรถือโอกาสขณะนำเสนอ คุฏบะฮ์นั้นเชิญชวนให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจ สามารถปรับทัศนคติ ได้รับทางนำจากพระองค์ อัลลอฮ์ ﷻ เพราะโอกาสที่จะหาบรรดาผู้ชายในชุมชนรวมตัวที่มีสญูดเหมือนวันศุกร์ย่อมหายาก

แนะนำให้เคาะฎิบพัฒนาเรื่องการวางแผนในการนำเสนอคุฏบะฮ์ เนื้อหาที่มีความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ มีการเตรียมตัวก่อนคุฏบะฮ์ ถึงแม้จะอ่านจากหนังสือแต่ควรแทรกด้วยเนื้อหาที่ทันสมัยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันผสมผสานกับหลักการศาสนา ให้การชี้แนะ แก้ปัญหาแก่สังคม การแต่งกายควรเรียบร้อย สง่างาม เสียงชัดเจน มีบุคลิกภาพที่น่าชื่นชมและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนทั้งเรื่องการปฏิบัติอามาลอิบาตะฮ์และพฤติกรรม เนื้อหาคุฏบะฮ์ไม่โจมตีปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ควรให้คำแนะนำและเชิญชวนทำความดีละเว้นความชั่ว

4.4.4.2 สัมภาษณ์นายอับดุลมาลิก ดาเร๊ะมีน

ผู้จัดการโรงเรียนนิคศึกษาศาสตร์ อำเภอละงู จังหวัดสตูล และผู้นำเสนอคุณบะฮ์ รับเชิญในอำเภอละงู อำเภอกวนโดน และอำเภอเมือง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2558 เวลา 14.00 น. เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปดังนี้

คุณบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์มวลชนที่อาจมีผลดีต่อผู้ฟังจำนวนมากที่รวมตัวในมัสญิดมีเนื้อหาที่เน้นเรื่องศาสนาผสมผสานกับวิถีชีวิตประจำวันเพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟัง

อยากให้ทั้งเคาะฎิบและผู้ฟังเน้นการรับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลต่อการดำเนินชีวิต เคาะฎิบควรใช้วิธีการนำเสนอที่ดีที่สุด เพราะถือโอกาสการรวมตัวของผู้ร่วมละหมาดจำนวนมากน่าจะให้สิ่งดี ๆ แก่ทุกคน

คุณบะฮ์ไม่ได้ให้ผลแก่ผู้ฟังมากนัก เพราะโดยทั่วไปคุณบะฮ์เป็นแค่เงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ มีเคาะฎิบบางคนเท่านั้นที่ถือโอกาสช่วงเวลานั้นนำเสนอเนื้อหาคุณบะฮ์ด้วยเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันกับเหตุการณ์ แต่เคาะฎิบส่วนใหญ่มักจะอ่านจากหนังสือหรือไม่ก็พูดเรื่องเก่า ๆ ให้ฟัง ทำให้คุณบะฮ์ไม่มีชีวิตชีวา ไม่พัฒนา ถึงแม้จะใช้ภาษาถิ่นแต่เนื้อหาไม่บ่งบอกถึงความเป็นประโยชน์มากนัก

ควรพัฒนาทักษะเคาะฎิบให้เป็นนักพูดที่มีฝีปากเยี่ยมในการคุณบะฮ์ อาจด้วยการเข้ารับการอบรมหรือศึกษาวิธีการพูดในที่สาธารณะ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรจัดโครงการเพิ่มทักษะแก่เคาะฎิบเป็นครั้งคราวเพื่อยกระดับและพัฒนาศักยภาพเคาะฎิบในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4.4.4.3 สัมภาษณ์นายอุมร์ อาเก็ม

ผู้จัดการโรงเรียนธรรมศาสตร์วิทยา ตำบลควนสตอ อำเภอกวนโดน จังหวัดสตูล เคาะฎิบรับเชิญในอำเภอกวนโดนจังหวัดสตูล สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 เวลา 14.20 น. ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณบะฮ์ที่มีประสิทธิผลต่อผู้ฟังว่าพอสรุปว่า

การฟังคุณบะฮ์วันศุกร์เพียงอย่างเดียวนั้นไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตของผู้ฟังพัฒนาอย่างก้าวกระโดด เพราะคุณบะฮ์เป็นเพียงการแนะนำ ตกเตือน ชี้แนะ โดยไม่ได้มีรายละเอียดเป็นข้อๆ ดังเนื้อหาการสอนที่มีการอธิบายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนที่ผู้ศึกษาสามารถสนทนา ถามและตอบกับผู้สอน แต่คุณบะฮ์วันศุกร์ผู้ฟังไม่มีโอกาสถามและตอบ เพียงแค่รับฟังเนื้อหาและรับข้อมูลจากเคาะฎิบเพียงฝ่ายเดียว

หากเนื้อหาคุณบะฮ์มีรายละเอียดที่ซับซ้อน เคาะฎิบควรใช้วิธีการนำเสนอที่ง่ายต่อการเข้าใจ ด้วยการสรุปประเด็นสำคัญ เนื้อหาที่เป็นประโยชน์พร้อมกับสามารถนำไปใช้ได้ทันที เพราะการใช้เวลาระหว่าง 15-20 นาทีในการนำเสนอคุณบะฮ์นั้นไม่เพียงพอต่อการอธิบาย

รายละเอียดได้ทั้งหมด ผู้ฟังควรศึกษาเพิ่มเติมหรือหาข้อมูลที่เป็นรายละเอียดจากหนังสือเพื่อให้เกิดการเข้าใจเพิ่มเติม

เคาะก๊อบควรเตรียมเนื้อหาที่กะทัดรัด พอเหมาะกับผู้ฟัง โดยเน้นความเข้าใจและประโยชน์ที่จะได้รับจากการฟัง แต่ครั้งที่มีการนำเสนอคุณบะฮฺ เมื่อผู้ฟังประทับใจในเนื้อหาหมักมีเสียงพูดหลังจกหมดวันศุกร์ว่าคุณบะฮฺวันนี้ดีมาก ประทับใจ และปรารถนาที่จะให้มีการนำเสนอคุณบะฮฺแบบนี้เป็นประจำทุกสัปดาห์

การนำเสนอคุณบะฮฺควรใช้ภาษาและสำนวนที่ผู้ฟังทุกคนเข้าใจง่าย ชัดเจน ดังพอเหมาะ ไม่คลุมเครือ ไม่สูงและไม่ต่ำเกินไป เคาะก๊อบอาจพูดเสมือนการบรรยาย แต่ไม่ควรเป็นการบรรยายโดยละเอียดเกินไป สามารถอ่านประเด็นสำคัญจากเอกสาร แต่ไม่ควรอ่านทุกประโยค เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้ฟังขาดความสนใจในเนื้อหาคุณบะฮฺ

อย่าให้ช่วงเวลากการชุมนุมของบรรดาผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ในมัสญิดทุกสัปดาห์รู้สึกผิดหวังจากการนำเสนอคุณบะฮฺโดยเคาะก๊อบที่ไม่มีความรู้ ไม่มีทักษะ แสดงคุณบะฮฺที่ไร้ประสิทธิภาพ และไม่เกิดประสิทธิผล เสมือนการนำเสนอคุณบะฮฺเพื่อให้บรรลุเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์เท่านั้น

เคาะก๊อบที่ประสบความสำเร็จในการนำเสนอคุณบะฮฺมักเตรียมตัวล่วงหน้าด้วยเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ด้วยการนำเสนอปัญหา ทางออก และสรุปประเด็นสำคัญให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจง่าย

สังคมจะพัฒนาและรุ่งเรืองด้วยการนำเสนอและฟังคุณบะฮฺอย่างเดียวย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ง่าย แต่ผู้ฟังคุณบะฮฺจำเป็นต้องมีพื้นฐานใช้ปัจจัยหลายอย่างควบคู่กันพร้อมกัน โดยเฉพาะด้วยการศึกษาความรู้ในแขนงต่าง ๆ และสามารถปรับตนสู่ความก้าวหน้าด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอิสลาม

ควรใช้ภาษาในการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยภาษาที่ทุกคนเข้าใจ ขึ้นอยู่กับสภาพชุมชนและผู้ฟังส่วนใหญ่ที่เข้าใจภาษาใดเป็นหลัก ทั้งภาษามลายูหรือภาษาไทย หากนำเสนอคุณบะฮฺด้วยภาษามลายูควรใช้ภาษากลางสำเนียงถิ่นและแทรกบางประโยคด้วยภาษาไทยเพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อความกระจ่างชัดสำหรับผู้ฟังที่มีอาจเข้าใจภาษามลายูกลางได้ทั้งหมด หรืออาจนำเสนอคุณบะฮฺแรกด้วยภาษาไทย คุณบะฮฺที่สองด้วยภาษามลายู หรืออาจสลับกันก็ได้ หรืออาจนำเสนอคุณบะฮฺแรกด้วยภาษามลายูแต่สรุปเนื้อหาในคุณบะฮฺที่สองด้วยภาษาไทย

ข้อควรระวังสำหรับในการอ่าน หยิบยกหลักฐานสำหรับเคาะก๊อบคือการอ่านอัลกุรอาน อัลหะดีษ ประโยคที่เป็นภาษาอาหรับหรือภาษามลายูให้ถูกต้อง แปลความหมายได้แม่นยำวรรคตอนได้อย่างถูกต้อง

เนื่องจากการนำเสนอคุณบะฮฺเป็นนามธรรม จะเกิดประสิทธิผลมาน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับผู้ฟังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตมาน้อยเพียงใด

4.4.4.4 สัมภาษณ์นายสอแหล๊ะ วัฒนะ

เคาะฎิบรับเชิญเขตเทศบาลตำบล เจ๊ะบีลัง อำเภอมือเมือง มัสญิดอันศอรุสสุนนะฮฺ ครูสอนอัลกุรอานและกิตาบตามมัสญิดในเขตอำเภอมือเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2559 เวลา 20.20 น. ได้กล่าวพอสังเขปว่า

คุณบะฮฺเป็นความรู้ที่ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรได้รับ เป็นที่น่าประทับใจเป็นอย่างยิ่ง ที่มุสลิมในประเทศเรามีการตื่นตัวมากขึ้น สนใจเรื่องศาสนา และสามารถพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างต่อเนื่อง มีความสนใจที่จะฟังธรรมคำสอนศาสนาจากทุกหนทุกแห่ง ร่วมละหมาดญะมาอะฮฺ และละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกัน ด้วยความมีจิตสำนึกในความเป็นมุสลิม โดยเฉพาะในวันศุกร์ ต่างคนต่างรีบเร่งไปยังมัสญิดเพื่อรับฟังคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์ คุณบะฮฺกลายเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจคนส่วนใหญ่ทั้งในเมืองและชนบท คุณบะฮฺเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถยกระดับความรู้ความเข้าใจและพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วยการยึดมั่นกับหลักการศาสนา เพิ่มพูนอิหม่าน ประกอบศาสนกิจอย่างเคร่งครัด และเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ

ท่านนบี ﷺ ใช้คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นโอกาสในการสอนและแลกเปลี่ยนแก่บรรดาเศาะหาบะฮฺ ﷺ เช่นเดียวกับทุกยุคสมัยที่บรรดาผู้นำ ผู้นำศาสนาใช้โอกาสขณะที่มีการรวมตัวของคนจำนวนมากบอกล่า ประชาสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน หรือถ่ายทอดวิชาความรู้ เช่นเดียวกับคุณบะฮฺที่เป็นโอกาสทองสำหรับทุกชุมชนที่มีคนตั้งหน้าตั้งตาปรารถนาที่จะฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์มีหลากหลายทั้งวัยและความรู้ความเข้าใจ แต่เป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่เคาะฎิบบางท่านไม่ได้คำนึงถึงทักษะการนำเสนอคุณบะฮฺ อาทิ การนำเสนอในเนื้อหาสูงเกินไป ถึงแม้เนื้อหาดีเยี่ยมแต่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ บางท่านใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ผสมกับภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษ หรือภาษามลายู บางท่านนำเสนอเนื้อหาที่สั้นหรือยาวจนเกินไป ควรพูดถึงเรื่องใกล้ตัว ปัจจุบัน ทันเหตุการณ์ รอบด้าน กระชับ ใช้ประโยชน์น้อย ไม่ซ้ำซาก ไม่ซ้ำประโยคเดียวหลายครั้ง ใช้ภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่าย ถูกลมธรรมมาตรฐานคนท้องถิ่นที่พูดภาษานั้นๆ เป็นหลักในการนำเสนอคุณบะฮฺ

เคาะฎิบควรวางเป้าหมายสำคัญเป็นข้อๆ ที่จะให้ผู้ฟังได้รับอะไรบ้างในคุณบะฮฺแต่ละสัปดาห์ ยกตัวอย่างเช่น คุณบะฮฺเรื่องโทษของยาเสพติด โดยมีหัวข้อย่อยคือ ความหมายของยาเสพติด ประเภทของยาเสพติด หุ้่มการเสพยาเสพติด อายะฮ์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เป็นหลักฐานเกี่ยวกับยาเสพติด ทศนคติของบรรดาผู้รู้ต่อยาเสพติด ผลร้ายที่เกิดจากการเสพยาเสพติด สภาพความเป็นอยู่

ของสังคมหากมีคนติดยาเสพติด และอนาคตของคนติดยาเสพติด เป็นต้น คล้ายกับการเตรียมตัวของ ผู้สอนก่อนเข้าสอนในห้องเรียน ที่ผู้สอนทุกท่านควรเตรียมการสอน มีแผนการสอน มีการประเมินการ สอน

4.4.5 สัมภาษณ์เคาะฆีบใน 4 อำเภอจังหวัดสงขลา

4.4.5.1 สัมภาษณ์นายอัครอรชก ล่อเต๊ะ

ผู้บรรยายอิสระและผู้นำเสนอคุณบะฮ์รับเชิญในอำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอจะนะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2558 เวลา 13.25 น.เนื้อหาสัมภาษณ์ พอสรุปได้ดังนี้

คุณบะฮ์วันศุกร์ควรเป็นคุณบะฮ์ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ในชุมชนและสิ่งที่เกิด ขึ้นกับพี่น้องมุสลิมทั่วโลก นำเสนอด้วยความรู้สึกรักที่มาจากใจจริง พูดเหมือนกับเล่าเรื่องที่ได้ใจความ เลือกรหัสข้อเดียวเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องยืดเยื้อ ให้สาระแก่ผู้ฟัง ควรคัดสรรประโยคคำพูดที่สั้นและ กะทัดรัด โดยเน้นที่ประโยชน์ที่ผู้ฟังควรได้รับมากกว่าการอธิบายยาวเกินไป ใช้เวลาประมาณ 15-20 นาที ถือว่าพอเหมาะกับเนื้อหาที่ไม่สั้นและไม่ยาวเกินไป

เคาะฆีบควรเตรียมตัวทุกครั้งก่อนขึ้นคุณบะฮ์ มีความรู้และทักษะ ใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ ซับซ้อน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีบุคลิกเป็นที่น่านับถือและเคารพในชุมชน เป็นที่น่าเชื่อในคำพูด และพฤติกรรม ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้รู้สูง แต่บุคลิกภาคเป็นที่น่าเคารพยิ่ง ถึงแม้เนื้อหาเป็นวิชาการแต่ ควรแปลงให้เป็นการสอนในรูปแบบการบอกเล่าที่เข้าใจง่าย

4.4.5.2 สัมภาษณ์นายอาชิ สาเมาะ

ข้าราชการบำนาญ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้นำเสนอ คุณบะฮ์รับเชิญในจังหวัดสงขลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2558 เวลา 14.00 น. เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปดังนี้

คุณบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์เชิญชวนผู้ฟังจำนวนมากที่รวมตัวในทุกมัสญิด ก่อนละหมาดวันศุกร์ เป็นการตะอวะฮ์ที่ไม่ต้องใช้เวลายาวนานนัก เพียงแค่เรียบเรียงประโยคคำพูดที่ เป็นประโยชน์และเชิญชวนเรียกร้องให้ผู้ฟังหวนกลับไปสู่หนทางสัจธรรม คุณบะฮ์ก็จะเกิดประสิทธิผล ต่อผู้ฟัง ส่วนประสิทธิผลที่เกิดขึ้นกับผู้ฟังมากน้อยเพียงใดนั้น สังเกตได้ง่ายคือหลังจากเสร็จสิ้นการ ละหมาดวันศุกร์จะมีเสียงพูดคุยระหว่างผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ว่า คุณบะฮ์วันนี้ดีมาก ได้ประโยชน์ มากมาย สามารถไปใช้ได้เลย ส่วนคุณบะฮ์ที่ไม่มีประสิทธิผลต่อผู้ฟังก็อาจมีเสียงพูดคุยระหว่างผู้ร่วม ละหมาดเช่นกันว่า คุณบะฮ์วันนี้ไม่ได้เรื่อง ง่วงนอน อ่านเองก็ได้ ไม่ทันสมัย เป็นต้น

คุณบะฮ์จะเกิดประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การเตรียมตัวของเคาะฆีบ ด้าน การเรียบเรียงเนื้อหา ความสำคัญของเนื้อหาต่อผู้ฟัง ความทันสมัยและเหตุการณ์ของเนื้อหา การเน้น

เสียงสูงต่ำ ลีลาการนำเสนอ เวลามาเสนอที่พอเหมาะ ซึ่งล้วนเป็นทักษะความสามารถของเคาะฆีบที่ต้องเตรียมพร้อมก่อนนำเสนอคุฏบะฮฺ ถึงแม้จะเป็นการอ่านจากเอกสารที่ถูกเตรียมไว้หรือเป็นการนำเสนอด้วยปากเปล่า แต่ที่สำคัญอยู่ที่ความตั้งใจนำเสนอและความตั้งใจฟัง

คุฏบะฮฺที่มีการนำเสนอด้วยการอ่านจากหนังสือหรือเอกสารมักทำให้ผู้ฟังรู้สึกง่วงและไม่ค่อยให้ความสนใจ เคาะฆีบมักก้มหน้าอ่านเนื้อหาโดยไม่สนใจว่าผู้ฟังตั้งใจหรือไม่ไม่ได้เน้นเสียงสูงต่ำ ไม่เร้าใจ เนื่องจากอาจเป็นคุฏบะฮฺที่มีเนื้อหาทั่วไปที่คนส่วนใหญ่เคยฟังหรือมีพื้นฐานมากพอสมควรที่มีการนำเสนอในโอกาสต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คุฏบะฮฺ

ข้อเสนอสำหรับเคาะฆีบทุกท่านคือ ควรคำนึงถึงประสิทธิผลจากการนำเสนอคุฏบะฮฺต่อผู้ฟัง เนื่องจากโอกาสที่จะมีคนรวมตัวเหมือนวันศุกร์ย่อมหาได้ไม่มากนัก เคาะฆีบควรใส่ใจประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ไม่มากก็น้อย คำนึงถึงข้อคิดที่ควรจุ่มอบแก่ผู้ฟังที่มีความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายแต่ได้รับความรู้ที่เป็นจุดประกายในกระบวนการคิดที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ อย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งข้อคิดยิ่งดีกว่าไปร่วมฟังคุฏบะฮฺแต่ไม่ได้รับประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น

เคาะฆีบต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนามากพอสมควร ติดตามเหตุการณ์ปัจจุบันทั้งเรื่องในประเทศและต่างประเทศ นำเสนอคุฏบะฮฺที่เป็นกลางไม่เอนเอียงและไม่โจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่นำเรื่องไร้สาระและก่อให้เกิดปัญหาในสังคมนำเสนอในคุฏบะฮฺ แต่ควรนำเรื่องใกล้ตัวที่เป็นประโยชน์ที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ประองตอง รักใคร่ เรื่องวิถีชีวิตที่สามารถสัมผัสได้และปฏิบัติได้ทันที

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรวางระบบการคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งผู้บริหารมัสยิด เช่น อิหม่าม เคาะฆีบ บิหลั่น ผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่พอเหมาะกับตำแหน่งในแต่ละหมู่บ้านหรือชุมชน ได้รับการอบรม สัมมนา พัฒนาทักษะด้านการบริหารและการนำเสนอคุฏบะฮฺ เป็นต้น เพราะหากผู้นำศาสนามีความโดดเด่น มีทักษะและมีความสามารถในการนำพาสัปบุรุษในหมู่บ้านหรือชุมชนผ่านกระบวนการสอน การนำเสนอคุฏบะฮฺ การเปิดทัศนคติด้วยความรู้ที่หลากหลาย ชุมชนเหล่านั้นย่อมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ต่างกับผู้นำที่ไม่ให้ความสนใจต่อชุมชนจนกลายเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยได้รับการพัฒนาวิถีชีวิตที่ถูกต้องตามหลักการศาสนา

4.4.5.3 สัมภาษณ์นายอับดุลฮาติม ล่าเต๊ะ

ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานสำนักจุฬาราชมนตรีประจำภาคใต้ สำนักจุฬาราชมนตรี สัมภาษณ์เมื่อวันอังคาร ที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 เวลา 07.00 น.
เนื้อหาสัมภาษณ์พอสรุปดังนี้

คุฏบะฮฺเป็นหนทางตะอวะฮฺมวลชนจำนวนมากที่รวมตัวในมัสยิดทุกวันศุกร์เพียงแค่การเรียกร้องด้วยเสียงอะซาน เป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่หายากในสังคมมุสลิม เพราะมีคนจำนวนมากร่วมฟัง

คำแนะนำก่อนปฏิบัติศาสนกิจทุกสัปดาห์ คุณบะฮฺควรมีบทบาทในการสร้างสังคมคุณธรรมและพัฒนาวิถีชีวิตมุสลิมเพื่อยกระดับเรื่อยไปจนเป็นที่น่าพอใจ

หากคุณบะฮฺได้รับการวางแผนตั้งแต่ก่อนการนำเสนอและนำเสนอด้วยเนื้อหาที่เป็นระบบและเป็นมาตรฐานที่ทุกคนให้ความสนใจ คุณบะฮฺย่อมเป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์ในการฟื้นฟูวิถีชีวิตและปรับทัศนคติด้านความเข้าใจอีกทั้งได้รับประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้ตลอดไป ซึ่งบุคคลสำคัญในการนำเสนอคุณบะฮฺคือเคาะฎิบผู้ทำหน้าที่นำเสนอเนื้อหาที่แก่ผู้ฟังที่ควรมีทักษะและความสามารถในการนำเสนอที่ถูกต้องจนสามารถดึงความสนใจผู้ฟังเป็นอย่างดี

การนำเสนอคุณบะฮฺจะดีเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญที่สุดคือเคาะฎิบต้องเตรียมตัวก่อนขึ้นคุณบะฮฺทุกครั้งด้วยการเลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพผู้ร่วมละหมาดในชุมชน นำเสนอด้วยภาษาและเสียงที่มีพลัง เป็นที่น่าเชื่อถือ มีความรู้ มีความใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ด้วยการประกอบอบิดะฮฺ มีความจริงใจที่จะพัฒนาชุมชนด้วยศาสตร์ที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและฮะดีษของท่านนบี ﷺ

ผู้นำเสนอคุณบะฮฺทุกท่านควรศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะศึกษาเกี่ยวกับทักษะการพูดในที่สาธารณะด้วยการอ่านหนังสือ ฝึกฝน หรือเข้ารับการอบรมระยะสั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการพูดที่ทรงพลัง ทักษะการนำเสนอที่มีผลต่อผู้ฟัง สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรจัดโครงการพัฒนาทักษะการนำเสนอคุณบะฮฺแก่บรรดาเคาะฎิบเพื่อให้การนำเสนอคุณบะฮฺมีผลดีต่อผู้ฟัง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องตะอวะฮฺมวลชนผ่านคุณบะฮฺวันศูร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถสรุปใน 4 ด้านดังนี้

5.1.1 ผลการวิจัยด้านความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮฺ

5.1.1.1 คุณบะฮฺคือการเทศนา การปาฐกถา การแนะนำตักเตือนหรือการให้ความรู้โดยผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ผู้ร่วมละหมาด ปกติจะใช้เฉพาะในวันศูร์เรียกว่า คุณบะฮฺวันศูร์ เป็นการแสดงธรรมเทศนาก่อนที่จะมีการละหมาดวันศูร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาคุณบะฮฺส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาและเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง กระตุ้นให้เกิดการศรัทธาและเกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และยึดมั่นกับสุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ คุณบะฮฺเป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศูร์ หากไม่มีการคุณบะฮฺ การละหมาดวันศูร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้

5.1.1.2 คุณบะฮฺมีหลายความหมายและประเภทที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะคุณบะฮฺวันศูร์เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการละหมาดทั้งที่เป็นวาญิบและสุนัต แต่บางครั้งเกิดขึ้นในพิธีกรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับละหมาด ซึ่งคุณบะฮฺเหล่านั้นปรากฏในสมัยท่านนบี ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สถานที่และเวลา แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบและวิธีการ

5.1.1.3 คุณบะฮฺวันศูร์มีรูกุ่นต่างๆ ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางรูกุ่น บางทัศนะเห็นว่าคุณบะฮฺเป็นการตักเตือนทุกคนด้วยการให้คำแนะนำหรือแจ้งข่าวดีให้กำลังใจและข่าวร้ายด้วยโทษสำหรับผู้ละเมิด เริ่มด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ กล่าวปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์ เนื้อหาคุณบะฮฺสั้นที่สุดเท่ากับการอ่านตะชะฮฺฮุดหรืออ่านสามอายะฮฺจากอัลกุรอาน บางทัศนะเห็นว่าคุณบะฮฺต้องมีรูกุ่นและเงื่อนไขต่างๆ ที่คนทั่วไปเข้าใจว่านั่นคือการกล่าวตักเตือนที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และต่อด้วยรูกุ่นอื่นๆ อาทิ การกล่าวขออภัยพรเสาะละวาดแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ การสั่งเสียเพื่อให้ผู้ฟังยำเกรงต่อพระองค์

อัลลอฮ์ ﷻ ในทั้งสอง อ่านหนึ่งอายะฮจากคัมภีร์อัลกุรอานที่มีความหมายการตักเตือน และการดูแลแก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย

5.1.1.4 คุณบะฮมีเงื่อนไขตามทัศนคติของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางเงื่อนไข ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าคุณบะฮวันศุกร์ต้องมีสองคุณบะฮที่สั้นเท่ากับอ่านสุเราะฮที่พอเหมาะหรือเสมือนกับกล่าวตัสบีฮหรือตะฮลีลรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการเนียตว่าเป็นการคุณบะฮถือว่าใช้ได้ สะอาดจากอะดัซเล็กและอะดัซใหญ่ ปกปิดเอาเราะฮขณะคุณบะฮ ยืนขณะนำเสนอคุณบะฮและนั่งระหว่างสองคุณบะฮเท่ากับอ่านสามอายะฮจากอัลกุรอาน คุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สอง เคาะฎิบหันหน้าไปยังผู้ฟัง ถึงแม้ผู้ฟังบางคนอาจพิจารณาการได้ยินหรือลักษณะฟังคุณบะฮก็ตาม คุณบะฮเป็นพิธีกรรมเฉพาะที่เกิดขึ้นในวันศุกร์เท่านั้น

5.1.1.5 คุณบะฮเป็นเงื่อนไขสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุณบะฮ การละหมาดวันศุกร์ก็อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งเคาะฎิบและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรศึกษากฎระเบียบ เงื่อนไขว่าด้วยการนำเสนอและการฟังคุณบะฮตลอดจนสิ่งที่ทำให้การฟังสูญเปล่าโดยไม่ได้รับผลบุญใดๆ ที่สำคัญของคุณบะฮวันศุกร์คือการตักเตือนและการให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องศาสนา วิถีชีวิตและเรื่องอาคิเราะฮเพื่อให้ทุกคนเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

5.1.2 ผลการวิจัยด้านทัศนคติของผู้นำเสนอคุณบะฮวันศุกร์

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้นำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

5.1.2.1 ผู้นำเสนอคุณบะฮล้วนเป็นผู้มีความรู้ในวิชาศาสนาที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นครูสอนวิชาศาสนาและมีอาชีพอิสระ มีความสามารถด้านการสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มีการนำเสนอคุณบะฮด้วยภาษามลายูกลางผสมผสานในประโยคด้วยภาษาไทย บางมัสญิดมีการนำเสนอคุณบะฮด้วยภาษาไทยเพื่อให้ผู้ฟังที่ไม่สรรหัดภาษามลายูได้เข้าใจ ส่วนคุณบะฮในจังหวัดสตูลร้อยละ 85 มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย ยกเว้นตำบลมีการนำเสนอคุณบะฮด้วยภาษามลายูกลางและแทรกด้วยภาษาไทยในบางประโยค ส่วนคุณบะฮใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลาร้อยละ 65 เป็นการนำเสนอด้วยภาษาไทยถิ่นผสมผสานกับภาษาไทยกลางในบางประโยค ส่วนมัสญิดในอำเภอสะบ้าย้อย เทพา และบางตำบลในอำเภอจะนะและอำเภอนาทวีร้อยละ 45 มีการนำเสนอคุณบะฮด้วยภาษามลายู

5.1.2.2 ผู้นำเสนอคุณบะฮร้อยละ 85 เป็นอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลั่นมีการสลับเวรนำเสนอคุณบะฮ ร้อยละ 15 เท่านั้นมีการเชิญบุคคลภายนอกนำเสนอคุณบะฮ รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮร้อยละ 90 เป็นการอ่านจากหนังสือคุณบะฮที่เป็นเล่มตามหัวข้อที่เคาะฎิบเห็นสมควร บางมัสญิดเคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮด้วยภาษามลายูถิ่นโดยไม่ได้อ่านจากหนังสือแต่จะพูดตามถนัดที่ตนได้เตรียม

ไว้ เนื้อหาคุณภะฮ์ร้อยละ 95 มีการเน้นเรื่องการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ การประกอบอบิดะฮ์ ยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ส่งเสริมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม การรำลึกถึงความตายและวันอาคิเราะฮ์ ร้อยละ 5 มีการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันในคุณภะฮ์วันศุกร์

5.1.2.3 ผู้นำเสนอคุณภะฮ์ร้อยละ 95 เห็นว่าช่วงเวลาการนำเสนอคุณภะฮ์ที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที แต่ไม่เกิน 25 นาที โดยแบ่งสัดส่วนคุณภะฮ์แรกยาวกว่าคุณภะฮ์ที่สอง คุณภะฮ์แรกเน้นเนื้อหาสำคัญส่วนคุณภะฮ์ที่สองจะเน้นเรื่องการสรุปผลหรือแทรกด้วยเรื่องที่เป็นเก็ดข้อคิดเตือนสติจากอายะฮ์อัลกุรอานหรืออัลฮะดีษ คุณภะฮ์ที่สองเป็นบทเศาะละวาตแต่ทำนบีมุฮัมมัด ﷺ บทดุอาอ์และบทปิดคุณภะฮ์ด้วยภาษาอาหรับ ร้อยละ 5 เท่านั้นเห็นว่าคุณภะฮ์ควรอยู่ระหว่าง 25-30 นาที ส่วนการนำเสนอคุณภะฮ์สั้นหรือยาวนั้น เคาะฎิบส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าการคุณภะฮ์สั้นมีผลต่อผู้ฟังมากกว่าคุณภะฮ์ยาว เพราะจะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากพอสมควรและมีผลต่อการให้ความสนใจในการฟังคุณภะฮ์มากกว่า

5.1.3 ผลการวิจัยด้านทัศนคติของผู้ฟังคุณภะฮ์วันศุกร์

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้ฟังคุณภะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

5.1.3.1 ผู้ฟังคุณภะฮ์วันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษาทั้งด้านศาสนา ด้านสามัญ อาชีพ และความสามารถด้านการใช้ภาษาในการสื่อสาร ร้อยละ 82 สามารถเข้าใจภาษามลายูและภาษาไทย ยกเว้นบางตำบลในจังหวัดปัตตานีที่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร เช่นเดียวกับจังหวัดสตูล และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาซึ่งคนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารยกเว้นบางตำบลที่มีการใช้ภาษามลายูในการสื่อสารและนำเสนอคุณภะฮ์วันศุกร์ ผู้ฟังคุณภะฮ์วันศุกร์ร้อยละ 85 จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป และจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอาชีพหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งของมัสญิด

5.1.3.2 ผู้ฟังคุณภะฮ์วันศุกร์ร้อยละ 73 เห็นว่าการฟังคุณภะฮ์จากเคาะฎิบที่สลับกันทุกสัปดาห์ดีกว่าฟังคุณภะฮ์จากเคาะฎิบคนเดียวถึงแม้จะอ่านในหนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลายก็ตาม ร้อยละ 82 เห็นว่าคุณภะฮ์ด้วยการพูดหรือบรรยายตามถนัดดีกว่าคุณภะฮ์ที่เคาะฎิบอ่านจากหนังสือ ร้อยละ 95 เห็นว่าคุณภะฮ์ที่มีผลต่อผู้ฟังคือคุณภะฮ์ที่เคาะฎิบใช้ภาษาถิ่นที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่ายและให้ความสนใจมากกว่าการใช้ภาษากลาง มีความรู้สึกว่าได้รับคำแนะนำจากผู้รู้เรื่องศาสนาที่ใกล้ชิดตัว รู้ปัญหาและทางแก้ไขให้กับชุมชน ร้อยละ 5 เห็นว่าควรอนุรักษ์ภาษากลางเพื่อให้ผู้ฟังภาษาทางการและเป็นวิชาการมากกว่าภาษาถิ่น ร้อยละ 57 เห็นว่าควรนำเรื่องใกล้ตัวหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมปัจจุบันนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด

5.1.3.3 ผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ร้อยละ 87 เห็นว่าคุฏบะฮ์ที่ดีควรอยู่ในช่วงระหว่าง 15-25 นาที แต่ไม่เกิน 30 นาที คุฏบะฮ์สั้นดีกว่าคุฏบะฮ์ยาว คุฏบะฮ์แรกยาวกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง ร้อยละ 89 เห็นว่าเนื้อหาคุฏบะฮ์ควรเน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนาถึงแม้เป็นเรื่องราวในอดีตแต่ควรที่จะนำเสนอให้รูปแบบใหม่ที่ทันสมัยมากขึ้น โดยนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ที่หลากหลายหัวข้อ และเนื้อหาเหมาะสมให้เป็นการนำเสนอที่ดึงดูดผู้ฟัง ร้อยละ 95 เห็นว่าควรเน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ แทรกด้วยเรื่องความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาตะฮ์ และการขัดเกลาจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม

5.1.3.4 ผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ร้อยละ 85 เห็นว่าความรู้ที่ได้จากคุฏบะฮ์เป็นความรู้ที่เคยศึกษามาแล้ว เคาะฎิบเพียงแค่เรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาและประโยคใหม่ บางครั้งเนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นเรื่องเก่าที่คนส่วนใหญ่รู้จักแหล่งต่างๆ แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือนและสกิดความรู้สึกได้รับการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้หากนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ไหนมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

5.1.4 ผลการวิจัยด้านศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการศึกษาเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยพบว่า คุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นทุกครั้งก่อนละหมาดวันศุกร์ที่ผู้ร่วมละหมาดจำนวนหนึ่งฟังอย่างตั้งใจ มีนัยของการตะอวะฮ์ให้ทุกคนทำความดี และละเว้นความชั่ว มีเนื้อหาเน้นการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และการยึดมั่นในหลักคำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความมีคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิต คุฏบะฮ์มีศักยภาพในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดีหากผู้นำเสนอมีการแนะนำเนื้อหา มีการเตรียมตัวด้านเนื้อหา นำเสนอเป็นลำดับวรรคตอนที่น่าฟัง เรียบเรียงเนื้อหาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่สละสลวย ชัดถ้อยชัดคำ มีความบริสุทธิ์ใจและสัจจะวาจา มีความสง่างามด้านบุคลิก มีความรู้ทั้งเรื่องศาสนาและทันต่อเหตุการณ์ มีทัศนคติที่กว้างไกล เข้าใจสภาพชุมชน รู้ถึงปัญหาและสามารถให้คำแนะนำทางออกแก่ผู้ฟัง นำเสนอเรื่องใกล้ตัว ตรงประเด็น เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่การเป็นบ่าวที่ดีของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้รับความโปรดปรานทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์ ห่างไกลจากปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้การนำเสนอเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจของผู้ฟัง

ส่วนผู้ฟังคุฏบะฮ์ซึ่งเป็นมวลชนที่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ความเข้าใจภูมิหลังการศึกษาและความเข้าใจที่แตกต่างและหลากหลาย ควรฟังคุฏบะฮ์ด้วยความตั้งใจทั้งกายและสติปัญญา มุ่งมั่นที่จะรับข้อแนะนำจากเคาะฎิบโดยตรงอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งตลอดทั้งปีมี 52 ครั้ง รวมกับ 2 คุฏบะฮ์ในวันตรุษ หากเคาะฎิบหรือคณะกรรมการบริหารมัสญิดมีการเรียบเรียงหัวข้อและเนื้อหาคุฏบะฮ์อย่างมีระบบตามลำดับและเป็นขั้นตอน มีเนื้อหาเป็นวิชาการ มีการบันทึกเสียงและภาพเผยแพร่ทาง

สื่อต่างๆ และมีการจัดพิมพ์เนื้อหาเพื่อให้สังคมได้ติดตามอย่างต่อเนื่อง คุณบะฮ์ก็จะกลายเป็น
 หลักสูตรพัฒนาสังคมด้วยเนื้อหาที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์จากการนำเสนอไม่เฉพาะแก่ผู้ร่วม
 ละครฆาตในมัสญิดเท่านั้น แต่รวมถึงทุกเพศ ทุกวัยในสังคมด้วย สังคมจะได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ
 สมกับเป็นประชาชาติที่ได้รับการยกย่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดน
 ภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า การวิจัยที่ควรนำอภิปรายได้ดังนี้

คุณบะฮ์วันศุกร์เป็นพิธีกรรมสำคัญที่มีรูกุนและเงื่อนไขทั้งก่อนและระหว่างการ
 นำเสนอ มีหลักฐานที่ปรากฏในคำภีร์อัลกุรอาน อัลอะดีษ และมติเอกฉันท์ (อิญมาอ) และทัศนคติ
 ของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ แต่ทุกท่านเห็นพ้องว่าคุณบะฮ์เป็นเงื่อนไขสำคัญของการละครฆาต
 วันศุกร์ หากไม่มีการคุณบะฮ์การละครฆาตวันศุกร์มีอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งเมื่อรวมเงื่อนไขและรูกุนทั้งหมด
 คุณบะฮ์จะออกมาในรูปแบบของการนำเสนอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความรู้ การตักเตือน การชี้แนะ
 ที่เกี่ยวกับชีวิตบนโลกนี้จนถึงอาคิเราะฮ์

คุณบะฮ์วันศุกร์มีมาตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน
 โดยบรรดาเคาะฎิบผู้สืบสานภารกิจสำคัญในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ร่วมละครฆาตได้เข้าใจและรับ
 หลักการอิสลามด้วยการศรัทธามั่นและปฏิบัติจนกลายเป็นผู้ที่ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการ
 ศรัทธา ปฏิบัติศาสนกิจ และศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ศาสนาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
 ดำรงอยู่และคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบจนถึงวันกิยามะฮ์

คุณบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของตะอะวะฮ์มุลชน เคาะฎิบควรวางแผนล่วงหน้า
 เนื่องจากมีผู้ฟังจำนวนมากรวมตัวในมัสญิดทุกวันศุกร์โดยไม่จำเป็นต้องเชิญชวนด้วยวิธีอื่นใด เว้นแต่
 ด้วยการอะซานเรียกร้องให้คนในชุมชนรวมตัวกัน หากการรวมตัวที่มีสญิดในวันอื่นที่ไม่ใช่วันศุกร์อาจ
 เกิดขึ้นได้ไม่ง่ายด้วยเหตุผลบางประการที่อาจหาได้ยาก

ช่วงการนำเสนอคุณบะฮ์เป็นช่วงเวลาที่คุณบะฮ์ผู้ร่วมละครฆาตส่วนใหญ่อยู่ในมัสญิดและ
 พร้อมทั้งจะฟังคุณบะฮ์ เคาะฎิบควรถือโอกาสดังกล่าวนำเสนอเนื้อหาที่ประโยชน์ต่อผู้ฟังโดยนำเสนอ
 เรื่องที่เกี่ยวกับหลักการศาสนา วิถีชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องด้วยปัจจัยหลาย

ประการ ประกอบกับเชิญชวนให้ผู้ฟังทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มีหลักศรัทธาที่หนักแน่น อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรม

การนำเสนอคุณบะฮฺจะเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยทั้งปัจจัยบุคคลและวิธีการนำเสนอ คนสำคัญในการนำเสนอคุณบะฮฺคือเคาะฎิบที่ควรมีทักษะความสามารถในการนำเสนอด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ระดับการศึกษาของผู้ร่วมละหมาด คำนึงถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่การนำเสนอคุณบะฮฺที่มีผลต่อผู้ฟัง คุณบะฮฺควรเป็นเนื้อหาที่กะทัดรัด พอเหมาะกับเวลา ตอบโจทย์หัวข้อ เสียงชัดเจน ทันท่วงทีเหตุการณ

จากการสำรวจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการสอบถามเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณบะฮฺและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ ตำบลละ 1 มัสญิด พบว่าส่วนใหญ่มีการจัดเวรผู้นำเสนอคุณบะฮฺแต่ละวันศุกร์ เคาะฎิบส่วนใหญ่จะอ่านคุณบะฮฺจากหนังสือคุณบะฮฺที่ถูกรวมเป็นเล่ม โดยเลือกหัวข้อที่ควรอ่านแก่ผู้ร่วมละหมาด เนื้อหาคุณบะฮฺเน้นเรื่องการประกอบอิบาตะฮฺ คุณธรรมและจริยธรรม การมีจิตสำนึกในหน้าที่การงาน การรำลึกถึงความตายและเรื่องเกี่ยวกับชีวิตหลังจากตายจนถึงอาคิเราะฮฺ ส่วนผู้ฟังคุณบะฮฺทุกมัสญิดเห็นว่าคุณบะฮฺเป็นการตักเตือนให้ทุกคนอยู่ในศีลธรรมที่ดีงาม ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่ค่อยพอใจกับการฟังคุณบะฮฺด้วยหลายเหตุผล อาทิ เคาะฎิบไม่มีทักษะ เสียงไม่ค่อยชัด เนื้อหาไม่เป็นปัจจุบัน อ่านจากหนังสือที่เคยอ่านในคุณบะฮฺมาแล้วหลายครั้งและใช้ภาษากลางที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่สันทัด

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องศักยภาพของคณาจารย์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 3 ด้าน ดังนี้

5.3.1 การนำผลการวิจัยไปใช้

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ควรนำไปดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

5.3.1.1 นำผลการวิจัยออกเผยแพร่สู่สาธารณะ โดยนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺเพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้รู้ถึงความหมายและประวัติความเป็นมาของการคณาจารย์ คุณลักษณะของเคาะฎิบ เคาะฎิบที่พึงประสงค์

5.3.1.2 นำข้อเสนอแนะจากบรรดาเคาะฎิบและผู้ฟังคณาจารย์ไปใช้ในการพัฒนาวิธีการนำเสนอคณาจารย์วันศุกร์ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังและอาจเกิดการพัฒนาในชุมชนและสังคมต่อไป โดยมอบข้อมูลดังกล่าวแก่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อนำไปพิจารณาในการจัดอบรมวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺที่เป็นมาตรฐานในลำดับต่อไป และเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวในอินเทอร์เน็ตแก่ผู้สนใจทั่วไป

5.3.1.3 นำผลการวิจัยครั้งนี้มอบให้กับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อวางนโยบายและดำเนินการพัฒนาบุคลากรที่ดำรงตำแหน่งประจำมัสยิดทั้งอิหม่าม เคาะฎิบ และผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ทั่วไปที่ได้รับเชิญให้คุฏบะฮ์ตามมัสยิดต่างๆ ให้มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อผู้ฟัง โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

5.3.1.4 สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรเชื่อมต่อโดยตรงกับบรรดาอิหม่ามหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุฏบะฮ์วันศุกร์ทุกมัสยิดให้มีการนำเสนอคุฏบะฮ์แรกในเนื้อหาเดียวกันโดยกำหนดหัวข้อและเนื้อหาพอสังเขป ส่วนคุฏบะฮ์ที่สองจะมอบให้กับเคาะฎิบแต่ละมัสยิดนำเสนอคุฏบะฮ์ในเนื้อหาที่ทุกท่านเห็นความเหมาะสม พร้อมกับเสริมนโยบาย ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ จากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามฯ ที่จะประชาสัมพันธ์ให้ผู้ฟังทุกคนทราบทุกสัปดาห์

5.3.1.5 ทุกมัสยิดควรมีการจัดเวรการนำเสนอคุฏบะฮ์ ด้วยการจัดตารางผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ประจำเดือนพร้อมกับหัวข้อคุฏบะฮ์ หรือด้วยการจัดทำตารางคุฏบะฮ์ประจำ 6 เดือนหรือประจำปีที่มีรายชื่อบรรดาเคาะฎิบทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสลับกันพร้อมกับติดประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนรับทราบ

5.3.1.6 ขณะมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่มีมัสยิดควรถ่ายทอดสดทาง Face book Live หรือด้วยการอัดเสียงและภาพลงอินเทอร์เน็ตในระบบต่างๆ เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถย้อนดูและฟังในภายหลังได้ หรือเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ออนไลน์ หรือทางวิทยุชุมชน หรือรวบรวมภาพและเสียงคุฏบะฮ์แจกจ่ายให้กับผู้สนใจทั่วไป หรือขายในราคาพอเหมาะเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมกิจการมัสยิด

5.3.1.7 หากมีนโยบายที่จะรวบรวมเนื้อหาคุฏบะฮ์ในรูปแบบหนังสือเล็กทรอนิกส์ ควรวางนโยบายให้เคาะฎิบทุกท่านเขียนเพื่อลงในสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทุกคนสามารถติดตามและได้รับประโยชน์จากเนื้อหาดังกล่าว ถึงแม้ขณะนำเสนอคุฏบะฮ์นั้นเคาะฎิบนำเสนอด้วยปากเปล่าโดยไม่ได้อ่านตามเนื้อหาที่ถูกเขียนไว้ทุกข้อ แต่เนื้อหาที่เป็นเอกสารดังกล่าวจะกลายเป็นหลักฐานสำคัญในการอ้างอิงทางวิชาการหรือจะกลายเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจทั่วไปที่จะอ้างอิงเนื้อหาและเป็นทานสำหรับผู้เผยแพร่ความรู้ที่จะกลายเป็นผลบุญอันล้ำค่ายิ่ง

5.3.2 การพัฒนาเคาะฎิบผู้นำเสนอคุฏบะฮ์

5.3.2.1 สืบเนื่องจากการสำรวจข้อมูลด้วยการสอบถามเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า ระดับการศึกษาของบรรดาอิหม่าม เคาะฎิบ และเคาะฎิบรับเชิญอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 20 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ 5 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท ส่วนการศึกษาด้านสามัญของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวปรากฏว่าร้อยละ 80 จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 20 อยู่ระหว่างอนุปริญญาถึงปริญญาตรี

5.3.2.2 การพัฒนาเคาะฆีบและผู้นำเสนอคุฏบะฮฺควรให้มีการพัฒนาทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง อาทิ จัดอบรมในด้านความสามารถในการเลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน การเรียบเรียงเนื้อหา การใช้ภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่าย การใช้เวลาที่พอเหมาะกับเนื้อหา การคาดหมายต่อความสำเร็จในการนำเสนอคุฏบะฮฺ การโน้มน้าวให้ผู้ฟังให้ความสนใจที่จะฟังคุฏบะฮฺ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรวางแผนและนโยบายการพัฒนาสังคมผ่านคุฏบะฮฺ วันศุกร์และควรมีการประเมินผลในบางโอกาส

5.3.2.3 การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฆีบ บิหลั่น ควรให้มีการสอบวัดและประเมินผลด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเป็นผู้ที่มีทักษะ ความสามารถในการบริหารจัดการมัสญิด การเป็นผู้นำละหมาด การสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ชุมชน การนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์ที่มีผลต่อผู้ฟัง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรดำเนินนโยบายนี้ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้งด้านศาสนาและวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

5.3.3 การทำวิจัยครั้งต่อไป

จากศึกษาเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการทำวิจัยครั้งต่อไปเพื่อเป็นการต่อยอดและขยายผล ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพชุมชนด้านกิจการศาสนาโดยใช้มัสญิดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ และร่วมกันผลักดันเพื่อให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีต่อการบริหารจัดการมัสญิด โดยเน้นที่การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฆีบ และบิหลั่นด้วยการสอบ ด้านทักษะความสามารถ

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมการปกครอง, พ.ศ.2544 ส่วนวิจัยและพัฒนากระบวนการรูปแบบและโครงสร้าง.สำนักพัฒนาระบบ
รูปแบบและโครงสร้าง รายชื่อองค์กรบริหารส่วนตำบล 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้.

ทะเบียนมัสยิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดน
ภาคใต้ พ.ศ. 2558.

ทำเนียบมัสยิดทั่วราชอาณาจักรคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย,2558 ฝ่ายทะเบียนและ
สถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยคณะกรรมการอิสลามประจำ
จังหวัด.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2546 กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับจัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาอัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน
ปีอิหฺเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย.

‘Abd al-‘Aziz Bādū,1978. al-‘Aql Manba‘a al-Hikmah (العقل منبع الحكمة). al-Qāhirah –
Misr : Dār al-Fikr al-‘Arabiyy.

‘Abd al-‘Aziz bin Bāz, 1413. Fatāwā Islāmiyyah (فتاوى إسلامية) al-Riyād. al-Sa‘ūdiyyah:
Dār al-Watan Li al-Nash.

‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir,1422. Khutbat al-Jumat wa dawruhā fi Tarbiyat
al-Ummah (خطبة الجمعة ودورها في تربية الأمة). al-Riyādh – al-Sa‘ūdiyyah:
al-Maktabah al-Malik Fahd.

- ‘Abd al-Hamīd Shākīr,1995. **Khutab al-Rasūl**. (خطب الرسول). Sharqah - Amārate :
Maktabah Jarrus Yars.
- ‘Abd al-Karīm Zaydān,1993. **Usūl al-Da'wah** (أصول الدعوة). Beirūt- Lubnān :
Mu‘assasah al-Risālah.
- ‘Abdullah al-Bassām bin ‘Abd al-Rahmān bin Sāleh al-Bassām,2009. **Tawḍīh al-
Ahkām min bulūgh al-Marām** (توضيح الأحكام من بلوغ المرام). al-Riyāḍ
- al-Sa‘ūdiyyah : Dār al- Īmān.
- ‘Aḥmad Farīd. 1993. al-Taqwā al-Ghāyah al-Manshūdah wa al-Durrah al-
Mafqūdah.
(التقوى الغاية المنشودة والدرة المفقودة) al-Riyāḍ- al-Sa‘ūdiyyah: Dār
al-Asmiei.
- ‘Aḥmad, Ahmad bin Hanbal,1995, Musnad al-Imām Ahmad bin Hanbal (مسند الإمام
أحمد بن حنبل). Beirūt- Lubnān : Mu‘assasah al-Risālah.
- ‘Aḥmad Mukhtār ‘Umar,2008. **Mu'jam al-Lughah al-Arabiyyah al-Mu āshirah** (معجم
اللغة العربية المعاصرة). al-Qāhirah . Misr : Ālam al-Kutub.
- ‘Aḥmad Riḍā, 1958. **Mu'jam Matni al-Lughah** (معجم متن اللغة). Beirūt- Lubnān : Dār
Maktabah al-Hayāt.
- ‘Aḥmad Shākīr,2005. **Umdah al-Tafsīr Mukhtasar Tafsīr al-Qurān al-Azīm** عمدة
التفسير (مختصر تفسير القرآن العظيم) ، al-Mansūrah-Misr : Dār al-Wafāa.
- al-‘Aiyaniy, Abū Muhammad Mahmūd bin Ahmad,1990. **al-Binayah fi Sharh al-Hidayah**

(البنية في شرح الهداية) . Beirūt- Lubnān : Dār al-Fikr.

al-Albāniy, Muhammad Nāsir al-Dīn, 2000. **Khutbah al-Hājah allati Kāna Raūul Allāh Yu allimuha Ashābah** (خطبة الحاجة التي كان رسول الله يعلمها أصحابه).
al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah: Maktabahal-Maārif.

'Alī 'Abd al-Halīm Mahmūd, 1993. **Fiqh al-Da'wah ilallāh** (فقه الدعوة إلى الله). al-Mansūrah-Misr : Dār al-Wafāa'.

'Alī Mahfūz, 1984. **Fan al-Khiṭābah Wa'i'idād al-khatīb** (فن الخطابة وإعداد الخطيب).
al-Qāhirah : Dār al-I'tasām.

'Alī Ṭanṭāwiy, 2001. **Dhikrayāt** (ذكريات). Jeddah- al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Manārah.

al-'Asqolāniy, Ahmad bin Ali bin Hajar, 2005. **Fath al-Bari Bi Sharh Sahih al-Bikhāriy**
(فتح الباري بشرح صحيح البخاري). al-Riyāḍ. al-Sa'ūdiyyah : Dār Tayyibah.

al-Alūsiy Abū al-Faḍl Shihāb al-Dīn al-Sayyid Mahmūd al-Alūsī al-Baghdādiy, n.d. **Rūh al-Maāni Fī Tafsir al-Qurān al-Azīm wa al-Sabl al-Maāni** (روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني)
Beirūt- Lubnān : Dār Ihyāa' al-Turāth al-Arabiyy.

Ībn al-'Arabiyy Abū Bakr Muhammad bin 'Abdullāh bin Muhammad bin 'Abdullāh al-Mālikiy, 2003. **Ahkām al-Qurān** (أحكام القرآن). Beirūt- Lubnān : Dār al-Kutub al-Ilmiyyah.

Ībn 'Asākir, 1416. **Dham man Lā Ya'malu bi ilmih** (ذم من لا يعمل بعلمه). al-Qāhirah –

Misr : Maktabah 'Ibn Taymiyyah.

al-Baghawiy, Abū Muhammad bin Masūud al-Baghawī. 1409. **Tafsīr al-Bahawiy auw Maalim al-Tanzīl** (تفسير البغوي أو معالم التنزيل). al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Tayyibah.

Bakr Abū Zayd bin 'Abdullāh, 1999. **Tashīh al-Duāa'** (تصحيح الدعاء). al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Āsimah.

al-Barkatī, Muhammad Amīm al-Ihsān al-Mujaddidiy, 2002. **al-Ta'rifāt al-Fiqhiyyah** (التعريفات الفقهية) Beirut- Lubnān : Dār al-kutub al-Ilmiyyah.

al-Bayānūnī, Muhammad Abū al-Fath, 1993. **al-Madkhal Ilā Ilmi al-Da'wah** (المدخل إلى علم الدعوة) Beirut. Lubnān : Muassasah al-Risālah.

al-Bayhaqiy, Abū Bakr Ahmad bin al-Husayn bin Ali al-Baihaqi, 1988. **al-Sunan al-Kubra**. (السنن الكبرى). Beirut- Lubnān : Dār al-Kutub al-Ilmiyyah.

al-Bukhāriy, Muhammad bin Ismā'īl bin Ibrāhīm al-Bukhāriy, 2005. **Sahīh al-Bukhāriy** (صحيح البخاري). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayzī'.
 al-Tayzī'.

Abū Dāwūd bin Sulaiman bin al-Ash 2005. **Sunan Abi Dawūd** (سنن أبي داود). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayzī'.

al-Dhahabiy Shamsu al-Din Muhammad bin Ahmad bin Uthman, 1991. **Tahdhib Siyar Aa'lam al-Nubalaa'** (تهذيب سير أعلام النبلاء). Beirut - Lubnān : Muassasah al-Risalah.

al-Fakhr al-Rāziy, Muhammad al-Razi Fakh al-din bin al-Allamah ḍiyaa' al-Din Umar,
1981. *Tafsir al-Fakhr al-Razi* (تفسير الفخر الرازي). Beirut. Lubnān : Dār
al-Fikr.

Halā Ammūn, n.d. *Mu'jam Taqwim al-Lughah wa takhlisuha min al-Akhtaa*
al-Sha'iah (معجم تقويم اللغة وتخليصها من الأخطاء الشائعة). Beirut : Lubnān :
Dār al-Qalam.

al-Hamshariy, Muhammad Ali al-Hamshari, al-Sayyid Abū al-Futūh, Ali Ismail Mūsa,
1997. *al-Qamus al-Islami li al-Nashi in wa al-Shabab* (القاموس الاسلامي)
(للناشئين والشباب). al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah: Maktabah al-Abikan.

Hasan Ayyūb, 2003. *al-Khulafaa al-Rashidūn al-Qadah al-Auwfiyaa Wa Aa'zam*
al-Khulafaa (الخلفاء الراشدون القادة الأوفياء وأعظم الخلفاء).
al-Qāhirah - Misr : Dār al-Salam.

Abū Ḥayyān al-Andalusiy Muhammad bin Yusuf, 1993. *Tafsir al-Bahr al-Muhit* (تفسير
المحيط البحر). Beirut . Lubnān : Dār al-Kutub al-Ilmiyyah.

Hikmat bin Bashir bin Yasin, 1999. *al-Tafsir al-Sahih Mawsūah al-Sahih al-Masbūr*
Min al-Tafsir bi al-Ma'thūr (التفسير الصحيح موسوعة الصحيح المسبور من
التفسير بالمأثور). al-Madinah al-Munawwarah- al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Maathir.

ʿIbn Hishām, Abū Muhammad ʿAbd al-Malik bin Hisham al-Muafari, 2001. *al-Sirah*
al-Nabawiyah (السيرة النبوية). al-Riyāḍ - al-Sawdiyyah : Dār al-Watan.

al-Hujaylān, Abd al-Aziz bin Muhammad bin ʿAbdullah 1427. *Khutbat al-Jumuah wa*
ahkamuha al-Fiqhiyyah (خطبة الجمعة وأحكامها الفقهية). Jeddah-
al-Sa'ūdiyyah : Dār Ibn Jawzi.

al-Humaydiy, 'Abd al-Aziz bin 'Abdullah, 1998. **al-Tārikh al- Islāmī Mawāqif wa Ibar**

(التاريخ الإسلامي مواقف وعبر). al-Iskandariyyah-Misr : Dār al-Da'wah.

al-Husaynī, al-Yamani, Abū al-Husayn Yahyā bin Abi al-Khayr al-Umrānī al-Shāfi'iy

البيان في) (**Bayān fi Mazhab al-Imām al-Shāfi'iy** (في

(مذهب الإمام الشافعي). Beirūt-Lubnān : Dār al-Minhāj.

ʿIbrāhīm al-Badawiy, 1994. **Fann al-Khitabah** (فن الخطابة). al-Qāhirah -Misr : Dār

al- Kutub.

ʿIbrāhīm Mustafā, n.d. **al-Mu'jam al-Wasit** (المعجم الوسيط). Istanbul-Turkey : al-Maktabah

al- Islāmiyyah.

ʿIzzuddīn Balīq, 1978. **Minhaj al-Salihin** (منهاج الصالحين). Beirūt – Lubnān : Dār al-Fath.

al-Juzayrī Abū bakr, 2000. **Kitab al-Minbar** (كتاب المنبر). al-Madinah al-Munawwarah-

al-Sa'ūdiyyah : Maktabah al-Ulūm wa al-hikam.

al-Jurjani, Ali bin Muhammad al-Sayyid al-Sharif, n.d. **Mu'jam al-Ta'rifat** (معجم التعريفات)

al-Qāhirah -Misr : Dār al-Faḍilah.

al-Kāsānī, Ala' al-din Abū Bakr bin Mas 'uūd al-Hanafiy, 2003. **Bada ii al-Sana ii fi Tartib**

al-Shara ii (بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع). Beirūt- Lubnān : Dār al-Kutub

al-Ilmiyyah.

ʿIbn Kathīr, Imad al-Din Abū al-Fidaa Ismail bin Umar, 1421. **al-Bidayah wa al-Nihayah**

(البداية والنهاية) al-Qāhirah. Misr : Dār Hijr.

ʿIbn Kathīr, Imad al-Din Abū al-Fidaa' Ismail bin Kathīr al-Dimashqī, 2000. **Tafsir al-Quran al-Azim** (تفسير القرآن العظيم). al-Qāhirah -Misr : Muassasah Qurtubah.

ʿIbn Khuzaymah, Abū Bakr Muhammad bin Ishaq bin Khuzaymah al-Salmī
al- Naysabbūri, 1980. **Sahih ʿIbn Khuzaymah** (صحيح ابن خزيمة). Beirut .
Lubnān : al-Maktab al- Islāmi.

Luis Ma'lūf, 1956. **al-Munjid fi al-lughat wa al-Adab wa al-Ulūm** (المنجد في اللغة والأدب والعلوم). Beirut- Lubnān : al-Matbaah al- Kathulikiyyah.

al-Mahdalī, al-Sayyid Muhammad Uqail bin Ali, 1998. **al-Khitabah wa makanatuha fi al-Da'wah al- Islāmiyyah** (الخطابة ومكانتها في الدعوة الإسلامية). al-Qāhirah
– Misr : Dār al-Hadith.

Mahmūd Hamdī Zaqqūq, 2003. **al-Mawsūah al- Islāmiyyah al-Ammah** (الموسوعة الإسلامية العامة). al-Qāhirah –Misr : Dār al-Majlis al-A'ala al- Islāmiyyah.

Mahmūd Muhammad Ruslan, 2006. **al-Khitabah Nash atuha wa mayadinuha** (الخطابة نشأتها وميادينها). al-Qāhirah –Misr : Dār al-Taqwa.

ʿIbn Mājah, Abū ʿAbdillāh bin Muhammad bin Yazid bin Majah al-Qazwaynī, 2005.
Sunan ʿIbn Mājah (سنن ابن ماجه). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li
al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayzīl.

Mālik bin Anas al-Aṣbahī. 1994. **al-Mudawwanatu al-Kubrā** (المدونة الكبرى). Beirut :
Dār al-Kutub al-Ilmiyyah.

ʿIbn Manzūr, Jamal al-Dīn Abū al-Faḍl Muhammad bin Makrūm bin ʿAlī bin Ahmad Abū al-Qasim bin Habqah bin Manzūr, 1999. **Lisan al-Arab** (لسان العرب). al-Qāhirah -Misr : Dār al-Maārif.

al-Māwardī, Abū al-Husain ʿAlī bin Muhammad bin Habib al-Mawardi al-Basri, 1994. **al-Hawī al-Kabīr fī fiqh al-Imam al-Shafīī**. (الحاوي الكبير في فقه مذهب الإمام الشافعي). Beirut – Lubnān : Dār al-Kutub al-Ilmiyyah.

Muḥammad al-Khuḍari bik, 1965. **Tarikh al-Tashri' al-Islāmi** (تاريخ التشريع الإسلامي). al-Qāhirah -Misr : al-Maktabah al-Tijariyyah al-Kubro.

Muḥammad ʿAbd al-Salām bin Ahmad bin Muhammad ʿAbd al-Salām, 2002. **al-Sunan wa al-Mubtadaat al-Mutaalliqat bi al-Adhkar wa al-Salawat** (السنن والمبتدعات المتعلقة بالأذكار والصلوات). al-Qāhirah Misr : Maktabah ʿIbn Taymiyyah.

Muḥammad ʿAbduh, 1428. **Tafsir al-Quran al-Hakim** (تفسير القرآن الحكيم). al-Qāhirah – Misr : Matbaah al-Manar.

Muḥammad Abū Zahrah, 1965. **Tanzim al-Islam Li al-Mujtama'** (تنظيم الإسلام للمجتمع). al-Qāhirah – Misr : Dār al-Fikr al-Arabiyy.

Muḥammad Abū Zahrah, 1981. **al-Mujtama' al-Insani fi Zilli al-Islām** (المجتمع الإنساني في ظل الإسلام). Jeddah - al-Saʿūdiyyah: al-Dār al-Sawdiyyah.

Muḥammad Abū Zahrah, 1434. **al-Khitabah : Usūluha Tarikhuha fi Azhar Usūriha Inda**

al-Arab (الخطابة أصولها تاريخها في أزهر عصورها عند العرب) . al-Qāhirah -
Misr : Matbaah al-Ulūm.

Muḥammad Bakr Ismā'īl.1997.al-Fiqh al-Wāḍih min al-Kitāb wa al-Sunnah alā
al-Madhāhibi al-Arbaah (الفقه الواضح من الكتاب والسنة على المذاهب)
(الأربعة). al-Qāhirah : Dār al-Manār.

Muḥammad Yusrī , 2003 Maālim fi Usūl al-Da'wah (مَعَالِمُ فِي أُصُولِ الدَّعْوَةِ)
al-Riyāḍ-
al-Sa'ūdiyyah : Dār al-Watan li al-Nashr

Abū Muḥammad 'Abdullāh al-Jabayn bin 'Abd al-Rahmān bin 'Abdullah al-
Jabayn,2001. Ibhāj al-Mu'minin bi Sharh Manhaj al-Salikin wa
Tawḍih al-Fiqh fi al-Din (إهّاج المؤمنین بشرح منهج السالکین وتوضیح الفقه فی)
(الدين) . al-Riyāḍ-al-Sa'ūdiyyah : Dār al-Watan li al-Nashr. Muassasah al-
Risālah.

al-Mubārak Fūrī 'Abd al-Rahmān 1995.Tuhfat al-Ahwadhi bi Sharh Jāmi' al-Tirmidhi
(تحفة الأحوذی بشرح جامع الترمذی).Beirūt- Lubnān : Dār al-Fikr.

al-Mundhirī,Abū bakr bin Ibrāhim bin al-Munzir al-Naysabūriy,1991. al-Auwsat fi
al-Sunanwa al-Ijmaa wa al-Ikhtilaf (الأوسط فی السنن والإجماع)
(والاختلاف).

al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah : Dār Tayyibah.

Mūsā Shāhīn Lāshīn.2002.Fat al-Mun im Sharh Sahīh Muslim. (فتح المنعم شرح صحيح
(مسلم). al-Qāhirah, Egypt : Dār al-Shurūq.

Muḥammad Ulwān,1424. **Intishār al- Islām wa al-Jihād : Iftirā at Gharbiyyah wa**

Haqā iq Islāmiyyah (إنتشار الاسلام والجهاد افتراءات غربية وحقائق اسلامية).
al-Qāhirah -Misr :Dār Wafāa'.

Muslih Sayyid Bayūmī, 1975, **Ud u l lā Sabil Rabbika bil Hikmati Wa al-Maw izati**

ad-Hasanati Wajadilhum billati hiya Ahsan (ادع إلى سبيل ربك بالحكمة)
(والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي أحسن). al-Qāhirah - Misr : Matbaah
al-Azhar.

Muslim, Abū al-Husayn bin al-Hajjāj al-Qurashiy al-Naisabūriy, 2005. **Sahih Muslim**

(صحيح مسلم). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa
al-Tayz īi'.

al-Nasāiyy, Abū ‘Abd al-Rahmān Ahmad bin Shuaib bin Ali bin Sinān bin Bahr

al-Khurasāniy al-Nasāiyy, 2005. **Sunan al- Nasāiy** (سنن النسائي). Beirut-
Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz īi'.

al-Nawawiy,Muhyi al-Din Abū Zakariyya Yahya bin Sharaf, 1999. **al-Majmū' Sharh**

al-Muhadhab Li al-Shirazi (المجموع شرح المهذب للشيرازي). Jeddah. al-
Sa‘ūdiyyah : Maktabah al-Irshād.

al-Nawawiy,Muhyi al-Din Abū Zakariyya Yahya bin Sharaf, 2005. **Minhaj al-Talibin Wa**

Umdatal-Muttaqin (منهاج الطالبين وعمدة المفتين). Beirūt – Lubnān : Dār
al-Minhāj.

al-Naysābūriy, Abū al-Husayn Ali bin Ahmad al-Wahidi,1994.. **al-Wasit fi Tafsir**

al-Quran al-Majid (الوسيط في تفسير القرآن المجيد). Beirūt. Lubnān : Dār al-
Kutub al-Ilmiyyah.

al-Qaraḍāwī, Yūsuf bin ‘Abdullah, 1996. **Thaqafat al-Daiyah** (ثقافة الداعية). Beirut- Lubnān : Muassasah al-Risālah.

al-Qāsimī Muhammad Jamāl al-Din, 1957. Tafsir **al-Qasimi al-Musamma Mahasin al-Ta'wil**. (تفسير القاسمي المسمى محاسن التأويل). al-Qāhirah -Misr : Dār Ihyāa al-Kutub al-Arabiyyah.

‘Ibn Qayyim al-Jawziyyah, Shams al-Dīn Abū ‘Abdillah Muhammad bin Abī Bakr bin Ayyūb. 1998. **Badāi’ al-Tafsir al-Jāmi’ Lima Fassarahū al-Imām ‘Ibn Qayyim al-Jawziyyah** (بدائع التفسير الجامع لما فسره الإمام ابن قيم الجوزية). al-Dammam- al-Sa‘ūdiyyah : Dār ‘Ibn al-Jawziy.

Ibn Qudāmah, Muwaffiq al-Din Abū Muhammad ‘Abdullah bin Ahmad bin Muhammad Bin Qudāmah al-Maqdisiy al-Jamailiy, 1997, **al-Mughni** (المغني). al-Riyād - al-Sa‘ūdiyyah : Dār ‘Alam al-Kutub.

al-Qurtubiy, Abū ‘Abdullah Muhammad bin Ahmad bin Abū Bakr, 2006. **al-Jāmi’ li Ahkām al-Qurān** (الجامع لأحكام القرآن). Beirut- Lubnān : Muassasah al-Risālah.

al-Qusoīr, ‘Abdullah bin Saleh, 2009. **Tabsirah al-Hudah Bisha'ni al-Da'wah wa al-Duah** (تبصرة الهداة بشأن الدعوة والدعاة). al-Riyād - al-Sa‘ūdiyyah : Dār ‘Alam al-Kutub.

Rajab ‘Abd al-Jawwād Ibrahim, 2002. **Mu'jam al-Mustalahat al-Islāmiyyah fi al-Misbah al-Munir** (معجم المصطلحات الإسلامية في المصباح المنير). al-Qāhirah - Misr : Dār Afaq.

Rinhart Dūzī, 1981 . **Takmilat al-Maajim al-Arabiyyah** (تكملة المعاجم العربية). Baghdad-

Irāq : Dār al-Rashid.

ʿIbn Rajab, Zayn al-Din Abū al-Farj ‘Abd al-Rahmān bin Shihāb al-Din al-Hanbali,2001.

Rawāii al-Tafsir (روائع التفسير). al-Riyāḍ - al-Sa‘ūdiyyah : Dār al-Asimah.

Ramaḍānī ‘Abd al-Mālik bin Ahmad,2006. **Min kulli Surah Faidah** (من كل سورة فائدة).

Inabah-al-Jaza ir : Dār Manār al-Sabil.

ʿIbn Rushd, Abū al-Walid Muhammad bin Ahmad bin Muhammad bin Ahmad bin

Rushd al-Qurtubiy al-Andalūsiy,1995. **Sharh bidayah al-Mujtahid**

wa nihayah al-Muqtasid (شرح بداية المجتهد ونهاية المقتصد) . al-Qāhirah -
Misr : Dār al-Salam.

al-Rizikliy,Khair al-Din bin Muhammad bin Muhammad bin Ali bin Faris al-Rizikliy

al-Dimashqiyy, 2002 . **al-Aa'lam** (الأعلام). Beirūt- Lubnān : Dār al-Ilmi li
al-Malāyin.

al-Sa’adi, ‘Abd al-Rahman Nasir al-Sa’diy,2001. **Ibhaj al-Mu'minin bi Sharhi Manhaj**

al-Salikin WaTawdhih al-Fiqh Fi al-Din (إبهاج المؤمنين بشرح منهج
السالكين وتوضيح الفقه في الدين). al-Riyāḍ - al-Sa‘ūdiyyah : Dār al-Watan.

Sa’īd Hawwā,1989. **al-Asas fi al-Sunnah wa fiqhuha-al-Sirah al-Nabawiyyah**-السيرة

الأساس في السنة وفقها) النبوية . al-Qāhirah -Misr : Dār al-Salām.

Sa’īd Hawwā,1994. **al-Asas fi al-Sunnah wa fiqhuha (al-Ibadat fi al- Islām)** العبادات

الإسلام-الأساس في السنة وفقها)(في . al-Qāhirah -Misr : Dār al-Salām.

Sāleh bin Humayd bin ‘Abdullah bin Humayd, n.d. **Manhaj fi l'idad Khutba al-**

Jumaah (منهج في إعداد خطبة الجمعة)

al-Shāfi'iy, Muhammad bin Idris, 2001. **al-Umm (الأم)**. al-Mansūrah-Misr : Dār al-Wafāa li al-Tibāah.

Shakīb Arsalān, n.d. **Limadha Ta'akh khar al-Muslimūn wa limadha taqaddama ghairuhum (لماذا تأخر المسلمون ولماذا تقدم غيرهم)**. Beirut - Lubnān : Dār Maktabah al-Hayāt.

Shalabī 'Abd al-Jalil 'Abduh, 1987. **al-Khitabah wa l'a dad al-Khatib (الخطابة وإعداد الخطيب)**. al-Qāhirah -Misr : Dār al-Shurūq.

al-Shāhūd, Ali Naif, 2010. **Tawjihaj Quraniyyah Li ashab al-Da'wah (توجيهات قرآنية لأصحاب الدعوة)**. Pahang, Malaysia : Dār al-Ma'mūr.

al-Shanqīṭī, Muhammad al-Amīn bin Muhammad al-Mukhtār al-Jakni, 1980. **Tatimmat Adhwa' al- Bayān fi Idhahi al-Quran bi al-Quran (أضواء البيان في إيضاح آدواء القرآن بالقرآن)**. Beirut- Lubnān : Dār Alim al-Fawā id.

al-Sharbīnī, Shams al-Din Muhammad bin al-Khatib al-Sharbini, 1997. **Mughni al-Muhtaj Ila Ma'rifat Maani Alfaz al-Minhaj (مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج)**. Beirut- Lubnān : Dār al-Ma'rifah.

al-Shāṭibiy, Abū Ishaq Ibrahim bin Mūsa bin Muhammad al-Lukhami al-Shatibiy, 1997. **al-Muwafaqat (الموافقات)**. al-Khubr- al-Sa'ūdiyyah : Dār 'Ibn affān.

al-Shīrāzī, Abū Ishāq Ibarāhim bin Ali bin Yūsuf al-Fayrūz Abādi al-Shirāzī, 1995. **al-Muhadhab fi fiqh al-Imam al-Shafii (المهذب في فقه الإمام الشافعي)**. Beirut - Lubnān : Dār al-kutub al-Ilmiyyah.

- al-Sibā'ī Mustafā,2001.**al-Sunnah wa Makanatuha fi al-Tashrii'** (السنة ومكانتها في)
 (التشريع) al-Riyād - al-Saudiyyah : Dār al-Waraq.
- al-Ṣiddīqī Abū 'Abd al-Rahman Sharaf al-Haq al-Azim Abadi Muhammad Ashraf bin
 Amir binAli bin Haydar,2005.**Awn al-Ma'būd ala Sharh Sunan Abi
 Dāwūd** (عون المعبود على شرح سنن أبي داود) . Beirūt. Lubnān : Dār Ibn
 Hazm.
- al-Subkiy Mahmūd Muhammad Khattāb. 1986.**al-Dīn al-Khālīs.**(الدين الخالص)
 al-Qāhirah : Maktabah al-Subkiyyah.
- al-Suyūtiy,Jalal al-Din al-Suyūti,2003.**al-Durr al-Manthūr fi al-Tafsir bi al-Ma'thūr**
 (الدرّ المنثور في التفسير بالمأثور) . al-Qāhirah -Misr : Markaz Hijr li al-Buhūth
 wa al-Dirasat al-Arabiyyah wa al- Islāmiyyah.
- al-Ṭabariy, Abū Ja'far Muhammad bin Jarir al-Tabari,2001. **Jami' al- Bayān an Ta'wil
 Ayi al-Quran** (جامع البيان عن تأويل آي القرآن) . al-Qāhirah -Misr : Dār
 Hijr.
- al-Ṭahānawī,Zafr Ahmad al-Uthmaniyy,1414. **lila al-Sunan** (إعلاء السنن) . Karachi-
 Pakistan : Idrat al-Quran wa al-Ulūm al- Islāmiyyah.
- al-Ṭahāwī Abū Ja'far Ahmad bin Muhammad al-Azdi,1995.**Ahkam al-Quran al- Karīm**
 (أحكام القرآن الكريم) . Istanbul . Turkiy :
- Tawfiq Yūsuf al-Wā'ī ,1995.**al-Da'wah Ilallah : al-Risalah –al-Wasilah-al-Hadaf**
 (الدعوة إلى الله الرسالة –الوسيلة – الهدف) .al-Mansūrah-Misr : Dār al-Yaqin.
- ʿIbn Taymiyyah,Ahmad bin 'Abd al-Halīm Ibn Taimiyyah,1993. **Majmū' Fatawa Shaikh**

al- Islām (مجموع فتاوى شيخ الإسلام). al-Qāhirah - Misr : al-Massahah al-Askariyyah.

Abū al-Tayyib, Siddiq bin Hasan bin Ali al-Husayn al-Qanūji al-Bukhāriy,1992. **Fat al- Bayān Fi Maqasid al-Quran** (فتح البيان في مقاصد القرآن). Beirūt- Lubnān : Maktabah al-Asriyyah.

al-Tirmidhiy, Abū Isa Muhammad bin Isa al-Tirmiziy 2005. **Sunan al-Tirmiziy** (سنن الترمذي).Beirūt- Lubnān: Dār al-Fikr li al-Tibaah wa al-Nashr wa al-Tawzi'.

al-Tuwayjiri,Muhammad bin Ibrahim bin ‘Abdullah al-Tuwayjiri,2010. **Mukhtasar al- Fiqh al- Islāmi Fi Dhawi al-Kitabi Wa al-Sunnah** (مختصر الفقه الإسلامي في ذواي الكتاب والسنة).al-Qusoim-Baridah- al-Sa‘ūdiyyah : Dār Asda'a al-Mujtama'.

Āl ‘Umar ‘Abd al-Rahman bin Hammad Al Umar,n.d. **al-Jihad** (الجهاد). al-Qāhirah – Misr : Idarah al-Shuūn al-Diniyyah bi al-Quwwat al-Jawwiyyah.

‘Umar Ridhā Kahhālah,1997.**Mu'jam Qabāil al-Arab al-Qādimah wa al-Hadithah** (معجم قبائل العرب القديمة والحديثة).Beirūt. Lubnān : Muassasah al-Risālah.

al-Wādi‘ī Abū ‘Abd al-Rahman Muqbil bin Hadi,2004. **al-Sahih al-Musnad Min Asbāb al-Nuzūl** (الصحيح المسند من أسباب النزول). Sanāa'-al-Yaman : Maktabah Sanāa' al-Athariyyah.

al-Wāhidī Abū al-Hasan Ali bin Ahmad al-Naysabūri,1999. **Asbab al-Nuzūl** (أسباب النزول) al-Qāhirah -Misr : Dār al-Hadith.

al-Washlī,Abdullāh Qāsim,1990. **al-Masjid wa nashatuhu al-Ijtima ii ala madār al-**

Tārikh (المسجد ونشاطه الإجتماعي على مدار التاريخ) Beirut- Lubnān :
Muassasah al-Kutub al-Thaqāfiyyah.

Wazārat al-Auwqāf wa al-Shuūn al-Islāmiyyah, 1990. al-Mawsū ah al-Fiqhiyyah
(الموسوعة الفقهية). al-Kuwait . al-Kuwait : Zāt al-Salāsil.

al-Zaydī, Tāhā Ahmad al- Zaydī, 2010. Mu'jam Mustalahāt al-Da'wah wa al-'li lām
al- Islāmi (معجم مصطلحات الدعوة والإعلام الإسلامي). Amman-al-Urdun :
Dār al-Nafā is.

al-Zirikliy, Khayr al-Din bin Mahmud bin Ali bin Fāris al-Dimashqi, 2002. al-A'alām
(الأعلام). Beirut- Lubnān : Dār al Ilm Li al-Malāyīn.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

Muhammad. Muhiden Abd. Rahman, Muhammad. Alwee Yusoff, Seripah Zin Sayed Ali
และ Wan Rohani Wan Mohktar. งานวิจัยเรื่อง Isu-isu Pengurusan dan
Pembangunan Masjid. Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya,
Nilam Puri, Kelantan, Malaysia. นำเสนอใน Seminar Kebangsaan
Pengurusan Masjid (2008 : Kelantan)

Noordin Bin Abdullah Dagorha, 1997. Dakwah Islamiah di Selatan Thailand : Suatu
Kajian Tentang Perkembangannya Antara Tahun 1960-1991M.
วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย Bahagian Pengajian Usuluddin, Akademi Pengajian
Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.

โชรยา จามจรี , 2543 การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคฤภะฮวันศุภร์ที่มีในชุมชน
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

แวนอูเซ็ง มะแตเฮาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดลมนรจณ์ บากา และสุวิชา ยี่สุนทร,

งานวิจัยเรื่อง : **บทบาทมัสญิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้** (ก-ข) . 2539
 รายงาน การวิจัย วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
 ปัตตานี

รองศาสตราจารย์มานี ชูไทย อาจารย์พิเศษ ฮาซาไนน์ และอาจารย์สิริยา ยูซูฟี

งานวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทตนเองของอิมามต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิม
 ในประเทศไทย 2541 : หน้า (ง). งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงิน
 รายได้ประจำปี 2541 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สะลือรี วาลี ,2550.การตะอะฮฺของคณะกรรมการประจำมัสญิดในการส่งเสริมการเศาะลาฮฺ

**ญะมาอะฮฺ กรณีศึกษาคณะกรรมการประจำมัสญิดในอำเภอเย็งอ จังหวัด
 นราธิวาส** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลาม
 ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด.2527.**หน้าที่ของมัสญิดต่อสังคมในภาคกลาง.**วิทยานิพนธ์.วิทยานิพนธ์หลักสูตร
 ปริญญาสังคมวิทยา มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิต
 วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นามานุกรม

นายกอเซม มะแซ

สัมภาษณ์เมื่อวันอังคารที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 07.00 น.

นายพีครุดีน ดอเลาะ

สัมภาษณ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2559 เวลา 20.50 น.

นายมะรอปปี แมะอูมา

สัมภาษณ์เมื่อวันจันทร์ ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 เวลา 09.30 น.

นายมะรอฮือดี เลาะยะผา

สัมภาษณ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 17.45 น.

นายมูหะมัดสุกรี สะเตาะ

สัมภาษณ์เมื่อวันอังคารที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 เวลา 16.15 น.

นายมูฮำมัดนาเซ สามะ

สัมภาษณ์เมื่อวันจันทร์ ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 เวลา 06.20 น.

นายสอแหล๊ะ วัตมะนะ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2559 เวลา 20.20 น.

นายสะการิยา บาราเฮง

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก (ก)
สารบัญญอายะฮ์อัลกุรอาน

ลำดับ	สุเราะฮ์	อายะฮ์ที่	อายะฮ์	หน้า
1	ฟุคศิลัต	33	﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ ... ﴾	2
2	อัลมูอะฮ์	9	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ ... ﴾ ๑	4,7,38
3	อัลอะฮ์รอฟ	204	﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ... ﴾ ๑๐๕	8,39,71
4	อัลมูอะฮ์	11	﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجْرَةً أَنفَضُوا إِلَيْهَا ... ﴾ ๑๑	36
5	อัลมูอะฮ์	10	﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا ... ﴾ ๑๐	37
6	อันนิซาอ	82	﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْءَانَ لَوْ كَانَ مِنْ ... ﴾ ๘๒	41
7	อัลอะหฺซาบ	56	﴿ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى ... ﴾ ๕๖	68
8	อาละ อิมรอน	102	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ ... ﴾ ๑๐๒	81
9	อันนิซาอ	1	﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ... ﴾ ๑	81
10	อัลอะหฺซาบ	70-71	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ... ﴾ ๗๐ ๗๑	81
11	ยูนุส	9	﴿ إِنَّ الدِّينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا ... ﴾ ๑	96
12	อัลมูญาดะ ละฮ์	11	﴿ ... يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ ... ﴾ ๑๑	101
13	อัลอะฮ์รอฟ	96	﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا ... ﴾ ๑๑๖	102
14	อัลปะเกาะ เราะฮ์	269	﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ... ﴾ ๓๗	103

ภาคผนวก (ข)
สารบัญอัลฮะดีษ

ลำดับ	หมายเลข	ชื่อผู้บันทึก	ตัวบทอัลฮะดีษ	หน้า
1	3461	al-Bukhāriy	بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...	2
2	867	Muslim	... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ أَحْمَرَتْ عَيْنَاهُ	4,11,42
3	21561	Ahmad	كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا وَيَجْلِسُ بَيْنَ الْخُطْبَتَيْنِ وَيَتْلُو	5
4	920	al-Bukhāriy	كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقُومُ ...	9
5	862	Muslim	كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ ...	10,66,85
6	857	Muslim	مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءِ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ ...	11
7	866	Muslim	كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ	12
8	863	Muslim	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ ...	131
9	4621	al-Bukhāriy	خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ ...	43
10	1094	Abū Dawud	كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خُطْبَتَانِ كَانَ يَجْلِسُ ...	44
11	873	Muslim	وَمَا أَخَذْتُ (ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) إِلَّا عَنْ ...	44
12	869	Muslim	إِنْ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ مِئْتَةٌ ...	45
13	472	al-Bukhāriy	سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ مَا تَرَى ...	46
14	3110	al-Bukhāriy	إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَطَبَ ابْنَةَ أَبِي ...	46
15	2296	Muslim	صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ قَتْلِي أُحْدِثُ ثُمَّ ...	47
16	2892	Muslim	صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْفَجْرَ وَصَعِدَ ...	48
17	2946	Abū Dawud	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ يُقَالُ ...	48
18	2033	Ahmad	مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَهُوَ ...	50

19	1578	al-Nasaeyi	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فِي حُطْبَتِهِ يَحْمَدُ ...	51
20	956	al-Bukhāriy	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ ...	52
21	1115	Abū Dawud	إِنَّا نَخْطُبُ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَجْلِسَ لِلْحُطْبَةِ ...	52
22	1089	al-Tirmidhiy	أَعْلَنُوا هَذَا النَّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ ...	58
23	2118	Abū Dawud	إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ ...	59
24	5029	al-Bukhāriy	... فَقَدْ زَوَّجْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ	60
25	1107	Abū Dawud	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُطِيلُ الْمَوْعِظَةَ يَوْمَ ...	62,85
26	934	al-Tirmidhiy	إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ ...	68
27	1115	Ibn Majah	أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ ...	71
28	875	Muslim	جَاءَ سُلَيْكُ الْعُطْفَانِي يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ...	72
29	22242	Ahmad	تَقْعُدُ الْمَلَائِكَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى أَبْوَابِ ...	74
30	937	al-Bukhāriy	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ ...	76
31	168	al-Bukhāriy	كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّمَنُّ فِي تَعْلِهِ ...	77
32	1109	Ibn Mājah	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ ...	78
33	2118	Abū Dawud	إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ ...	80
34	867	Muslim	... فَإِنَّ خَيْرَ حَيْثُ رَأَى الْحَدِيثِ كِتَابُ وَأَخِي ...	82
35	3369	al-Bukhāriy	...اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَدُرَيْتِهِ ...	83
36	926	al-Bukhāriy	قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشَهَّدَ ...	83
37	3479	al-Tirmidhiy	ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ ...	88
38	4250	Ibn Mājah	التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ ...	88

39	631	al-Bukhāriy	... وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي... 92
40	869	Muslim	إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مِثْنَةٌ... 93
41	881	Muslim	وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا... 94
42	4298	Ibn Majah	لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ... 96
43	21220	Ahmad	بَشِّرْ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِالسَّنَاءِ وَالرَّفْعَةِ وَالِدِّينِ... 97
44	4341	Abū Dawud	بَلِ اتَّمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ... 99

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก (ค)

คุณบะฮฺที่ได้รับการนำเสนอโดยท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะฮาบะฮฺ และบุคคลต่างๆ

1. คุณบะฮฺทั่วไป

إن الحمد لله أحمده وأستعينه نعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له إن أحسن الحديث كتاب الله قد أفلح من زينته الله في قلبه وأدخله في الإسلام بعد الكفر واختاره على ما سواه من أحاديث الناس أنه أحسن الحديث وأبلغه أحبوا من أحب الله أحبوا الله من كل قلوبكم ولا تملوا كلام الله تعالى وذكره ولا تقسوا عنه قلوبكم فإنه من كل يختار الله ويصطفى فقد سماه خيرته من الأعمال ومصطفاه من العباد والصالح من الحديث ومن كل ما أتى الناس من الحلال والحرام فاعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً واتقوا الله حق تقاته وصدقوا الله صالح ما تقولون بأفواهكم وتحابوا بروح الله بينكم إن الله يغضب أن ينكث عهده

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

(السيوطي، 2003 : 306-305/6)

ความว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮ์ ฉันทขอสรรเสริญพระองค์ ขอความช่วยเหลือจากพระองค์ เราขอ หลีกเลี้ยงด้วยอัลลอฮ์จากสิ่งเลวร้ายที่มาจากตัวของเรา และสิ่งชั่วร้ายขอการงานของเรา ใครก็ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงชี้แนวทาง ก็ไม่มีใครที่สามารถทำให้เขาหลงผิดได้ และผู้ที่พระองค์ให้เขาหลงผิด ก็ไม่มีใครสามารถชี้แนวทางแก่เขาได้ ฉันทขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ พระองค์ทรงเอกภาวะ ที่ไม่มีการตั้งภาคีใดๆ แท้จริงวาจาที่สัจจะที่สุดคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์ ความสุขจะประสบแต่ผู้ที่พระองค์ทรงให้อัลกุรอานอยู่ในหัวใจของเขา ให้เขาอยู่ในอิสลามหลังจากปฏิเสธศรัทธา และเขาเลือกอัลกุรอานเป็นสัจจะวาจาเหนือคำพูดใดๆ ของมนุษย์ จงรักคนที่อัลลอ

เลือดและทรัพย์สิน สิ่งที่ถูกแอบอ้างยอมอยู่ใต้ฝ่าเท้าของฉัน ยกเว้นการค้ำจุนวิหารกะอับะฮฺ การบริการน้ำแก่ผู้ประกอบฮัจญ์ การฆ่าผิดคนเหมือนกับการฆ่าด้วยความตั้งใจ ทั้งด้วยแข้งหรือไม้เท้า ทั้งสองต้องจ่ายค่าสินไหม สีสิบเท่า และจ่ายสินไหมแก่ทารกที่สตรีกำลังตั้งครรภ์

โอ้บรรดาชาวกูร์รอยซ์ทั้งหลาย แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงลงล้างการหยิงผยองกับบรรพบุรุษ มนุษย์มาจากอาดัม อัดัมถูกสร้างมาจากดิน หลังจากนั้นท่านได้อ่านอายะฮ์

﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَاۗئِلَ لِتَعَارَفُوْا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ﴿١٣﴾﴾

(سورة الحجرات : ١٣)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูล เพื่อจะได้รู้จักกันแท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์ นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

โอ้บรรดาชาวกูร์รอยซ์ทั้งหลาย ทั้งคิดอย่างไรกับสิ่งที่ข้าจะปฏิบัติต่อพวกเจ้า? พวกเขา ก็ตอบว่า สิ่งที่ดีงาม เพราะท่านเป็นพี่น้องที่มีเกียรติ ลูกของคนมีเกียรติ หลังจากนั้นท่านนบี ก็กล่าวว่า ไปเถิด พวกเจ้าทุกคนได้รับการปลดปล่อยแล้ว ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้ปลดปล่อยพวกเขา เพราะพระองค์อัลลอฮ์ได้ปลดปล่อยยากลำบาก วันดังกล่าวถูกเรียกว่า วันแห่งการปลดปล่อย

(al-Baghawiy, 1412 : 8/573-574)

3. คุณบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ กล่าว ณ ทุ่งอะเราะซะพะฮฺ ในวันที่ 9 เดือนซุลฮิจญะฮฺ ปี ฮ.ศ.10

คุณบะฮ์นี้มีการสายรายงานจากบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ หลายท่าน เช่น ญาบิร เป็น अबدิลลาھ ابوالانصوري، ญะร็ีร์ เป็น अबدิลلاھ ابوبصير، अबدوللہ بن ابباس، अबدوللہ بن امّر , अबدوللہ بن امّر، روفيو بن امّر อัลมุชะนิย, อะบี อุมามะฮฺ อัลบะฮิธี, อบูบัค

เราะฮฺ อัลอันศอริยฺ,อัลบะรออฺ เป็น อาซิบ, ญุบัยรฺ เป็น มุฏอิม, อัลอิรมาส เป็น ซัยดฺ อัลบาอิลียฺ,อัมรฺ เป็น อัลอฮฺวัศ และ อุมมุ ฮุศอยน์ ﷺ ผู้วิจัยได้รวบรวมให้เป็นหนึ่งคุณบะฮฺ ดังนี้

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ يَوْمَ خُطْبَةِ الْوَدَاعِ: ((اسْتَنْصِتِ النَّاسَ)) فَخَطَبَهُمْ يَوْمَ النَّحْرِ حِينَ ارْتَفَعَ الضُّحَى بَيْنَ الْجَمْرَاتِ عَلَى نَاقَتِهِ الْعُضْبَاءِ وَاضْعًا رَجُلِيهِ فِي الْعُرْزِ يَتَطَاوَلُ لِيَسْمَعَ النَّاسَ مُرَدِّفًا أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ ﷺ وَأُسَامَةَ رَافِعٌ عَلَيْهِ ثَوْبُهُ يُظِلُّهُ مِنَ الْحَرِّ، وَبِلَالٌ آخِذٌ بِقَوْدِ رَاحِلَتِهِ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَقَاعِدٍ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَنْتَى عَلَيْهِ قَالَ ((الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ثَلَاثُ مُتَوَالِيَاتٍ: ذُو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبٌ مُضَرَّ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ يُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: ((أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ؟)) قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((أَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ؛ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: «أَلَيْسَ الْبَلَدَةُ؟» قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ ((أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟)) قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ وَأَخْسِبُهُ قَالَ وَأَعْرَاضَكُمْ - عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضَالًّا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ)) ، ((أَلَا لَا يَجْنِي حَانَ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ، وَلَا يَجْنِي وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ، وَلَا وَكَلٌّ عَلَى وَالِدِهِ، أَلَا إِنَّ الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِمِ، فَلَيْسَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ، أَلَا وَإِنْ كُلُّ رَبًّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ، لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ، غَيْرَ رَبِّ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ

الْمُطْلَبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ، أَلَا وَإِنَّ كُلَّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ
 مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ أَصْعٌ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ
 الْمُطْلَبِ، كَانَ مُسْتَرَضِعًا فِي بَنِي لَيْثٍ فَقَتَلْتَهُ هُذَيْلٌ، أَلَا
 وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ
 تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ، فَإِنْ
 فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ،
 فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا، أَلَا إِنْ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ
 حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ: فَلَا
 يُوطِئَنَّ فَرْشَكُمْ مَنْ تَكَرَّهُونَ، وَلَا يَأْذَنَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ مَنْ
 تَكَرَّهُونَ، أَلَا وَإِنْ حَقَّ عَلَيْكُمْ: أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي
 كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ)) ثم رفع رأسه إلى السماء فقال ((اللَّهُمَّ
 هَلْ بَلَغْتُ، اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ)) ((أَلَا لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ،
 فَلَعَلَّ بَعْضٌ مَنْ يُبَلِّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ مَنْ سَمِعَهُ))
 ((نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَغَهَا، فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ غَيْرُ
 فِقْهِهِ، وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ، مِنْهُ ثَلَاثٌ لَا يُغْلُ
 عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُؤْمِنٍ: إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ، وَالنَّصِيحَةُ لِوَلَاةِ
 الْمُسْلِمِينَ، وَالزُّورُ حَمَاعَتِهِمْ، فَإِنْ دَعَوْتَهُمْ تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ
 )) ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ)) ((وَلَوْ اسْتَعْمَلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ
 يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا)) فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ
 طَوَائِفِ النَّاسِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاذَا تَعْهَدُ لِيُنَا؟ قَالَ ((اعْبُدُوا
 رَبَّكُمْ، وَصَلُّوا حَمْسَكُمْ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ، وَأَطِيعُوا ذَا
 أَمْرِكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ)) وقال ((أَوْصِيكُمْ بِالْجَارِ فَكَثَرَ
 حَتَّى قُلْتُ إِنَّهُ سَيُورُثُهُ)) وقال ((إِنْ اللَّهُ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي
 حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِيُورِثَ، وَالْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ،
 وَحَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ انْتَسَى إِلَى غَيْرِ
 مَوْلَاهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ التَّابِعَةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ
 شَيْئًا مِنْ بَيْتِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا)) فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا

الطَّعَامَ؟ قَالَ ((ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا)) قَالَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ، وَالذَّيْنُ مَقْضِيٌّ، وَالزَّرْعِيمُ غَارِمٌ)) وودع النبي ﷺ الناس فقالوا: هذه حجة الوداع

ความว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในวันคุณูปะฮ์อัลละดาว่า จงบอกให้ทุกคนช่วยเจียบเสีง หลังจากนั้นท่านก็ได้คุณูปะฮ์แก่พวกเขาในวันอันนะฮริ (วันเชือดสัตว์เพื่อแจกจ่ายเนื้อแก่ญาติพี่น้อง) เมื่อแตกออกในยามเช้าแก่ ณ สถานที่ระหว่างเสาหินอัลญัมเราะฮ์ ขณะที่ท่านยืนอยู่บนหลังอูฐตรงหน้าเศาะฮาบะฮ์ที่ชื่ออุสามะฮ์ เป็น ชัยคฺ ﷺ ด้วยการวางเท้าบนที่นั่งหลังอูฐเพื่อให้ผู้คนไต่ขึ้น ซึ่งอุสามะฮ์ได้กางผ้าของเขาให้ท่านนบี ﷺ ได้ยู่ไต่ร่มจากแสงแดดที่กำลังร้อนแผ่ และบิลาล ﷺ ก็จับเชือกอูฐ (ไม่ให้ไต่) คนทั่วไปมีทั้งยืนและนั่ง ท่านนบี ﷺ ก็ได้กล่าวสรรเสริญพระองค์พร้อมกับกล่าวว่า "เวลาได้หมุนเวียนไปมาเช่นเดียวกับวันที่พระองค์อัลลอฮ์ได้สร้างขึ้นฟ้าและแผ่นดิน ในหนึ่งปีมีสิบสองเดือน สี่เดือนเป็นเดือนฮะรอม (ที่ต้องห้ามกระทำอาชญากรรม) สามเดือนที่ติดกันคือเดือน ศุลเกาะตะฮ์ ศุลฮิจญะฮ์ และเดือนอัลมุฮัรร์อุม หลังจากนั้นคือเดือนเราะญับที่อยู่ระหว่างเดือนญมาดีและเดือนชะอฺบาน ท่านได้ถามบรรดาเศาะฮาบะฮ์ว่า สี่เป็นเดือนอะไร? พวกเขาก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของพระองค์เท่านั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เจียบสั๊กพัก จนพวกเราคิดว่าท่านจะเปลี่ยนชื่อเดือนนี้เป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่ไม่ใช่เดือนศุลฮิจญะฮ์หรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ ท่านได้ถามอีกว่า นี่เป็นแผ่นดินอะไร? พวกเขาก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของพระองค์เท่านั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เจียบสั๊กพัก จนพวกเราคิดว่าท่านจะเปลี่ยนเป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่ไม่ใช่แผ่นดินฮะรอมหรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ ท่านได้ถามอีกว่า นี่เป็นวันอะไร? พวกเขาก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของ

พระองค์ท่านนั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เสียบสักรัก จนพวกเราคิดว่า ท่านจะเปลี่ยนเป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่ไม่ใช่วัน อันนะฮฺริหรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ หลังจากนั้นท่านก็กล่าวต่อไปว่า แท้จริงเลือด ทรีพย์สิน –ผู้รายงานอะดีษกล่าวว่า ฉันคิดว่าท่านคงกล่าวคำที่สามว่า- และเกียรติยศของพวกเจ้าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามละเมิดเสมือนกับห้ามละเมิดในวันนี้ ในแผ่นดินนี้ และในเดือนนี้ เจ้าต้องพบกับพระผู้เป็นเจ้า พระองค์จะทรงถามถึงการงาน พวกเจ้าอย่าได้หวนกลับหลงผิดหลังจากฉันเสียชีวิต จนพวกเจ้าฆ่าฟันกันเอง คนที่ก่ออาชญากรรมต้องรับกรรมของมัน บิดาอย่าได้ก่ออาชญากรรมต่อลูกและลูกอย่าได้ก่ออาชญากรรมต่อบิดา มุสลิมเป็นพี่น้องมุสลิม มุสลิมไม่สามารถกระทำการใดๆ ต่อพี่น้องมุสลิมเช่นเดียวกับการกระทำต่อตนเอง ดอกเบ็ยในสมัยญาฮิลียะฮฺย่อมมลาย พวกเจ้ามีสิทธิเฉพาะในทรีพย์สินที่เป็นต้นทุน พวกเจ้าจะไม่กระทำทารุณกรรมและจะไม่ถูกทารุณกรรม ดอกเบ็ยอัลอับบาส เป็น अबดุลมุฏฏะาะลิปย่อมโมฆะ เลือดในสมัยญาฮิลียะฮฺย่อมเป็นเลือดที่ต่ำต้อย เลือดหยดแรกที่ฉันถือว่าไม่มีข่าคือเลือด อัลฮาริษ เป็น अबดุลมุฏฏะาะลิป ทั้งๆ ที่เขาได้ร่วมดื่มนมกับคนในเผ่า ลัยศ์ แต่เขาก็ยังถูกฆ่าโดย ฮุซัยล์ เจ้าทั้งหลายจงให้คำแนะนำที่ดีแก่ภรรยา เพราะนางเป็นผู้ช่วย พวกเจ้าไม่มีสิทธิใดๆ ในตัวนางยกเว้นถ้านางได้กระทำการชั่วร้ายอย่างชัดแจ้ง หากนางยังชัดขึ้น พวกเจ้าจงแยกที่นอนจากนาง หากนางยังชัดขึ้นอีกก็จงตีนางด้วยการตีที่ไม่รุนแรง หากนางเชื่อฟังพวกเจ้าแล้ว พวกเจ้าก็จงอย่าได้สร้างเหตุที่ทำให้นางต้องเดือดร้อน เจ้าทั้งหลายมีภาระหน้าที่ต่อนาง และนางก็มีภาระหน้าที่ต่อพวกเจ้า ภาระหน้าที่ของนางที่มีต่อพวกเจ้าคือ อย่าได้อนุญาตให้คนใดที่พวกเจ้าไม่ชอบเข้ามานั่งบนที่นั่งของพวกเจ้า เข้ามาในบ้านของพวกเจ้า และภาระหน้าที่ของพวกเจ้าต่อนางคือ พวกเจ้าต้องคลุกกับนางด้วยการให้เครื่องนุ่มห่มและอาหารแกนาง หลังจากนั้นท่านได้เงยหน้าไปยังฟ้าพร้อมกับกล่าวว่า โอ้พระองค์อัลลอฮฺ จงเป็น

พยานเกิด ฉันได้เผยแพร่ศาสน์แล้ว ไอ้พระองค์อัลลอฮฺ จงเป็นพยานเกิด ฉันได้เผยแพร่ศาสน์แล้ว คนที่อยู่ในวันนี้จึงเผยแพร่แก่ผู้ที่ไม่อยู่ หวังว่าผู้ที่ได้รับการเผยแพร่จะเข้าใจลึกซึ้งดีกว่าผู้ที่ฟัง หวังว่าพระองค์อัลลอฮฺจะทรงให้รัศมีแก่คนที่ฟังคำพูดของฉันหลังจากนั้นเขาก็เผยแพร่แก่ผู้อื่น ไม่น้อยทีเดียวที่ผู้นำศาสน์แก่ผู้อื่นแต่เขาไม่ได้เข้าใจศาสน์นั้น ไม่น้อยทีเดียวที่ผู้นำศาสน์ไปเผยแพร่แก่ผู้ที่เข้าใจศาสน์ยิ่งกว่าเขาเสียอีก มีสามประการที่ไม่มีการหลอกลวงคือ หัวใจของผู้ศรัทธา การปฏิบัติด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อพระองค์อัลลอฮฺ การให้คำแนะนำแก่ผู้นำพร้อมกับการรักที่อยู่ในกลุ่มในหมู่มุสลิม เพราะการดูอาของพวกเขาจะครอบคลุมผู้คนทั้งหลาย โอ้มนุษย์ทั้งหลาย จงยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺเถิด ถึงแม้มีทาสที่ถูกเลือกเป็นผู้นำโดยใช้คัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮฺในการบริหาร พวกเจ้าก็จงฟังและปฏิบัติตามเขา หลังจากนั้นก็มีผู้ชายคนหนึ่งเป็นตัวแทนเผ่าได้พูดว่า โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ท่านจะฝากอะไรแก่พวกเรา ท่านก็ตอบว่า พวกเจ้าจงประกอบอโภบอษต่อพระองค์เถิด จงละหมาดห้าเวลาเถิด จงถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเถิด และจงปฏิบัติตามผู้นำของพวกเขาเถิด แน่نونพวกเจ้าจะได้ขึ้นสวรรค์ของพระองค์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า ฉันของสิ่งเสียเรื่องเพื่อนบ้าน ท่านได้พูดยาวมากจนพวกเขาคิดว่าเพื่อนบ้านสามารถทิ้งมรดกแก่เพื่อนบ้าน หลังจากนั้นท่านก็ได้กล่าวต่ออีกว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮฺทรงให้สิทธิแก่คนหนึ่งตามสิทธิที่ควรได้รับ ดังนั้นจะไม่มีใครสังเสีย (เรื่องมรดก) แก่ทายาทที่มีสิทธิได้มรดก ทารกนั้นย่อมมาจากสามีและภรรยาที่ร่วมเพศ และพวกเขาจะถูกคิดบัญชีจากพระองค์อัลลอฮฺ ใครก็ตามที่อ้างคนหนึ่งเป็นบิดา หรือยอมรับคนหนึ่งเป็นนายเขาย่อมได้รับการสาปแช่งจากพระองค์อัลลอฮฺอย่างต่อเนื่องจนถึงวันกิยามะฮฺ ไม่อนุญาตให้ภรรยาใช้จ่ายในบ้านเรือนยกเว้นหลังจากได้รับอนุญาตจากสามีของนาง มีคนถามว่า โอ้เราะสูลุลลอฮฺ กระทั่งเรื่องอาหารการกินกระนั้นหรือ? ท่านได้ตอบว่า นั่นเป็นทรัพย์สินของเราที่ประเสริฐที่สุด หลังจากนั้น

ท่านได้กล่าวต่ออีกว่า ของที่ให้ยืมนั้นต้องคืนแก่เจ้าของ ของที่
ถูกใช้ประโยชน์ต้องคืนให้แก่เจ้าของมัน หนี้จำเป็นต้องชำระ
และผู้นำต้องรับผิดชอบทุกประการ จากนั้นท่านก็ได้กล่าวจาก
บรรดาผู้รายงานสะดิษกล่าวว่า นี่เป็นฮัจญ์อามะลา

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : 121,1652,1654,2005,
1650,1652,1655,1679,2892,4143,6475,6669)

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 1306,1679,2892)

(บันทึกโดย Abu Dawud, 2005 : 1954,1956)

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 2005: 616,1163,1706,3087)

(บันทึกโดย Ibn Majah, 2005 : 231,1851,2669)

4. คุณบะฮฺละหมาดอิสติสกออที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอ เล่าโดยท่านหญิงอาอิชะฮฺ

عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ شَكَى النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قُحُوطَ الْمَطَرِ
فَأَمَرَ بِمِنْبَرٍ فَوَضِعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّى وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ
قَالَتْ عَائِشَةُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَعَدَ
عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَبَّرَ ﷻ وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ ((إِنَّكُمْ شَكَوْتُمْ
جَدْبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتِنَخَارَ الْمَطَرِ عَنْ إِبَانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ أَمَرَكُمُ
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ)) . ثُمَّ قَالَ
(الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) لَا إِلَهَ
إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَنِيُّ وَنَحْنُ
الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِينٍ
((ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بَيَاضُ إِبْطِيهِ ثُمَّ حَوَّلَ
عَلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ وَقَلَّبَ أَوْ حَوَّلَ رِدَاءَهُ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ
عَلَى النَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَأَنشَأَ اللَّهُ سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ
ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمْ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَأَلَتِ السُّيُولُ فَلَمَّا
رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِّ ضَحِكَ ﷻ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ فَقَالَ ((
أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1173)

ความว่า เล่าจากท่านหญิงอาอิชะฮฺ ว่าคนทั่วไปได้ฟ้องต่อท่าน
 เราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ถึงการขาดน้ำฝน ท่านก็เลยสั่งให้บรรดาเศาะ
 ฮาบะฮฺเอามินบร์ให้ไปวางที่สนามมุค็อลลา และท่านได้นัดหมาย
 กับคนทั่วไปให้ออกไปยังสนาม อาอิชะฮฺเล่าว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ
 ได้ออกไปยังสนามขณะที่แสงอาทิตย์เริ่มแผ่ร้อน หลังจากนั้นท่าน
 ก็ได้ขึ้นไปนั่งบนมินบร์ ท่านก็กล่าวตักบีร์และสรรเสริญพระองค์
 อัลลอฮฺ ﷻ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า แท้จริงเจ้าทั้งหลายได้
 พุดถึงบ้านเรือนที่แห้งแล้งและขาดน้ำฝนในช่วงเวลานาน ทั้ง ๆ ที่
 พระองค์อัลลอฮฺ ได้บัญญัติให้พวกเจ้าขอคูอาและได้สัญญาว่าจะ
 ตอรับคูอาพวกเจ้า หลังจากนั้นท่านก็ได้อ่าน มวลการสรรเสริญ
 เป็นสิทธิ์ของอัลลอฮฺ ผู้ทรงอภิบาลโลกทั้งหลาย ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความ
 เมตตา ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความกรุณา ผู้ทรงสิทธิอำนาจในวันตอบแทน
 ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺผู้ทรงกระทำในสิ่งที่ปรารถนา
 โอ้อัลลอฮฺ พระองค์เป็นอัลลอฮฺที่ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจาก
 พระองค์ พระองค์ผู้ร่ำรวยแต่พวกเรายากไร้ จงให้ฝนตกแก่เราเถิด
 และจงให้น้ำฝนที่พระองค์ทรงให้ตกนั้นเป็นพลังและเสบียงแก่เรา
 ในช่วงเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นท่านก็ยกมือทั้งสองจนเห็นรักแร้ ท่าน
 ก็ได้หันหลังผู้คน หรือได้หันผ้าบนไหล่ขณะยกมือขอคูอา
 หลังจากนั้นท่านได้หันหน้าไปยังผู้คนและได้ลงจากมินบร์ ท่านก็ได้
 ละหมาดสองร็อกออต หลังจากนั้นไม่นานพระองค์อัลลอฮฺก็ได้ให้
 เมฆปกคลุมพร้อมได้ยินเสียงฟ้าร้อง ฝนก็ตกด้วยความปรารถนา
 ของอัลลอฮฺ ท่านยังไม่ทันเดินถึงมัสญิดปรากฏว่าเกิดน้ำท่วม เมื่อ
 ท่านเห็นความดีใจของคนทั้งหลายจากน้ำฝนที่ตกหนักท่านก็
 หัวเราะจนเห็นฟันกราม ท่านก็ได้กล่าวว่า ฉันขอปฏิญาณว่าพระ
 องค์อัลลอฮฺผู้ทรงเกรียงไกรต่อทุกสรรพสิ่ง และฉันเป็นบ่าวของศา
 สนทูตของพระองค์

(บันทึกโดย Abū Dawud, 2005 : 1173)

5. คุฏบะฮ์แรกที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอหลังจากได้ไปถึงที่นครมะดีนะฮ์

เล่าจากอับดุลอะซฮะบีย์ เป็น อัศดุรอฮฺมาน ﷺ เมื่อท่านท่านนบี ﷺ ได้ยื่นต่อหน้าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ท่านได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์และกล่าวอรัมภทว่าด้วยการคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า โอ้มนุษย์ทั้งหลาย จงเตรียมตัว เจ้าย่อมทราบดีว่าพระองค์อัลลอฮ์ได้กำหนดให้ทุกคนเสียชีวิต ทุกคนจะละทิ้งการงาน ปศุสัตว์ของเขาโดยไม่มีใครดูแลอีกต่อไป พระเจ้าก็จะพูดกับเขาโดยไม่มีล่ามและไม่มีม้านปีดระหว่างเขา พระองค์จะถามว่า ศาสนทูตของข้าได้มาถึงและได้เผยแผ่ศาสนาแก่เจ้าแล้วหรือยัง ข้าได้ให้ทรัพย์สินและได้ให้ความสะดวกแก่เจ้าบนโลกนี้ เจ้าได้เตรียมอะไรบ้างเพื่อเป็นเสบียงแก่ตนเองในอาคิเราะฮ์ ทุกคนจะหันมองทางขวาและซ้าย เขาไม่เห็นสิ่งใดทั้งสิ้น หลังจากนั้นเขามองไปข้างหน้า เขาจะเห็นนรกญะฮันน์มอยู่ต่อหน้า ดังนั้นใครก็ตามที่สามารถป้องกันซึ่งตัวของเขาจากไฟนรก แม้เท่าเมล็ดอินทผลัม เขาก็จงทำเถิด หากไม่สามารถทำได้ก็จงพูดแต่สิ่งที่ดี เพราะคำพูดที่ดีนั้นจะถูกตอบแทนด้วยผลบุญ 10 เท่าจนถึง 700 เท่า ขอความสันติจงมีแด่ทุกท่าน

หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้คุฏบะฮ์ที่สองโดยกล่าวว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญ ย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ฉันทสรรเสริญและขอวิงวอนจากพระองค์ เราขอห่างไกลกับพระองค์จากความชั่วที่มาจากกิเลสและพฤติกรรมของเรา ผู้ใดที่พระองค์ทรงชี้หน้า ไม่มีคนใดที่จะทำให้เขาหลงผิดได้ และผู้ใดที่พระองค์ทรงให้เขาหลงผิด ไม่มีคนใดที่จะทำให้เขาได้รับทางนำได้ ฉันทขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ผู้เป็นเอกะที่ไม่มีภาคีใดๆ กับพระองค์ แท้จริงคำพูดที่ดีเยี่ยมคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ ชัยชนะย่อมเป็นของคนที่พระองค์ทรงให้อัลกุรอานอยู่ในหัวใจของเขา และทรงให้เขาอยู่ในศาสนาอิสลามหลังจากเคยอยู่ในสภาพปฏิเสธศรัทธามาก่อน และทรงให้เขาเลือกอัลกุรอานอยู่เหนือคำพูดของมนุษย์ทั่วไป เพราะอัลกุรอานนั้นเป็นคำพูดที่ยอดเยี่ยม จงรักสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ทรง

รัก จงรักพระองค์อัลลอฮ์ด้วยความรักที่มาจากหัวใจของพวกเขา
 เจ้าเกิด จงอย่าได้รู้สึกเบื่อหน่ายกับพระดำรัสของอัลลอฮ์และ
 กับการรำลึกถึงพระองค์ อย่าแข็งกร้าวกับอัลกุรอาน เพราะทุก
 สิ่งที่พระองค์ได้สร้างขึ้นนั้น พระองค์ทรงคัดเลือก พระองค์ทรง
 ตั้งชื่อจากการคัดเลือกในการปฏิบัติภารกิจงานจากบรรดาบ่าว
 ทั้งหลาย ทรงเลือกสิ่งที่เป็นชะลาแลห์แก่มนุษย์ และทรงห้ามสิ่ง
 เป็นฮะรอมทั้งปวง ดังนั้นจงประกอบอิบาดะฮ์ต่อพระองค์อัลลอ
 ฮ์ อย่าได้ตั้งภาคีกับสิ่งอื่นใด จงยำเกรงอย่างแท้จริง จงเชื่อมั่น
 กับพระองค์อัลลอฮ์ พระองค์ก็จะทรงให้ทุกคำพูดของเจ้าเป็นสิ่งที่
 ดีมีรัศมี จงรักใคร่ระหว่างพวกเจ้าเพื่ออัลลอฮ์ พระองค์ทรง
 โกรธเกรี้ยวคนที่ละเมิดสัญญา ขอความสันติจงมีแต่ท่าน

(Ibn Hisham, 1990 : 2/142-143)

6. คุณบะฮฺขอฝนด้วยการยกมือทั้งสองบนมินบ์ในวันศุกร์โดยไม่มีการละหมาดอิสติสกอ

عن أنس بن مالك رضي الله عنه يذكر أن رجلاً دخل يوم الجمعة من باب
 كان وجه المنبر ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يخطب فاستقبل رسول
 الله صلى الله عليه وسلم قائماً فقال يا رسول الله ، هلكت المواشي وانقطعت
 السبل ، فادع الله يغيثنا . قال فرفع رسول الله صلى الله عليه وسلم يديه فقال
 ((اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا)) قال أنس ولا والله ما
 نرى في السماء من سحاب ولا فرجة ولا شيئاً ، وما بيننا وبين
 سلع من بيت ولا دار ، قال فطلعت من ورائه سحابة مثل الترس ،
 فلما توسّطت السماء انتشرت ثم أمطرت . قال والله ما رأينا
 الشمس سبتاً ، ثم دخل رجل من ذلك الباب في الجمعة المقبلة ،
 ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يخطب ، فاستقبله قائماً فقال يا رسول الله
 ، هلكت الأموال وانقطعت السبل ، فادع الله يمسكها ، قال
 فرفع رسول الله صلى الله عليه وسلم يديه ثم قال ((اللهم حوالينا ولا علينا ،
 اللهم على الآكام والجبال والآجام والظراب والأودية ومنابت
 الشجر)) . قال فانقطعت وخرجنا نمشي في الشمس .

(أخرجه البخاري ، 2005 : 1013)

ความว่า เล่าจากอนัส เป็น มาลิก رضي الله عنه ว่า มีผู้ชายคนหนึ่งได้เข้ามายังมีสติในวันศุกร์ตรงประตูที่อยู่ตรงกับมินบร์ในขณะที่ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ กำลังยืนคุฏบะฮ์ เขาคนนั้นได้เดินตรงไปยังท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ พร้อมกับกล่าวว่า โอ้เราะฮ์สูลุลลอฮ์ ปศุสัตว์ได้ตายหมดแล้ว น้ำแห่งสนธิ จงขอจากอัลลอฮ์ให้ฝนตกเถิด หลังจากนั้นท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ ก็ได้ยกมือทั้งสองพร้อมกับขอคูอาอว่า

((اللَّهُمَّ اسْقِنَا ، اللَّهُمَّ اسْقِنَا ، اللَّهُمَّ اسْقِنَا))

โอ้อัลลอฮ์จงให้ฝนตกแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮ์จงให้ฝนตกแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮ์จงให้ฝนตกแก่เราเถิด อนัสได้เล่าอีกว่า ฉันขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ขณะนั้นเราไม่เห็นท้องฟ้ามีเมฆและมีลมใด ๆ ไม่เห็นสิ่งใดปรากฏที่บ้านเรือน แต่เมื่อเวลาได้ผ่านไม่นานนัก มีก้อนเมฆเหมือนภูเขาได้ครอบคลุมท้องฟ้า หลังจากไม่นานฝนก็ตกหนัก ฉันขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮ์ เราไม่เห็นดวงอาทิตย์ตลอดทั้งกลางวัน เมื่อถึงวันศุกร์สัปดาห์ถัดไป ผู้ชายคนเดิมได้เข้ามายังมีสติตรงประตูที่อยู่ตรงกับมินบร์ในขณะที่ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ กำลังยืนคุฏบะฮ์ เขาคนนั้นได้เดินตรงไปยังท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ พร้อมกับกล่าวว่า โอ้เราะฮ์สูลุลลอฮ์ ทรัพย์สินได้เสียหายแล้ว ถนนหนทางถูกตัดขาดไปเกือบหมด จงขอจากอัลลอฮ์ให้ฝนหยุดตกเถิด อนัสเล่าว่า ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ ก็ได้ยกมือทั้งสองพร้อมกับขอคูอาอว่า

((اللَّهُمَّ حَوَّالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا ، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْجِبَالِ وَالْأَجَامِ))

โอ้อัลลอฮ์จงให้น้ำฝนเป็นคุณแก่เรา อย่าให้เป็นโทษแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮ์ขอให้น้ำฝนเปลี่ยนทิศทางไปยังที่ลุ่มและภูเขา ไปยังแม่น้ำ ลำธาร และไปยังที่เพาะปลูกเถิด อนัสได้เล่าว่า หลังจากนั้นไม่นานฝนก็หยุดตกและเราก็ก็นั่งออกเดินในสภาพดวงอาทิตย์แผ่แสงแดด

(บันทึกโดย al-Bukhary, 2005 : 1013)

7. คุฏบะฮ์โดยเคาะลีฟะฮ์อบูบักร์ อัคคิดีก رضي الله عنه เนื่องในวันรับตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์

"أَمَّا بَعْدُ ، أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنِّي قَدْ وُكِّتُ عَلَيْكُمْ
 وَ لَسْتُ بِخَيْرٍ كُمْ ، فَإِن
 _____
 تُت فَأَعِينُونِي ، وَإِن أَسَأْتُ
 فَتَقْوَمُونِي ، الصِّدْقُ أَمَانَةٌ وَالْكَذِبُ
 خِيَانَةٌ ، وَالضَّعِيفُ مِنْكُمْ قَوِيٌّ عِنْدِي حَتَّى أُزِيحَ عِلَّتَهُ إِنْ شَاءَ
 اللَّهُ ، وَالْقَوِيُّ فِيكُمْ ضَعِيفٌ حَتَّى آخُذَ مِنْهُ الْحَقُّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
 ﷻ ، لَا يَدْعُ قَوْمَ الْجَاهِلِيَّةِ هَادٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﷻ
 إِلَّا ضَرَبَهُمْ بِالذَّلِّ وَلَا يُشِيرُ بَيْنَ قَوْمٍ قَطُّ
 إِلَّا فَاشَشَهُ إِلَّا عَمَّهُ هُمْ اللَّهُ
 بِالْبَلَاءِ ، أَطِيعُونِي مَا أَمَرَ اللَّهُ
 وَرَسُولَهُ ، فَإِذَا عَصَيْتُ
 اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَلَا طَاعَةَ لِي عَلَيْكُمْ ، قَوْمُوا إِلَى صَلَاتِكُمْ
 يَرْحَمَكُمُ اللَّهُ "

(الحكمي ، 1995 : 1134-1135)

ความว่า หลังจากกล่าวการสรรเสริญและอำนวยพรแต่ท่านนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า "โอ้มนุษย์ทั้งหลาย ฉันได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ผู้นำในหมู่พวกท่าน ฉันไม่ได้เป็นคนประเสริฐที่สุด หากฉันดีพวกเจ้าก็จงสนับสนุนฉัน หากฉันไม่ดีก็จงตักเตือนฉัน ความสัจจะนั้นเป็นความซื่อสัตย์ ความเท็จเป็นทุจริต ผู้ที่อ่อนแอในหมู่พวกท่านเป็นคนที่เข้มแข็งในสายตาของฉันจนกว่าฉันจะปลดปล่อยความทุกข์ของเขา ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ แต่ผู้ที่เข้มแข็งในหมู่พวกท่านเป็นคนอ่อนแอจนกว่าฉันจะดำเนินการด้วยความยุติธรรม ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ เมื่อใดที่ชนกลุ่มหนึ่งละทิ้งการญิฮาดในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ก็จะทรงลงโทษด้วยความต่ำต้อย และเมื่อใดที่ชนกลุ่มหนึ่งแพร่การกระทำความชั่ว พระองค์ก็จะส่งให้ภัยพิบัติเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย พวกท่านจง

เชื่อฟังฉันตราบใดที่ฉันเชื่อฟังพระองค์อัลลอฮ์และเราะฮ์สูล แต่หากฉันเนรคุณต่อพระองค์และเราะฮ์สูลพวกเจ้าอย่าได้เชื่อฟังฉัน จงตำราลงการละหมาดเถิด หวังว่าพระองค์อัลลอฮ์ ทรงเมตตาพวกท่าน"

(al-Hamki,1995 : 1134-1135)

8. คุณบะฮ์เคาะลีฟะฮ์ฮาดี เป็น อบีฏอลิบ หลังจากได้รับการแต่งตั้งเป็นเคาะลีฟะฮ์

ท่านได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ และสดุติพระองค์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า

((إن الله عز وجل أنزل كتابا هاديا بين فيه الخير والشر، فخذوا بالخير ودعوا الشر. الفرائض أدوها إلى الله سبحانه يؤدكم إلى الجنة. إن الله حرم حرما غير مجهولة، وفضل حرمة المسلم على الحرم كلها، وشد بالإخلاص والتوحيد المسلمين، والمسلم من سلم الناس من لسانه ويده إلا بالحق. لا يجلب أذى المسلم إلا بما يجب، بادروا أمر العامة، وخالصة أحدكم الموت، فإن الناس أمامكم، وإن ما من خلفكم الساعة تحذوكم. تخففوا تلحقوا، فإنما ينتظر الناس أخراهم. اتقوا الله في عباده وبلادهم، أنتم مسئولون حتى عن البقاع والبهائم. أطيعوا الله عز وجل ولا تعصوه، وإذا رأيتم الخير فخذوا به، وإذا رأيتم الشر فدعوه {وَإِذْ كُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ}

(الكاندهلوي ، 1996 : 253/4)

ความว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ ได้ประทานคัมภีร์ให้เป็นทางนำ ในคัมภีร์นั้นพระองค์ได้ชี้แจงความดีและความชั่ว จงเอาความดีละทิ้งความชั่ว ประการที่เป็นฟิรฎูกัจจงปฏิบัติให้ครบเพื่อพระองค์อัลลอฮ์ ย่อมนำพาพวกท่านสู่สวนสวรรค์ พระองค์อัลลอฮ์ ได้ห้ามสิ่งที่ต้องห้ามไม่ใช่ด้วยความโง่เขลา พระองค์ได้ให้เกียรติแก่มุสลิมให้อยู่เหนือสิ่งที่ต้องห้ามทั้งหลาย และเอาจริงกับเรื่องความบริสุทธิ์ใจและความเป็นหนึ่งเดียว มุสลิมนั้นคือผู้ที่คนอื่นปลอดภัยจากลิ้นและมือของ

เขา ยกเว้นด้วยการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่อนุญาตให้กระทำความ
เดือดร้อนต่อมุสลิมยกเว้นด้วยเหตุผลอันจำเป็นที่ต้องกระทำ
ได้ จงรีบบริการแก่ผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องความตาย
มนุษย์อยู่ข้างหน้าพวกท่าน แต่ที่อยู่ข้างหลังคือวันกิยามะฮ์ที่
พวกท่านต้องพบเห็น แท้จริงสิ่งที่มนุษย์กำลังรอคอยคืออาคิ
เราะฮ์ของพวกเรา จงยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ในเรื่องที่
เกี่ยวข้องกับมนุษย์และแผ่นดิน พวกท่านจะถูกสอบถาม
แม้กระทั่งเรื่องดินและเรื่องสัตว์ จงเชื่อฟังพระองค์อัลลอฮ์
อย่าทรยศเป็นเด็ดขาด เมื่อพวกท่านเห็นความดีก็จงรับเถิด
เมื่อเห็นความชั่วก็จงละทิ้งเถิด จงรำลึกเสมอว่าพวกท่านเป็น
คนจำนวนน้อยที่ถูกกดขี่บนผืนแผ่นดิน

(al-Kandahlawi, 1996 : 4/253)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก (ง)

คุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ ที่ปรากฏในตำราอัลฮะดีษ
ที่ถูกบันทึกไว้ใน อัลกุตุบ อัศสิตตะฮฺ *الكُتُبُ السُّنَّةُ* บันทึกโดยผู้บันทึกฮะดีษ 6 ท่าน
ดังหมายเลขต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy ในหนังสือ เศาะฮียฺ อัลบุคอรี *صَحِيحُ الْبُخَارِيِّ* ดังหมายเลข
ต่อไปนี้

466,473,747,863,882,919,920,928,930,931,932,933,934,951,957,959,961,975,977,978,
984,985,1013,1014,1015,1021,1033,1170,1738, 1739,1740,1841,2095,2798, 3063,
3110,3299,3582,3583,3585,3654,3729,3772, 4108,4621, 4625,4740,4895,4942,5081,
5091,5249, 5560,5571,5572, 5573,5583, 5833, 6093, 6342, 6447, 6525,6526,6665,
6674, 6704, 6953,7078, 7109, 7312,7325, 7370 และ 7400

2. บันทึกโดย Muslim ในหนังสือ เศาะฮียฺ มุสลิม *صَحِيحُ مُسْلِمٍ* ดังหมายเลขต่อไปนี้
870,873,875,876,945,1020,1361,1364,1504,1694,1707,1961,1965,1971,1997, 2071,
2383,2450,2529, 2675,2747, 2867 และ 2968

3. บันทึกโดย Abu Dawud ในหนังสือ สุนัน อบิดาวูด *سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ* ดังหมายเลขต่อไปนี้
169,322,340,479,620,1092,1093,1094,1099,1100,1110,1111,1112,1115,1116,
1118,1141,1142,1146,1165, 1620, 1622,1698, 1841,1913, 1916,1917, 1947,
1951,1952, 1953, 1954, 1956,2069,2338, 2346, 3300, 3148, 3631,4073,4418, 4422,
4547,4588,4659, 4822 และ 4981

4. บันทึกโดย al-Tirmiziy ในหนังสือ สุนัน อัตติรมิซีย *سُنَنِ التِّرْمِذِيِّ* ดังหมายเลขต่อไปนี้
494,505,506,508,509,510,511,512,515,531,558,616,641, 1084, 1087,1134, 1260,1441,
1490,1520, 1706,1721, 2121, 2224,2613,2667, 2781, 3270, 3311,3627, 3659 และ
3786

5. บันทึกโดย al-Nasaey ในหนังสือ สุนัน อันนะสาอีย *سُنَنِ النَّسَائِيِّ* (สุนัน อัศศุฆร) ดัง
หมายเลขต่อไปนี้

604,655, 829,1396, 1401,1402,1405, 1408,1409,1413, 1415,1417,1418,1501,

1506,1508, 1515, 1517,1518, 1521,1528,1563,1569, 1572, 1573,1574,1577, 1579,
 1580,1583, 1584,1585,1586,1895,2014, 2081, 2116, 2515, 2532, 2536,2554,2619,
 2671, 2844,2993, 3007, 3008,3060, 3106,3155,3221,3234,3341,3641, 3642, 3686,
 3687, 3792,3794, 3984,4020,4834,5304,5377, 5512 และ 5605

6. บันทึกโดย Ibn Majah ในหนังสือ สุนัน อิบน์ มาญะฮฺ *سُنُنُ ابْنِ مَاجَةَ* ดังหมายเลขต่อไปนี้
 45,233,1014,1096, 1103, 1104,1105,1106, 1107, 1108, 1110,1112,1113, 1114, 1115,
 1273, 1134, 1266, 1284,1285,1286,1414,1415, 1580,1720,1963,1983,2766,
 2931,3109,3584,3600,3912 และ 4227

Prince of Songkla University
 Pattani Campus

--	--	--	--

ภาคผนวก (จ)

ตัวอย่าง

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้ฟังคุณบะฮ)

เรื่อง

ศักยภาพของคุฏบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮวันศุกร์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ใช้เฉพาะสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ฟังคุฏบะฮเท่านั้น
2. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ศักยภาพของคุฏบะฮวันศุกร์ เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงใคร่ขอความกรุณา จากท่านได้โปรดตอบแบบสอบถามตามสภาพความเป็นจริง
3. กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อและทุกตอน
4. ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทุกอย่างเป็นความลับและจะใช้เพื่อการวิจัยนี้เท่านั้น
5. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 4 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮวันศุกร์

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณธรรมที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮวันศุกร์

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะของสัปบุรุษเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม

ผู้วิจัย

นายมูหะมัด คอยา

รหัสนักศึกษา 5520430007

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ในช่อง และกรอกคำตอบในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริง
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุณบะฮ

1.อายุ

☐ ₁ 21-25 ปี	☐ ₂ 26-30 ปี
☐ ₃ 31-35 ปี	☐ ₄ 36-40 ปี
☐ ₅ 41-45 ปี	☐ ₆ 46-50 ปี
☐ ₇ 51 ปีขึ้นไป	

2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา

☐ ₁ อิบติดาอีย์	☐ ₂ มุตะวัสสิฎ
☐ ₃ ชะนะวีย	☐ ₄ อนุปริญญา
☐ ₅ ปริญญาตรี	☐ ₆ สูงกว่าปริญญาตรี

3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ

☐ ₁ ประถมศึกษา	☐ ₂ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ ₃ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ ₄ อนุปริญญา
☐ ₅ ปริญญาตรี	☐ ₆ ปริญญาโท
☐ ₆ สูงกว่าปริญญาตรี	

4. อาชีพ

☐ ₁ นักศึกษา	☐ ₂ เกษตรกร
☐ ₃ รับจ้าง	☐ ₄ ค้าขาย
☐ ₅ ข้าราชการ	☐ ₆ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
☐ ₇ ประกอบอาชีพส่วนตัว	
☐ ₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....	

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษามลายู	☐ ₁ พูด	☐ ₂ ฟัง	☐ ₃ เขียน	☐ ₄ อ่าน

ภาษาไทย ₁ พูด ₂ ฟัง ₃ เขียน ₄ อ่าน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการจัดผู้นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์

1. ใครเป็นเคาะฎิบที่มีสติญิดในชุมชนของท่าน?

- ₁ อิหม่าม ₂ เคาะฎิบ
 ₃ บิหลัน ₄ สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลัน
 ₅ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

2. วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์แบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?

- ₁ อ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์ ₂ พูด-บรรยายตามความถนัด
 ₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. เนื้อหาคุฏบะฮ์ประเภทใดที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟัง? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ₁ การประกอบอิบาดะฮ์ ₂ การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์
 ₃ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ ₄ ชีวประวัตินบีและประวัติศาสตร์อิสลาม
 ₅ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นประจำ?

- ₁ ภาษามลายูกลาง ₂ ภาษามลายูถิ่น
 ₃ ภาษาไทยกลาง ₄ ภาษาไทยถิ่น
 ₅ ภาษามลายูในคุฏบะฮ์ที่ 1 ภาษาไทยในคุฏบะฮ์ที่ 2
 ₆ ภาษาไทยในคุฏบะฮ์ที่ 1 ภาษามลายูในคุฏบะฮ์ที่ 2
 ₇ ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุฏบะฮ์
 ₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุฏบะฮ์ได้หรือไม่?

- ₁ เข้าใจ ₂ ไม่เข้าใจ
₃ เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

6. ช่วงเวลาการนำเสนอคุณประโยชน์ที่เหมาะสม ควรเป็นกี่นาที?

- ₁ 10-15 นาที ₂ 15-20 นาที
₃ 20-25 นาที ₄ 25-30 นาที
₅ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....นาที

7. ที่มีสติปัญญาดีนี้มีการคุณประโยชน์หรือยาว?

- ₁ คุณประโยชน์ ₂ คุณประโยชน์ยาว
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

8. คุณประโยชน์ควรแบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไร?

- ₁ คุณประโยชน์แรกสั้นกว่าคุณประโยชน์ที่สอง ₂ คุณประโยชน์แรกยาวกว่าคุณประโยชน์ที่สอง
₃ ทั้งสองคุณประโยชน์ใช้เวลาเท่ากัน ₄ คุณประโยชน์ที่สองยาวกว่าคุณประโยชน์แรก
₅ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

9. เนื้อหาคุณประโยชน์เป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?

- ₁ เป็นความรู้ใหม่ ₂ ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณประโยชน์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?

- ₁ ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ
₂ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาเดฮฺ (ฟิกฮฺ)
₃ ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ
₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณธรรมที่ได้รับจากการฟังคุณประโยชน์วันศุกร์
 กรุณาทำสัญลักษณ์ ✓ ในช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสมที่สุด

คำถาม	ใช่	ไม่ใช่	อื่น ๆ
1. การฟังคุณประโยชน์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่?			
2. การฟังคุณประโยชน์วันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?			
3. การฟังคุณประโยชน์วันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺหรือไม่?			

4.การควบคุบะฮ์สันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?			
5.การควบคุบะฮ์ยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?			
6.การฟังควบคุบะฮ์สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้าน <u>ความรู้</u> หรือไม่?			
7.การฟังควบคุบะฮ์สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้าน <u>คุณธรรม</u> หรือไม่?			

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะของสัปบุรุษเรื่องศักยภาพของควบคุบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม

1. ท่านคิดว่าเคาะฎิบที่มีสติในชุมชนของท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอควบคุบะฮ์หรือไม่?

₁ เหมาะสม ₂ ไม่เหมาะสม

₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอควบคุบะฮ์วันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

₁ เลือกเคาะฎิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ

₂ การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฎิบก่อนขึ้นควบคุบะฮ์

₃ การเน้นเสียงสูง-ต่ำในขณะนำเสนอ

₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. ท่านคิดว่าเคาะฎิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับการพัฒนามากที่สุด? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

₁ เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ₂ เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและฮัซสุนนะฮ์

₃ เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮ์ ₄ เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน

₅ เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น

₆ เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ₇ เน้นการศึกษาศาสนา

₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังควบคุบะฮ์ที่มีสติแห่งนี้?

₁ ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์

₂ ชอบเคาะฎิบที่มีทักษะในการนำเสนอควบคุบะฮ์

₃ ชอบบรรยากาศมีสติและสถานที่ ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่คอยสนใจฟังควบคุบะฮ์ที่มีสติแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

₁ เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง

₂ เคาะฎิบไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ

₃ เคาะฎิบอ่านจากหนังสือ กระดาษ

₄ ว่างนอนหรือหลับขณะฟังคุณบะฮุเป็นประจำ ₅ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่คณะฎีกาเพื่อพัฒนาการนำเสนอคุณบะฮุ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด? (สามารถเลือกคำตอบต่อไปนี้)

- ₁ อยากให้คณะฎีกามีการเตรียมตัวก่อนคุณบะฮุ
- ₂ คณะฎีกาควรมีความรู้ด้านศาสนาและการใช้ภาษา
- ₃ ขอให้นำเสนอคุณบะฮุด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน
- ₄ ขอให้เสริมทักษะความสามารถในการนำเสนอด้วยการอบรม
- ₅ นำเสนอคุณบะฮุด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ
- ₆ ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์
- ₇ ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ
- ₈ ขอให้คุณบะฮุด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย
- ₉ ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษและพูด
- ₁₀ เสียงคณะฎีกาควรดังและชัดเจนมากกว่านี้
- ₁₁ บุคลิกความน่าเชื่อถือของคณะฎีกาควรรักษาไว้
- ₁₂ ขอให้รักษาเวลาคุณบะฮุให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ
- ₁₃ ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคุณบะฮุ
- ₁₄ คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคุณบะฮุ
- ₁₅ ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคุณบะฮุบ้าง ₁₆ อื่น ๆ .....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก (ฉ)

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้นำเสนอคุณบะฮุ)

เรื่อง

ศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคณาจารย์ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รู้หรือนักวิชาการด้านศาสนาเท่านั้น
2. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคณาจารย์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อและทุกตอน
4. ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทุกอย่างเป็นความลับและจะใช้เพื่อการวิจัยนี้เท่านั้น
5. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 3 ตอน คือ
  - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคณาจารย์
  - ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำเสนอคณาจารย์

ผู้วิจัย

นายมุหะมัด คอยา

รหัสนักศึกษา 5520430007

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อตามความเป็นจริง เพื่อนำผลดังกล่าวเสนอในวิทยานิพนธ์

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ที่ท่านเลือกและกรอกคำตอบในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริง

☞ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. อายุ

- ₁ 21-25 ปี   ₂ 26-30 ปี   ₃ 31-35 ปี
₄ 36-40 ปี   ₅ 41-45 ปี   ₆ 46-50 ปี
₇ 51 ปีขึ้นไป

2. ระดับการศึกษาด้านศาสนา

- ₁ อิบติดาอีย์   ₂ มุตะวัชซิด   ₃ ชะนะวีรีย
₄ อนุปริญญา   ₅ ปริญญาตรี   ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3 ระดับการศึกษาด้านสามัญ

- ₁ ประถมศึกษา   ₂ มัธยมศึกษาตอนต้น   ₃ มัธยมศึกษาตอนปลาย
₄ อนุปริญญา   ₅ ปริญญาตรี   ₆ สูงกว่าปริญญาตรี
₇ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. อาชีพ

- ₁ ครูสอนศาสนา (อุस्ताซ)   ₂ วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียน
₃ เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา   ₄ ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ
₅ ชาวสวน-ชาวไร่- ชวนนา   ₆ ประกอบอาชีพอิสระ
₇ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. ความสามารถด้านภาษาในการสื่อสาร

- ภาษามลายู   ₁ พูด   ₂ ฟัง   ₃ เขียน   ₄ อ่าน
 ภาษาไทย   ₁ พูด   ₂ ฟัง   ₃ เขียน   ₄ อ่าน

☞ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ

1. ใครเป็นผู้นำเสนอคุณบะฮเป็นประจำที่มีสติดีแห่งนี้

- ₁ อิหม่าม   ₂ เคาะฎีบ   ₃ บิหลัน
₄ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ   ₅ สลับกันคุณบะฮด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก
₆ อื่น ๆ .....

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์เป็นอย่างไร?

- ₁ อ่านจากหนังสือคุณบะฮ 12 เดือนที่เป็นเล่ม   ₂ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง
₃ บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร   ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. เนื้อหาคุณบะฮที่มีการเน้นเป็นสำคัญเป็นเรื่องอะไร? (สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ₁ การประกอบอบิดะฮ   ₂ วิถีชีวิตความเป็นอยู่   ₃ รำลึกถึงวันอาคิเราะฮ
₄ ชีวประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์
₅ วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน   ₆ เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลหะดีษ
₇ คุณธรรมและจริยธรรม   ₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. ภาษาใดที่ผู้นำเสนอคุณบะฮมักใช้ในการคุณบะฮ?

- ₁ ภาษามลายูกลาง   ₂ ภาษามลายูถิ่น
₃ ภาษาไทยกลาง   ₄ ภาษาไทยถิ่น
₅ ภาษาไทยในคุณบะฮที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮที่ 2
₆ ภาษามลายูในคุณบะฮที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮที่ 2
₇ ผสมระหว่างภาษาไทย มลายู อาหรับทั้ง 2 คุณบะฮ
₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. เวลาในการนำเสนอคุณบะฮทั้งสองรวมเป็นกี่นาที?

- ₁ 10-15 นาที   ₂ 15-20 นาที   ₃ 20-25 นาที
₄ 25-30 นาที   ₅ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....นาที

6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮ?

- ₁ คุณบะฮแรกยาวเท่ากับคุณบะฮที่สอง   ₂ คุณบะฮแรกยาวกว่าคุณบะฮที่สอง
₃ คุณบะฮแรกสั้นกว่าคุณบะฮที่สอง   ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

7. ท่านคิดว่าการนำเสนอคุณบะฮสั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?

- ₁ คุณบะฮุสสันมีผลมากกว่า ₂ คุณบะฮุยวามีผลมากกว่า
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

8. คุณบะฮุวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?

- ₁ ได้มากที่สุด ₂ ได้พอสมควร
₃ ได้น้อย ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

9. คุณบะฮุวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมได้หรือไม่?

- ₁ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ₂ ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน
₃ ไม่ให้ความสนใจ ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

☞ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮุวันศุกร์

1. ท่านคิดว่าคุณบะฮุวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนตะอวะฮฺหรือไม่ เพราะเหตุใด?

- ₁ เป็น (เพราะเหตุใด).....
₂ ไม่เป็น (เพราะเหตุใด).....
₃ อื่น ๆ (เพราะเหตุใด).....

2. ท่านคิดว่าคุณบะฮุสสัน-ยาว มีผลต่อผู้ฟังหรือไม่?

- ₁ คุณบะฮุสสันมีผลต่อผู้ฟัง (เพราะเหตุใด).....
₂ คุณบะฮุยวามีผลต่อผู้ฟัง(เพราะเหตุใด).....

3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุณบะฮุวันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่?

- ₁ เป็น (เพราะเหตุใด).....
₂ ไม่เป็น (เพราะเหตุใด).....
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. คุณบะฮุวันศุกร์สามารถพัฒนาสังคมได้หรือไม่?

- ₁ พัฒนา เนื่องจาก.....
₂ ไม่พัฒนา เนื่องจาก.....

5. การตักวาต้ออัลลอฮฺเกิดขึ้นจากการคุณบะฮุวันศุกร์หรือไม่?

- ₁ เกิดขึ้น เนื่องจาก.....
₂ ไม่เกิดขึ้น เนื่องจาก.....

6. คุณบะฮุควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม

ตอบตามความคิดเห็น.....

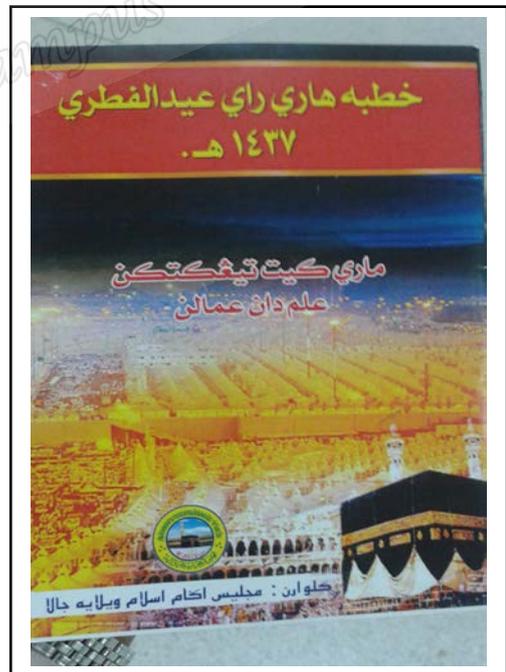
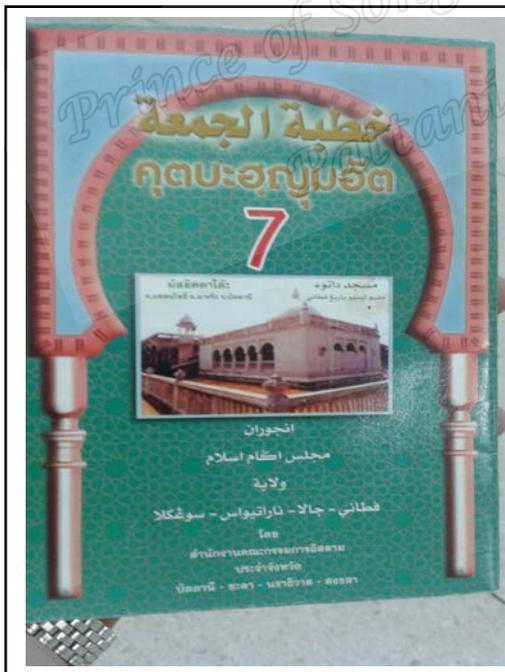
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุฏบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง?

- ₁ อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา)   ₂ ฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม)
- ₃ ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน)   ₄ อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบี ﷺ)
- ₅ อัศลีเราะฮ์ฮ์ อันนะบะวียะฮ์ฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)
- ₆ ตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ)   ₇ อื่น ๆ.....

☞ ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ ขอให้อัลลอฮ์ทรงตอบแทนสิ่งที่ดีงามแก่ท่าน

ภาคผนวก (ข)

ปกหนังสือคุฏบะฮ์ ภาษาไทยและภาษามลายูอักษรยาวี

นิพนธ์ต้นฉบับ

ศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคณาจารย์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มูหะมัด คอยา

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา

E-mail : Muhamad1970@hotmail.com

ซาฟีอี อาดำ

Ph.D (สาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา)

E-mail : ardam1234@gmail.com

สาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา ภาควิชาอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและบทบาทเกี่ยวกับคณาจารย์ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคณาจารย์ของคณาจารย์และผู้ฟังคณาจารย์ และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย และศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคณาจารย์ในการพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณโดยอาศัยเอกสารปฐมภูมิ ทุตติภูมิ ทุตติภูมิ และเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า

1. คณาจารย์คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์ มีข้อบังคับ(รูกุ่น) เงื่อนไข ประเภท ความสำคัญ บทบัญญัติและพิธีกรรมต่างๆ ทั้งก่อนนำเสนอ ขณะนำเสนอ และหลังจากการนำเสนอ บทบัญญัติว่าด้วยการฟังคณาจารย์ เนื้อหาคณาจารย์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ข้อเสนอแนะ ชัดเจนลึกลับ และข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาของสังคม และคณาจารย์มีศักยภาพในการพัฒนาสังคม

2. ผลการวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคณาจารย์และผู้ฟังคณาจารย์พบว่าคณาจารย์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์สมวลชน มีผลต่อผู้ฟังเป็นอย่างดีหากผู้ร่วม

ละหมาดฟังด้วยความตั้งใจและเคาะฆีบนำเสนอด้วยทักษะและวิธีการที่สามารถให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น เนื้อหาการยึดมั่นกับหลักคำสอนของศาสนาที่มาจากคำภีร์อัลกุรอาน อัสนุนนะฮฺ การประกอบอิบาดะฮฺ การรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และรำลึกถึงวันแห่งการตอบแทนในอาคิเราะฮฺ

3. เนื้อหาที่ปรากฏในคุฏบะฮฺวันศุกร์เป็นความรู้และข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลของเคาะฆีบ ถูกเรียบเรียงในรูปแบบความเรียง โดยเน้นการให้คำแนะนำและข้อคิดเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาและเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ผู้การมีคุณธรรมจริยธรรม อันนำไปสู่การการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

4. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากเคาะฆีบผู้นำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์พบว่า คุฏบะฮฺมีเนื้อหาที่เป็นความรู้ผสมผสานการตักเตือน ข้อแนะนำแก่ผู้ร่วมละหมาด เคาะฆีบได้ใช้โอกาสอย่างคุ้มค่าในการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องโลกคุณยาและเรื่องอาคิเราะฮฺ ใช้ภาษาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย เรียบเรียงเนื้อหาที่สละสลวย ถึงแม้จะอ่านจากเอกสารก็ตาม แต่สามารถดึงความสนใจของผู้ฟังได้โดยเฉพาะในวาระการชุมนุมละหมาดวันศุกร์ซึ่งมีสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง

5. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮฺวันศุกร์พบว่า ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษา อาชีพ ความเข้าใจด้านเนื้อหาและภาษา การนำเสนอคุฏบะฮฺควรใช้ภาษาถิ่น เนื้อหาควรเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมในรอบสัปดาห์ เน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนา แทรกด้วยเรื่องประกอบอิบาดะฮฺ การขัดเกลาจิตใจ เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม หลากหลายหัวข้อและเนื้อหา นำเสนอปัญหาและแนะนำวิธีการแก้ไข ใช้เวลาระหว่าง 15-25 นาที และคุฏบะฮฺสั้นดีกว่าคุฏบะฮฺยาว

6. ศักยภาพของคุฏบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมขึ้นอยู่กับการนำเสนอของเคาะฆีบที่มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 85 ตอบว่าความรู้ที่ได้จากการฟังคุฏบะฮฺเป็นความรู้ที่เคยศึกษาและทราบจากสื่อต่างๆ ที่มีในปัจจุบัน เคาะฆีบเพียงแค่เรียบเรียงประโยคเป็นเนื้อหาใหม่ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเก่าที่คนส่วนใหญ่เคยฟังมาหลายครั้ง แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้หากนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกวิธีและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคุฏบะฮฺเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ใดมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

**Potential of Friday Khutbah for Social Development : A Case Study of Friday
Khutbah in Southern Border Provinces of Thailand**

Moohamad Khoya

Ph.D Candidate, Graduate, Department of Islamic Studies.

E-mail : Muhamad1970@hotmail.com

Dr. Syafie Ardam

Ph.D (Middle East Studies),

Department of Islamic Studies.

Prince of Songkhla University, Pattani Campus.

E-mail : E-mail : ardam1234@gmail.com

ABSTRACT

This study aims i) to investigate meanings and provisions regarding Friday sermons (Khutbah), ii) to examine attitudes towards speeches delivered by Khatib (the individual who delivers the Khutbah) and the Khutbah attendees as well as the suggestions from the stakeholders and iii) to analyze the potential of the Friday sermons and social development in southernmost provinces of Thailand.

Qualitative and quantitative analyses were used in this study namely, primary data, secondary data and data collection. The findings are as follows:

1. Khutbah is speech delivery before Friday prayer consisting of Islamic principles (Rukun), conditions, types, significance, provisions and practices in the processes of pre-, while- and post-speech delivering. According to the provision on taking part Friday sermon, its content is regarded to be part of preaching of Islam providing knowledge, advice, and reminders to those who listen to the sermon in order to solve social problems. Moreover, Friday sermon is considered the potential in social development.

2. The findings according to the attitudes towards Khatibs' speech delivery and the attendees' suggestions show that Khutbah is part of Islamic dissemination (Dahwah) affecting those who listen attentively. Furthermore, Khatibs skillfully and professionally convey messages which are digested to be easily understood for them. The contents are mainly focused on Islamic beliefs (Aqidah), Islamic principles which extract from al-Quran and al-Sunnah, Islamic practices, remembrance of Allah (Zikrullah) and remembrance of the Day of the Judgment (Akhirah Day).

3. The content of Friday sermons appears to be knowledge and information analyzed and summarized by Khatibs, and it is basically rearranged to be new essays focusing on advice and reminders which the attendees can apply in their daily lives following Islamic principles and fear of Allah (Taqwa) towards morality and ethics which lead to be sustainable development.

4. The findings according to the analyses of the questionnaire completed by Khatibs are illustrated that the content of Friday sermons is blended knowledge of advice and reminders to Friday prayer performers. Khatibs use this precious occasion to convey messages which are beneficial for them in both this world and the hereafter. Even though, to some extent, it is read from certain written

texts, they attempt to systematically simplify the language to be more interesting in particular a congregational Friday prayer which is a weekly prayer for all Muslims.

5. The findings from the analyses of the questionnaire completed by those who listen to Friday sermons show that they are diverse in respect of age, education, occupation, content comprehensibility and language. Besides, the language used in the speech delivery should be their dialect and the content should be certain weekly issues occurred in the community prioritizing knowledge and religious advice and integrating religious practices, mental refinement, morality and ethics. The speech delivery is ranged between 15 to 25 minutes, and the short sermon seems to be more preferable.

6. The potential of Friday sermon for social development relies on Khatibs' ability of the speech delivery which can benefit the attendees. Eighty- five percent of the informants responded that the obtained knowledge from the speech is basically known knowledge which they used to learn and acquire from current social media. However, it can be acceptable for them to listen to speeches repeatedly since they can be righteous advice and the religious issues, to some extent, do not have to be new. Certain topics which have been covered can be restated in the Friday sermon if they are applied efficiently and practiced consistently. On the other hand, fifteen percent of them responded that the content of the Friday sermon is new, and they never hear elsewhere and make them interested in it and follow it attentively.

บทนำ

คุฏบะฮฺ (حُطْبَةُ) คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์แก่ผู้ร่วมละหมาด โดยอิหม่ามผู้ทำหน้าที่นำเสนอ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นในหลักคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบคุณงามความดี ปฏิบัติศาสนกิจ เสริมด้วยการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์ หรือเหตุการณ์ทั้งในประวัติศาสตร์ และให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม

เมื่อศึกษาชีวประวัติของท่านนบิ ﷺ เกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮฺพบว่า การนำเสนอคุฏบะฮฺของท่านมี 2 รูปแบบคือ 1) การนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์บนมิมิบร์ และ 2) การนำเสนอ

คุณบะฮฺในโอกาสต่างๆ ตามสถานการณ์ การนำเสนอคุณบะฮฺรูปแบบแรกเป็นการนำเสนอก่อนละหมาดวันศุกร์ที่มีการบัญญัติตั้งแต่ท่านพำนักในนครมักกะฮฺ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยอุปสรรคหลายประการ แต่เกิดขึ้นจริงขณะท่านกำลังเดินทางอพยพจากนครมักกะฮฺมุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮฺ ณ หมู่บ้านบะนีสะลิม (al-Qurtubiy, 2006 : 20/462-463) ส่วนการนำเสนอคุณบะฮฺในรูปแบบที่สองนั้นเกิดขึ้นหลังท่านได้พำนักในนครมะดีนะฮฺด้วยการร่วมตัวของบรรดาเศาะฮาบะฮฺที่มีสติที่ท่านได้สร้างไว้เพื่อการร่วมตัวในการประกอบศาสนกิจประจำวันและทุกสัปดาห์ ถึงแม้ว่าต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ท่ามกลางความท้าทายจากศัตรูที่ใช้ความพยายามทุกวิถีทางในการทำลายล้างอิสลาม

ตลอดระยะเวลาที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอคุณบะฮฺ เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในการดำเนินชีวิตของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ควบคู่กับการศึกษาในโอกาสต่างๆ ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และการยกระดับการศรัทธาหรืออิหม่านที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและฮะดีษนบะฮฺ ตลอดจนการน้อมปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ด้วยความมีวินัยธรรมและวิถีชีวิตที่เที่ยงตรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น จนได้รับคำสรรเสริญจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

ภารกิจการนำเสนอคุณบะฮฺไม่ได้สิ้นสุดด้วยการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ เพราะประชาชาติของท่านยังสานภารกิจดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการยึดหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน ฮะดีษนบะฮฺและศาสตร์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบด้วยวิธีการที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มเป้าหมายโดยหวังการขึ้นนำทางที่เที่ยงตรงและความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะการเผยแผ่ศาสนาผ่านคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งเสียจากท่านนบี ﷺ ที่ได้ฝากไว้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติของท่าน ดังอัลอะดีษที่เล่าจากอับดุลลอฮ์ เบน อัมรฺ เบน อัลอาศฺ ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 3461)

ความว่า พวกเจ้าจงเผยแผ่คำสอนจากฉันแม้แค่หนึ่งอายะฮ์ก็ตาม...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 3461)

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นวิธีหนึ่งในการตะอวะฮฺมวลชนจำนวนมากที่ท่านนบี ﷺ ได้ถือปฏิบัติก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ สาละสำคัญของคุณบะฮฺคือการตักเตือนศรัทธาชนให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ให้ความรู้เรื่องโลกนี้และโลกหน้า พร้อมเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

รวมตัวของผู้คนจำนวนมากในเวลาและสถานที่เดียวกันนั้นย่อมเป็นโอกาสที่หาได้ยากหากไม่มีการวางแผนเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุฏบะฮ์

2. เนื่องจากคุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นสื่อที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากทุกระดับชั้น การนำเสนอคุฏบะฮ์ทุกสัปดาห์สามารถให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจและได้รับประโยชน์จนสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์เพื่อให้เกิดคุณธรรมในการดำเนินชีวิต หากการนำเสนอคุฏบะฮ์มีการวางแผนอย่างมีระบบ สร้างสรรค์ ประทับใจและเป็นสิ่งใหม่แก่ผู้ฟัง คุฏบะฮ์ก็จะกลายเป็นการสร้างสังคมคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง

3. เป็นการต่อยอดของการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทมัสญิดในจังหวัดปัตตานีในการเผยแผ่อิสลามและความรู้ กรณีศึกษาที่มีมัสญิดอิบราฮิมรอฮมาน ตำบลปยุต อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2550 ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำวิจัยเรื่องอะฮ์ลุลฮันนผ่านคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในระดับชุมชนบัณฑิต ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อที่จะเปรียบเทียบระหว่างคุฏบะฮ์ที่มีการนำเสนอด้วยภาษามลายูกับคุฏบะฮ์ที่มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย มีความเหมือนและความแตกต่างทางด้านประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใด

ด้วยเหตุผลข้างต้น ซึ่งคาดว่าจะงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาในคัมภีร์อัลกุรอานที่เกี่ยวกับคุฏบะฮ์ ผู้วิจัยพบว่าอายะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั้นปรากฏในอายะฮ์เดียวเท่านั้น คือในสุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ ลำดับที่ 62 อายะฮ์ที่ 9 ที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับการบัญญัติละหมาดวันศุกร์อันเป็นวาญิบแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่บรรลุดาสนภาวะ ทรงเรียกร้องให้ทุกคนรีบไปสู่การรำลึกถึงพระองค์ ด้วยการฟังคุฏบะฮ์และละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันหลังจากได้ยินเสียงอะซาน หากยังอยู่ระหว่างดำเนินธุรกรรมใดๆ ก็ให้ละทิ้งชั่วคราว ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ

ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ และ จงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้ (สุเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ : อายะฮ์ 9)

อายะฮ์ข้างต้นถูกประทานเพื่อให้มุสลิมทุกคนตระหนักและเห็นความสำคัญของการ เรียกร้องด้วยเสียงอะซาน ให้รีบเร่งไปยังมัสญิดในฐานะบ่าวที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในวันศุกร์ ถึงแม้วิธีการคุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ไม่ปรากฏรายละเอียดในคัมภีร์อัลกุรอานแต่อย่างใด แต่ ได้รับการอธิบายในอัสสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อย่างละเอียดทั้งด้วยวาจาและการปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคน สามารถปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านอย่างเคร่งครัด (Hikmat,1419 : 489)

คุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบัญญัติให้ทุกคนสวดอย่างตั้งใจและสงบ ไม่ มีการพูดคุยหรือกระทำการสิ่งใดที่เป็นเหตุทำให้การสวดฟังไม่มีค่าใดๆ เช่นเดียวกับการละหมาดที่ทุกคน ควรตั้งใจปฏิบัติและสวดฟังขณะอิหม่ามอ่านสุเราะฮ์ใดสุเราะฮ์หนึ่งจากอัลกุรอาน เพราะทั้งใน คุกบะฮ์และในละหมาดล้วนมีการอ่านอัลกุรอาน อีกทั้งอัลกุรอานถูกประทานลงมาเพื่อให้ทุกคนได้รับ ทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية ٢٠٤)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสวดฟังอัลกุรอานนั้น เถิด และจงนิ่งเงียบ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮ์ อัลอะอ์รอฟ : อายะฮ์ 204)

อายะฮ์ข้างต้นเป็นการเตือนบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายให้ตั้งใจฟังและใคร่ครวญเมื่อมี การอ่านอัลกุรอานเพื่อพวกเขาจะได้รับความเมตตาจากอัลลอฮ์อย่างถ่องแท้ ถึงแม้บรรดาอุละมาอ์ ส่วนใหญ่เห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบที่หมายถึงนั้นคือขณะละหมาดฟิรฎุซึ่งมะอุมุมจำเป็นต้องตั้งใจ ฟังการอ่านของอิหม่ามพร้อมกับสงบนิ่ง แต่ทัศนะของบรรดาอุละมาอ์อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การตั้งใจฟัง และสงบในอายะฮ์ข้างต้นคือขณะฟังคุกบะฮ์และละหมาดวันศุกร์ตามลำดับ เพื่อให้ผู้ที่สวดฟังอย่าง ตั้งใจนั้นได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al- al-Tabariy,1422 : 10/658-667)

การรวมตัวของบรรดามุสลิมในวันศุกร์นั้นเป็นบัญชาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการฟังคุฏบะฮ์และละหมาดสองร็อกออต ซึ่งบรรดาอุละมาฮ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การรำลึกถึงพระองค์ในอายะฮ์นี้หมายถึงการฟังคุฏบะฮ์หรือทั้งการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั่นเอง (Ibn Kathir, 2000 : 4/2847) ซึ่งตามทัศนะของอัสสุยฎีย์ที่ได้กล่าวว่า การฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันของสัปบุรุษในชุมชนคือการสดับฟังอายะฮ์อัลกุรอานอย่างพร้อมเพรียงกัน (al-Suyūṭiy, 2003 : 479-480)

จากการศึกษาอัลฮะดีษของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับคุฏบะฮ์วันศุกร์และคุฏบะฮ์อื่นๆ ผู้วิจัยพบว่าอัลฮะดีษหลายบทที่ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ ซึ่งผู้บันทึกอัลฮะดีษโดยเฉพาะบรรดาอุละมาฮ์ผู้บันทึกอัลฮะดีษทั้ง 6 ท่านได้บันทึกไว้ในหนังสืออัลฮะดีษที่เรียกว่าอัลกุตุบอัลสี่ตีฮะฮ์ (الْكَتُبُ السِّتِيهِ) ปรากฏพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy	บทที่ 11	อัลฮะดีษหมายเลข 876-941
2. บันทึกโดย Muslim	บทที่ 8	อัลฮะดีษหมายเลข 1951-2043
3. บันทึกโดย Abū Dawud	บทที่ 2	อัลฮะดีษหมายเลข 1046-1092
4. บันทึกโดย al-Tirmidhiy	บทที่ 2	อัลฮะดีษหมายเลข 488-529
5. บันทึกโดย al-Nasā'iyy	บทที่ 14	อัลฮะดีษหมายเลข 1368-1433
6. บันทึกโดย Ibn Mājah	บทที่ 5	อัลฮะดีษหมายเลข 1081-1139

อัลฮะดีษในบทต่างๆ ช่างต้นกล่าวถึงบทบัญญัติว่าด้วยความประเสริฐของวันศุกร์ การชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อนไปละหมาดวันศุกร์ การแปรงฟัน การใช้น้ำหอมก่อนไปมัสญิด ผลานิสงค์ของคนที่ไปมัสญิดเนิ่นๆ การห้ามไม่ให้ข้ามแถวหรือข้ามศิรชะคนนั่งแถวหน้า เงื่อนไขและกฎระเบียบว่าด้วยการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ คุฏบะฮ์วันศุกร์มีการพักด้วยการนั่งสั้นๆ ระหว่างสองคุฏบะฮ์ เป็นต้น ผู้วิจัยขอหยิบยกบางฮะดีษเป็นตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

อัลฮะดีษเล่าจาก अबดุลลอฮฺ เบน อุมร์ ๖ ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะการนำเสนอ คุฏบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ว่า

((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَتَعَدُّ ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ))

((

: أخرجه البخاري ، 2005)

(920

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะกล่าวคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านจะนั่ง (ระหว่างสองคุฏบะฮ์) หลังจากนั้นท่านจะยืนอีกครั้งดังที่ท่านทั้งหลายปฏิบัติในปัจจุบันนี้

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 920)

ทุกครั้งที่มีการนำเสนอคุฏบะฮ์ ท่านนบี ﷺ จะยืนขณะนำเสนอและจะนั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์ เช่นเดียวกับบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่ท่าน ﷺ ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ไม่มีใครนั่งขณะคุฏบะฮ์ยกเว้นเคาะลีฟะฮ์อุษมาน เป็น อัฟฟาน ﷺ ที่ได้ยืนและนั่งในช่วงขณะคุฏบะฮ์เพราะขณะนั้นท่านมีอายุมากและเหนื่อยล้า แต่คนแรกที่นั่งคุฏบะฮ์ตั้งแต่ต้นจนจบคือเคาะลีฟะฮ์อุมายยะฮ์ เป็น อับดุลอะซีส ﷺ ที่นำเสนอคุฏบะฮ์ในมัสญิดกรุงตามัสกัส เนื่องจากขณะนั้นเขาน้ำหนักมากและมีปัญหาสุขภาพ (al- 'Asqolāniy, 1421 : 2/466-467)

ส่วนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตะอวะฮ์และการคุฏบะฮ์มีดังนี้ เช่น

1. 'Abd al-Ghaniy Ahmad, ได้กล่าวไว้ใน หนังสือ Khutbat al-Jumu'ah Wadawruhā Fi Tarbiyat al-Ummah (حُطْبَةُ الْجُمُعَةِ وَدَوْرُهَا فِي تَرْبِيَةِ الْأُمَّةِ) 2002 : 2-6 สรุปใจความได้ว่า คุฏบะฮ์วันศุกร์มีความสำคัญเนื่องจากการเป็นการเชิญชวนให้ผู้ร่วมละหมาดเข้าใจศาสนา รับรู้เป้าหมายของการดำเนินชีวิต มีกำลังใจที่จะกระทำความดี ละเว้นความชั่ว เคารพภักดีต่อพระองค์ อัลลอฮ์ ﷻ ยึดมั่นหลักการศรัทธาที่ถูกต้อง ห่างไกลจากสาเหตุการเกียจโกรธของพระองค์ หลีกเลี่ยงการศรัทธาที่บิดเบือนและพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ภารกิจของเคาะฎิบไม่ได้แตกต่างจากภารกิจของศาสนทูตทั้งปวงก่อนหน้านี้

คุฏบะฮ์จะสั้นหรือยาวนานขึ้นอยู่กับหัวข้อ เนื้อหา และความสำคัญของการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถ้าหากคุฏบะฮ์สั้นผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ดีและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ก็ถือว่าเป็นคุฏบะฮ์ที่ดี หากคุฏบะฮ์สั้นแต่ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจได้หรือไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังก็ถือว่าเป็นคุฏบะฮ์ที่ไร้ความหมาย ถึงแม้ในเนื้อหาคุฏบะฮ์เต็มไปด้วยหลักฐานจากอายะฮ์ อัลกุรอานและอัลฮะดีษก็ตาม ก็ถือว่าการนำเสนอคุฏบะฮ์ในลักษณะนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านทักษะและวิธีการ

ผู้เขียนได้ปรารภในตอนท้ายเกี่ยวกับบทบาทคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่เป็นผลดีต่อสังคมว่า การรวมตัวของมวลมุสลิมในวันศุกร์เป็นการรวมตัวด้วยความสมัครใจที่หาได้ยาก การรวมตัวเช่นนี้จะเกิดขึ้นประมาณ 52 ครั้งในรอบปี ซึ่งเป็นโอกาสดีสำหรับเคาะฎิบที่จะได้นำเสนอสิ่งดีๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพราะช่วงดังกล่าวเป็นโอกาสทองสำหรับเคาะฎิบที่สามารถสื่อเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

2. ‘Abd al-Karīm Zaydān, ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณบะฮ์วันศุกร์ในหนังสือ Usūl al-Da’wah (أُسُوبُ الدَّعْوَةِ) 1993 : 474-476 เกี่ยวกับบทบาทของคุณบะฮ์วันศุกร์โดยสรุปว่า คุณบะฮ์วันศุกร์เป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแผ่หลักการอิสลาม ความรู้ ข้อมูลและข่าวสารแก่มวลชนจำนวนมาก เคาะฎิบเป็นคนที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงประสิทธิผลในการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ เช่น เลือกหัวข้อที่เหมาะสมกับผู้ฟังในแต่ละชุมชน นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและใกล้ตัวผู้ฟังมากที่สุด นอกจากนี้เคาะฎิบควรคำนึงปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ อาทิ

- 1) การหยิบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่ได้รับการปฏิบัติจากท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم
- 2) หยิบยกเรื่องราวและประวัติที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ พร้อมยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน
- 3) ใช้ทักษะการนำเสนอด้วยการอธิบายด้วยคำพูดที่กะทัดรัดและสื่อความหมายที่ผู้ฟังทุกคนได้เข้าใจง่าย เนื่องจากผู้ฟังคุณบะฮ์วันศุกร์มีทุกระดับการศึกษาและสติปัญญา
- 4) ควรนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ในรูปแบบการอธิบายพอสังเขปแก่ผู้ฟังโดยตรง ถึงแม้ว่าการนำเสนอจะอยู่ในรูปแบบการอ่านจากเอกสารก็ตาม
- 5) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอที่ยาวเกินไปจนผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและเกิดอคติในลักษณะความไม่พอใจต่อเคาะฎิบ
- 6) ควรหลีกเลี่ยงการหยิบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่มีความหมายคลุมเครือหรือทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด
- 7) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอแบบรวดเร็วเกินไป การใช้เสียงดังที่ไม่เหมาะสม การนำเสนอข้อความที่อาจทำให้เกิดความสับสนและขัดแย้งในสังคม

3. โซรยา จามจรี ได้กล่าวในงานวิจัย "การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคุณบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน" 2543 :139-145 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดระยอง

ผู้วิจัยได้สรุปโดยย่อว่า เนื้อหาคุณบะฮ์วันศุกร์มีหลากหลายถึง 13 ประเภท เนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ หลักศรัทธาทางศาสนา (ร้อยละ 17.86) รองลงมาคือ หลักคุณธรรมจริยธรรม (ร้อยละ 14.29) และศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 11.11) ในส่วนของบทบาทของคุณบะฮ์วันศุกร์ในชุมชนที่ค้นพบประกอบด้วย บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน บทบาทในการทบทวนใคร่ครวญชีวิต บทบาทในการเผยแผ่ศาสนาและให้การศึกษา บทบาทในการสร้างเอกภาพในชุมชน บทบาทในการปลอบประโลม จรรโลงใจ บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน และบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องดังกล่าวว่า 1) ผู้แสดงคุณบะฮวันศุภร์ควรกระจายการนำเสนอเนื้อหาให้ครอบคลุมประเภทต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้คุณบะฮวันศุภร์เกิดประโยชน์ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง 2) ผู้แสดงคุณบะฮวันศุภร์ควรจัดทำแบบสอบถาม ความต้องการ ความคาดหวัง และข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีส่วนร่วมละหมาดวันศุภร์เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการนำเสนอคุณบะฮวันศุภร์ให้ทันสถานการณ์ และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

จากข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้เสนอพอสังเขปดังนี้

1) ผู้วิจัยคิดที่จะทำวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมๆ กันไปจะต้องมีเวลามากเพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงของการวิจัยเชิงเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2) ยังมีมัสญิดอื่นๆ ที่น่าสนใจสามารถทำวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ได้อีกหลายแห่ง เช่น มัสญิดฮารูน เขตบางรัก มัสญิดกมลลืออิสลาม เขตคลองสามวา มัสญิดศุนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย เขตคลองตัน และมัสญิดท่าอิฐ ในจังหวัดนนทบุรี

3) มัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าจะได้รับเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย แต่ผู้วิจัยต้องเข้าใจภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้แสดงคุณบะฮวันศุภร์ที่นั่น

4) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮวันศุภร์ต่อสตรีและเยาวชน ในกรณีที่สตรีนั้นแม้ศาสนาไม่ได้กำหนดให้ประกอบพิธีเช่นผู้ชาย แต่ก็เป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ส่วนเยาวชนเป็นกลุ่มที่ต้องเข้ามารับผิดชอบดูแลชุมชนในอนาคต อีกทั้งยังน่าจะสนใจว่าพิธีคุณบะฮที่ศาสนากำหนดให้ผู้ชายต้องรับฟัง มีการกล่าวถึงสตรีหรือไม่ อย่างไร

5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือความคาดหวัง ความพึงพอใจของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุภร์ เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการนำเสนอคุณบะฮวันศุภร์ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างแท้จริงของมัสญิดที่ศึกษา

6) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดในการนำเสนอประเภทคุณบะฮมาใช้ในการพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหของชุมชน ด้วยการศึกษาเนื้อหาคุณบะฮและสัมภาษณ์ผู้แสดงถึงที่มาของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว

7) ควรศึกษาเกี่ยวกับช่องทางต่างๆ ในการเผยแพร่คุณบะฮวันศุภร์ เช่น การตีพิมพ์ การออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ และวิธีอื่นๆ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาความหมายและบทบาทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ
2. เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮของเคาะฎิบและผู้ฟังคุณบะฮวันศุกร์และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคุณบะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ได้ทราบความหมายของคุณบะฮ หลักฐาน ประเภท และความสำคัญของคุณบะฮวันศุกร์
2. ได้ทราบบทบาทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนและขณะคุณบะฮ การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนและหลังจาก
- 3 ได้ทราบการนำเสนอคุณบะฮที่เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮุมวลชนและการพัฒนาสังคม
4. ได้ทราบทัศนคติและข้อเสนอแนะของเคาะฎิบจากการนำเสนอคุณบะฮและผู้ร่วมละหมาดจากการฟังคุณบะฮวันศุกร์
5. เป็นประโยชน์โดยตรงต่อเคาะฎิบที่จะได้นำข้อมูลการวิจัยเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ของการนำเสนอคุณบะฮ ทั้งเนื้อหาและวิธีการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ร่วมละหมาดมากที่สุด
6. ได้รับความรู้ใหม่และสามารถนำประสบการณ์จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อวิจัยในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอคุณบะฮหรือเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณบะฮวันศุกร์ในแง่มุมต่างๆ และเพื่อศึกษาค้นคว้าต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา อัลกุรอาน อัลฮะดีษ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยเรียงตามหัวข้อและสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) ความรู้ทั่วไปและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮฺ
- 2) ความรู้เกี่ยวกับคุณบะฮฺ ประเภท รุกุ่น เงื่อนไขการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์
- 3) ประสิทธิภาพจากการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดน

ภาคใต้

2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนมัสญิด และมัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาโดยเลือกมัสญิดที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัดปี พ.ศ. 2558 ดังนี้

ก. จังหวัดนราธิวาส มี 13 อำเภอ 76 ตำบล 626 มัสญิด

ข. จังหวัดปัตตานี มี 12 อำเภอ 114 ตำบล 662 มัสญิด

ค. จังหวัดยะลา มี 8 อำเภอ 56 ตำบล 450 มัสญิด

ง. จังหวัดสตูล มี 7 อำเภอ 36 ตำบล 224 มัสญิด

จ. 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย มีทั้งหมด 38 ตำบล 240 มัสญิด

2) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยการขอให้ตอบแบบสอบถาม 1 ตำบล 1 มัสญิด จำนวน 320 มัสญิด มัสญิดละ 4 ท่านแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1.ผู้นำเสนอคุณบะฮฺ 2 ท่าน และผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ 2 ท่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลจากเอกสารและการสอบถามแบบเจาะลึกกรายบุคคล ซึ่งแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมตามลำดับบทต่างๆ ที่เป็นเนื้อหาของวิทยานิพนธ์

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ เครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 1) แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร 2) แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ 1) ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า การอ่านและรวบรวมเอกสารซึ่งมีข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่สำคัญ อาทิ หนังสือเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺ บทบาทมัสญิดในการพัฒนาสังคม หนังสือชีวประวัติของท่านนบี ﷺ ที่ได้นำเสนอคุณบะฮฺ หนังสือประวัติศาสตร์อิสลามว่าด้วยการนำเสนอคุณบะฮฺของบรรดาเคาะลีฟะฮฺและบรรดาอุละมาอ์ในยุคต่างๆ 2) ได้มาจากการสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยการนำข้อมูลที่อยู่ในเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความและทำการบันทึกโดยเรียบเรียงตามลำดับความสำคัญทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเสนอคุณบะฮฺ และผู้ฟังคุณบะฮฺ เป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้นำเสนอคุณบะฮฺ ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา ความรู้ทั่วไป การเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณบะฮฺเพื่อการพัฒนาสังคมและผู้ฟังคุณบะฮฺต่อประสิทธิผลจากการฟัง ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา และทั่วไป ประสิทธิผลที่ได้จากการฟังคุณบะฮฺ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้สรุปได้เป็น 4 ด้านดังนี้

1. ผลการวิจัยความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮฺ

1) คุณบะฮฺคือการเทศนา การปาฐกถา การแนะนำตักเตือนหรือการให้ความรู้โดยผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ผู้ร่วมละหมาด ปกติจะใช้เฉพาะในวันศุกร์เรียกว่า คุณบะฮฺวันศุกร์ เป็นการแสดงธรรมเทศนาก่อนที่จะมีการละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาคุณบะฮฺส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาและเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง กระตุ้นให้เกิดการศรัทธาและเกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และยึดมั่นกับสุนนะฮฺของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ คุณบะฮฺเป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุณบะฮฺ การละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้

2) คุณบะฮฺมีหลายความหมายและประเภทที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะคุณบะฮฺวันศุกร์เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการละหมาดทั้งที่เป็นวาญิบและสุนัต แต่บางครั้งเกิดขึ้นในพิธีกรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการละหมาด ซึ่งคุณบะฮฺเหล่านั้นปรากฏในสมัยท่านนบี ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สถานที่และเวลา แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบและวิธีการ

3) คุฏบะฮ์วันศุกร์มีรูกุ่นต่างๆ ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางรูกุ่น บางทัศนะเห็นว่าคุฏบะฮ์เป็นการตักเตือนทุกคนด้วยการให้คำแนะนำ หรือแจ้งข่าวดีให้กำลังใจและข่าวร้ายด้วยโทษสำหรับผู้ละเมิด เริ่มด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์ เนื้อหาคุฏบะฮ์สั้นที่สุดเท่ากับการอ่านตะชะฮุดหรืออ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน บางทัศนะเห็นว่าคุฏบะฮ์ต้องมีรูกุ่นและเงื่อนไขต่างๆ ที่คนทั่วไปเข้าใจว่านั่นคือการกล่าวตักเตือนที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และต่อด้วยรูกุ่นอื่นๆ อาทิ การกล่าวขออภัยพรเสาะละวาตแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ การสั่งเสียเพื่อให้ผู้ฟังยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในทั้งสอง อ่านหนึ่งอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานที่มีความหมายการตักเตือน และ การดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย

4) คุฏบะฮ์มีเงื่อนไขตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางเงื่อนไข ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์ต้องมีสองคุฏบะฮ์ที่สั้นเท่ากับอ่านสุเราะฮ์ที่พอเหมาะหรือเสมือนกับกล่าวตักฮีบหรือตะฮิลลิลำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการเนียตว่า เป็นการคุฏบะฮ์ถือว่าใช้ได้ สะอาดจากอะดะฮ์เล็กและอะดะฮ์ใหญ่ ปกปิดเอาเราะฮ์ขณะคุฏบะฮ์ ยืนขณะนำเสนอกุฏบะฮ์และนั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์เท่ากับอ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน คุฏบะฮ์แรกยาวกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง เคาะฎิบหันหน้าไปยังผู้ฟัง ถึงแม้ผู้ฟังบางคนอาจพิการทางการได้ยินหรือหลับขณะฟังคุฏบะฮ์ก็ตาม คุฏบะฮ์เป็นพิธีกรรมเฉพาะที่เกิดขึ้นในวันศุกร์เท่านั้น

5) คุฏบะฮ์เป็นเงื่อนไขสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุฏบะฮ์ การละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้ ทั้งเคาะฎิบและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรศึกษากฎระเบียบเงื่อนไขว่าด้วยการนำเสนอและการฟังคุฏบะฮ์ตลอดจนสิ่งที่ทำให้การฟังสูญเปล่าโดยไม่ได้รับผลบุญใดๆ ที่สำคัญของคุฏบะฮ์วันศุกร์คือการตักเตือนและการให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องศาสนา วิถีชีวิตและเรื่องอาคิเราะฮ์เพื่อให้ทุกคนเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

2. ผลการวิจัยด้านการนำเสนอคุฏบะฮ์และทัศนคติของบรรดาเคาะฎิบ

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้นำเสนอกุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

1) ผู้นำเสนอกุฏบะฮ์ล้วนเป็นผู้มีความรู้ในวิชาศาสนาที่จบการศึกษาระดับชะนะวีญขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นครูสอนวิชาศาสนาและมีอาชีพอิสระ มีความสามารถด้านการสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มีการนำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยภาษามลายูกลาง ผสมผสานในประโยคด้วยภาษาไทย บางมัสญิดมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยภาษาไทย เพื่อให้ผู้ฟังที่ไม่สรรทัดภาษามลายูได้เข้าใจ ส่วนคุฏบะฮ์ในจังหวัดสตูลร้อยละ 85 มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย ยกเว้นตำบลมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ด้วยภาษามลายูกลางและแทรกด้วยภาษาไทยในบาง

ประโยค ส่วนคุณบะฮฺใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา ร้อยละ 65 เป็นการนำเสนอด้วยภาษาไทยถิ่น ผสมผสานกับภาษาไทยกลางในบางประโยค ส่วนมัสญิดในอำเภอสะบ้าย้อย เทพา และบางตำบลในอำเภอจะนะ และอำเภอนาทวี ร้อยละ 45 มีการนำเสนอคุณบะฮฺด้วยภาษามลายู

2) ผู้นำเสนอคุณบะฮฺ ร้อยละ 85 เป็นอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลันมีการสลับ เวนำเสนอคุณบะฮฺ ร้อยละ 15 เท่านั้นที่มีการเชิญบุคคลภายนอกนำเสนอคุณบะฮฺ รูปแบบการนำเสนอ คุณบะฮฺ ร้อยละ 90 เป็นการอ่านจากหนังสือคุณบะฮฺที่เป็นเล่มตามหัวข้อที่เคาะฎิบเห็นสมควร บางมัสญิด เคาะฎิบนำเสนอคุณบะฮฺด้วยภาษามลายูถิ่นโดยไม่ได้อ่านจากหนังสือแต่จะพูดตามถนัดที่ตนได้เตรียมไว้ เนื้อหาคุณบะฮฺ ร้อยละ 95 มีการเน้นเรื่องการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ การประกอบอิบาดะฮฺ ยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ส่งเสริมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม การรำลึกถึงความตายและวันอาคิเราะฮฺ ร้อยละ 5 มีการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันในคุณบะฮฺวันศุกร์

3) ผู้นำเสนอคุณบะฮฺ ร้อยละ 95 เห็นว่าช่วงเวลาการนำเสนอคุณบะฮฺที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที แต่ไม่เกิน 25 นาที โดยแบ่งสัดส่วนคุณบะฮฺแรกยาวกว่าคุณบะฮฺที่สอง คุณบะฮฺแรกเน้นเนื้อหาสำคัญส่วนคุณบะฮฺที่สองจะเน้นเรื่องการสรุปผลหรือแทรกด้วยเรื่องที่เป็นเก็ดข้อคิดเตือนสติจากอายะฮฺอัลกุรอานหรืออัลฮะดีษ คุณบะฮฺที่สองเป็นบทเศาะละวาตแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ บทดุอาอ์และบทปิดคุณบะฮฺด้วยภาษาอาหรับ ร้อยละ 5 เท่านั้นเห็นว่าคุณบะฮฺควรอยู่ระหว่าง 25-30 นาที ส่วนการนำเสนอคุณบะฮฺสั้นหรือยาวนั้น เคาะฎิบส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าการคุณบะฮฺสั้นมีผลต่อผู้ฟังมากกว่าคุณบะฮฺยาว เพราะจะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากกว่าพอสมควรและมีผลต่อการให้ความสนใจในการฟังคุณบะฮฺมากกว่า

3. ผลการวิจัยด้านทัศนคติของผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

1) ผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษาทั้งด้านศาสนา ด้านสามัญ อาชีพ และความสามารถด้านการใช้ภาษาในการสื่อสาร ร้อยละ 82 สามารถเข้าใจภาษามลายูและภาษาไทย ยกเว้นบางตำบลในจังหวัดปัตตานีที่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร เช่นเดียวกับจังหวัดสตูลและ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาซึ่งคนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารยกเว้นบางตำบลที่มีการใช้ภาษามลายูในการสื่อสารและนำเสนอคฤภะฮวันศุกร์ ผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ร้อยละ 85 จบการศึกษาระดับษะนะวี๋ยขึ้นไป และจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอาชีพหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งของมัสญิด

2) ผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ร้อยละ 73 เห็นว่าการฟังคฤภะฮจากเคาะฎิบที่สลับกันทุกสัปดาห์ดีกว่าฟังคฤภะฮจากเคาะฎิบคนเดียวถึงแม้จะอ่านในหนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลายก็ตาม ร้อยละ 82 เห็นว่าคฤภะฮด้วยการพูดหรือบรรยายตามถนัดดีกว่าคฤภะฮที่เคาะฎิบอ่านจากหนังสือ ร้อยละ 95 เห็นว่าคฤภะฮที่มีผลต่อผู้ฟังคือคฤภะฮที่เคาะฎิบใช้ภาษาถิ่นที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่ายและให้ความสนใจมากกว่าการใช้ภาษากลาง มีความรู้สึกว่าได้รับคำแนะนำจากผู้รู้เรื่องศาสนาที่ใกล้ชิด รู้ปัญหาและทางแก้ไขให้กับชุมชน ร้อยละ 5 เห็นว่าควรอนุรักษ์ภาษากลางเพื่อให้ผู้ฟังภาษาทางการและเป็นวิชาการมากกว่าภาษาถิ่น ร้อยละ 57 เห็นว่าควรนำเรื่องใกล้ตัวหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมปัจจุบันนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด

3) ผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ร้อยละ 87 เห็นว่าคฤภะฮที่ดีควรอยู่ในช่วงระหว่าง 15-25 นาที แต่ไม่เกิน 30 นาที คฤภะฮสั้นดีกว่าคฤภะฮยาว คฤภะฮแรกยาวกว่าคฤภะฮที่สอง ร้อยละ 89 เห็นว่าเนื้อหาคฤภะฮควรเน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนาถึงแม้เป็นเรื่องราวในอดีตแต่ควรที่จะนำเสนอให้รูปแบบใหม่ที่ทันสมัยมากขึ้น โดยนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ที่หลากหลายหัวข้อและเนื้อหาเหมาะสมให้เป็นการนำเสนอที่ดึงดูดผู้ฟัง ร้อยละ 95 เห็นว่าควรเน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ แทรกด้วยเรื่องความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาตะฮ และการขัดเกลาจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม

4) ผู้ฟังคฤภะฮวันศุกร์ร้อยละ 85 เห็นว่าความรู้ที่ได้จากคฤภะฮเป็นความรู้ที่เคยศึกษามาแล้ว เคาะฎิบเพียงแค่เรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาและประโยคใหม่ บางครั้งเนื้อหาคฤภะฮเป็นเรื่องเก่าที่คนส่วนใหญ่รู้จักแหล่งต่างๆ แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือนและสภิตความรู้สึกรับการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้ หากนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคฤภะฮเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ไหนมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

4. ผลการวิจัยด้านศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยพบว่า คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นทุกครั้งก่อนละหมาดวันศุกร์ที่ผู้ร่วมละหมาดจำนวนหนึ่งฟังอย่างตั้งใจ มีนัยของการตะอวะฮฺให้ทุกคนทำความดี และละเว้นความชั่ว มีเนื้อหาเน้นการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และการยึดมั่นในหลักคำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความเป็นคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิต คุณบะฮฺมีศักยภาพในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดีหากผู้นำเสนอ มีทักษะการนำเสนอ มีการเตรียมตัวด้านเนื้อหา นำเสนอเป็นลำดับวรรคตอนที่น่าฟัง เรียบเรียงเนื้อหาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่สละสลวย ชัดถ้อยชัดคำ มีความบริสุทธิ์ใจและสัจจะวาจา มีความสง่างามด้านบุคลิก มีความรู้ทั้งเรื่องศาสนาและทันต่อเหตุการณ์ มีทัศนคติที่กว้างไกล เข้าใจสภาพชุมชน รู้ถึงปัญหาและสามารถให้คำแนะนำทางออกแก่ผู้ฟัง นำเสนอเรื่องใกล้ตัว ตรงประเด็น เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่การเป็นบ่าวที่ดีของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ได้รับความโปรดปรานทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ ห่างไกลจากปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้การนำเสนอเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจของผู้ฟัง

ส่วนผู้ฟังคุณบะฮฺซึ่งเป็นมวลชนที่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ความเข้าใจภูมิหลังการศึกษาและความเข้าใจที่แตกต่างและหลากหลาย ควรฟังคุณบะฮฺด้วยความตั้งใจทั้งกายและสติปัญญา มุ่งมั่นที่จะรับข้อแนะนำจากเคาะฎิบโดยตรงอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งตลอดทั้งปีมี 52 ครั้ง รวมกับ 2 คุณบะฮฺในวันตรุษ หากเคาะฎิบหรือคณะกรรมการบริหารมีสญัตมีการเรียบเรียงหัวข้อและเนื้อหาคุณบะฮฺอย่างมีระบบตามลำดับและเป็นขั้นตอน มีเนื้อหาเป็นวิชาการ มีการบันทึกเสียงและภาพเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ และมีการจัดพิมพ์เนื้อหาเพื่อให้สังคมได้ติดตามอย่างต่อเนื่อง คุณบะฮฺก็จะกลายเป็นหลักสูตรพัฒนาสังคมด้วยเนื้อหาที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์จากการนำเสนอไม่เฉพาะแก่ผู้ร่วมละหมาดในมัสญิดเท่านั้น แต่รวมถึงทุกเพศ ทุกวัยในสังคมด้วย สังคมจะได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ สมกับเป็นประชาชาติที่ได้รับการยกย่องจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า การวิจัยที่ควรนำอภิปรายได้ดังนี้

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นพิธีกรรมสำคัญที่มีรูกุ่นและเงื่อนไขทั้งก่อนและระหว่างการนำเสนอ มีหลักฐานที่ปรากฏในคำภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และมติเอกฉันท์ (อิญญมาอ) และทัศนคติของบรรดาอะลิมะฮฺในมัซฮับต่างๆ แต่ทุกท่านเห็นพ้องว่าคุณบะฮฺเป็นเงื่อนไขสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุณบะฮฺการละหมาดวันศุกร์มีอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งเมื่อรวมเงื่อนไขและรูกุ่นทั้งหมด

คุณบะฮจะออกมาในรูปแบบของการนำเสนอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความรู้ การตักเตือน การชี้แนะ ที่เกี่ยวกับชีวิตบนโลกนี้จนถึงอาคิเราะฮ

คุณบะฮวันศุกร์มีมาตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยบรรดาเคาะฎิบผู้สืบสานภารกิจสำคัญในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้เข้าใจและรับหลักการอิสลามด้วยการศรัทธามั่นและปฏิบัติจนกลายเป็นผู้ที่ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ ﷻ ด้วยการศรัทธา ปฏิบัติศาสนกิจ และศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ศาสนาของพระองค์อัลลอฮ ﷻ ดำรงอยู่และคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบจนถึงวันกิยามะฮ

คุณบะฮวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของตะอวะฮมวลุชน เคาะฎิบควรวางแผนล่วงหน้า เนื่องจากมีผู้ฟังจำนวนมากรวมตัวในมัสญิดทุกวันศุกร์โดยไม่จำเป็นต้องเชิญชวนด้วยวิธีอื่นใด เว้นแต่ด้วยการอะซานเรียกร้องให้คนในชุมชนรวมตัวกัน หากการรวมตัวที่มีสติในวันอื่นที่ไม่ใช่วันศุกร์อาจเกิดขึ้นได้ไม่ยากด้วยเหตุผลบางประการที่อาจหาได้ยาก

ช่วงการนำเสนอคุณบะฮเป็นช่วงเวลาที่ผู้ร่วมละหมาดส่วนใหญ่อยู่ในมัสญิดและพร้อมที่จะฟังคุณบะฮ เคาะฎิบควรถือโอกาสดังกล่าวนำเสนอเนื้อหาที่ประโยชน์ต่อผู้ฟังโดยนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องหลักการศาสนา วิถีชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ ประกอบกับเชิญชวนให้ผู้ฟังทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ ﷻ มีหลักศรัทธาที่หนักแน่น อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรม

การนำเสนอคุณบะฮจะเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยทั้งปัจจัยบุคคลและวิธีการนำเสนอ คนสำคัญในการนำเสนอคุณบะฮคือเคาะฎิบที่ควรมีทักษะความสามารถในการนำเสนอด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ระดับการศึกษาของผู้ร่วมละหมาด คำนึงถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่การนำเสนอคุณบะฮที่มีผลต่อผู้ฟัง คุณบะฮควรเป็นเนื้อหาที่กะทัดรัด พอเหมาะกับเวลา ตอบโจทย์หัวข้อ เสียงชัดเจน ทันท่วงทีเหตุการณ์

จากการสำรวจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการสอบถามเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณบะฮและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ ตำบลละ 1 มัสญิด พบว่าส่วนใหญ่มีการจัดเวรผู้นำเสนอคุณบะฮ แต่ละวันศุกร์ เคาะฎิบส่วนใหญ่จะอ่านคุณบะฮจากหนังสือคุณบะฮที่ถูกรวบรวมเป็นเล่ม โดยเลือกหัวข้อที่ควรอ่านแก่ผู้ร่วมละหมาด เนื้อหาคุณบะฮเน้นเรื่องการประกอบอิบาตะฮ คุณธรรมและจริยธรรม การมีจิตสำนึกในหน้าที่การงาน การรำลึกถึงความตายและเรื่องเกี่ยวกับชีวิตหลังจากตายจนถึงอาคิเราะฮ ส่วนผู้ฟังคุณบะฮทุกมัสญิดเห็นว่าคุณบะฮเป็นการตักเตือนให้ทุกคนอยู่ในศีลธรรมที่ดีงาม ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่ค่อยพอใจกับการฟังคุณบะฮด้วยหลายเหตุผล อาทิ เคาะฎิบไม่มีทักษะ เสียงไม่ค่อยชัด เนื้อหาไม่เป็นปัจจุบัน อ่านจากหนังสือที่เคยอ่านในคุณบะฮมาแล้วหลายครั้งและใช้ภาษากลางที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่สันทัด

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 3 ด้าน ดังนี้

1. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลของการวิจัยที่ได้มาจากการวิจัยในครั้งนี้ ควรนำไปดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

1) นำผลการวิจัยออกเผยแพร่สู่สาธารณะ โดยนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุฏบะฮ์เพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้รู้ถึงความหมายและประวัติความเป็นมาของการคุฏบะฮ์ คุณลักษณะของเคาะฎิบ เคาะฎิบที่พึงประสงค์

2) นำข้อเสนอแนะจากบรรดาเคาะฎิบและผู้ฟังคุฏบะฮ์ไปใช้ในการพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังและอาจเกิดการพัฒนาในชุมชนและสังคมต่อไป โดยมอบข้อมูลดังกล่าวแก่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อนำไปพิจารณาในการจัดอบรมวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่เป็นมาตรฐานในลำดับต่อไป และเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวในอินเทอร์เน็ตแก่ผู้สนใจทั่วไป

3) นำผลการวิจัยครั้งนี้มอบให้กับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อวางนโยบายและดำเนินการพัฒนาบุคลากรที่ดำรงตำแหน่งประจำมัสยิดทั้งอิหม่าม เคาะฎิบ และผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ทั่วไปที่ได้รับเชิญให้คุฏบะฮ์ตามมัสยิดต่างๆ ให้มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อผู้ฟัง โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

4) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรเชื่อมต่อโดยตรงกับบรรดาอิหม่ามหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุฏบะฮ์วันศุกร์ทุกมัสยิดให้มีการนำเสนอคุฏบะฮ์แรกในเนื้อหาเดียวกันโดยกำหนดหัวข้อและเนื้อหาพอสังเขป ส่วนคุฏบะฮ์ที่สองจะมอบให้กับเคาะฎิบแต่ละมัสยิดนำเสนอคุฏบะฮ์ในเนื้อหาที่ทุกท่านเห็นความเหมาะสม พร้อมกับเสริมนโยบาย ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ จากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามฯ ที่จะประชาสัมพันธ์ให้ผู้ฟังทุกคนทราบทุกสัปดาห์

5) ทุกมัสยิดควรมีการจัดเวรการนำเสนอคุฏบะฮ์ ด้วยการจัดตารางผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ประจำเดือนพร้อมกับหัวข้อคุฏบะฮ์ หรือด้วยการจัดทำตารางคุฏบะฮ์ประจำ 6 เดือนหรือประจำปีที่มีรายชื่อบรรดาเคาะฎิบทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสลับกันพร้อมกับติดประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนรับทราบ

6) ขณะมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่มีมัสยิดควรถ่ายทอดสดทาง Face book Live หรือด้วยการอัดเสียงและภาพลงอินเทอร์เน็ตในระบบต่างๆ เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถย้อนดูและฟัง

ในภายหลังได้ หรือเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ออนไลน์ หรือทางวิทยุชุมชน หรือรวบรวมภาพและเสียงคุณูปะฮฺแจกจ่ายให้กับผู้สนใจทั่วไป หรือขายในราคาพอเหมาะเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมกิจการมัสญิด

7) หากมีนโยบายที่จะรวบรวมเนื้อหาคุณูปะฮฺในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ควรวางนโยบายให้เคาะฎิบทุกท่านเขียนเพื่อลงในสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทุกคนสามารถติดตามและได้รับประโยชน์จากเนื้อหาดังกล่าว ถึงแม้จะนำเสนอคุณูปะฮฺนั้นเคาะฎิบนำเสนอด้วยปากเปล่าโดยไม่ได้อ่านตามเนื้อหาที่ถูกเขียนไว้ทุกข้อ แต่เนื้อหาที่เป็นเอกสารดังกล่าวจะกลายเป็นหลักฐานสำคัญในการอ้างอิงทางวิชาการหรือจะกลายเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจทั่วไปที่จะอ้างอิงเนื้อหาและเป็นทานสำหรับผู้เผยแพร่ความรู้ที่จะกลายเป็นผลบุญอันล้ำค่า

2. การพัฒนาเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณูปะฮฺ

1) สืบเนื่องจากการสำรวจข้อมูลด้วยการสอบถามเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า ระดับการศึกษาของบรรดาอิหม่าม เคาะฎิบ และเคาะฎิบรับเชิญอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา 20 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ 5 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท ส่วนการศึกษาด้านสามัญของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวปรากฏว่าร้อยละ 80 จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 20 อยู่ระหว่างอนุปริญญาถึงปริญญาตรี

2) การพัฒนาเคาะฎิบและผู้นำเสนอคุณูปะฮฺควรให้มีการพัฒนาทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง อาทิ จัดอบรมในด้านความสามารถในการเลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน การเรียบเรียงเนื้อหา การใช้ภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่าย การใช้เวลาที่พอเหมาะกับเนื้อหา การคาดหวังต่อความสำเร็จในการนำเสนอคุณูปะฮฺ การโน้มน้าวให้ผู้ฟังให้ความสนใจที่จะฟังคุณูปะฮฺ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรวางแผนและนโยบายการพัฒนาสังคมผ่านคุณูปะฮฺ วันศุกร์และควรมีการประเมินผลในบางโอกาส

3) การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น ควรให้มีการสอบวัดและประเมินผลด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเป็นผู้ที่มีทักษะ ความสามารถในการบริหารจัดการมัสญิด การเป็นผู้นำละหมาด การสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ชุมชน การนำเสนอคุณูปะฮฺวันศุกร์ที่มีผลต่อผู้ฟัง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรดำเนินนโยบายนี้ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้งด้านศาสนาและวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3. การทำวิจัยครั้งต่อไป

จากศึกษาเรื่องศักยภาพของคุณูปะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการทำวิจัยครั้งต่อไปเพื่อเป็นการต่อยอดและขยายผล ดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพชุมชนด้านกิจการศาสนาโดยใช้มัสญิดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ และร่วมกันผลักดันเพื่อให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีต่อการบริหารจัดการมัสญิด โดยเน้นที่การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลั่นด้วยการสอบ ด้านทักษะความสามารถ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน
ปีอิหฺเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย
- โซรยา จามจรี , 2543 การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ทะเบียนมัสยิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดน
ภาคใต้ พ.ศ. 2558.
- ทำเนียบมัสยิดทั่วราชอาณาจักรคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย,2558 ฝ่ายทะเบียนและ
สถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยคณะกรรมการอิสลามประจำ
จังหวัด.
- ‘Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir,1422. **Khutbat al-Jumat wa dawruhā fi Tarbiyat
al-Ummah** (خطبة الجمعة ودورها في تربية الأمة). al-Riyādh – al-Sa‘ūdiyyah:
al-Maktabah al-Malik Fahd.
- ‘Abd al-Karīm Zaydān,1993. **Usūl al-Da'wah** (أصول الدعوة). Beirut- Lubnān :
Mu‘assasah
al-Risālah.
- al-‘Asqolāniy,Ahmad bin Ali bin Hajar,2005. **Fath al-Bari Bi Sharh Sahih al-Bikhāriy**
(فتح الباري بشرح صحيح البخاري). al-Riyāḍ.al- al-Sa‘ūdiyyah : Dār
Tayyibah.

al-Bukhāriy, Muhammad bin Ismā'īl bin Ibrāhīm al-Bukhāriy, 2005. **Sahīh al-Bukhāriy**

(صحيح البخاري). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz ī'.

Abū Dāwūd bin Sulaiman bin al-Ash 2005. **Sunan Abi Dawūd** (سنن أبي داود). Beirut-

Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz ī'.

Hikmat bin Bashir bin Yasin, 1999. **al-Tafsir al-Sahih Mawsūah al-Sahih al-Masbūr**

Min al-Tafsir bi al-Ma'thūr (التفسير الصحيح موسوعة الصحيح المسبور من التفسير بالمأثور). al-Madinah al-Munawwarah- al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Maathīr.

ʿIbn Kathīr, Imad al-Din Abū al-Fidaa Ismail bin Umar, 1421. **al-Bidayah wa al-Nihayah**

(البداية والنهاية) al-Qāhirah. Misr : Dār Hijr.

ʿIbn Kathīr, Imad al-Din Abū al-Fidaa' Ismail bin Kathīr al-Dimashqi, 2000. **Tafsir al-Quran**

al-Azim (تفسير القرآن العظيم). al-Qāhirah -Misr : Muassasah Qurtubah.

ʿIbn Mājah, Abū ʿAbdillāh bin Muhammad bin Yazid bin Majah al-Qazwayni, 2005.

Sunan ʿIbn Mājah (سنن ابن ماجه). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz ī'.

Muslim, Abū al-Husayn bin al-Hajjāj al-Qurashiy al-Naisabūriy, 2005. **Sahih Muslim**

(صحيح مسلم). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz ī'.

al-Nasāiyy, Abū ʿAbd al-Rahmān Ahmad bin Shuaib bin Ali bin Sinān bin Bahr

al-Khurasāniy al-Nasāiyy, 2005. **Sunan al-Nasāiyy** (سنن النسائي). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz ī'.

al-Qurtubiy, Abū ʿAbdullah Muhammad bin Ahmad bin Abū Bakr, 2006. **al-Jāmiī**

li Ahkām al-Qurān (الجامع لأحكام القرآن). Beirut- Lubnān : Muassasah al- Risālah.

al-Qusoīr, ‘Abdullah bin Saleh,2009.**Tabsirah al-Hudah Bisha'ni al-Da'wah wa al-Duah** (تبصرة الهداة بشأن الدعوة والدعاة). al-Riyāḍ - al-Sa‘ūdiyyah : Dār ‘Alam al-Kutub.

al-Suyūtiy,Jalal al-Din al-Suyūti,2003.**al-Durr al-Manthūr fi al-Tafsir bi al-Ma'thūr** (الدرّ المنثور في التفسير بالمأثور). al-Qāhirah -Misr : Markaz Hijr li al-Buhūth wa al-Dirasat al-Arabiyyah wa al- Islāmiyyah.

al-Ṭabariy, Abū Ja'far Muhammad bin Jarir al-Tabari,2001. **Jami' al- Bayān an Ta'wil Ayi al-Quran** (جامع البيان عن تأويل آي القرآن). al-Qāhirah -Misr : Dār Hijr.

al-Ṭahānawī,Zafr Ahmad al-Uthmaniy,1414. **Iila al-Sunan** (إعلاء السنن). Karachi-Pakistan : Idarat al-Quran wa al-Ulūm al- Islāmiyyah.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล นายมูหะมัด คอยา
 รหัสประจำตัวนักศึกษา 5520430007
 วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
1. ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา และภาษาอาหรับ	มหาวิทยาลัยอัลฮัซรั กรุงไคโร ประเทศอียิปต์	พ.ศ. 2541
2. ศีษาศาสตรบัณฑิต ประถมศึกษา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	พ.ศ. 2553
3. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต อิสลามศึกษา	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	พ.ศ. 2550

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

1. มูหะมัด คอยา และอับดุลเลาะ การ์รีนา " ศึกษารูปแบบการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่มีประสิทธิผลต่อสังคม " การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2557 มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
2. Moohamad Khoya dan Abdullah bin Yusuf Karina " Penghayatan Bahasa Melayu Dalam Penyampain Khutbah : Satu Kajian di Wilayah Yala –Selatan Thailand " การอนุรักษ์ภาษามลายูในการนำเสนอคุฏบะฮ์ กรณีศึกษาในจังหวัดยะลา

Icon Imad IV International Conference on Islam in Malay World. Page 61-74

3. มุหะมัด คอยา และอับดุลเลาะ การ์รีนา " มัสญิด : บทบาทในการเสริมสร้างชุมชนด้วยคุณธรรม กรณีศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา"
การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 5 วันที่ 12-14 กันยายน พ.ศ. 2558 วิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
4. มุหะมัด คอยา และอับดุลเลาะ การ์รีนา " ศึกษาประสิทธิผลจากการรับฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่มีผลต่อการสังคม กรณีศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา"
การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
5. มุหะมัด คอยา และซาฟีอี อาดำ "รูปแบบการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่มีประสิทธิผลต่อสังคม กรณีศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา" (ตีพิมพ์ลงในวารสารอัล-นัวร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ฉบับที่ 23 (ฉ ที่ 2/2560) ปีที่ 12 ประจำเดือนกรกฎาคมถึงเดือนธันวาคม ปี 2560
6. Moohamad Khoya dan Syafie Ardam " Keberkesanan Dalam Penyampian Khutbah Jumaat Dengan Penghayatan Bahasa Melayu, Satu Kajian di Wilayah Yala " (ตีพิมพ์ลงในวารสารอัล-ฮิกมะฮ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ฉบับที่ 14 (ฉ ที่ 2/2560) ปีที่ 7 ประจำเดือน กรกฎาคมถึงเดือนธันวาคม ปี 2560